

P

Č. 2983. Iniciálka P z Graduálu Menšího města pražského z r. 1572. Rukopis v c. k. univ. knihovně pražské.

(v některých jazycích je velmi podstatný rozdíl mezi *p* v *pi*, *pj* a v *pu*). V jazycích indoevr. **p** bývalo dosti časté a větším dílem se zachovalo bez podstatných změn; tak pův. *pro* v stind. *pra*, ř. *πρό*, lat. *pro-*, slov. *pro*, pův. *plév* (v stind. *plávě*, ř. *πλέω*, a t. *pluit* »prší«, slov. *plova* »plovu« atd. V jazycích slovanských *p* zaniklo před *ns*, *t*, v (tak č. *kanouti* m. **kapnouti* vedle *kapati*, *vosa* v lit. *vapsa*, stč. *spu* »sypu«, infin. *suti* m. **supti*); kde je v podobných případech *p*, buď se vyvinulo analogii (na př. *kápnouti* dle *kapati*) anebo bývala za ním samohláska (na př. *pták* z **p3tak3*). Znak **p** se vyvinul z foenického *pé* prostředím řeckého π (ovšem z tvarů tohoto s kratším druhým ramenem, často zahnutým: Γ a pod.).

P. jakožto zkratka v římských nápisech, rukopisech a pod. znamená: Publius, Populus, Pontifex, Proconsul, Pater a j.

P. před jménem osobním značí *Pater* (otec duchovní).

P v chemii značka pro fosfor.

p v hudbě značí piano nebo poco.

p při citátech spisů t. c. *pagina* (strana).

p v češtině před osobními jmény-pan.

Pa., úř. zkratka pro sev.-amer. stát Pennsylvania.

Paal-zow: 1) **P. Henriette**, spisovatelka něm., roz. **Wachova** (*1788 v Berlíně-†1847 t.). Provdala se r. 1816 za pruského

majora **P-a**, s nímž se odebrala na Rýn, ale po pěti letech dala se rozvésti a žila potom v Berlíně u svého bratra, malíře **Wil. Wach a.** Svoji pověst založila románem *Godwie Castle* (1836, 3 sv. ve Vratislavi, anonymně; 8. vyd. Štutg., 1884), po němž následovaly nejlepší její práce *St. Roche* (Vratisl., 1839, 3 sv., 6. vyd. Štutg., 1884) a slabší romány *Thomas Thyrnau* (t., 1843, 3. sv.; 7. vyd. t., 1888) a *Jacob van der Nees* (t., 1847, 3 sv., 3. vyd. Štutg., 1874). Velmi dovedně a jistě uměla ovládati látku historické, jichž užívala ve smyslu aristokratické romantiky, a s jistou šířkou a optimistickým názorem spojovala jemný pozorovací talent a svrchovaně jasný, propracovaný sloh. Pozdější její pokusy řešiti problémy psychologické nedařily se jí. Souborné vydání jejich spisů vyšlo několikráte (naposledy ve 12 sv. v Štuttgartě, 1884). Srv. *Ein Schriftstellerleben*, dopisy jejímu nakladateli Josefu Maxovi (Vratislav, 1855).

2) **P. Carl. Adolph**, fysik něm. (*1823 v Rathenowě), stal se r. 1856 učitelem fyziky na dělostřelecké a inženýrské škole v Berlíně, kde se též habilitoval jako docent na universitě. V letech 1868—69 působil na universitě v Bernu, odkud se vrátil zase do Berlína. R. 1873 povolán za profesora fyziky na techniku a vojenskou akademii v Berlíně. Experimentální práce **P-ovy**, z nichž některé provedl společně s **H. Rubensem** a **H. W. Vogelem**, jsou většinou z elektřiny. Studoval zejména vývoj elektrický v účincích jeho tepelných, světelných a magnetických, určoval galvanickou vodivost kapalin a zjevnil velmi důmyslně měření intenzity proudu střídavého užitím principu bolometrického. Práce **P-ovy** uveřejněny jsou většinou v Poggendorffových a Wiedemannových *Annalech*.

Paarl, divise v Kapsku na sv. od Kapského města, zaujímá plochu 1580 km^2 s 21.369 oby., z nichž jest 8199 bělochův a 12.895 Hottentotů, jest na v. ohraničena pohořím Drakensteen, které zabírá svými odhody i do území divise, a má půdu velmi úrodnou, která plodí nejvíce a nejlepší víno z celého Kapska. Z činnosti průmyslové jakýsi význam má jrchárství, kolářství a čištění vlny. — Hl. město t. jm. leží na úpatí pohoří Drakensteen uprostřed vinic a oranžo-

vých hájí na trati P-Kapské město, má 7668 obyv. a jest oblíbeným letním sídlem obyvatelů Kapského města. Tšr.

z **Paaru**, příjmení knížecího rodu, jehož erb jest císařský orel a na jeho prsou štít složený z několika polí obsahující erbovní znamení rodová. Pocházejí pry z Lombardie nazývající se po městě Paaru. Od XV. stol. dělili se na dvě větve, z nichž mladší oddala se poštovníctví a dobyla si o ně velikých zásluh. Z této byl **Martin** již v XVI. stol. nejv. poštmistrem v Prešpurce a syn jeho **Petr** v témže úřadě v Nizozemsku. **Jan**, bratr tohoto, koupil **Hartberk** ve Štýrsku učiněn byl od arcikn. **Karla** dědičným nejv. poštmistrem v jeho zemích. Měl několik synů, z nichž **Rudolf** oddal se vojenská a byl od r. 1626 velikým převorem řádu sv. **Jana** Jer. v Čechách, a **Jan Křištof**, předek nyní žijících. Tento koupil od **Jana** **Jakuba Magni** (1623) nejvyšší dvorské poštmistrovství, r. 1624 obdržel dědičné nejvyšší poštmistrovství v Uhrách a v Čechách (kromě Slezska), r. 1629 ve vnitrorakouských zemích a r. 1630 ve Slezsku. Od té doby, kdo byl nejstarším, psal se nejvyšším dědičným poštmistrem, ostatní jen dědičnými poštmistry. **Cis. Ferdinand II.** jemu (4. břez. 1623) a všemu rodu potvrdil stav panský pro Říši a erb polepšil. V Čechách koupil r. 1627 **Veletice** a **Měcholupy**, jež pak náležely vedlejší linii toho rodu, totiž **Juliovi**, který nabyt r. 1648 inkolátu v Čechách, a jeho potomstvu. **Karel**, syn **Jana** **Křištofa**, od r. 1636 říšský hrabě, obdržel r. 1651 král. povolení, aby si zasnoubil **Františku Polyxenu** ze **Švamberka**. S ní vyzženil **Kestrány**, obdržel r. 1652 inkolát v Čechách a majestátem ze 14. led. 1654 hraběcí jeho stav potvrzen pro České země. T. r. obdržel také od císaře důstojenství palatinské. Protože i rod pp. ze **Švamberka** smrti **Adama** ze **Švamberka** vymřel, vymohl si u císaře, aby erb jeho do svého přijal (28. list. 1665). Dal si jej na čestné místo na štítek položený uprostřed. Po jeho smrti manželka prodala **Kestrány** a zemřela r. 1704 v Praze u vysokém věku. Synové z tohoto manželtví byli **Karel Josef** a **Josef Ignác**. Tento (* 31. květ. 1660) byl ve službách dvorských u **Josefa I.** a jeho manželky († 22. pros. 1735) a byl ženat s **M. Annou Františkou** z **Valdšteina** († 1744), která držela od r. 1717 **Budišov** na **Moravě**; ten pak měl syn **Quido** **Josef** **Osvald**, jenž r. 1746 bezdětek zemřel. **Karel** **Josef** (* 20. květ. 1654) byl c. k. radou a rytířem zl. rouha. Důchod nejv. poštmistrovství postoupil r. 1720 dvorské komoře, od kteréžto doby zůstalo rodu titul »nejvyšší říšský dvorský a generalní dědičných zemi poštmiistr« (po r. 1806 slovo »říšský« odpadlo). Koupiv **Zdechovice** (1722) zemřel ve **Vidni** 12. květ. 1725 (manž. **M. Renata** ze **Šternberka**). Synové jeho **Jan Adam** (* 1680, † 3. květ. 1737) a **Jan Leopold** (* 1693—† 25. čna 1741) drželi společně **Zdechovice** a tento s **M. Terezií** ze **Šternberka** vyzženil **Bechyni**, **Smiřice** a **Vys. Veselí** a založil tak

nynější bohatství. Všechny ty statky i polovici **Zdechovic** a **Budišov** po bezdětných strýcích zdědil syn **Jan Václav** (* 1729). Prodav **Smiřice** (1780) císaři **Josefovi**, vyměnil si za **Budišov** **Kardašovu Řečici** mnohem výnosnější. Majestátem z 1. srpna 1769 povýšen byl do knížecího stavu král. Č., tak aby hodnost tu měl každý prvorozený; dne 5. srpna následovalo totéž z kanceláře říšské a propůjčeno právo bítí zlatou a stříbrnou minci, jako i palatinát větší pro něj a každého prvorozence († 4. čce 1792, manž. **Antonie** hrab. **Esterháza**, * 1710 — † 12. břez. 1771). Syn **Václav** (* 1744) přikoupil **Pluhový Žďár** (1793) k **Řečici** a z manž. **M. Antonie** kněžny **Liechtenšteinské** (* 1749) zplodil několik synů. Nejstarší **Václav** (* 1770) byl hejtmanem c. k. pěšího pluku **Terzy** a padl v **Italii** 30. dub. 1800. Druhý, kníže **Jan Karel**, bojoval v l. 1788—89 s **Turky** jako hejtman, r. 1792—96 v **Nizozemsku**, na **Rýně** a v **Italii**, r. 1797 stal se majorem, vybojoval si v bitvě u **Legnana** kříž voj. řádu **M. Terezie**. jako nejvyšší bojoval v **Italii**, až r. 1806 opustil vojenství, jemuž r. 1809 zase se oddal; pak bojoval, jsa brigádníkem, u **Ogruně**, kdež těžce poraněn. Odtud se oddal správě svých panství, k nimž přikoupil **Dražic**. Zemřel 30. pros. 1819. Od r. 1805 byla manž. jeho **Aloisia Guidobaldina** hrab. **Cavriani** (* 1783 — † 2. břez. 1861). Mladší jeho bratr **Jan** (plukovník, rytíř několika řádů, † 23. říj. 1839), **Ludvík** (* 1783, c. k. major, † 17. říj. 1849 v **Ysku**), **Mikuláš** (* 1735, rytíř řádu sv. **Jana** — † 1824) neměli potomstva. **Karlův** nejstarší syn **Karel** (* 1806) přikoupil r. 1825 **Opařany** a oženil se r. 1832 s **Idou** **M. Leopoldinou** kněžnou **Liechtenšteinskou** (* 1811, — † 27. čna 1884). Vyzískal řád zl. rouha a zemřel 17. led. 1881. Bratři jeho byli **Alfred** (* 1806, FML., † 26. dub. 1885), **Václav** (* 1810, c. k. major, † 12. list. 1890), **Ludvík** (* 1817, c. k. vyslanec ve **Stokholme**, † 6. led. 1893), z nichž tento měl potomstvo. Po knížeti **Karlovi** zůstalo několik synův a dcer. Nejstarší z nich kníže **Karel Jan Václav** (* 7. čce 1834) drží **Bechyni**, **Opařany**, **Kard. Řečici** a **Vysoké Veselí**. Syn z kněžny **Leopoldiny** roz. **markr. Pallavicini** (* 1845) jest hrabě **Alfons**, od r. 1901 ženatý s **Eleonorou** roz. kněžnou **Windischgrätzovou**. Sčk.

Paasch Heinrich, námořnický spisovatel něm. (* 1835 v **Dahme** v **Holštýnsku**). Vstoupil do služeb něm. spolkového loďstva, od r. 1852 sloužil v dánském námořnictvu, r. 1862 až 1870 velel jako kapitán loď ruské. Posléze usadil se v **Antverpách**, kde žije jakožto inspektor angl. **Lloydu**. Napsal pro odborníky důležité trojazyčný slovník: *Vom Kiel z um Flaggknopf* (Antv., 1885; 2. vyd. **Hamb.**, 1894), pak *Illustrated Marine Encyclopedia* (Antv., 1890).

Paasche Hermann, nár. hospodář a politik něm. (* 1851), jest professorem nár. hospodářství na vys. škole technické v **Berlíně**. V l. 1881—84 byl členem říšského sněmu, od r. 1893 členem pruské sněmovny i říš-

ského sněmu. Napsal: *Die Geldentwertung zu Halle in den letzten Decennien dieses Jahrhunderts* (Halle, 1875); *Über die Entwicklung der Preise und der Rente des Immobilienbesitzes in Halle a. d. S.* (t., 1877); *Studien über die Natur der Geldentwertung und ihre praktische Bedeutung in den letzten Jahrzehnten* (lena, 1878); *Wandlungen in der modernen Volkswirtschaft* (Marb., 1890); *Zuckerindustrie und Zuckerhandel der Welt* (Jena, 1891); *Kultur- und Reiseskizzen aus Nord- und Mittelamerika* (Magdeb., 1894).

Pabelsdorf viz Pavlovice.

Paběnice, kdysi městečko, nyní ves v Čechách, hejtm. a okr. Kutná Hora, fara Třebonín, ps. Červ. Janovice; 88 d., 483 ob. č. (1890), 1tř. šk., kostel sv. Jakuba, váp. lomy, dva mlýny a opodál panská myslivna. Býv. tvrž byla rodným sídlem starožitého čes. rodu z Paběnic, později Voračických z Paběnic. V XV. stol. vyzdírali se na tvrzi Kaplířové ze Sulevic, rodina z Košina, Petr Janovský ze Suchotlesk, Slavatové z Chlumu, v XVI. stol. Lukavečtí z Lukavec, jimž po bitvě Bělohorské vzaty v plen, darovány jezuitské koleje v Kutné Hoře a připojeny k panství křesetickému.

Pabianice, též Fabianice (rus. Пабианице), město v rus. gub. piotrkowské a újezdě laském na ř. Dobrzyne, uprostřed rozsáhlých lesů, v nichž pramení ř. Něr, má 26.892 obyv. (1897), většinou katolíkův a židů, katolický kostel, synagogu, 2 školy, chudobnec, továrny na zboží vlněné a bavlněné, plátno, papír a hospodářské stroje, čilý obchod, veliký výroční trh, poštu a telegraf. Třř.

Pabitva viz Manévř 2).

Pablowitz viz Pavlovice.

Pabst: 1) P. František Antonín, spisovatel český; studoval v Praze práva a byl zkoušeným radním u magistrátu ve Vysokém Mýtě. V l. 1809—10 vydával čas. »Der Volksfreund«, který vycházel také po česku (s názvem »Český Lidumil«). Kromě belletrie zabýval se dějepísem a napsal: *Der patriotische Genius Böhmens an die Karl-Ferd Universität zu Prag* (1809); *Kronika nejnovější a věrná poselkyně starožitého a nového národa českého* (psaná původně německy a přeložená do češtiny Rulíkem a Hýblem; 4 sv., 1809 až 1827); *Die Kriegsposaune* (1814). P. byl jmenován členem učené společnosti zhořelecké.

2) Heinrich Wilhelm v. P., hospodář a učitel něm. (* 1798 — † 1868 v Hütteldorfu u Vídně). Byl hospodářem, r. 1823 učitelem na hospod. ústavu v Hohenheimu, r. 1831 tajemníkem hosp. spolků darmstadtských, r. 1839 ředitelem hospod. akademie v Eldeně, r. 1845 ředitelem akademie hohenheimské, r. 1856 rak. min. radou v ministerství orby a ředitelem hosp. školy v Uh. Starých Hradech, posléze r. 1861 přednostou odboru pro zemědělství v nově zřízeném ministerstvu obchodu a nár. hospodářství. Napsal: *Lehrbuch der Landwirtschaft* (Darmstadt, 1833, 2 sv.; 7. vyd. Vídeň, 1877, s bio-

grafií P-ovou); *Landwirtschaftliche Betriebslehre* (2. vyd. Darmstadt, 1842); *Landwirtschaftliche Taxationslehre* (Vid., 1853, 2. vyd. 1863) a *Anleitung zur Rindviehzucht* (Štutg., 1851, 4. vyd. 1880).

Pabulatores (lat., pokrm hledající) sluli ve III. stol. po Kr. poustevníci, kteří polo nebo docela nazí potloukali se po lesích živice se jen kořinky a bylinkami.

Pac, jméno slavné rodiny litevské (erbu Gozdawa). Z členů toho rodu vynikají: Mikuláš (†1585), biskup kijevský a r. 1562 vyslanec polský v Moskvě; jsa stoupencem reformace, musil r. 1582 zřici se biskupského stolce a byl pak kastelánem smolenským. Napsal veršem *Epistola ad veros Christi fideles* (1579). — Stanislav (†1588) významen se v bojích proti Moskvě; Mikuláš (†1649), biskup ve Žmudi, byl veliký příznivec jesuitů; Petr, od r. 1626 vojevoda trocký, účastnil se s úspěchem válek proti Moskvě, Turkům a Švédsku; podobně Samuel (†1622), litevský korouhveník a plukovník pod Chodkiewiczem. Také Michal Kazimír (†1682), veliký hetman litevský, bojoval proti Moskvě i Švédům a Janovi Sobieskému dopomohl hlavně k vítězství u Chotina (1673). Jeho bratr Křištof (†1684) byl velikým kancléřem litevským. Michal Kazimír a Křištof povznesli nejvyšší moc a význam svého rodu na Litvě, protože však překáželi zvolení Jana Sobieského (stojíce v cele strany rakouské) a ani potom — zejména pyšný Michal Kazimír — neprestávali všude překážeti jeho snahám, Sobieski proti nim snažil se vyzdvihnouti moc Sapiehů. Z ostatních třeba vzpomenouti vilenského biskupa Mikuláše Štěpána (†1684), který založil slavný dominikánský klášter Pozaicie v Chorošci. Michael účastnil se konfederace Barské a žil pak ve Francii. Poslední mužský člen rodu Ludvík Michal (†1835) byl nejprve napoleonským generálem, potom žil v ruském Polsku, vynikaje vzácným smyslem pro umění a politickým liberalismem; účastnil se velmi činně povstání r. 1830—31 jako jeden z vůdců jeho a vystěhoval se pak do ciziny, kdež (ve Smyrně) zemřel. Jeho jediná dcera provdala se za kn. Sapiehu.

Pac, bac (nem. *Batzen*), dřívější stříbrné drobné peníze švýcarské a jihoněmecké. Raženy prý prvně koncem XV. stol. městem Bernem se znakem bernským, medvědem. Do r. 1851—52 byl *batz* ve Švýcarech $\frac{1}{10}$ franku švýcarského (či livru) a dělil se na 10 centimů. Hodnota jeho kolísala se mezi 0,1353—0,1385 K. I nyní sluje ve Švýcarech $\frac{1}{10}$ franku *batz* (= 2 sous = 10 centimes). Český p. měl 4 krejcarj nebo 2 orty.

☉☉**Pacák:** 1) P. (také Paczak) František, sochař a řezbář český (* bezpochyby v Žitci v Hradecku asi koncem XVII. stol.). Byl žákem sochaře Mat. Brauna a žil v l. 1720—50 v Litomyšli, kde zhotovil mnoho soch, obrazův, oltářův i reliéfův jak v kameně, tak ve dřevě, jak pro chrámy, tak i pro budovy světské, zejména pro děkanský a piaristický

chrám v Litomyšli a děk. chrám v Poličce. Bohužel, že práce jeho z valné části přišly na zmar dílem požáry, dílem jinými nehodami. Sochy zachovaly se jeho veliké a krásné dosud *Nanebevzeří P. Marie* na náměstí v Chrudími a v Poličce.

2) **P. Jan** (také **Pacalt**), sochař český, asi příbuzný před. (* v 2. pol. XVII. stol. v Žirči v Hradecku — †1740 v Kukuš.). Byl rovněž žákem Mat. Brauna a práce jeho, sochy a reliefy jak v kameni, tak ve dřevě, byly dříve velmi rozšířeny po kostelích, klášterích a zámcích českých, najmě v Chrudimsku, Boleslavsku a Kladsku. Nejvíce jeho prací bylo na státech uměnilovného hraběte A. F. Sporcka v Lysé, Heřmanicích a j.

3) **P. Bedřich**, advokát, politik a spis. čes. (*13. září 1846 v Bělohradě u Nové Paky, kde otec jeho byl justiciárem). Národní školy navštěvoval v Ledči, hlavní školu a nižší gymnasium v Křemži v Dolních Rakousích, kam otec jeho jako úředník byl přesazen. Od roku 1861—65 navštěvoval vyšší gymnasium v Jindř. Hradci a odbyl maturitu (1865) odebral se na právnickou fakultu v Praze. R. 1868 pro ostrou řeč, již měl v kruhu studentském v hostinci pod sv. Matějem v Šárce, byl zemským jakožto trestním soudem v Praze odsouzen k pětiletému těžkému žaláři, kterýžto trest vrchním soudem pražským zvýšen na 10 let; nejvyšším však zase na pět roků byl snížen. Tři roky z tohoto trestu odbyl ve společnosti Baráka, J. M. Černého a K. Tůmy v trestnici u sv. Václava v Praze. Zde konal jazyková i státovědecká studia. Amnestií udělenou hrabětem Hohenwartem dne 7. února 1871 nabyl svobody. Mezi vazbou pozbyl otce a krátce potom, kdy na svobodu se dostal, matky. Roku 1872 dosáhl hodnosti doktora práv. K vyzvání dra Julia Grégra vstoupil do redakce »Národních Listů«, kde zůstal až do r. 1875. V době té vyd. překlad Macchiaveliho »II. princepe«. Opustiv drahu žurnalistickou, oddal se praktickému právníctví. Odbyv praxi i zkoušky, usadil se r. 1883 jako samostatný advokát na Horách Kutných. S počátku strnil se úplně života veřejného. Teprve r. 1885 při schůzi po odhalení pomníku byv. spoludruha, odpovědného redaktora »Nár. Listů« Jos. Baráka, pronesl řeč, v níž činil trpké vyčítky tehdejšímu vedení strany svobodomyšlné. Potom vidíme ho horlivě účastnit se národní práce, jako jeho bratra Antonína, c. k. notáře v Chrudími, který již r. 1878 zvolen byl do sněmu českého jako kandidát strany svobodomyšlné. V Horách Kutných P. zvolen byl za starostu »Sokolá«, pak vyslán byl do obecního a okr. zastupitelstva. Když r. 1889 strana svobodomyšlná v Čechách dobyla netušeného vítězství při sněmovních volbách všeobecných, zvolen byl také P. za venkovské obce kutnohorské a čáslavské do sněmu král. Českého. Po druhé zvolen r. 1895 a po třetí r. 1901. Na radě říšské zasedá od r. 1891 za skupinu enkovských obcí okresů Čáslav, Kutná Hora,

Chotěboř, Habry a Uhlířské Janovice. Při nových všeobecných volbách říšských r. 1897 i r. 1901 zachována mu byla důvěra voličstva nezměněně. V době opozičního rozmachu v národě P. náležel jak na sněmu, tak ve vídeňském parlamentě k nejhoričejším a nejpracovitějším poslancům. Opětovně byl členem rakouské delegace, v níž proslavil důrazně a obsažně řečí. Za vlády hr. Badeniho, když zdálo se, že nastávají příznivější českému národu poměry, vedl obtížné vyjednávání s vládou jako člen parlamentní kommisie českého klubu. Výsledek těchto transakcí byla známá jazyková nařízení, jež bohužel záhy byla zase zrušena. Za trvání delegací v čnu 1901 vylíčil P. při audienci na hradě buďinském císaři nepokryté stížnosti národa Českého a bez obalu ukázal k tomu, že uskutečnění návrhů národu Českému nepříznivých učiní boj v Čechách permanentním. Když r. 1901 dr. Engel, bývalý předseda klubu českých poslanců ve Vídni, říšského mandátu již nepřijal, P. zvolen byl jeho nástupcem v předsednictví. Pro svou neúmornou píli, odborné vědomosti, opravdovost přesvědčení, vřidnost a ochotu P. těší se úctě a vážnosti nejen svých kollegů, nýbrž i politických odpůrců. Je zvláště odborníkem ve věcech tiskových a v otázkách jazykových. V té příčině napsal četná pojednání do mnohých časopisův a vydal různé spisy obsahu cenného. Uvádíme zejména: *Boj za immunitu poslaneckých řečí vůbec a českých zvláště; Několik slov pravdy k jazykovému nařízení; Črty k upravení jazykové otázky*. Se zvěčným ministrem dr. Kaizlem vydali společně brošuru: *O státoprávním programu českém*. Spisy P-ovy, hlavně jazykových poměrů se týkající, vyznamenávají se zevrubnou znalostí této obsažné a zároveň obtížné látky, vynikajice jak přesností formy, tak důkladností obsahu.

Pacca [paka] **Bartolomeo**, kardinál římský (*1756 — †1844). Byl r. 1785 arcibiskupem in partibus a nunciem v Kolíně n. R., r. 1794 nunciem v Lisaboně, r. 1801 kardinálem, načež vrátil se do Říma, kdež stal se r. 1806 stát. sekretářem a v neshodách papeže s Francií energicky hájil zájmy církevního státu, takže r. 1808 papež Pius VII. jmenoval jej protadarem. Ježto napsal r. 1809 klatební list proti Napoleonu I., byl zároveň s papežem od Francouzů jat a vězněn na pevnosti Fenestrelle v Piemontsku. Po konkordátě s Napoleonem byl sice propuštěn, ale ježto s Consalvim přemluvil Pia VII., aby konkordát zrušil, byl od Napoleona vypořádán. Po pádu císařově však zase nastoupil svoje úřady a vši silou zasazoval se o zavedení dřívějších poměrův a odstraňoval i dobré novoty Francouzův. R. 1815 účastnil se útěku papežova před Muratem do Janova zřídív v Římě t. zv. Giunta di Stato, která vládla místo papeže. Za Lva XII. jmenován r. 1830 biskupem ostijským a veletrijským. Jeho práce literární jsou důležitý jako hi-

storické doklady pro doby souvěké. Jsou to zejména: *Memorie storiche del ministero di due viaggi in Francia e della cattivita nel castro di San Carlo* (Řím, 1830, 3 sv.); *Memorie storiche sul soggiorno del Cardinal B. P. in Germania 1785—94* (t., 1832); *Notizie sul Portogallo con una breve relazione della nuziatura di Lisbona 1795-1802* (t., 1835, 3. vyd. 1845); *Relazione del viaggio di papa Pio VII a Genova* (Orvieto, 1833; spisy tyto vydány také po německu v Augšp., 1831—36 v 6 sv.). Srv. Notizie storiche intorno alla vita ed agli scritti di F. P., arcivescovo di Benevento, pubblicate dal Cardinale B. P., suo pronipote (Modena, 1838, Orvieto, 1879), kterýžto spis vydal synovec jeho B a r t o l o m m e o P. (* 1817 v Beneventě — † 1881), od r. 1875 rovněž kardinál.

Paccanaristé [paka-], kongregace katolické «víry Ježíšovy», kterou založil Mik. Paccanari v Římě r. 1798 náhradou za řád jesuitů. Sjednotili se již r. 1799 se společností *Congrégation du Sacré Coeur*, která pod ochranou kardinála Migazziho a arcivévodkyně Marianny z Neudorfu u Vídně přesídlila se do Hagenbrunna a potom r. 1798 v Praze nadána novým ústavem. Řádové kolonie měli P. v Itálii, Holandsku, Francii a Anglii a r. 1800 usadili se v Římě. Po rekonstrukci jesuitů přešli k této, přes vůli svého zakladatele.

Pace [pés], angl., k r o k, c h o d; sportovní rakouští tým naznačující nejrychlejší běh koňský, úprk, tryk (v. Carrière 1).

Paccco [-čéko], m. v ital. prov. Trapani na Sicílii, na trati žel. dr. Palermo-Trapani, má 6111 ob. (1891), vinařství, pěstování okurek a melounů.

Pacelice, ves v Čechách, hejtm., okr., fara a pš. Blatná; 34 d., 203 ob. č. (1890), na hoře zv. Křesovec kaple z r. 1765. Stávala zde prý tvrz.

Paceřice, Pačeřice, ves v Čech., hejtm., okr. a pš. Turnov, fara Jenišovice; 81 d., 461 ob. č. (1890), 2 tř. šk., broušení skla a skléněn. perel. Části obce Stadlo a Studnice.

Pacetyluky, Pacedlky, ves na Moravě, hejtm. a pš. Holešov, okr. Bystrice p. H., fara Prusinovice; 46 d., 259 ob. č. (1890) a lenní statek arcibiskup. kapituly v Olomouci. Ves připomíná se r. 1270 jako lenní statek biskupa olomouckého.

Pacetti [pačeti] C a m i l l o, sochař italský (* 1760 v Římě — † 1826 v Miláně), byl profesorem na akademii milánské. Z jeho prací nejpozoruhodnější jest obrovská socha *Mi-nervy* v Breře milánské, dvě *Viktorie* a *několik reliefů* na oblouku míru tamže, pak *Ganymed s orlem Jupiterovým*.

Pacchioni [paki-] A n t o n i o, lékař ital. z Reggia (* 1665 — † 1726), byl žákem Malpighiovým a působil jako praktický lékař v Tivoli a Římě. Analogií s působením srdce na oběh krevní byl sveden k domněnce, že tvrdá plna mozková, kterouž jinak správně popisuje, skládá se z trojch svalů a čtveřých šlach, tak že tím vznikají tepavé po-

hyby mozku, kterýmiž nervové fluidum uvádí se z komor mozkových v proudění po veškerém těle. Dle něho nazvány byly chomáčky omozečnicové, kteréž i na vnitřním povrchu lebečném zvláštní dolíky způsobují, granulacemi Pacchionskými. Srv. *Opera omnia* (Řím, 1741).

Pacient (lat.), churavý, nemocný.

Pacific [pesisífk], angl. zkratka pro název Tichého oceánu (v. t.).

Pacifické železnice (*Pacific railways*) nazývá se v Sev. Americe 6 železničních tratí spojujících břehy oceánu Atlantského a Tichého, kdežto odpovídající jim železnice v Jižní Americe nazývají se transandinské, dráhy pak v Mexiku a Střední Americe oba oceány ty spojující (železnice Tehuantepecká a Panamská) zvláštním názvem se neoznačují. Pět z těchto železnic náleží Spoj. Obcím sever. amer. i jest jejich stavba a rychlé rozmnožování v tomto státě jedním z největších výkonů v oboru železničnictví světa. Nejstarší z nich jest dráha Central- and Union-Pacific, která stavěna byla od l. čce 1862 zároveň se dvou konců, z Omahy a ze San Francisca, 10. květ. 1869 pak obě proti sobě postupující trati spojily se u Promontory Point na Slaném Jezeře v Utahu. Stavbu provedly 2 soukromé společnosti, Union Pacific Railroad Company a Central Pacific Railway Company, jímž Spojené Obce poskytl nezúčtelnou půjčku 49,453.100 doll. a vládní pozemky v úhrnné ploše 25 mill. akrů. Dráha tato vede z New Yorku přes Filadelfii, Chicago, Omahu a Ogden do San Francisca v délce 5412 km, nejvyšší její bod jest ve Skalných Horách průsmyk Evan (2568 m n. m.). Druhá z těchto železnic, Atchison-Topeka- and Santa Fé, vznikla r. 1881, vedě rovněž z New Yorku do San Francisca, avšak přes Kansas City, Deming a Albuquerque, v délce 7480 km. S ní spojuje se od r. 1883 Southern-Pacific-Railway, jdoucí z Nového Orleansu přes El Paso a Los Angeles do San Francisca a mající délku 4015 km. Tento podnik dostal od vlády darem 46 mill. akrů pozemků. V r. 1883 postaveny i obě další p. z. Spoj. Obcí. totiž v srpnu Atlantic- and Pacific-Railroad, jdoucí mezi New Yorkem a San Franciscem přes St. Louis údolím ř. Kanadian v celkové délce 5560 km, a 8. září Northern-Pacific-Railway, běžící z New Yorku přes Duluth na Hořejším jezeře k ústí ř. Columbie, kde končí se 2 větvemi v Portlandu a Tacomě, měříc 5839 km. Od vlády uděleno této železnici 47 mill. akrů pozemků. Tyto hlavní trati transkontinentální, jichž úhrnná délka činí 28.306 km, rozvíjejí se ve svém průběhu na všechny strany a zahrnují od své dopravy tak četné vnitroamerické železnice, že umožněna jest úžasná rozmanitost směrův a cest dopravy osob i zboží z každého místa Spoj. Obcí k přístavům a pobřeží oceánu Atlantského i Tichého. V Kanadě zahájena byla 28. čna 1886 Canadian-Pacific-Railroad, postavená syndikátem evropských a amer.

kapitalistů mezi Montrealem a Vancouverem, která vede přes Ottawu, Port Arthur, Winnipeg a Skalné Hory, vysílá z Montrealu větve do Quebecu a Halifaxu a měří z Montrealu do Vancouveru 4778 *km*, z Quebecu do Vancouveru 4916 *km* a z Halifaxu do Vancouveru 6028 *km*, jsouc tak částí nejkratší dopravní cesty z Evropy do Východní Asie (Liverpool - Quebec - Vancouver - Yokohama). Stavba této železnice dostala od vlády subvenci 25 mill. dollarův a pozemky v rozměru 25 mill. akrů, k čemuž později dáno ještě 22 1/2 mill. doll. I tato transkontinentální dráha má četné trati pobočné, které spojují ji s p-kými z-mi ve Spoj. Obcích a důležitými místy kanadskými. Projektuje se pak od ní odbočka k Portu Nelson na zátoc Hudsonské, kterou by spojení Evropy s Východní Asií bylo zkráceno na minimum 15.806 *km*. - Srv. R. v. Schlagintweit, Die pacifischen Eisenbahnen in Nordamerika (Gotha, 1886). Tšr.

Pacifický okeán viz Tichý okeán.

Pacifikace (z lat.), upokojení, zjednaní pokoje, utišení vzpoury.

Pacifikál (z lat.), kříž s ostatky, zvaný odtud, že kněz, dávaje jej libati, říká *pax tecum* (pokoj s tebou).

Pacini [pačini]: 1) P. Gio v a n n i, hud. skladatel ital. (*1796 v Syrakusách, ač říkalo se mu v Itálii P. di Roma — †1867 v Pescii). Byl ve zpěvu žákem Marchesiovým, v harmonii a kontrapunktu Matteiho v Bologni, Furlanetovým v Benátkách. Tamže byl kapelníkem u sv. Marka a r. 1813 debutoval operou *Anetta e Lucindo* v Miláně, načež napsal asi 90 oper, z nichž nejnámější jsou: *Gli Arabi nelle Gallie* (1828); *Ultimo giorno di Pompeia* (1825); *Saffo* (1841); *Medea* (1843); *La regina di Cipro* (1846); *Niccolo de' Lapi*. Spíše té okolnosti, že dovedl užiti forem stávajících, než aby byl vynikl samostatnou tvůrčí silou, děkoval P. za svoji oblíbenost, které po Rossinim těšil se jen Mercadante. V hromadných efektech opery P-ho poskytují zvlášť velmi mnoho. Když poslední jeho práce na divadle Fenice v Benátkách setkaly se s neúspěchem, zanechal komposice dramatické a zřídil ve Viareggiu hudební školu, svého času velice vyhlášenou, kterou později přenesl do Lukky. Napsal pak 35 oratorií a kantát, mnoho mší atd. a byl činný také jako hudební spisovatel. Zajímavý jsou však zvláště jeho *Le mie memorie artistiche* (Flor., 1865, dokončil Cicconetti, 1875).

2) P. F i l i p p o, lékař ital. (*1812 v Pistoji — †1883 ve Florencii). Prozrazoval záhy velikou zálibu pro vědy přírodní, studoval ve Florencii a v Pise, již r. 1835 předložil léc. společnosti florencké pojednání o zvláštních tělískách, jimiž citné nervy prstů se zakončují, nedošel však uznání. Drobnohlednými studiiemi zabýval se horlivě i v Pise, sestrojil také zvl. drobnohledy a práce jeho o složení sítnice, elektrických ústrojův elektr. ryb a chorobných změnách sliznice střevní při choleře jsou zvláště pozoruhodny. Zji-

stilt' již r. 1854 a 1855, že příčinou cholery jsou miliony tyčinkovitých mikrobů, mezi nimiž mnohé zahnuté, kteréž zavlečeny jsou do Evropy z Indie a ježto tu nenacházejí dostatek podmínek k trvalému životu, po 2 až 3 letech hynou, tak že pak i cholery epidemie vymizí. Je tudíž P. velmi vážným předchůdcem Kochovým. Také jako soudní lékař vynikal. Z jeho četných spisů sluší uvést: *Nuove ricerche microscopiche sulla tessitura interna della retina* (1845, také něm.); *Sulla struttura dell' organo elettrico del Gin-nolo* (1852); *Osservazioni microscopiche e deduzioni patologiche sul colera asiatico* (1854); *Sulla causa specifica del colera asiatico* etc. (1865); *Sulla respirazione artificiale* (1874); *Di alcuni pregiudizii in medicina legale* (3. vyd. 1877) a j. v.

Pacinotti [pači-] A n t o n i o, fysik ital. (*1841 v Pise). Studoval v Pise, kde jeho otec již byl professorem, r. 1861 stal se assistentem při fysikální laboratoři pisanské university, potom professorem v Bologni, r. 1873 prof. na universitě v Cagliari a posléze r. 1882 v Pise, kde působí dosud. R. 1864 vynasal t. zv. Pacinottův prsten, který tvoří podstatu stroje Grammeova (v. Elektrické stroje, str. 490), a napsal četné rozpravy fysikální do »Nuovo Cimento« a »Rivista del Vimercati« a j.

Pacinská tělíska jsou zvláštní podélná zrnka až 2 *mm* dl., vrstevnatá, jimiž zakončují se některé nervy v podkožním pojivu dlaně, chodidla, prstů, v okolí kloubů, ale i v okruží střevním. Pokládána jsou za tělíska hmatová a byla před Pacinim, který je podrobně studoval, zpozorována již V a t e r e m (1684—1751), anatomem ve Vitemberku, pročež nazývána jsou také někdy dle tohoto tělísky Vaterskými.

Pacisent (z lat.), ú m l u v c e; smlouvající strana.

Paciouli [paču-] (*Paciolus*) L u c a, též L u c a s d e B u r g o S a n c t i S e p u l c r i (dle rodiště), matematik italský 2. pol. XV. stol. Byl minoritou a vyučoval mathematice v Perugii, Neapoli, Miláně, Florencii, Římě a Benátkách. Vydal; *Summa di arithmetica. geometria, proporzioni e proporzionalita* (Ben., 1494; 2. vyd. 1523) a *Divina proporzione, opera a tutti l'ingegni perspicaci e curiosi necessaria* (t., 1509).

Pacius F r e d r i k, nejslavnější skladatel čudský, rodem Němec (*1809 v Hamburce-†1891 v Helsingforsu). Vzdělav se pode vlivem Spohrovým a Hauptmannovým byl sprvu druhým kapelníkem král. kapely ve Štokholmě a r. 1834 jmenován professorem hudby na universitě v Helsingforsu, na jehož hudební život měl rozhodný vliv. R. 1845 založil v Helsingforsu Společnost symfonickou, r. 1848 Jednotu pěveckou a prováděl tu postupně i nejsložitější díla evropských mistrů, což pro tehdejší hudební poměry čudské bylo s významem dalekosáhlým. Vedle této své dirigentské činnosti P. komponoval a to zejména opery: *Honba krále Karla* (na

historicko-romantický text Z. Topelia, provedená r. 1852 ochotníky s neobyčejným úspěchem; některé části z ní, jako melodie »Och hafvets unga tärna«, dokonce znárodněly) a *Princzyna Kyperská*. Z ostatních skladeb uvádíme: *Fantasia pro housle* (1842), *Koncert pro housle* (1845), několik pochodů, kantát a j. Největší důležitostí nabyl však P. jakožto skladatel vlastenecký národními písněmi *Suomis sang*, *Soldatgossen*, *Fridsböner* a skladbou národní hymny čuchonské *Vårt land* na slova Runebergova r. 1848. Poslední jeho prací byla opera *Loreley* (na slova Em. Geibela) z r. 1887. P. nebyl sice tvůrcem nějaké národní hudby čuchonské, ale dal aspoň impuls k pěstění hudby v Čuchonsku na základech hudby moderní. Gh.

von **Pack** Otto, rada vévody Jiřího Saského (*ok. r. 1480 — †1537). Studoval v Lipsku práva a vstoupil pak do služeb vévody Jiřího Saského, jehož důvěry však zneužil pro svoje obohacení. Byv pak propuštěn dopouštěl se různých neplech. Tak namluvil r. 1527 lantkraběti Filipovi Hesskému, že vévoda Jiří vstoupil s Jáchymem I. Braniborským a králem Ferdinandem Českým a několika biskupy v tajný spolek proti protestantismu a zvláště proti kurfiřtovi saskému a samému Filipovi, ba ukázal r. 1528 lantkraběti v Drážďanech dokonce i opis příslušné smlouvy. Věc byla pravděpodobná a kurfiřt i Filip hned zbrojili k obraně a vpadli r. 1528 do francouzských biskupství. Na radu Lutherovu žádala obviněná knížata za vysvětlení, načež P. byl v Kasselu vyslyšen, ale nechtěl odvolati dřívějšího svého tvrzení, že originál smlouvy měl v rukou, tak že Filip žádal přece aspoň náhradu za svoje zbrojení. P. uprchl do Nizozemska, ale byl tu po několikaletém potulování a dobrodružném životě r. 1536 zatčen, a když byv mučen přiznal se ke svým podvodům, byl pro zradu a buřičství popraven 8. ún. 1537. Ale P-ovo jednání zanechalo po sobě na dlouhý čas trpkost na obou jím rozvadených stranách. Srv. Ehse, *Geschichte der P-schen Händel* (Freiburk, 1881); W. Schomburgk, *Die P-schen Händel* (v *Histor. Taschenbuch* 1881, str. 185); H. Schwarz, *Landgraf Philipp und die P-schen Händel* (Lip., 1883); na to odpověď Ehse-ova: *Landgraf Philipp v. Hessen und Otto von P. eine Entgegnung* (Freib., 1886).

Paclt (Pazelt) Č e n ě k, cestovatel český (*14. čce 1815 v Turnově — †1887 v Keiskammě). Navštěvoval obecnou školu ve svém rodišti, načež v Jičíně vyučil se mydlářství. Jako tovaryš procestoval Čechy, Moravu a Rakousy a přišel i do Uher, avšak záhy zanechal svého řemesla a věnoval se ve Vídni broušení drahokamů. R. 1842 odešel do Varšavy za obchodem s drahokamy, avšak po mnohých ztrátách v tomto obchodě odebral se r. 1846 do Spoj. Obcí sev.-amer., kde na cestě z New Yorku do Nového Orleansu dal se najmouti na 5 let do vojska Spoj. Obcí, které právě vypověděly Mexiku válku,

jíž účastnil se s armádou generála Scotta. Po válce P. přidělen byl posádkám ve Floridě a propuštěn byv od vojska r. 1853 vrátil se do Evropy. Avšak ještě t. r. vrátil se do Spoj. Obcí. Zde hospodářil krátký čas na farmě ve Virginii a pak zelinařil v Savanně, odkud zajel do Ria de Janeiro, hodlaje hledati v Brazílii diamanty. Ale nepochodiv vrátil se do New Yorku a odtud vypravil se r. 1857 do Australie, kde z Melbourne vyhledal zlatodoly portlandské, které tehdy již byly vyčerpány. Proto odplul do Kalkutty, lákán pověstmi o nových ložiskách zlata ve Východní Indii, jimiž ovšem úplně byl zklamán. Přes Hong-kong vrátil se do Adelaidy v Australii a odtud vypravil se k řece Lachlanu, kde doloval s několika soudruhy se znamenitým úspěchem na zlato. Poněkud obohacen odplul r. 1862 ze Sydneye kolem mysu Hornova do Londýna, přes Paříž odejel do Čech a usadil se v Rožensku u Turnova. Ale již r. 1864 vydal se znova do Australie, ze Sydneye bral se k zálivu Carpentarskému, hledaje zde zlato, avšak zklamán vrátil se do Sydneye a odtud r. 1865 přes Nový Zeeland, který procestoval po celé délce od j. k s., zase do Čech, kamž zavítal r. 1866. R. 1869 byl nucen prchnouti z Čech, ježto vydán na něho zatykač pro pobuřující řeči, i ujel do Německa a odtud r. 1870 přes Londýn do Portu Flisabeth v jižní Africe. Nejprve cestoval do Bloemfonteinu, pak k řece Vaalu a odtud vydal se k Zambezi, ale vrátil se do Kimberleye, kde řídil kopání diamantů do r. 1875. Následkem udání, že posílá do Evropy špatné zprávy o činnosti vlády kapské, odešel do Transvaalu a teprve r. 1877 vrátil se k řece Vaalu, zabývaje se dále hledáním diamantů, odkud v l. 1883—84 podnikl přes Transvaal cestu do Svazijska a země Zulův. Od r. 1884 přestávají všechny zprávy o P-ovi, až r. 1887 oznámeno náhle jeho úmrtí v Keiskammě, kde až do své smrti hledal diamanty. P. vykonal ve všech pěti dílech světa cesty neobyčejně rozsáhlé a odvážné, avšak význam jejich jest v poměru k jejich rozsahu jen nepatrný, jednak proto, že byly rázu příliš dobrodružného a spekulčního, jednak že sám nezanechal žádných soustavných a uspořádaných zápisův o nich. Teprve po smrti jeho dle jeho dopisův a vypravování zpracovány tyto cesty ve spise: *Čeňka Paclta cesty po světě*. Vzdělal Dr. Jaroslav Svoboda (Ml. Boleslav, 1888). Tšr.

●●**Pacold** Jiří, professor na české vysoké škole technické v Praze (*24. dubna 1834 v Chrudimi). Absolvoval reálku v Chrudimi, pak stavovský polytechnický ústav v Praze a vstoupil do stavitelské praxe. R. 1859 stal se asistentem stavitelství na téže polytechnice u prof. Wiesenfelda. R. 1863 habilitoval se jako soukromý docent pro hospodářské a průmyslové stavitelství na též ústavě. Po reorganizaci vysokých škol technických v Praze stal se r. 1865 placeným docentem

pro encyklopaedii pozemního stavitelství a r. 1871 řádným professorem pozemního stavitelství, podržev při tom ještě encyklopaedii stavitelství pro oddělení strojnické i chemické. Byl několikanásobně přednostou oddělení stavitelského a r. 1889 rektorem. Vypracoval několik návrhů na pražské činžovní domy, zlepšil vápenné peci s vrchním náhozem, které si dal též patentovati. Těžiště práce P-ovy spočívá v jeho činnosti učitel-ské a spisovatel-ské. Jako horlivý učitel vychoval celou generaci technikův, z nichž mnozí požívají zvučného jména. Napsal: *Statika konstrukci pozemního stavitelství* (1881); *Stavitelský praktik* (1883), který r. 1887 do-spěl druhého vydání. V l. 1878—81 vydával autografie *Studie pozemního stavitelství* a ko-nečně r. 1890 začal vydávati dílo na širo-kých základech založené, *Konstrukce pozem-ního stavitelství*, jehož druhý díl vyšel r. 1892 a třetí díl r. 1895. Tímto dílem P. založil svému jménu a své činnosti čestnou paměť, neboť jest to nejobsáhlejší odborný spis, který posud vyšel v českém jazyku. P. jest předsedou kommisise pro II. státní zkoušku v oboru pozemního stavitelství na c. k. české vysoké škole technické, členem kom-misise pro II. státní zkoušku v odboru sta-vitelství inženýrského, členem c. k. zku-šební kommisise pro oprávněné civilní tech-niky a c. k. kommisise pro zkoušení stavitelů, mistrů zednických, kamenických, tesařských a studnařských. Vyznamenán byl ryt. řádem Františka Josefa a jmenován dvorním ra-dou.

Fka.

Pacotille [pakotij], franc., volná zava-zadla námořníků neb cestujících na lodi; zboží, které kapitán nebo mužstvo obchodní lodi vezou s sebou na vlastní vrub. *Contrat de p.*, smlouva lodníků s právem na bez-platný náklad jistého zboží na vlastní vrub. — P. znamená též špatné zboží, brak.

☉☉**Pacov:** 1) P., město v Čechách v hejtm. pelhřimovském, na žel. trati z Hor. Cere-kvice do Tábora, má 350 d., 2844 obyv. č. (1890), okr. soud, poštu, telegraf, četn. sta-nici, starožitný děkan. kostel sv. Michala arch. (nejstarší budova v P-ě), v nynější podobě z r. 1727, kostel sv. Barbory (z r. 1681), byv. klášterní kostel sv. Václava; 5tř obec. šk. pro obě pohlaví, 3tř. měšť. šk. chl., prů-myslovou šk. pokrač., dívčí ústav, nemocnici, lékárnou, obč. a okr. hospod. záložnu, pilu, několik mlýnův a týd. a výr. trhy. Na místě kvetoucího dříví soukenictví obyvatelstvo živi se drobnými řemesly a rolnictvím. Město má prostranné náměstí a nad kostelem zámek čtverhraný podoby, jehož malá část pochází ze staré doby; v záмку úhledné di-vadlo a na západ od něho rozlehlý park. Alod. panství zaujímá 1122,78 ha půdy, ná-leží k němu v P-ě zámek, dvůr a pivovar, majetek dra Ad. Weissse ryt. z Těssbachu. P. připomíná se v XIII. stol. Hrad vystavěn teprve ve XIV. stol. a byl rodným sídlem vlády k z Pacova, kteří se odtud záhy vs-těhovali do Moravy, kde drželi hojně statků,

zejména Batelov. Roku 1401 Hynek Tluksa z Čechtic prodal P. Malovcům, jichž potomci seděli tu drahně let a udělili Pacovským hojně svobod a výsad. R. 1550 Oldřich Špa-novský z Lysova koupil P. od nástupců Václ. ryt. Rabenhaupta ze Suché; jeho po-tomek Michal byl velice snášlivý k rozlič-ným vyznáním náboženským, zejm. evange-lickému, a za jeho panování cis. Rudolf po-výšil P. na město s měst. erbem (vyobr. č. 2984.): v zlatém štítě na pravo na zeleném pahor-ku stříbrná věž se stínkami, brano-ou otevřenou, nad níž je stříl-na; v levo pak dvouocasý lev, jehož horní část je modrá a dolní červená. Od Špa-novských z Ly-sova koupil P.

Č. 2984. Znak města Pacova.

(1613) Ladislav Víthva ze Rzvavého. Tento účastnil se vzpoury stavů čes., začež jeho jmění od král. komory zabráno (1623) a prodáno k ruce Magdaleny Montbrunové roz. Víthovské. Tato prodala P. již r. 1631 Janu st. Černínovi z Chudenic, od jehož potomků jej opět koupil (1643) Sigmund Myslik z Hyřova. Tento odkázal zboží pacovské klášteru karmelitánskému na Menším městě pražském, jenž tu upravil zá-mek na klášter a uvedl tam mnichy karme-litány (1708). R. 1787 klášter zde zrušen. jmění jeho připadlo náboženskému fondu, načež v l. 1803—13 užíval ho nový budějov-ický biskup hr. Schaffgotsch. Roku 1835 vláda prodala P. svob. p. Gudenusovi, po němž následovali knížata Löwensteinové, kteří v l. 70tych XIX. stol. prodali P. něm. chabrusu, od něhož jej koupil vídeň. advo-kát dr. Weiss. P. jest rodiště Fr. Šohaje. — O k r . s o u d m á 309,30 km², 2931 d., 22.353 ob. č., 14 n.; z 22.372 přít. obyv. 21.140 kat., 663 ev., 569 žid., 10.729 muž., 11.643 žen. (1890). — 2) P., ves t., hejtm. Žižkov, okr. a pš. Řičany, fara Sluštice, 47 d., 304 ob. č. (1890). Teprve po válkách husitských osa-zena prý Čechy.

3) P., Pačov (Putzendorf), ves na Mo-ravě, hejtm. a okr. Mor. Třebová, fara a pš. Trnávka (Nová); 52 d., 325 ob. n. (1890), 2tř. šk.

Pacta conventa nazývala se v Polsku dobrovolná úmluva mezi vybraným králem a národem před korunovaci. Po vymření Ja-gellovců (1572), kdy trůn polský stal se vo-lebným, bylo zvykem, že plnomocníkmi kan-didáta trůnu předkládány výminky, které mu ukládaly jisté povinnosti, jako: placení státních dluhův, opětne nabytí krajů ztracených, stavění zámkův a j. Teprve když kandidát výminky tyto podepsal a přísahou k nim se

zavázal, byl zvolen za krále a korunován. **P. c.** trvala až do zvolení posledního krále polského Stanislava Augusta a přispěla značnou měrou k úpadku státu.

Pactum [pak-] (množ. č. *pacta*) nazývala se ve starším řím. právu obligační smlouva, která nebyla učiněna v určité právem předepsané formě, ani tím, že jedna strana odevdala druhé straně jistou věc (*re*), ani tím, že strany při 4 t. zv. konsensuálních kontraktech- (viz čl. **K o n t r a k t**) jakýmkoli způsobem se dohodly. Takovou neformální smlouvou nezakládala se zpravidla právně platná a žalovatelná obligace. Pouze výjimkou některá *pacta* učiněna žalovatelnými. — **P. d e c o n t r a h e n d o**, předchozí smlouva. Viz **K o n t r a k t**, str. 752 b.

Pacuvius [paku-] **M a r c u s**, vynikající skladatel řím. tragédií (* v Brundisii kol. 220, †130 př. Kr.). Blíže byl spřízněn s básníkem **Q. Ennium**; neboť byl syn sestry jeho. **Ennius** i na básnickou činnost jeho měl vliv nemalý, ježto byl v umění tom jeho učitelem. Největší část života svého prožil **P.** v Římě, zabýváje se tu jednak skládáním dramát, jednak malířstvím. Teprve ve stáří, stížen jsa chorobou, nucen byl opustit Řím a uchýlit se do mírnějšího podnebí Tarenta. Tam také zemřel, maje věku 90 let. **P.** jest první z dramatiků římských, jenž věnoval se výhradně tragédiím. Kdežto předchůdcové jeho, jako **Livius Andronicus**, **Cn. Naevius** a **Q. Ennius**, pěstovali jak vážné drama, tak i veselohru, **P.** obmezil se tragédií, a ani tu nebyla činnost jeho zvláště rozsáhlá. Neboť jen o nevelikém počtu kusů jeho dramatických — celkem 12 — se dovidáme. Za to však veliká byla péče, již vynakládal na vzdělání a vytříbení jednotlivých dramát svých. Jakož tehdy bylo zvykem, složeny byly i jeho tragédie především dle vzorů řeckých, hlavně dle kusů Euripidových. Známé tituly a zlomky z 11 dramát takových. Většina jich vzata z trojského kruhu báji, z něhož tragikové římsí vůbec rádi čerpali. Vedle těchto tragédií **P.** pěstoval i tragédií beroucí látku z historie římské, tak zvanou praetextu. Známé jest nám jedno jeho drama takové, slovoucí **Paulus**. To týkalo se dle jedněch (na př. **L. Müllera**) nešťastného konsula **Aemilia Paula**, jenž padl v bitvě u Canen za války s Hanibalem, dle druhých stejnojmenného vítěze u Pydny r. 168. Sloh **P.** iuův chválen od starých pro hojnost, vážnost a vznešenost. Ale mluva jeho nezdála se Ciceronovi zcela ryzí a čistou. Jinak však zahrnuje jej Cicerovo chválou a uznává jej za nejlepšího tragika římského (de opt. gen. or. 1). Jisto jest, že kusy jeho docházely obliby nemalé jak u vrstevníků, tak i u generací pozdějších. I za Ciceronovy doby provozovány často a s úspěchem. Zdá se, že zamlouvaly se obecnstvu římskému i tím, že v nich hlásány byly a doporučovány občanské ctnosti, jako statečnost, věrnost a láska k vlasti. Litovati jest, že se nám odtud nezachovalo nic více než některé zlomky a tituly. Ty sebrány jsou

v Ribbeckově spise **Tragicorum Romanorum fragmenta** (Lip., 3. vyd. 1897). Srv. též **L. Müller**, **De Pacuvii fabulis disputatio** (Berl., Calvary 1889). **RN.**

Pacy-sur-Eure [pasi-syr-ör], kantonální město ve franc. dep. Eure a arrond. Evreux na pr. bř. ř. Eure a v uzlu tratí **P. Vernon-Gisors** a **Dreux** — **P.-Elbeuf** franc. záp. dráhy, má 2037 obyv. (1896), kostel z XII. století, 2 školy veř. a 2 soukromé, divadlo, nemocnici, parní pilu, továrnu na nábytek, slevárnou, mlýny a jirchářny. U **P. r.** 1793 zvitězilo vojsko konventu nad povstalci norman. a r. 1870 pruský generál **Bredow** nad franc. mobilními gardami. Nad městem vypíná se plateau vys. 136 m a pokryté lesem velikým 900 ha. **Tšr.**

Pacyňski viz Pačinský.

Paceřice viz Paceřice.

Pačín (*Patzin*), ves v Čechách, hejtm. Teplá, okr. Bezručice, fara Čelivo, pš. Teplá (klášter); 16 d., 100 ob. č. (1890).

Pačinský (*Paczyński*) z Velké Pačiny a z **Tenčina**, rodina slezská původu polského, osedlá hlavně v Opolsku a Ratibořsku. **Stanislav P.** ok. r. 1602 byl sudím menšího práva knížetství Opavského. A d a m současně byl cis. prokurátorem v Opolsku a Ratibořsku. A d a m **Václav** (†1727) byl zemským hejtmánem knížetství Těšínského a jeho linie povýšena na hraběcí. V Opolsku a Ratibořsku **Albrecht Leopold** ok. r. 1690 byl zemským kancléřem; v l. 1706 až 1714 týž úřad zastával **Leopold Konstantin**. Rod se udržuje dosud v Pruském Slezsku v několika liniích.

Pačlvice, far. ves na Moravě, hejtm. Kroměříž, okr. Zdouanky, pš. Morkovice; 122 d., 684 ob. č. (1890), kostel sv. Martina (od r. 1859 far.), 2tř. šk. chl., kláš. milosrd. sester sv. Vincence z Pauly s 3tř. soukr. dívčí šk. (s práv. veřejn.) a deskový statek (836,50 ha půdy) se zámkem, dvorem a cihelnou drží klášter milosrdných sester ve Vídni. Osada připomíná se r. 1131, kdy náležela **Johanitům**, a r. 1645 vydrancována od Švédův. Opodál ovčín **Ježírko** a myslivna **Zdravá Voda**.

Pačuli (*patchouli*) viz **Pogostemon**.

Pád: 1) **P.** v mluvnici (přeloženo z řec. *πτῶσις*, lat. *casus*) jsou rozličné tvary jména, sloužící k označení jeho mluvnických vztahů. Viz **Jméno a Sklonění**.

2) **P.** ve fyzice jest pohyb tělesa působením přitažlivosti země. Rozeznáváme **p.** volný a **p** po šikmé rovině.

1. **P.** volný jest pohyb tělesa podléhajícího pouze vlivu přitažlivosti země, tak že všechny body tělesa opisují tytéž dráhy jako jeho těžiště. Přísně vzato padají **p**-em volným pouze tělesa ve vzduchoprázdnu. **P.** volný jest pohybem rovnoměrně urychleným, urychlení tohoto pohybu jest ovšem na různých místech povrchu zemského různé,

v Praze činí $981 \frac{cm}{sec^2}$. Rychlost v v oka-

mžiku t vypočte se dle vzorce

$v = gt$,
kde g značí urychlení. Dráha s v tomto čase t pohybem volného p -u vykonaná dle vzorce

$$s = \frac{1}{2} g t^2.$$

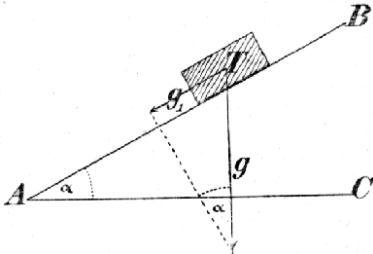
Volně padající těleso probíhá dle toho za 1 sec. dráhu 4,9 m, za 2 sec. 19,6 m, za 3 sec. 44,2 m, za 4 sec. 78,5 m, za 5 sec. 122,6 m atd. Dle tohoto vztahu mezi dobou p -u volného a dráhou vykonanou lze určit přibližně hloubku studní, propastí a pod. určením doby p -u.

Stálost urychlení při volném p -u dotvrdil již Galilei (1590) pokusy v Pise provedenými; z toho pak odvodil hořejší zákony p -u volného. Viz Padostroj.

Dráha p -u volného nesouhlasí úplně se směrem svislým; otáčení země způsobuje tu úchylku na východ. F. Reich spouštěl (1832) těžkou koulí v dolu 158,5 m hlubokém a našel úchylku na východ 28,4 mm. Zajímavou jest, že pozoroval zároveň malou úchylku na jih (4,4 mm) v souhlasu se staršími pokusy, jež provedli v konci XVIII. stol. Guglielmini a r. 1802 Benzenberg. Tato jižní úchylka uspokojivě vysvětlena nebyla.

2. P po šikmé rovině jest pohyb tělesa tíží podléhajícího na rovině skloněné k směru vodorovnému, pohyb, při němž není tření aniž jiných překážek a při kterém všechny body tělesa opisují dráhy tytéž. Pohyb tento jest patrně rovnoměrně zrychleným, právě tak jako p volný, urychlení však závisí na sklonu nakloněné roviny.

Značí-li (vyobr. č. 2985.) AB rovinu šikmou, AC směr vodorovný, α sklon roviny,

Č. vyobr. 2985.

T těžiště tělesa, g urychlení tíže, jest urychlení g_1 p -u po šikmé rovině dáno výrazem

$$g_1 = g \sin \alpha,$$

dle toho změni se pak výrazy pro rychlost v_1

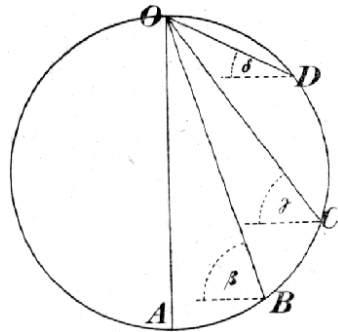
$$v_1 = g \sin \alpha t$$

a pro dráhu s_1

$$s_1 = \frac{1}{2} g \sin \alpha t^2.$$

Ze vzorců těchto vyplývají dva zákony p -u po šikmé rovině. a) Těleso padající z určitého bodu po jakkoli skloněné šikmé rovině probíhá touže rovinou vodorovnou se stejnou rychlostí. b) Sestrojíme-li nad svislou přímkou (vyobr. č. 2986) OA kruh, jehož

průměr OA značí dráhu vykonanou volným p -em, těleso padající po jakkoli šikmo skloněné rovině probíhá dráhu určenou přísluš-

Č. vyobr. 2986.

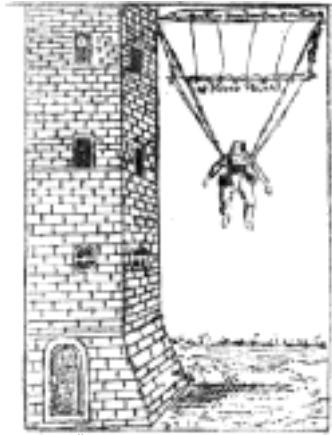
nou tětivou; na př. OB při sklonu α , OC při sklonu γ atd. nvk.

Pád (ital. *Po*, franc. *Pô*, lat. *Padus*, starší název *Eridanus*), největší ř. italská, náležející k úmoří jaderskému, vzniká na hranici franc. na sev. svahu M. Visa ve výši 2041 m n. m. a teče nejprve směrem jihových. až k Saluzzu, kde vstupuje do roviny piemontské a obrací se k severových., sesílen jsa s prava ř. Mairou. U Turina přijímá z Alp Doru Riparii a Sturu a omývá sev. úpatí vysoč. Monferratské, při čemž znenáhla stáčí se do pravé osy nížiny lombardské do směru východního, v němž setrvá, nehledě ke 3 větším a řadě menších záhybův, až do svého ústí v moře. U rozkošné vys. Monferratské P. přijímá s leva alpské Orco a Doru Balteu, první přítok s prava je Tanaro. Blíže Pavie vlévá se do P-u ze s. Ticino, s nímž mají všechny ostatní řeky alpské (Adda, Oglio, Mincio) směr stejný, jsouce před svým ústím do P-u stočeny k jihovýchodu. Přítoky apenninské Trebbia, Taro, Šecchia, Tanaro jsou kratší, ale přinášejí mnohem více nánosů než alpské, jež všecken materiál ukládají v jezerech na úpatí Alp a se slabeny byly zřízením četných průplavů. Dokud v době glaciální jezera neexistovala, P. tekla mnohem jižněji než v době moderní. První rozvětvení P-u nastává u ústí Panara, odkud vychází na j. Po di Volano, jež od Ferrary vysílá dále Po di Primaro. Toto, spojeno s ř. Renem, obchází jez. Comacchio a vlévá se u Primaro do moře. Další dělení hlavn. toku nastává u Poleselly, kde kanál Bianco je vlastně nejsev. ramenem P-u a přechází v Po di Levante; na meridiánu m. Adrie odděluje se na pr. Po di Goro. Konečně hlavní tok (Po Grande) rozdělí se v Po della Gnocca, Po di Tolle a Po di Maestra a čtyři menší ramena. Nejev. nejš. výtok do moře vzdálen jest od nej. jižnějšího v přímé čáře 53 km. (Ostat. viz čl. Delta a mapku při něm.) Délka P-u měří 652 km, úvodí zabírající část Piemontu, Lom-

bardii, Emílii a část Benátska měří 74.907 km². Ale spád řeky jest od Turina velmi zvolný, neboť při prvních 35 km svého toku sestupuje již s 2041 m do 366 m, u Turina teče ve výši 212 m, u Pavie 100 m, u Cremony 45 m. Střední množství vody činí 95 km³ za vteř., ale dostoupilo maxima (22. až 23. říj. 1872) až na 1160 m³. Nános nyní, když deltová ramena sevřena byla hrázemi, v moři ukládaný páčí se na 46 mill. m³. Bohatství vody dodávají P. u zvláště pobočky alpské, živěné 96 ledovci, kdežto přítoky apenninské v létě téměř vysychají. Oboje horské řeky vystupují často ze svých břehův a některé i tok svůj mění, tak že hladina P-u zejména po říjnových deštích nebezpečně stoupne. Proto nutno bylo sevřít P. už od Cremony počínaje pevnými hrázemi, místy i dvojími. Proto také vysvětlujeme si snadno, proč na tak mocném toku nevznikla žádná veliká města až na Turin, kde je P. horskou ještě řekou, Piacenzu a Cremonu při hlavních přechodech. Totéž platí též o pobočkách P-u, kde si města zřídila raději své vlastní průplavy (na př. Milán), tak že celé úvodí pádské pokrylo se nádhernou vodní sítí, již rovnati se může pouze síť nizozemská. Průplavy ty zřízeny jednak k zavodňování, neboť mají dodati větší vláhly, potřebné hrubšímu nánosu, oddělenému od P-u pásmem fontanili, bohatým vláhou; druhý úkol jejich jest komunikační. Tak povstaly průplavy milánské, již od konce XII. stol. budované, jako Naviglio Grande, Naviglio di Pavia, Nav. della Martesana, dále kanál Cavourův (82 km dlouhý), Villorresi (60 km), Bianco, Adigetto atd. Jiný velkolepý kanál buduje se na jihu pádského poříčí v Emílii, jenž má zavodniti 500.000 ha půdy. P. sám je splavný na 543 km až ke Casale a vodních cest v poříčí leští 1164 km. Pádská nížina tvoří nejdůležitější část, jádro, Italie od pozdní doby římské. Bohatství její lákalo četné dobyvatele se sev. k jihu se hrnoucí a proto také byla jevištěm nekonečných válek a největších bitev ve středověku i v novo věku. Avšak ve značné části poříčí pádského působí současně dvě největší metly Italie: malarie a velkostatek.

Padák (angl. a franc. *parachute*, rus. парашют, ital. *paracaduta*, něm. *Fallschirm*) zove se lehký přístroj, jímž možno bez nebezpečí spustiti se se značnějších výší, ježto klade vzduchu mocný odpor. L e o n a r d o d a V i n c i prvý na základě fyzikálních studií r. 1514 soudil, že by bylo lze člověku opatřenému velikou plátěnou stanovou střechou (*padiglione*) »bez bázně před úrazem« spustiti se »s libovolné výše«. Jiného způsobu byl projekt benátského stavitele F a u s t a V e r a n z i a r. 1617. Tento představoval si p. sestávající z plátěné, pruty ztužené čtvercové plochy, jejíž každá strana měřila by asi 15 stop (vyobr. č. 2987.). Myšlenky těchto učencův, ač mu o nich nic nebylo známo, provedl brzy po vynálezu ballonu Š e b a s t i a n L e n o r m a n d z Montpellieru. Za to

lyšel však o čínských a siamských kouzelnících, že spouštějí se s věží, a tak nerozmýšleje se dlouho vyskočil jednoho dne

Č. 2987. Padák Veranzitův.

r. 1783 časně z rána, drže v každé ruce deštník před překlopením zabezpečený, na ulici a nikterak si neublížil. — Slávy chtivý P i e r r e B l a n c h a r d byl pak prvý, jenž sestrojiv si kuželovitý p., od r. 1784 činil své plavby vzduchem zajímavější tím, že dostoupiv určité výše, po svém p u jal se spouštěti k zemi různé živočichy. Dne 22. října 1797 spatřeno v Paříži poprvé divadlo, že se spustil p-em člověk s výše 1000 m. Byl to smělý J a c q u e s G a r n e r i n. Jeho p. měl tvar polokoule o 7,8 m v průměru; svrchu opatřen malým otvorem, aby jím mohl unikati stlačený vzduch, vynález to slavného hvězdáře Jos. Jér. L a l a n d a.

P. klesá ve vzduchu po zákoně Galileiově ($v = gt$), t. j. rychlostí stále vzrůstající; ježto

Č. 2988. Padák.

vsak čím níže padá, tím větší odpor jeví se ve sloupci vzduchovém, zrychlující síla tíže záhy se jím vyrovnává. Od té chvíle padá

pak rychlostí menší a menší, až posléze naráží o povrch zemský. Minimální rychlost **p-u**, jenž pro 100 kg musí mítí nejméně 5 m² plochy, lze páčiti na 2,55 m v 1 vteřině. Měnou polohy elipsoidového **p-u** lze uchýliti jej ze směru kosmého a prudké zmitání **p-u** vůbec bylo by lze po miněni našem velmi zmírniti čtyřmi v prav. úhlu se křižujícími plachtami (vyobr. č. 2988.). Theoreticky i prakticky zcela správným byl projekt, ježž Angličan George Cayley uveřejnil r. 1809 v *Nicholsonově Journalu*. (Obdobnou myšlenku proslovil Lorenz Hengler teprve r. 1843 v *Dinglerově »Polyt. Journal«*, sv. 43., 102.) Dle něho sestrojil r. 1837 Cocking svůj »parachute renversé«, podobající se velmi tupému, hrotem dolů postavenému kuželu o 12,19 m ve vrchním a 1,22 m v dolním průměru. (Takovou podobu mají také padáková semena brazilské tropické leguminosy *Schizolobium*, rostliny *Pithecoctenium Aubletii*, *Oroxylon indicum* z řádu Bignoniaci a *Zenonia macrocarpa* z řádu Cucurbitacei.) Cocking však snaže se učiniti tento **p**, co možná lehkým neudělil mu náležitě pevnoty, čímž zavínil svou smrt (srv. *Aéronautika*, str. 282 b). — Srv. O. F. Vaněk, O **p-u** v »Naší mládeži«, 1889, 148 sl., v »Národních listech«, 1891, č. 273, a Theorie **p-u** v »Českém mechaniku«, 1889, 33 sl..

Padalica Tadeusz, pseudonym spisovatele polského Leonarda Zenona Fisce (*1820 — †1870), známého zejména pěknými cestopisy po Ukrajině *Listy z podrózy* (Vilno, 1859, 2 d.) a sbírkou *Opowiadania i Krajobrazy* (t., 1856, 2 d.). Svého času vynikl polemickými články proti Rzewuskému a jeho stoupencům, otiskovanými v petrohradské »Gwiażdce«, již založil v Petrohradě s Marcynowským a Nowosielským proti petrohradskému »Tygodniku« a kterou byl nucen přenést do Kijeva (1847—49). Pro svobodomyšlný směr, tlumočený ohnivě a upřímně, ale nedostí jasně a důsledně, časopis byl vládou potlačen, načež **P.** byl spolupracovníkem »Atenea« Kraszewského a četných jiných listů, kamž napsal hojně i povídek (*Noc Tarasowa*; *Nestor malowany*, čes. překl. v »Lumíru«, 1856; *Pokojówka* a j.).

Padang, přístav na jihozáp. pobř. Sumatry (nizozem. V. Indie), hl. m. guvernerství Záp. Pobřeží Sumatry (van Sumatras Westkust) a residentství Padangsche Bendenlanden a Padangsche Bovelanden, na pr. břehu řeky Padangu, na úpatí vysočiny Padangské. Malé domky skryté v zeleni stromů dodávají městu rázu parkového. Obyvatelstvo, jehož jest 12.000 duší, skládá se hlavně z Malajců, Čínanů, Evropanů, Niasovců, Klingův a Arabův. Pro svou dobrou obchodní polohu s úrodným, zdravým a proto hustě obydleným pozadím je nejčilejším tržištěm Sumatry. Vyváží se hlavně káva, koření, kaučuk, tabák a j. S vnitrozemím (v okolí ložiska uhelná) spojen je **P.** železničními tratěmi. **P.** náleží mezi nejstarší nizo-

zemské osady na Sumatře, byv obsazen již r. 1666.

Padání hvězd viz Létavice.

Padarov, ves v Čechách, hejtm. a okr. Tábor, fara a pš. Jistebnice; 32 d., 230 ob. č. (1890), železn. stanice na trati Tábor-Písek, **P.** jest kolébkou panů z Padarova (v. t.).

z **Padarova**, příjmení dvou hejtmánů bratrstva tábořského, vzaté ode vsi Padarova u Tábora, příslušející ke hradu Přibenicům (pak k Jistebnici), tak že byli bezpochyby selského původu. Mikuláš z **P.** připomíná se r. 1425 jako oprávec míru mezi Pražany a ostatními kališníky, pak se stal hejtmánem na hradě Ostromeči. R. 1429 přilehl s Janem Blehem ke hradu Zvikovu, ale nedobyl ho. Brzo potom stal se Filip z **P.** (bratr?) hejtmánem na Ostromeči a Mikuláš vstoupil do řad polních rot. Stal se vládařem obce, byl r. 1433 o sv. Martině na sněmě, bránil se r. 1434 na Novém městě proti panské straně a konečně t. r. se s ní smířil. Filip vypravil se r. 1430 z Ostromeče s Táboru a Sirotky do Uher, ale neslavně pochodiv vrátil se domů a táhl s jinými proti bratrům z Kolovrat. Byl při dobytí Hořovic a obležení Libšteina. Když strana jeho r. 1434 vzala veliké pohromy, zavřel se na Ostromeči, kdež bránil se udatně proti vojsku několika panských jednotníkův od března r. 1435 šest plných neděl. Teprve když dne 15. květ. Hanuš z Kolovrat s novým vojskem přilehl, bránil se sice celý týden, ale nemoha již hladem vydržeti, vzdal hrad (22. květ.) a s posádkou odtáhl na Tábor. Filip dal sobě r. 1438 skrze Jana z Prahy opsati českou bibli, kteráž se chová v c. k. dvorské knihovně ve Vídni (Časop. »Tábor« I. 53). *Sčk.*

Padarovice, Paderovice, ves v Čechách, hejtm. Turnov, okr. Čes. Dub, fara Vlastibořice, pš. Svijany-Podolí; 33 d., 182 ob. č. (1890).

Paddington [pedding'tn], londýnská městská čtvrť na s. od Hyde Parku s 14.473 d., většinou krásnými, a 117.846 ob. (1891); volí 2 poslance do sněmovny.

Pád dobytka viz Dobytčí mor a Epizootie (srv. též Doplňky k dílu VIII. k heslu »Epizootiek«).

Paddock [pedok] (angl.), ohrada pro koně.

Paddy [peddji] (zkrac. z Patrick), tak Angličané přezdívali Irům, jejichž patronem jest sv. Patrik.

Padělání viz Falšování.

Padeletti Guido, právník italský (*1843 v Livorně — †1878 v Římě). Studoval v Sieně, v Berlíně a Heidelbergu. Byl professorem římského práva v Perugii, Pavii, Bologni a od r. 1873 v Římě. Kromě četných článků časopiseckých v »Archivio giuridico«, »Archivio storico Italiano« a v »Nuova Antologia« sluší jmenovati jeho spisy: *Teoria delle elezioni politiche* (Neapol, 1871: poctěno cenou); *Die Lehre von der Erbeinsetzung ex re certa* (něm. v Berlíně, 1870); *Fontes juris italici mediæ ævi* (Turin, 1877) a *Storia del*

diritto romano (Florence, 1878; 2. vyd. od Cogliolo, 1886; přel. do něm. od Holtzendorffa, Berlín, 1879; přel. také do rus.).

Paderborn: 1) P., kraj. město v prus. vlád. obvodě mindenském, na železn. trati Soest-Nordhausen, má s vojen. posádkou 19.941 ob. (1895); sídlo krajských úřadů (pro 17 obv. soudů) a katol. biskupa a kapituly, má 4 katol. kostely, mezi nimiž vyniká dóm z XI. a XIII. stol. s hlavním portálem ze XIII. stol., uvnitř četné náhrobky biskupů, v klenotnici stříbrná, silně pozlacená skříňka s ostatky sv. Liboria a jiné chrámové klenoty; dále klášter milosrdných sester, krásné náměstí, radnice; filosof. a theolog. učiliště, gymnasium, ústav pro učitelky a slepé, katol. seminář, historický spolek, divadlo, zemský špitál, katolický a židovský sirotčinec; pobočka Říš. banky; průmysl a obchod: železniční dílny, 4 cihelny, několik vápenic, par. pily, vodní a par. mlýny, výroba skla, tabáku, mýdla, pivovar, pálenka, dobytkařství, obchod s ovoci a polářství. Nedaleko dómu vytryskuje mohutný pramen, jež žene ihned mlýny.

2) P., biskupství a říšské knížetství ve Vestfálsku. Založeno bylo Karlem Velikým a podřízeno bylo arcibiskupovi mohučskému. Z biskupů Baðurad (815—852) založil v P-u katedrální školu. Největší biskup paderbornský Meinerk (1009—1036), který si získal zásluhy o biskupství nejen rozmnožením jeho hmotné moci, ale také intenzivní duchovní správou: jeho vláda je P-u dobou rozkvětu materiálního, uměleckého i vědeckého. Za sporů Jindřicha IV. s papežem došlo v P-u ke schismatu. Simon I. (1247 až 1277) a Otto (1277—1307) měli tuhé boje s arcibiskupy kolínskými o hranice a také o vzájemné vymezení práv. Za velikého schismatu proslul Vilém (1398—1415), který neměl ani vyššího svěcení, ale spravoval svůj úřad horlivě a měl proto značné nesnáze s odbojnými kanovníky, mnichy a měšťany, které podporovali Alexandr V. a Jan XXIII.. Vilém byl konečně kapitulou sesazen a oženil se. Také s jeho nástupcem Dietrichem (z Morsu) měla kapitula spory před Martinem V. a na koncilu v Basileji. Za Ericha (1508—32) počala se v Paderbornsku šířit reformace, a biskup Hermann z Wiedu dokonce sám přestoupil k protestantství; v podobném smyslu působil Jindřich z Lauenburku (1577—85). Katolická reformace se však ohlásila již v Theodorovi z Fürstenberku (1585—1618) a zejm. v Theodorovi Adolfovi z Recku (1650—1661). R. 1802 bylo biskupství saekularisováno a přiděleno Prusku; r. 1807 připadlo ke království Vestfálskému, ale r. 1814 vrátilo se opět k Prusku. Biskupství ovšem v P-ě zůstalo, podřízeno však bylo arcibiskupovi kolínskému; diecése sama byla r. 1821 značně rozšířena. Za biskupa Richarda Dammersa (1842—44) byl otevřen (1842) filosoficko-theologický ústav pro výchovu kněží na místě bývalé university (založené

r. 1614). Nynější biskup je Hubert Simar (od r. 1891).

Paderewski Jan Ignacy, slavný pianista a hudební skladatel polský (*6. — list. 1860 v Kuryłowce v ruském Podolí), syn šlechtické rodiny, neprojevív známek t. zv. zázračných dětí, v dospělejším věku teprve nabyv hudebního vzdělání u prof. Janoty ve Varšavě. První koncertní pouť podnikl po Rusku a Polsku v l. 1876—77. V l. 1879—81 působil jako učitel klavíru na konservatoři varšavské, potom odebrav se do Berlína vzdělával se v komposici u Kiela a Urbana. Umělecké dokonalosti jako pianista nabyv dvěma kursy, nyníž nimiž po krátký čas byl profesorem na konservatoři ve Strasburku, u proslulého klav. paedagoga Th. Leschetitzkého ve Vídni, kde r. 1887 počal svou kariéru jako virtuos světové pověsti. R. 1888 koncertoval třikráte v Praze (m. j. jako host populárních koncertů »Umělecké Besedy«), v Berlíně a sjezdil potom, dobýváje větších a větších úspěchů, Francii, Anglii, Rumunsko, Itálii a Rusko. Vrcholu dostoupily triumfy jeho v Americe, kde cestami podniknutými v l. 1891, 1893, 1896 a 1900 s ohromnou reklamou a odpočívajícími jí obrovskými výtežky hmotnými učinil se předmětem senačního kultu, k němuž vedle umění nemálo přispíval zajímavý profil P-kého rusými kadeřmi ověncený, který mnohokrátě zvěčněn byl rukou předních výtvarných umělců. P-kého virtuosita neopírá se o vynikající technické kvality, v nichž jiní pianisté současní jsou oproti němu v rozhodné převaze, ale působí neodolatelně úhozovými odstíny a poetickým přednesem jemných míst zpěvných. Z toho důvodu P. právem je označován jako přední interpret Chopina. Ne zcela odůvodněně krajané jeho shledávají v P-kém jako skladateli dědice Chopinova, k čemuž chybí mu přes technickou jistotu síla hlubší a původnější fantasie. Tiskem vydal P. několik sešitů klav. skladeb, z nichž nejoblíbenější jsou: *Elegie* (op. 4), *Humoresques à l'antique* (op. 14) s populárním menuettem z *E-dur* a variace a fuga na původní thema (op. 11.), dále houslová sonáta (op. 13.), koncert (op. 17) a *Fantaisie Polonoise* (op. 19) pro klavír s orchestrem, dva cykly písní *Album de Mai* (op. 10) a na texty Mickiewiczovy (op. 18). Velikého úspěchu dosáhl operou *Manru* ze života tatranských cikánů na text A. Nossiga (premiéra r. 1901 v Drážďanech). — Srv. dr. Alfred Nossig, J. I. P. (Lip., 1901).

Padesát Lánů (*Fünfighuben*), ves na Moravě, hejtm. a okr. Hranice, fara a pš. Podstát; 42 d, 293 ob. n. (1890), opodál osada Michalov a Spálený Mlýn.

Padiham [pedihem], město v angl. hrab. lancasterském nad ř. Calderem, má 11.301 ob., obchod s bavlnou, uhelné doly a kamenné lomy.

de Padilla [-dilja]: 1) de P. doña Maria, milenka kastilského krále Petra Ukutného (*prý v Seville — †1361). Král Petr I. poznal Marii r. 1352 v Sahagunu, kde byla ve

společnosti doni Isabely de Menenes, choti milce královu Albuquerqua. Tento, chtěje nabyti většího vlivu u dvora, přál známosti krále s krásnou P-lou a dovedl pryč i toho, že Petr zasnoubil se s P-lou se vši církevní slávou. Tolik je jisto, že láska k P-le ovládala Petra I., který přese všechny ostatní svoje milostné letky vždy přece k P-le se vracel, ba i legitimní manželku Blanche de France pro ni opustil hned třetí den po sňatku. Sic pro nevěrnost královu chtěla P. vstoupiti do kláštera, tím spíše, když i papež chtěl učiniti přírž tomuto poměru, avšak nedošlo k tomu. Po smrti P-ly král dal tělo její pohřbiti s poctami královskými a vymohl na kortesech sevillských i uznání legitimity čtyř jejich dítek, jednoho syna a tří dcer. P. byla povahy mírné a dobrotivé, nepletla se do politiky a záležitostí dvorských, za to její příbuzní snažili se využití jejího postavení ve svůj prospěch, i proti samému Albuquerquovi.

2) de P. Juan, zvaný el Cartujano (Kartusián), básník špan. (*1468 v Seville-ťpo r. 1518). Psal s počátku básně obsahu světského, později náboženského, jako *Retablo de la Vida de Cristo* a zejména hlavní jeho dílo: *Los doce triunfos de los doce apóstoles* (Sevilla, 1518; nově vyd. M. de Riego v Lond. 1843), nezdařeně to napodobeni Dantovy Božské komédie. Básníka provází tu apoštol sv. Pavel po kruhu zodiakálném ukazuje mu život lidí a jejich osud dle jejich ctinosti a zásluhy. Báseň vyniká svým veršováním.

3) de P. Juan, lidový hrdina dějin špan. a vůdce vzpoury comunerů proti Karlu V. (*1484 — †1521). Pocházel ze šlechtického rodu toledského a r. 1518 byl od Karla V. jmenován polním hejtmanem v Saragosse. Při povstání kastilských měst učinila jej Santa Junta velitelem 20.000 mužů vojsk vzbouřenců, t. zv. comunerů, ale přes to, že zmocnil se Burgosu, Avily, Leonu, Madridu, Salamanky a jiných měst, v bitvě u Villalaru byl 23. dub. 1521 po hrdinném boji poražen, zajat a den po té popraven. Jeho choť doña Maria Pacheco, rozená hraběnka de Tendilla, dáma velice ctízádnostivá i duchaplná, bránila se zbytky comunerů Toledo ještě až do 26. října t. r., pak až do února 1522 toledskou tvrz Alcazar, načež přehla do Portugalska, kde zemřela r. 1531. Jak P., tak jeho choť stali se předmětem četných romancí a dramát španělských a zvláště dva dopisy P. lovy, psané jeho chotí v den P-lový popravý, pokládají se za vzor ušlechtilé vymluvnosti. Srv. K. v. Höfler, *Der Aufstand kastilianischer Städte gegen Karl V.* (Praha, 1876); Brück, *Die geheimen Gesellschaften in Spanien* (Mohuč, 1881). — Padillovi synové viz Comunerós.

4) de P. Pedro, básník špan. (ťpo r. 1595, asi r. 1599). Byl vrstevník i přítel Cervantesův a r. 1585, již u vysokém věku, vstoupil ke karmelitánům a vynikl jako řečník a kazatel. Jako básník náležel k nejlepšímu své doby a dovedl zvláště obratné básnit

s patra; z jeho básní lyrických, bukolických, satirických i duchovních nejvíce jsou ceněny jeho eklogy. Verše jeho jsou duchaplné, plnné a bohaté pěknými myšlenkami. Samostatně vydal: *Tesoro de varias poesias* (Madr., 1578); *Éclogas pastoriles, sonetos* etc. (Sevilla, 1581); *Romancero* (Madr., 1583 a 1880); *Jardín espiritual* (t., 1585); *Grandegas y excelencias de la Virgen nuestra Señora* (t., 1587). Výběr z jeho spisů vyšel v 35. sv. Biblioteca de autores españoles.

●●**Padilla y Ramos** [-dilja i-], zpěvák špan. (*1842 v Murcii) Byl žákem Mabelliniovým ve Florencii a vynikal krásným barytonem, jež dovedl ovládati půvabně a s velikou virtuositou. Koncertoval skoro po celé Evropě a pojal r. 1869 za choť zpěvačku Markétu Jos. Artót, s níž r. 1884 usadil se trvale v Berlíně, r. 1889 v Paříži.

Padirac [-rāk], obec ve franc. dep. Lot, arrond. Gourdon a kantonu Gramat, má 256 ob. a jest pověstná velikolepou propastí, 30 m šir. a 103 m hlub., která vede k podzemní říčce tekoucí řadou jezírek a ohromných jeskyň, z nichž nejvyšší jest 90 m vysoká. R. 1898 zřízeny do propasti schody a říčka opatřena čluny, čímž staly se propast a jeskyně snadno přístupnými a jsou od té doby hojně navštěvovány. — Srov. E. A. Martel, *Les Abîmes* (Pař., 1894). Tšr.

Pádišáh (pers.), t. j. majetník, tedy pán trůnu, prvotně titul sultána tureckého, pak i titul krále francouzského a posléz i vynikajících mocnářů křesťanských.

Padlí, bot., viz *Erysipheae*.

Padostroj jest přístroj, kterým se demonstřují zákony pohybu rovnoměrně zrychleného a rovnoměrného. Poněvadž urychlení volného pádu jest velmi značné (téměř $10 \frac{m}{sec^2}$), nutno buď to čas měřiti velmi přesně, nebo studovati pohyb padajícího tělesa tak modifikovaný, že se při něm urychlení značně zmenšuje. Při p-i Lippichově padá volně deska skleněná sazemi počerněná. Desky dotýkají se dva vlásky, z nichž jeden vyznačí na desce dráhu pohybu (svislou přímkou), druhý pak spojený s chvějící se ladičkou napíše na desku jednotlivé křivky. Z výkresu lze odvoditi závislost dráhy na čase, jakož i urychlení volného pádu, znám-li jest počet výchvějí ladičky za vteřinu. Podobně p-e sestrojili Labord a Babo. Wheatstone sestrojil p., při němž těleso padá volně určitou drahou; příslušný čas měří se zvláštním chronoskopem, jehož ukazovatel se při počátku pádu spojí se strojem jsoucím v rovnoměrném chodu; když těleso dopadne. ukazovatel chronoskopu mechanickým zařízením se vypne a zastaví. Chronoskopem může býti též velmi dobře elektromagnetická ladička, která zapisuje výchvěje na válec rovnoměrně se otáčející. jehož povrch jest sazemi pokryt. Začátek a konec pádu vyznačí se na příslušné křivce zvláštním registrátorem, na př. elektromagnetickým, který jest uveden v činnost začátkem

pádu (přerušením proudu) a koncem pádu (uzavřením proudu).

Arthur Morin sestrojil p. takových rozměrů, že bylo možná jím demonstrovat zákon volného pádu i většímu počtu posluchačů. Těleso padající při tomto p-i kreslí dráhu svou na válci přes 3 m dlouhém, který se hodinovým strojem otáčí dokola právě jednou za vteřinu. Vedle těchto p-ů, které přímo studují volný pád, užívá se zvláště k výkladům školním p-ů, při nichž urychlení volného pádu značně je zmenšeno.

Galilei sestrojil p. zmírniv urychlení šikmou rovinou. (Viz Pád po šikmé rovině.) Původním p-em Galileiho bylo prkno přes 7 m dlouhé (12 sáhů florentských), opatřené žlábkem, v němž pohybovala se koule bronzová. Novější p-e tohoto způsobu opatřeny jsou několika žlábkami, na př. pěti, a lze zvláště nimi svisle stanoviti pro každý žlábek určitou dráhu; odměří-li se délky těchto drah v poměru 1:4:9:16:25, od nejvyššího místa šikmé roviny počínaje, a vypustí-li se z tohoto místa současně 5 koulí, nárazy jednotlivých koulí sledují ve stejných časových intervalech. Jiné myšlenky, jak by se zmenšilo urychlení při pádu tělesa, užil G. A t w o o d (1784). Položíme-li přes kladku lehoučkou nitku, jejíž oba konce stejnými závažími jsou zatíženy, jsou obě hmoty v rovnováze. Přidáme-li ke hmotě jedné malý přívazek, počne se tato pohybovati urychleně ve směru tíže. Malý přívazek způsobuje tu nejen pohyb svůj, ale též pohyb obou hmot, pohyb kladky a niti. Urychlení volného pádu zmenší se tudíž tímto zařízením tolikrát, kolikrát jest hmota přívazku obsažena v hmotě těles do pohybu uvedených. (Hmotu kladky a nitky nelze ovšem jednoduše k ostatním hmotám přidati.)

P-em Atwoodovým lze urychlení volného pádu pohodlně zmenšiti na př. na $\frac{1}{100}$ a studovati pak zákony tohoto pohybu. Závaží s přívazkem klade se na stoleček upevněný blízko kladky na děleném sloupu na místě nullou označeném. Stoleček tento podchyten jest kotvou elektromagnetu; přitáhne-li elektromagnet kotvu, sklopí se stoleček svou vahou a závaží s přívazkem padá. Jiný stoleček podél děleného sloupu posunutelný přípevní se již předem k určitému místu na dělení. Padající závaží naráží na tento stoleček a nárazem značí akusticky konec pohybu po příslušné dráze. Vybavení stolečku stane se proudem elektrickým, který jest spojen s kovovým kyvadlem hodin, procházejícím v rovnovážné poloze rtuťovým kontaktem. Jsou-li označeny další průchody kyvadla rovnovážnou polohou akusticky (elektrickým zvonkem), lze snadno upravit dráhu závažím vykonanou tak, aby náraz závaží na stoleček stal se při určitém průchodu kyvadla, čili aby doba pohybu obnášela právě několik vteřin (celých). Tímto p-em možno studovati též okamžitou rychlost pohybu rovnoměrně zrychleného. Měli byti stanovena tato rychlost na př. v konci třetí vteřiny, upevníme na

děleném sloupci na konci dráhy pro tři vteřiny určené stoleček s otvorem kruhovým, jímž závaží volně může projíti. Přívazek má úmyslně formu většího plíšku, který se na stolečku zachycuje, tak že závaží dále pohybuje se pouze svou setrvačností, tedy rovnoměrně; dráha, kterou při tom za vteřinu probíhá, označuje hledanou rychlost okamžitou.

Padoucnice (e p i l e p s i e) jest choroba centrálního nervstva, vyznačující se občasnými, náhle vznikajícími záchvaty křečovitými, jež obyčejně jsou spojeny se zálalem vědomí. Ve případech nejvyjádřenějších nemocný zachvacován bývá ztrátou sebevůli tělesné a duševní, kácí se, veškeré svalstvo náhle jest uvedeno ve stav ztrnulého napětí, po němž následuje prudké šhubavé zmítní. Někdy záchvat zahajován vyražením skřeku pronikavého, zpravidla provázen nepravidelností dechu, oběhu krevního, ztrátou citlivosti, poruchami vyměšovacími, teplotovými atd. Pádem či lomcováním nemocný může utrpěti poranění. Jazyk nezřídka se pokouše, když vklouzne mezi křečovité svírané čelisti. Odtud zkrvavělost upěněných slin, které se řinou z úst.

Veliký záchvat (od něhož pocházejí jména *epilepsia major*, frc. *grand mal*) trvá obyčejně několik minut. Někdy je předohlašován různými pocity čidlovými a niternými (*a u r a s e n s i t i v n i*), někdy duševní rozladou (*a u r a p s y c h i c k á*), někdy svalovými záchvěvy či záškuby na některý okrslek tělesný omezenými (*a u r a m o t o r i c k á*). Po záchvatu následuje stav povšechné zmoženosti a spavosti. Záchvaty přicházejí třeba jen za dlouhý čas, jednou v několika letech či měsících, u něko ho jsou časté: v týdnech, ba i několikrát za den. Mezidobí klidu jeví spíše jen v zastaralejších případech jakousi pravidelnost, kdežto obyčejně dobu návratu nelze vypočítati. Dosti často se pozoruje, že záchvaty kupí se hromadně a pak nezřídka uvádějí nemocného ve stav vysilenosti považlivé i nebezpečné.

Místo úplného velikého záchvatu může dojíti jen na některou jeho součástku. Totéž tak zvaná »malá« p. (*petit mal*). Někdy převládá po celý život nemocného, někdy se střídá s velikými typickými záchvaty p. (*grand mal*). Často běží o prostou závrať (*vertigo epileptica*), která se hlásí chvilkovým omámením a chvilkovou ztrátou vědomí. V záchvatu nemocný mnohdy neklesá ani k zemi; ale stalo-li se tak, zdvihá se v nejbližší chvíli a máje pocit slabosti záhy se zcela vzpamatuje. V některých případech mdloba provázena bývá šhubavými pohyby ve víkách neb také v líci a posléz i v končetinách; u jiných nemocných zjevuje se vynucený pohyb do kola, ku předu. Paroxysmy ty provázeny bývají náhlým zblednutím obličeje. V jistých případech záchvaty jsou ještě nepatrnější: nemocný stížený záchvatem ustává náhle v řeči nebo v práci a po nějaké chvíli pokračuje ve větě i v za-

městnání, nevěda ani, co se přihodilo. Jsou známy i »kusé« záchvaty, které odehrávají se bez všelikých křečí. Mnohý epileptik nemá o svých záchvatech ani tušení, ví jen, co mu bylo od osob okolních řečeno. Záchvaty dostávají se dobou denní i noční. Denní záchvaty zkušený lékař snadno posoudí; noční unikají dlouhou pozorností, ale poznány být mohou podle jistých příznaků: pocitu veliké slabosti po probuzení nemocného, drobných výlevů krevních v obličejí, haemorrhagie do spojivky, potřísněním lůžka močí.

P o m ě r p. k d u š e v n í m u z d r a v í. Inteligence epileptiků nemusí za celou dobu života utrpět podstatných změn; nezdídka epileptikové vyznamenávají se i nadobytým duševním nadáním, jakož to z historie známo o jednotlivých nejproslulejších osobnostech (Caesar, Muhammed, Napoleon I. a j.). Většina epileptiků doznává však duševního porušení, které bývá různě vytvářeno. Obvykle epileptikové vyznamenávají se prudce vznětlivou povahou. Bývají urážliví, zlostní, pomstychtiví, podzíraví, tíhnou k výstřednostem nejen ve špatném směru, ale někdy také k ušlechtilým snahám. Nápadně častá jest u nich sklíčenost, plynoucí z vědomí těžké nemoci, která v nepředvídatelných okamžicích může je překvapiti a vydati v nebezpečí. Uznání malomoci bývá asi pramenem časté zde nejen vroucí zbožnosti, ale také překypělého modlitbičkářství a fanatismu náboženského, který nezdídka kontrastuje s licoměrnou podlizavostí a potulným sobectvím.

Cím dříve se někdo stal obětí p., tím snáze také obvykle začne se rozvíjeti epileptické slábnutí rozumu, které se zračivá otupělostí zájmů, znesnadněnou chápavostí a zvláště ztrátou paměti. Někdy dochází až na vznik netečné zblbllosti, při níž osoba stala se ke všemu hostejnou a jenom ve směru nízkých pudů a hrubě sobeckých snah udržuje se zvýšená popudlivost, slepě bezohledná. Někteří epileptikové podléhají duševním změnám pouze občasně a třeba jen na zcela krátkou dobu. Takovému pomíjející duševní stavu druživají se někdy k záchvatům křečovitým, mohou jim předcházeti, neb jich následovati, ale také dosti často dostávají se samostatně, jakoby náhodou za křečovité záchvat, i slují pak e p i l e p t i c k ý m i a e q u i v a l e n t y p s y c h i c k ý m i (rovnomocnicami). »Z a k u k l e n á c p. (*epilepsia larvata*) jest odborný výraz pro případy, u kterých nebyl pozorován žádný vlastní křečovitý záchvat a kde osoba podléhá pouze charakteristickým odchylkám psychickým. »Psychické záchvaty« pozůstávají zpravidla v zákalu vědomí. Někdy při tom má osoba vzezení klidné, chová se, jakoby nechápala, co se s ní a kolem ní děje (»absence«, ztráta ducha-přítomnosti), chodí jako ve snách (s o m n a m b u l i s m u s), je ztrnulé zaražená, nehybná a nemluvná (*stupor*). Častěji jsou psychické záchvaty spojeny s divokými výbuchy vášní

(zděšenost, úzkost, zuřivost), s rozmanitým náladami, přeludy smyslů, zvláště s hallucinacemi zrakovými, pudy a přehmaty pohlavními, rozběhovými, násilně útočnými a obrannými. V takých stavech nejsou snahy sebevražedné, vražedné, paličské, ničivé žádnou vzácností. Obvykle počíná si takovýto epileptik v každém záchvate způsobem stereotypicky stejnotvárným. Vznik a zánik mráкотných stavů bývá náhlý a následuje po něm obvykle neschopnost rozpomenouti se na to, co se dalo. Aequivalenty mají někdy také jen ráz porušené citlivosti, mohou se podobati prostě náhlému usnutí, náhlé mdlobě, nebo záchvatům mrtvicovitým.

Mezi p r í č i n a m i p. hrají nejdůležitější úlohu dědičnost, choroby mozkové, alkoholismus a jiné vlivy otravné, infekční choroby, úrazy a někdy také choroby jednotlivých ústrojí tělesných. P. pokládána jest dle lidového domnění za chorobu nevyléčitelnou, avšak zkušenosti lékařské mohou i zde docílití velmi příznivých úspěchů. *Kfr.*

Padouchov: 1) P., ves v Čechách, hejtm. Turnov, okr. a pš. Čes. Dub, fara Světla; 15 d., 94 ob. č. (1890).

2) P, P a d o u c h o v, ves na Moravě, hejtm. Brno, okr. Ivančice, fara a pš. Oslavany; 46 d., 584 ob. č., 19 n. (1890), 1ř. šk., mlýn a kamenouhelné doly na »Bahně«.

Paďour Jan Nep. D o m o s l a v, spis. čes. (*29. květ 1783 ve dvoře Tisovském na Litomyšlsku — †7. říj. 1828 v Nov. Městě n. Met). Po studii gymn. v Litomyšli a filosofických v Praze vystoupil do královéhradeckého semináře, kde r. 1805 vysvěcen na kněze, načež kaplanov a Sloupnici, v N. Městě n. Met., r. 1824 stal se farářem v Berně na Moravě a r. 1828 kanovníkem v Mikulově na Moravě. Horlivě přičiňoval se o znovuzrození literatury české, sám skládal básně a sepsal *Výklad křesťansko-katolického učení a obšírné Památnosti a příběhy Nového Města nad Metují*, za kterouž práci počten čestným měšťanstvím. — Srv. »ČČM.«, 1831, sv. II., str. 189 sl.

Padova: 1) P (P a d u a), lat. *Patavium*, franc. *Padoue*, hlavní město ital. prov. t. jm., leží na ř. Bacchiglione, který protéká město několika svými rameny a z něhož vede od tud průplav Piovego k Brentě, v uzlu tratí P. Bologna (123 km), P.-Milán (228 km), P.-Belluno (110 km) a P. Benátky (37 km), jakož i silničních drah P.-Bagnoli (28 km), P. Piove (17 km) a P. Stra-Fusina-Benátky, uprostřed krásné a úrodné roviny, 37 km na záp. od Benátek, jest spojena průplavy s Adičí, Brentou i lagunami a má 82.283 ob. (1901). Jest obkličena starými hradbami, tvořícími velikou ellipsu, se 7 branami a vysokými valy, mezi nimi a městem prostírá se rozsáhlá nezastavená plocha, pokrytá většinou bujnými zahradami, takže všechen městský ruch soustřeďuje se uvnitř města, kdežto obvod jeho jest téměř pustý, ulice jsou úzké a klikaté, lemované loubim (*portici*), náměstí však jsou krásná a veliká, přes ramena Bac-

chiglionu vede několik mostů, z nichž 4 pocházejí ještě z doby římské, 1 jest řetězový z r. 1829, nejstarší toho druhu v Itálii. Městem v největší jeho šířce vede široká hlavní třída o několika jménech, největší náměstí jest Viktora Emanuela, zvané *Prato della Valle*, posázené stromovím a ozdobené 82 sochami, na němž stojí velkolepý chrám sv. Justiny, postavený v l. 1521—1532 dle plánů Ondř. Riccia ve slohu renaissančním, se 7 kupolemi, náhrobkem sv. Justiny a oltářním obrazem od Pavla Veronese. Na s. od tohoto náměstí asi ve středu města jest palác university, ozdobený krásnými arkádami z r. 1552 od Sansovina, blízko něho pak jest podivuhodná stavba kavárny Pedrocchiho. Nejvíce vynikajících budov jest v jihových. čtvrti města, kde stojí nejznamenitější kostel padovanský, sv. Antonína, patrona P-vy, počatý r. 1231 a dokončený úplně teprve r. 1475, po ohni r. 1749 obnovený, dlouhý 115 m a široký 55 m, který má 6 kupolí, na facadě fresku od Mantegni, uvnitř četné náhrobky a překrásné kaple (*Capella del Santo* a j.), ozdobené mrámorenými reliefy od Lombarda, Sansovina a j., v presbyterii ozdoby kovové, na hlavním oltáři bronzové reliefy od Donatella a proslulý, 3 1/2 m vysoký bronzový svícen. K němu přiléhá kaple sv. Jiří s freskami od Altichiera a Avanzioho a Scuoia del Santo, shromážděště bratrstva sv. Antonína, se 17 freskami od Tiziana a jeho žáků. V této části města jest také moderní budova městského musea a jízdní socha condottiera Erasma da Narni, zv. Gattamelata, od Donatella. Ve čtvrti sev.-vých. jest chrám Eremitani ze XIII. stol., obnovený r. 1880, s freskami Mantegni a jeho vrstevníkův, které počítají se mezi nejpozoruhodnější umělecká díla horní Itálie, a chrám Madonny dell' Arena z r. 1303 s freskami od Giotta. Ve čtvrti západní jest katedrální chrám, postavený v l. 1552—1754 ve slohu renaissančním, s bohatým pokladem a baptisteriem s freskami ze školy Giottovy. Dále jest zde justiční palác zvaný *Salone* nebo *Palazzo della Ragione*, postavený v l. 1172—1219, s loggiemi a obrovským sálem (82 m dl., 27 m šir. a 24 m vys.), který má klenutý dřevěný strop a v němž chová se slavný dřevěný kůň od Donatella. S ním spojena jest radnice ze XVI. stol., nedávno obnovená, na blízku pak stojí *Loggia del Consiglio* z prvních dob renaissance, s universitní knihovnou a sochou Viktora Emanuela. Celkem má P. 47 chrámův a kaplí, řadu pomníků (kromě jmenovaných ještě Danta, Petrarky, Cavoura, Garibaldiho a j. v.) a mnoho vynikajících palácův, ač ovšem po stránce architektonické nevyrovná se Benátkám, Bologni a j. blízkým městům.

Důležitá jest P. jako jedno ze středisek duševního života Horní Itálie. Její universita náleží k nejstarším a největším v Itálii, neboť byla založena již r. 1222 a má 135 docentův a 1471 posl. (1900—01). Vznikla odchodem části studentstva a profesorů z Bo-

logně a těšila se veliké přízni se strany městské správy a později i rakouské a italské vlády. Skládá se z fakulty právnické, lékařsko-chirurgické, mathematicko-přirodovědecké a filosofické, pak ze školy inženýrské a lékárnické a náleží k ní i kurs porodní pomocnice v Benátkách, universitní knihovna se 136.000 svaz., 64.900 menšími spisy a 2326 rukopisy, hvězdárna a botanická zahrada, založená r. 1545, tedy ze stávajících nejstarší. Kromě university má P. bisk. seminář (*Seminario vescovile*) s knihovnou o 90.000 svaz., 4000 broš. a 800 rukop., gymnasium, lyceum, technický ústav a technickou školu, vyšší reálku, vzornou školu, rolnickou školu, dívčí kolleji, umělecko-průmyslovou školu, měst. knihovnu se 107.306 svaz. a 1600 rukop., *museo civico* se sbírkami starožitnickými, uměleckými, numismatickými, knihovnou (70.000 svaz. a 1600 rukop.) a archivem, akademií věd a umění s 30 členy třídy fysikální, lékařské, mravovědné, mathematické, literární a umělecké, pokusnou stanicí hedvábnickou a 3 divadla. Z dobročinných ústavů jest zde nemocnice, starobinec, nalezinec, sirotčinec a ústav slepcův. Město jest sídlem biskupa, prefekta, obch. a živnostenské komory, benátské stavební společnosti, velitelství 10. pěší divise, pěší a jízdní brigády. Průmysl jest dosti nepatrný a vykazuje několik továren na stroje a železné konstrukce, zboží těstové, kůže, struny, košíky a rohože, prádelnu hedvábí, tkalcovnu vlny a bavlny a barvírnou. Mnohem důležitější jest obchod, neboť P. výhodným svým spojením železnicemi i průplavy stala se po úpadku Benátek hospodářským a obchodním centrem hmoitalských provincií mezi Alpami, Pádem a Minciem. Rozsáhlý obchod provozuje se zvláště s obilím, vínem, olejem a dobytkem, na jeho podporu jest v městě několik velikých bank a peněžních ústavů. Dopravu městskou prostředkuje koňská dráha.

P. jest jedno z nejstarších měst severoitalských. Dle pověsti byla založena Antenorem z Troje a náležela s počátku k severnímu spolku etruskému, později k Venetům. Panství římské přijala r. 215 př. Kr. a učinená municipiem, které obchodem stalo se nejbohatším městem sev. Itálie. R. 59 př. Kr. narodil se zde slavný dějepisec římský Titus Livius. Po pádu říše Západofirské P. byla vydrancována Alarichem r. 413, Attilou r. 452 a Totilem, obyvatelstvo její pak z největší části vystěhovalo se na laguny do budoucích Benátek. Znova bylo město vystavěno Narsem, dlouho bránilo se Longobardům, kteří ho dobyli teprve r. 610 a spálili je. Jim odnal je Karel Vel., později opanovali město Uhři, avšak brzy nabylo městské svrchovanosti, potvrzené Ottou I., načež vládu v něm vedli 2 konsulové na rok volení. Od r. 1175 stáli v čele města podestové, kteroužto hodnost strhla na sebe téměř dědičně rodina Romano. Krutovláda Ezzelina da Romano přivedla pád této ro-

diny, avšak neustálé spory mezi lidem a šlechtou vedly k vytvoření nového dědičného podestatu rodiny Carrara. R. 1311 P. vzdala se cisáři Jindřichu VII., který ustanovil v ní podestou Gerharda d'Isola, avšak brzy opět povolal v moc rodinu Carrara, která udržela se až do r. 1405, kdy František II. zbaven Benátský všech svých panství a se 2 syny uskrčen. P. byla potom připojena k Benátsku, r. 1509 statečně se bránila cis. Maximiliánu I., r. 1797 byla zabrána Francouzi, kteří mírem v m. Campo-Formio postoupili ji Rakousku, avšak r. 1805 učiněna hlav. městem departementu Brenta v nově zřízeném království Italském. R. 1814 dáno město opětně Rakousku, proti jehož panství r. 1848 marně se vzbouřilo, avšak Vídeňským mírem z 3. října 1866 připojeno k Itálii. *Tšr.*

2) P., ital. provincie v Benátsku, zabírající 2133 km² rozlohy s 463.591 ob. (1899; na 1 km² připadá 217 duší. Větší část prov. je rovina, skládající se z úrodného alluvia, toliko v jihozáp. zdvihají se rozkošné pahorky Euganejské původu vulkanického. Úrodnost půdy zvýšena jest bohatou vláhou jednak z Adíže, Frassine, Brenty, Bacchiglioni a Musonu, jednak z četných kanálů, takže možno pěstovati zde i rýži, vedle pšenice, luštěnin, kukuřice, konopí a vína. Z průmyslu zastupeno odvětví textilní (tov. na sukna, bavlněné a hedvábné látky); vedle toho i hrncářství, provaznictví, mlynářství, cihlářství a mn. j. Chov dobytka a pěstění bource morušového. Prov. dělí se na 8 distr.: P., Montagna, Monselice, Este, Conselve, Citadella, Campo San Piero a Piove di Sacco, mající dohromady 103 obce. *Nu.*

Padovana či paduana, také v enetiána, tanec XVI. stol., mylně pokládán za identický s pavanou. Je to tanec italského původu, patrně z města Padovy, v taktu trojdílném a ve vážném tempu, a jako většina tanců té doby byla i p. rozdělena tak, že čtyři takty tvořily první oddíl, kdežto osm následujících stejně rytmicky konstruovaných, t. zv. reprisa, rozšiřovala thema dílu prvního; končil se novými čtyřmi takty, tak že celek skládal se ze 16, někdy však také ze 20 taktů, při čemž střední část byla o 4 takty rozšířena. Byl to tanec řadový, po němž následovala skočná (*saltarello*) s použitím týchže motivů, ale v čerstvém taktu trojdílném. P. vyskytuje se nejčastěji ve sbírkách tanců ze stol. XVI.

Il **Padovano**, příjmení malíře Daria Varotariho, v. Padovano I).

Padovano: 1) P., vlastně Dario Varotari, zvaný také il Cavine nebo Padovano, malíř a architekt italský (*1539 ve Veroně — †1596 v Padově). Záhy přišel do Padovy, kde seznámil se s Tizianem a Veronesem, kteří mu opatřili přístup ke dvoru římskému. V pracích jeho, jež prováděl s velkou snadností, zřejmý jest vliv Veronesův, ale přes to měl přece takový úspěch, že byl zahrnut zakázkami. Pro universitu v Padově maloval *Ženy u hrobu Kristova*,

pro kostel del Carmine obraz *Papež schvaluje stanovy řádu karmelitánského*, jež mnozí přičítali Tizianovi, pro kostel sv. Barnabáše v Benátkách obraz *Sv. Barnabáš*, nejlepší to jeho práce a z nejpozoruhodnějších obrazů té doby vůbec. Teď je v museu benátském. Z prací architektonických vyniká *Villa Montecchia* v Padově.

2) P., vlastně Alessandro Varotari, syn před., malíř ital. (*1580 v Padově — †1643 v Benátkách). Ztratil velmi záhy svého otce a maje velkou náklonnost k malířství, vzdělával se většinou sám podle prací Tizianových a Pavla Veronese. Byl činný nejvíce v Benátkách, kde také jest veliké množství jeho prací, obrazů to oltářních. Některé jsou také v Padově a v některých obrazárnách evropských. Vynikají vesměs prostou koncepcí a důstojnými posicemi postav, vzácnými již v těch dobách, kdy škola benátská upadala v manýrovanost. Nejlepší jeho obraz jest *Svatba v Káni Galilejské* (1622), malovaná pro refektář San Giovanni di Verdara v Padově, nyní v Akademii benátské. Mimo to pro Benátky maloval: *Oběť Ifigenie*, *Smrt' sv. Jana Evangelisty*, *Santa Maria della Salute*, *Sv. Dominik tisící bouří*, *Kristus nesoucí svůj kříž*, pak v dražd' galerii *Judita s hlavou Holofernovou* (také v cis. galerii vídeňské), z nejlepších jeho obrazův.

Padre, ital., otec, pater.

Padrón, okr. město ve špan. prov. Coruna v Galicii, na l. bř. řeky Sar, při jejím ústí do Rio Ulla a na trati Santiago-Carril, má 7664 obyv., kteří provozují jirchářství a čilý obchod s obilím a dobytkem, a bývalo dříve proslulým místem poutnickým. *Tšr.*

Padrone (ital.), (domácí) pán, majetník, mistr; patron.

Padrt', ves v Čechách, hejtm. a okr. Rokycany, fara Skořice, ps. Mirošov; 65 d., 529 obyv. č. (1890), 2ř. šk., dva mlýny, pila a šindelna a nedaleko obce rozkládají se dva rybníky. V lese na »Břizkových« zříceniny býv. chrámu.

Padstow [pědstó], přístavní městečko v angl. hrabství Cornwallu, při ústí ř. Camelu do Atlantského okeánu, má 1546 obyv. a přístav, k němuž náleží 100 lodí s 8159 t a 52 rybářské čluny. *Tšr.*

Padua viz Padova.

Paduana viz Padovana.

Paducah [peduka], hlav. město hrabství Mc Cracken ve státě Kentucky, pod ústím ř. Tennessee do Ohia, v uzlu několika železničních tratí, má 12.797 ob., vysokou školu, seminář, několik obilních mlýnů, parníkovou stanici a znamenitý obchod s obilím, tabákem, lihovinami a vepřovým dobytkem. *Tšr.*

Padula, ves v Itálii na železn. trati Sicignano-Castrocuoco, prov. Salerno, kraj Sala Consilina; 7874 obyv. (1881), zříceniny kartusiánského kláštera San Lorenzo (ze XIII. stol.) a kamenný most.

Padurra Tymko (Tomasz), spis. malorusko-polský (*1801 — †1871), vzdělav se v křemeneckém lyceu, sblížil se kol r. 1830

s V. Rzewuským, známým později pod jménem Emira, a po celý život pohyboval se ve společnosti magnátů polských. Oblíbil si maloruské písně národní, zejména dumky, jal se je napodobovati a básně jeho rozšířily se záhy nejen v inteligenci, ale i v lidu. Hlavní thema k nim čerpal z nevázaného, svobodného života kozáků, z krvavých jejich bitev a pochodův. Ač nemá vynikajícího talentu básnického, náleží nicméně k nejvýznačnějším spisovatelům polským školy ukrajinské, kteří jihoruský život pokládali za pouhý odstín polského a psali sice malorusky, ale polskou abecedou. Odtud snadno vysvětliti, že mluva jeho jest směsí jazyka polského s maloruským, ač místy nelze jí upřítí zvucnosti a krásy. Známy jsou dvě sbírky jeho básní: *Pienia* (Lvov, 1842, vydal K. Jablonski, ale P. některé prohlásil za falšifikát) a *Ukrainki* (Varšava, 1844). Mimo to překládal do maloruštiny Byrona a Mickiewicze («Konrad Wallenrod») a otiskl básně: *Kudak*; *Hostyna u Iwoni*; epickou báseň *Roman z Koszary*; polskou rozpravu *O Mazepie* («Bibl. Ossolińskich», 1861) a j. Svého času byl též velmi populárním ve veřejném životě, účastnil se slovanského sjezdu v Praze (1848) a napsal báseň ku počtě Šafaříkově. Sr. článek Ravity, Toma P. («Kijev. Starina», 1889) a W. Przyborowského v »Bibl. Warsz.« (1872), jakož i Pypinovu »Istorija rus. etnografiji« (díl 3., hl. 8.).

Padus, řeka, viz Pád.

Paean viz Paian.

Paedagog (z řec. παιδαγωγός) slul u Řekův a Římanů vzdělaný obch. otrok, kterému byla svěřena péče o hochy, aby je vodil do gymnasií a odtud domů; mnohdy svěřeno mu bylo i jejich vyučování. Nyní tolik jako pěstitel mládeže, vychovatel.

Paedagogika jest vědou o v y c h o v á n í. Co do formy je to věda praktická, neboť nespokojuje se fakty a úkazy, jak přirozenost je podává, nýbrž usiluje o jejich účelnou změnu. Co do látky svých poznatků tato věda praktická má theoretický podklad svůj ve vědách přírodních i duchovědách dle toho, zda se týká výchovy tělesné či duševní člověka vůbec. Účelem jejím jest tedy vyšetřiti možnost, podmínky i povahu výchovy a podati poučení a návody k tomu, jak třeba vychovávat po stránce tělesné i duševní. Souhrn pak theoretického vědění, k němuž jako podkladu svému p. se odnáší, mohli bychom nazvati *anthropologií* v nejširším slova smysle, jejímž úkolem by bylo popsati, vyšetřiti a vysvětliti všechny životní jevy lidské, jak co do stránky tělesné, tak co do stránky duševní. Opírá se tudíž přirozeně jednak o *biologii*, obsahující poučky anatomické a fyziologické o složení a životě těla lidského, jednak o *psychologii*, jež tvoří theoretický podklad nauky o výchově duševní, a o *sociologii*, neboť vychování samo bývá jevem sociálním, ano v době naší stává v popředí všeho sociálního usilování, jednotlivec vychovává se ve

společnosti a pro společnost. Je tedy p. vědou praktickou o vychování jak tělesném, tak duševním, je to nauka o praktickém využití poznatků biologických, psychologických a sociologických za účelem výchovy mládeže. Poměr p-ky k těmto podkladným vědám theoretickým je velmi důležitý. — Závislost vědy vychovatelské na biologii dobře již vystihla slova Juvenalova: *Mens sana in corpore sano* (Zdravý duch ve zdravém těle), důležitost biologie pro p-ku v nové době pak vytkli zvláště Beneke, Herbart a Stoy. Biologický úvod do p-ky je žádoucí potřebou v celé soustavě. Jde o to, poskytnouti příštímu vychovateli znalosti o tělesném vývoji chovancově od doby před narozením, poučiti o zákonech dědičnosti tak důležitých, o vývoji veškerých funkcí životních, jež určují stav duševní, povahu a celou přirozenost chovancovu. Zvláště fyziologie čidel a soustavy nervové je nutnou pomocnou naukou pro p-ku v moderním slova smysle. Budoucím učitelům měly by se konati účelné přednášky o anatomii a fyziologii. — Druhou základní vědou p-ky jest *psychologie*. Ta nám poskytuje poučení o možnosti a podmínkách vychování duševního, z ní se dovídáme o prostředcích, jakými na chovance možno působiti, aby dospěl k žádoucímu cíli veškeré výchovy. V psychologii poznáme přirozenost a vlastní povahu duše chovancovu a tím zjednáme si možnost na ni působiti, ji měniti, vzdělávati a vychovávat. Psychologie poučuje zkrátka o možnosti a podmínkách výchovy. Pravdu tuto pochopil v plném dosahu zvláště Herbart a snažil se psychologii učiniti základní vědou p-ky. Ovšem psychologie Herbartova v celku svém přes zajímavé a cenné jednotlivosti, chtějíc všechnu bohatost života duševního vyvoditi jednostraně z představ jakožto základního prvku, nedá se udržeti, a tím ani p. Herbartova nespolehá na pevném podkladě. Utěšený rozvoj studii psychologických za posledního dvacetiletí opravňuje však naději, že bude p-ice zjednan pevný základ psychologický. — Nestačí však p-ice pouze psychologie, neboť výchova nemá jen stránku individuální, neznamená toliko předávání majetku kulturního s generace starší na mladší, od jednotlivce k jednotlivci, nýbrž výchova jest jevem sociálním, a tudíž třetí theoretickou vědou podkladnou jest p-ice *sociologie*. Sociální význam výchovy byl vždy v přední řadě uznáván a uplatňován. Zvláštní význam má tu *Platón*, jehož *Politiea* je nejen nejstarší památkou studii sociálních, nýbrž spolu prvou teorií a soustavou paedagogickou v myšlenkovém vývoji evropského lidstva. Stejně v *Politice Aristotelově* je věnován bedlivý a podrobný zřetel výchově jako jevu společenskému, podobné stanovisko zaujímají skoro všichni moderní paedagogové, jako *Luther*, *Ratke*, *Komenský*. Dle *Komenského* rodí se člověk Bohu a člověku, t. j. společnosti

pokolení lidského, aby se snažil prospívat jí službou co nejvíce; má být tedy pro tuto společnost vychováván. Sociální význam výchovy uplatňuje se teprve v době nejnovější zásluhou *Pestalozziho* a výchovných plánů, jež vytkla revoluce francouzská. Víc a více nabývá půdy přesvědčení, že život sociální jest jaksi veliký organizmus, jehož účelem jest lidské vzdělání. Člověk není napřed — jak již vytkl Aristoteles — jednotlivcem před společností, nýbrž právě společností lidskou vlastně teprve člověkem se stává. Výchovy bez společností by vůbec nebylo. Vedle fyziologických a psychologických podmínek musí tedy výchova a **p.** jakožto věda o ní hledati oporu a základ ve vědě o společnosti, v *sociologii*. Tento význam sociální výchovy bude sejeviti a uplatňovati též v celé organizaci školské, ve volbě učebních předmětů, v učební školské soustavě. Různé školy zařizují se právě podle společenských poměrů. Ve středověku, pokud všechno vzdělání bylo soustředěno v moci stavu kněžského, školy byly jen pro kněze a byly proto zřizovány při katedrálách a kláštorech, s postupujícím stále demokratisováním demokratisuje se zároveň výchova, škola stává se každému přístupnou a návštěva její povinnou. Tak patříme v biologii, psychologii a sociologii theoretický podklad **p-ky** jakožto vědy praktické. Shrneme-li theoretické vědy ty jednotlivým názvem *anthropologie* (nauka o člověku), objeví se nám **p.** býtí praktickou *anthropologii*. — Známe-li základy, na kterých **p.** jako věda má býtí zbudována, musíme se tazati dále, jaké jsou cíle výchovy. Cíle ty jsou určeny zase vědami, jež možno nazvati *normativními*, poněvadž udávají normy, jež je třeba zachovávatí při činnosti vychovatelské. Takovou *normativní* vědou pro výchovu tělesnou jest *hygiéna* (jež takto doplňuje v díle *výchovně biologii*), pro výchovu duševní pak, ať individuální či sociální, jsou to tři vědy *normativní*, odpovídající trojdielnosti lidské duševnosti (stránka *poznávací*, t. j. smysly a rozum, *citová*, k níž i obrazotvornost má úzký vztah, a *stránka volní*). Ideály, k nimž výchova ve třech těchto stránkách má dospívati, udávají tedy vědy *normativní*: *logika*, podávající zákony správného myšlení a poznání vůbec, *aestetika*, určující cíle citění a obrazotvornosti, a *ethika*, vytykající cíle správného, uvědomělého chťená a rozhodování. Pravda, krásno a dobro jsou takto nejvyšší ideje, k nimž směřuje výchova duševní, individuální stejně jako sociální. Chovanec má posléze výchovou promyšlenou a soustavnou státi se schopným, aby měl účast v nejvyšších projevech kulturního života všelidského, jimiž jsou věda a filosofie, umění, náboženství. V oboru poznání (*didaktice*) zvláštní postavení mají číslo a tvar jakožto forma jsoucna a řeč jakožto orgán, jímž duch na venek se projevuje a sděluje, a v němž kulturní vymože-

nosti pokolení minulých uchovávají se věkům přístím. Odtud vynikající význam *matematiky* a *gramatiky* po stránce *didaktické*. — Přítomný stav **p-ky** neodpovídá tomuto postavení jejímu v celkové soustavě vědní, a od budoucnosti třeba teprve očekávati vybudování **p-ky** přísně vědecké, až totiž vědy základní samy budou pevně ustaveny a poskytnou bezpečný a spolehlivý podklad aplikacím praktickým. Ve skutečnosti zajisté ve vývoji vědeckém praxe předchází theorii čili »theorie jest kořisti a výkvětem praxe« (J. Durdík), i třeba tudíž dnes **p-ku** vědeckou opíratí hlavně o dějiny výchovy jak po stránce vnitřní (idei vychovatelských), tak po stránce vnější (organizace výchovné čili dějiny školství). *Historická p.* v tomto smysle »podává obraz minulých stavů výchovy a sleduje vývoj *paedagogických* ideí od jich počátku až k přítomnosti v přísné souvislosti s hospodářským a veškerým duševním hnutím kulturním. *Historická p.* je takto učitelkou **p-ky** soustavné, jež sama jest dnes ještě úkolem budoucnosti« (W. Rein). — *Literatura*: J. Durdík, O poměru **p-ky** k ostatním naukám (1898); P. Natorp, Herbart, Pestalozzi und die heutigen Aufgaben der Erziehungslehre (1899); týž, *Pädagogische Psychologie in Leitsätzen und Vorträgen* (1901); E. v. Sallwürk, *Wissenschaft, Kunst und Praxis des Erziehers* (1889); Otto Willmann, *Ueber die Erhebung der Pädagogik zur Wissenschaft* (1898); Fr. Drtina, *Studium p-ky a školství* (Almanach Slavie 1900, podává též bibliografii **p-ky**); týž, *Rozhledy paedagogické* (»Čes. Mysl« 1900, str. 52, 124).

Dna.

Paedagogium (z řec.) jest ústav, na kterém se vychovávají příští učitelé a učitelky škol obecných a měšťanských. Náleží v Rakousku mezi školy střední. O **p-ku** v Francově v Halle viz *Gymnasium*, str. 653 b.

Paederastie (z řec.), s *amcolozstvi*, *sodomie*, jest smilstvo homosexuální muže s mužem; smilstvo to jest starého původu, již v bibli jest o něm řeč (III. kn. Mojš. 20, 13.), i v Recku a Římě bylo značně rozšířeno a zachovalo se až do našich dnů; v některých velikých městech jest i *paederastická* prostituce. Tr. zák. tresce **p-ii** jako zločin (zloč. smilstva nepřirozeného) těžkým žalářem po dobu 1—5 let (čl. 129, 130). Dříve byl za zločin ten ustanoven trest smrti ohněm (Karlův řád práva hrdelního). Důkaz spáchaného zločinu býva obyčejně snadno podati vyšetřením *passivního paederasta*, na němž bývají shledány patrné změny, na aktivním *paederastu* nebývá obyčejně nápadných změn, ač i tu býva někdy shledán nálež důkazové důležitosti.

Rg.

Paederus F., *rudoštitník*, jest rod drabčků z podčeledi t. jm., liší se od příbuzných rodů čtvrtým článkem chodidlovým dvojločným bez blánitého přívěsku a posledním článkem makadel čelistních širokým a tupým. Tělo jest protáhlé a dosti klenuté, tykadla značně tenká. Hlava jest veliká

příčně okrouhlá, štít vejčité nebo kulovité vejčité. Křídla jsou vyvinuta nebo scházejí. Brouci této rozšíření jsou po všech světa dílech a žijí zvláště na písčítých březích řek i vod stojatých. Z 15 druhů evropských žije u nás 8. *Kpk.*

Paediater (z řec.), dětský lékař.

Paediatrie, dětské lékařství, nauka o nemocech dětských. Srov. Lékařství, str. 828—829.

Paedogenesis (řec.), junobřeznost, viz Hmyz, str. 397 a.

Paegnía (lat. z řec.), hříčky, zejména drobné básně lyrické, hlavně erotické a symptické.

Paelinck [pálink] Josef, malíř belgický (* 1781 v Oostackeru u Gentu — † 1839 v Bruselu). Byl žákem akademie gentské, později učil se u franc. malíře Davida v Paříži. Stal se prof. kreslení a malířství na akademii gentské, pak odebral se do Itálie, zejména do Říma, kde žil pět let. Vrátil se domů r. 1815 stal se dvor. malířem královny hollandské, posléze profesorem na malířské akademii brusselské. Nejlepší jeho práce datují se z jeho pobytu v Itálii a je to zejména veliký obraz pro Quirinál *Řím za Augusta*, pak *Soud Parisiův*. Později doma změnil poněkud svůj sloh ve smysle nové moderní školy romantické. V kostele sv. Michala v Gentu jest krásný jeho obraz *Nalezení kříže*, v mus. haarlemském *Toiletta Psychy* a *Karel V. vzdává se trůnu* z r. 1836.

Paenula, u starých Římanů pláštěť buď z hrubé vlny nebo z kůže, sahající až po kolena, byl bez rukávů, pouze s otvorem, kterým se prostrkovala hlava, a s kápí. Nosili jej na cestách a do deště.

Paenultima (lat.), předposlední, zejména předposlední slabika.

Paeonia L., pivonka (něm. *Pfingstrose*, *Gichtrose*), rostlinný rod čeledi pryskyřníkovitých (*Ranunculaceae*). Po většině byliny s listy dvakrát 3četnými, listky pak jsou jednou nebo dvakrát 2—3klané. Květy mají kalich pětičetný, zelený a trvalý; vnější listky jeho častěji lupenovité. Korunních plátků 5—10, velikých, plochých a lupenovitých. Plodolistů 2—5 s jazykovitou, zahnutou a zbarvenou bliznou. Měchyřky 2—5 prosté, žlázatým terčem obdané. Celkem něco přes 25 druhů, z nichž *P. peregrina* Mill. (*P. banatica* Rochel.), p. přespolná, roste v Čechách snad samorostle pod Zlatnickou horou a na Černém vrchu u Mostu. Tento druh má kořeny v podlouhlé, stopkaté hlízy stultlé, kteréž byly k potřebě v lékárnách jako *Radix paeoniae* a obsahují narkoticky ostré, sušením se ztrácející součástky. Také dříve užívalo se těchto kořenů *Pulvis epilepticus Marchionis* při epilepsii a již v starověku sloužily tyto kořeny za léčivý prostředek při nastuzině a zejm. proti dětským a ženským nemocem jako amulet. Lodyha jest jednoduchá a jednovětá. Listy jsou vezpod nasivělé, nelesklé, více méně pyřité. Korunní plátky mají barvu pěkně nachovou a přidá-

vají se sušené také prý ke kuřlavému tabáku. Plody bývají 2 neb 3, rozestálé a huňaté. Kvete v květnu a červnu. Většina druhů pivoněk pěstuje se v zahradách pro ozdobu. Nejčastěji to bývají na jaře *P. officinalis* L., p. obecná, a *P. Moutan* Sims (*moutan* je čínské jméno této rostliny) v četných uměle od zahradníků dosažených odrůdách nejvíce s plnými květy. Téměř všem druhům *P.-i* přičítá se u různých národů jakási léčivá moc. *Vm.*

Paeonius viz Paeonius.

de **Paepe** César, lékař a socialista belg. (* 1842 v Ostende — † 1890 v Cannes). Studoval práva v Bruselu, ale nemaje prostředků ke studiím dalším, stal se typografem. Čilého jeho zjevu všiml si Proudhon, žijící ve vyhnanství v Bruselu, a jeho podporou studoval *P.* dále a to lékařství. Vynikl jako lékař zejména ve vojné německo francouzské r. 1870, ještě více však jako spisovatel a agitátor socialistický. Účastnil se významnou měrou socialistických kongressů, kde hlásal nauku kolektivistické (v Lausanne 1867, v Bruselu 1868), pro něž získal zejména dělnictvo. *P.* založil dělnickou stranu belgickou a spojil se s demokratickou bourgeoisie, aby se domohl všeob. hlasovacího práva v Belgii. *P.* zůstával ve svých snahách vždy nezištným, čímž prospěšně se liší od mnohých jiných agitátorů. Byl činný více publicisticky než literárně, pročež práce jeho jsou jen menších rozměrů; z nich nejlepší jsou: *Histoire des facultés universitaires en Belgique depuis la fondation de l'ancienne Université de Louvain* (Bruss., 1868); *Les Malthusiens* (Geneva, 1869); *Ueber die Grundsätze der Nationalökonomie* (Berl., 1879); *Die Socialwissenschaft nach Colins und Potter* (Curich, 1880); *De l'excès de travail et de l'insuffisance d'alimentation dans la classe ouvrière* (Lyon, 1880); *Essai sur l'organisation des services publics dans la société future* (Bruss., 1880); *Le suffrage universel et la capacité politique de la classe ouvrière* (t., 1890).

Paer [pa-er] Fernand o, hud. skladatel ital. (* 1771 v Parmě — † 1839 v Paříži). Učil se v Parmě u houslisty z velkovévodské kapely Ghirettho a pokračoval i ve skladbě tou měrou, že r. 1787 debutoval komickou operou *La locanda de' vagabondi*. Brzo po té následovala *I pretendenti burlati*, která setkala se s velikým úspěchem po celé Itálii. Stal se r. 1791 kapelníkem v Benátkách a do r. 1797 napsal neméně než 20 oper, jež skoro vesměs velice se líbily, zejména *Sofonisba* a *Griselda*; co do slohu primyká se na Cimarosu, Paisiella a Guglielma, osobního vkládaje do těchto oper dosud nemnoho. R. 1797 povolán do Vídně, kde jeho choť, roz. Riccardiová, byla engážována u italského divadla jako zpěvačka. Tady slyšel zejména opery Mozartovy, které velmi blahodárně působily na jeho další vývoj: harmonie jeho dalších skladeb stává se silnější, instrumentace bohatší a modulace rozmanitější, jakož dokazuje nová řada prací (kantát, oratorií a oper),

psaných dílem pro Vídeň a Drážďany, dílem pro Prahu. Nejlepší z oper té doby jsou: *Camilla ossia il Sotterano* (1799); *Sargino* (1803), asi nejlepší jeho dílo; *Eleonora ossia l'amore conjugale* (1804) a j. Kolem r. 1801 P. usadil se v Drážďanech jako dv. kapelník (po Naumannovi) a zde působil až do r. 1806, kdy město obsadili Francouzi. Napoleonovi zalíbila se hudba P-ova tak, že jej vzal s sebou do Paříže, kde však P. ve starostech dvořanských nepracoval již tak pilně jako dosud, ač skoro výlučně ovládal operu italskou, aspoň až do vystoupení Rossiniho. V té době psal na výletě do Parmy r. 1811 operu *Agnese*, jednu ze svých nejlepších. R. 1812 stal se nástupcem Spontiniho v ředitelství italské opery a zůstal jím i po pádu císařství a přízně, které stále těšil se při dvoře, nepěkně využíval k intrikám proti Rossiniho, jehož nechtěl připustiti do Paříže obávaje se jeho soutěže. Posléze však přece musil ustoupiti r. 1827. R. 1831 zvolen členem akademie a r. 1832 Ludvík Filip svěřil mu vedení své kapely. Přes všecken zevní úspěch i několik svých vynikajících vlastností P. náleží jen k umělcům druhého řádu a Cimarosa, Paisiello, pak zejména Rossini daleko jej zastínil. Jediná komická opera jeho *Le maître de chapelle*, komponovaná r. 1814 v Paříži, dochovala se dodnes. P. napsal celkem 45 oper, z nichž *Olinde et Sophronie* nedokončena, tři oratoria, jedenáct kantát, jakož i menší díla vokální a osm větších prací instrumentálních.

Paesiello viz Paisiello.

Paestum (*Παίστων*, nyní *Pesto*), staroitalské město při moři Tyrhenském a zálivu t. jm., 8 km na jih od ústí Silara (Sele). Bylo prvotně kolonií sybaritskou (poč. VI. stol. př. Kr.) a slulo *Poseidonia*. Později přesídlilo se z bažinatého přímorí dále do vnitrozemí a rozvinulo se bohatě. Řeckého rázu pozbylo poněmáhlu, byvsí podrobeno kol r. 340 př. Kr. Lukány a Bruttii. Římané r. 273 na místě částečně zničené Poseidonie založili P. Město kvetlo do konce císařství a zničeno r. 871 po Kr. Saraceny. Proslulo růžemi, kvetoucími dvakrát do roka, v květnu a v listopadu. Zříceniny starého města nalezl tu Cluvier (1624); prozkoumány pečlivěji teprve po r. 1745. Z nich zvláště vynikají dva dokonale uchované chrámy v slohu dórském, Poseidonův (v. *Architektura*, tab. III.) a Démétrin, pak t. zv. basilika (sloupová síň přepažená uprostřed řadou sloupů), zdi městské, aquadukt a j. Dnešní ves *Pesto* s 1642 obyv., stanice trati Battipaglia-Pisciotta, náleží k obci Capacciu. Srv. Delagardette, *Les ruines de P.* (Pař., 1799, nově 1840 se 14 tab.); Labrouste, *Les temples de P.* (t., 1878, s 21 tab.).

Paetus Caecina viz Arria.

Paetz [pa-édz] José Antonio, praesident republiky Venezuelské (* 1790 — † 1873 v New Yorce). Pocházel z rodičův indiánských, byl za mlada pastevcem a od r. 1810 v bojích za neodvislost bojoval proti Špa-

něům. Poraziv jich na 7000 u Caraboba a dobyv Puerta Caballa rozhodl boj ve prospěch republiky, jež nazvána Columbií. Žárliv na Bolivara přimýkal se k straně federativné, a když se mu podařilo odtrhnouti Venezuelu od Columbie, stal se praesidentem venezuelským (1830). Byl jím do r. 1835 a opět v l. 1838—42. V boji mezi obyvatelstvem barevné pleti a kreoly (1846) zvolen byl diktátorem, ale po volbě Monagasa praesidentem bylo mu prchnouti před násilnostmi zvoleného, ač mu předtím dopomohl k úspěchu. Vrátil se sice po pádu Monagasově do Venezuely, ale vypověděn r. 1850 ze země; usadil se ve Spoj. Obcích, odkud povolán zpět r. 1858. V r. 1860—61 byl vyslancem ve Washingtoně a odtud po r. 1863 opětne praesidentem. Vzdav se hodnosti, žil ve Spoj. Obcích. Srv. *Autobiografia del General J. A. P.* (New York, 1867—69, 2 sv.).

Paflogonie, starověká krajina v Malé Asii při břehu moře Černého, mezi řekami Halylem a Partheniem, které ji oddělovaly od Bithynie a Ponta. Byla sice hornatá, ale úrodná, zvláště dobytkem. Jméno měla od Paflogonů, národa původu thráckého, který zemi obýval již za dob homérských a spolu s příbuznými Henety ve východní části země zůstavil zajímavé skalní památky (G. Hirschfeld, *Die paphlogonischen Filiengräber*, Berl., 1887). Mezi knížaty jejich, kteří tvořili společenství, převládalo jméno Pyliaménés. V VI. stol. př. Kr. P. upadla v závislost Lydů, podržela však svá knížata, kteráž uchovala se i za Peršanů, Makedonův a Římanů. Teprve za Diokleciána P. stala se provincií samostatnou.

Pšk.

Pafos, jméno dvou měst na ostrově Cypru: Starý P. (Palaipafos) byla kolonie foinická při jihozáp. pobřeží ostrova (u dnešního místa Kulkia) Slynila utvářením Astarty (Afrodity, již odtud říkano Pafia), jež prý se tu vynořila z moře. Při proslaveném chrámě tamním byla věštirna. Nový P. (Neapafos) ležel od před. 16 km sev-záp. (poblíže je nyní Baffo), kvetl plavbou i obchodem, ale stíhan zemětřeseními a pobořen skoro docela (r. 14 př. Kr.); zbudován byv znova dostal jméno Augusta, a že tu sídlil prokonsul římský za doby císařské, byl hl. městem ostrova.

Pag (*Pago*), podlouhlý a úzký ostrov v Kvarnerském zálivu moře Jaderského, na protě chorvatskému přímorí, od něhož jest oddělen průlivem Morlašským. Jest velmi rozčleněn vyjma stranu obrácenou k Chorvatsku, kde jest mnoho holých a strmých skal. Má dosti pěkné a úrodné roviny (nejvyšší vrch Sv. Vít vysoký 270 m) a rostou tu plané olivy. U vesnice Vlačiću jest jezero, jehož voda občas se ztrácí. Na jihovýchodě jsou veliké solivary. Ostrov náleží k dalmatskému okr. hejtm. zaderskému, jest veliký 2885 km² a má 6203 obyv., většinou Chorvatů, kteří provozují vinařství, chov ovcí, rybařství a dobovají sůl. Hlavní město jest Pag na již. břehu ostrova v hlu-

boké zátoce Časkanské, spojené s mořem úzkým průtokem, má 3554 obyv., okr. soud, zámek, klášter, solivary a přístav, jehož lodní ruch činí 456 lodí o 43.957 t (1894). — O P-u zmiňuje se již Plinius pode jménem *Gissa*. Dnešní jeho jméno vyskytuje se poprvé v listině chorvatského krále Petra Kresimira r. 1070. Byl již ryze chorvatský, což dokazují jména Dobrogost, Stanimir, Sudimir, Stojan, Gostimir. Ve XII. stol. zmocnili se P-u Benátčané. Fakticky však vládli ostrovem Zaderští, proti nimž P. nejednou povstal se zbraněmi v rukou, jmenovitě 11. břez. 1393, kdy však byl krvavě potlačen.

Pagan, místo v Barmě na l. bř. ř. Iravadi, na 21° 10' s. š., 115 km na jz. od Mandalaje, jest dnes téměř úplně v rozvalinách a obýváno jen několika rybářskými rodinami, dříve však bylo kvetoucím hlavním městem království Barmy a tak rozsáhlé, že zříceniny jeho staveb pokrývají plochu 13 km². Založeno bylo asi v II. stol. po Kr., hlavním městem bylo v l. 850—1284, kdy bylo pobořeno vpádem Činánů, r. 1356 pak bylo úplně opuštěno. Na s. od P-u ve vzdálenosti 275 km leží trosky jiného města, zvaného Starý P., které bývalo rovněž hlavním městem království. V P-u jest pošt. a telegr. stanice. *Tšr.*

Paganalia viz Pagus.

Paganini Niccolò, nejslavnější houslista XIX. věku a hud. skladatel ital. (*1782 v Janově — †1840 v Nizze), syn nemajetného kramáře, který z hrabivosti snažil se využívat záhy se projevíšího talentu synova, ale tím bez přímé zásluhy podněcoval jeho píli. Prvním učitelem jeho byl kapelník Giacomo Costa v jeho rodišti, dále Rolla v Parmě, kde zasvětil ho v komposici Ghiretti na doporučení Paerovo. Již prvními koncerty po Italii pořádanými P. vzbudil velikou sensaci, ale nevyrovnatelné dokonalosti dospěl usilovným studiem soukromým v Lucce, kde Napoleonova sestra kn. Elisa Bacciocchi upoutala jej na svůj dvůr (1805—08). Celá řada zajímavých příhod, jejichž fantastická dobrodružnost spojena jest se jménem P-ovým, má původ z tohoto tříletí. Tak prý kdysi P. okázal se před dvorem maje napjatý přes kobytku pouze dvě struny: nejnížší (G) a nejvyšší (E) jako symboly muže a ženy, na kterých dialogisoval a posléze provedl »pas de deux« s brilliantní kadencí. V den svátku císařova přednesl variace »Napoleon« na struně G, ke které vznikla v něm odtud také záliba, že i jiné skladby houslové pracoval pro nástroj takto zkrácený. Neslychaná virtuosita P-ova na struně G vykládala se pověstí, že zabív svou milenkou musil pykati po 15 let v žaláři, kde mu ostatní struny popraskaly. Podobný základ měly zajisté i jiné pověsti o něm šířené, které tajuplná bytost P-ova pomáhala ještě zveličovati a rozmnožovati. Bylť P. křepké postavy, zcela zvláštního vzrůstu v hruď a nohou, bledé tváře, již oplétaly až po ramena sahavší kadeře, a temného, daemnického oka, které se rozplameňovalo při hře a v romantických myslích let dva-

catých vzbuzovalo dojem spojenství s d'ablem. Na vnějšek zcela klidný, k potlesku davů nevnímavý, ale za to citlivý k nadšení jednotlivců, P. osobou svou neméně, než svým uměním od r. 1828, kdy vydal se na pouť přes Alpy, uváděl v rozechvění celou hudební Evropu. Zcestoval Německo, Rakousko, Anglii, Francii, Belgie a vyhrál si na houslích jmění 2.000.000 franků. R. 1835 vrátil se do Italie zničen na zdraví chorobou plicní a číovou, kterým podlehl v Nizze, kde hledal úlevy na mírném podnebí. Mrtvola jeho, poněvadž nebyl zaopatřen svátostmi umírajících, teprve po pěti letech po delší odysseji pochována byla ve vesnickém kostele poblíže jeho villy v Janově. P-m, jenž mistrně ovládal i hru na kytaru, houslová technika učinila obrovský krok vpřed; celý svět divil se, jak úžasné vyhrával obtížné dvojhmoty (i ve flageoletech), pizzicato levé ruky a jiné efekty, které byly od něho vynalezeny a měly dalekosáhlý vliv na vývoj pozdější virtuosity. Vedle toho však i jeho kantilena působila čarovně a zjedнала mu nadšence mezi nejosvícenějšími hudebníky. Berlioz na př. napsal pro P-ho violové solo v symfonii »Harold en Italie«; dar 20.000 franků, jehož se mu za to dostalo, poskytnut byl prý prostřednictvím P-ovým z ruky jiného maecenáše. Podobná dobročinnost ostatně byla by v rozporu s příslovnou lakotou P-ovou, jež jevila se i v jeho umění. Střehlť P. po celý život ostřížím zrakem před dotekem cizí ruky své housle od Guarneriho — dar to jistého nadšeného obchodníka z Livorna —, které odkázal rodnému svému městu, a jak Wasielewski líčí, nosil v paměti, aniž přenášel na papír, houslový hlas svých skladeb, aby se nedostaly do cizího majetku. Tato úzkostlivost měla v zá-pětí, že ve množství skladeb pod jeho jménem vydaných bylo zneužito jména jeho na oklamání veřejnosti. P. sám uznal z nich pouze 24 capriccia, dle nichž Liszt spracoval proslulé své etudy klavírní, 12 sonát pro housle a kytaru (2 seš., op. 2. a 3.), 6 kvartett pro housle, violu, kytaru a violoncello (2 seš., op. 4. a 5.). Po jeho smrti vyšly v Paříži: dva koncerty (*Es-dur a H-mol* se »zvonečkovým rondem«), *Il moto perpetuo*, *Le streghe* (»Rej čarodějníc«), *Il carnevale di Venezia*, variace: »God save the king«, *Non piu mesta*, *I palpiti* a mn. j. — Srv. Schottky, P's Leben und Treiben (Praha, 1830); Bruni, N. P. (Florence, 1873); Niggli, N. P. (Lip., 1882). b

Paganismus (lat.), pohanství.

Paganus (lat.), pův. venkovan, obyvatel venkova (*pagus*), rolník i neozbrojený (protivou k *miles* = vojín), pak i pohan, ježto venkov uchovával déle pohanství než města.

Pagasai (Pagasy), starověké město v Thesalii, nad zálivem Pagaským (nyní Volským), odkudž vypluli prý Argonauté.

Pagat ve hře tarokách karta označena I.

Page [pédž]: 1) P. Will

(*1811 v Albany — †1885 v Tottenville

na Staten-Islandu). Byl žákem Herringovým, malíře podobizen, pak J. Hoxie a S. F. B. Morse, předsedy nár. akademie v New Yorku, kam se r. 1820 s rodiči byl přestěhoval. Maloval sprvu podobizny, jimiž došel velikého uznání, pak obrazy biblické a historické, které vynikají stejně velikolepou koncepcí jako hrubou realistickou malbou. Vynikají z nich: *Svatá rodina* (atheneum v Bostoně), *Poslední návštěva ženy u odsouzeného manžela*, *Děství Jindřicha IV.*, pak obrazy, jež maloval za svého jedenáctiletého pobytu v Itálii: dvě *Venuše*, *Mojšís a Aaron na hoře Oreb*, *Útěk do Egypta*, *Ruth a Noemi*, *Bacchus nemluvně* a poslední řada podobizen vynikajících Angličanův a Američanů. Znamenité jsou také P-ovy kopie obrazů Tizianových. Vrátil se z Evropy do New Yorku P. měl také řadu přednášek o umění, jež vydal pod tit. *New method of measuring the human body*. Také technická zručnost P-ova při malbě byla neobyčejná.

2) P. Charles Grafton (* 1812 v Salemu v státě Massachusetts — † 1868 ve Washingtonu) byl doktorem medicíny a několik let profesorem farmacie a chemie při »National Medical College« ve Washingtoně; stal se pak hlavním examinatorem při patentním úřadě Spoj. Obcí. P. pracoval hlavně v galvanismu; s Henrym učinil zajímavý objev, kterého později použil Rueis při vynálezu prvního telefonu. Ukázalo se totiž, že železná tyčinka vložená do osy solenoidu rozezvučí se, spojuje-li a přerušuje-li se proud v solenoidu více než 16krát za vteřinu. Úkazu tomuto, který záleží v rychle střídající se magnetisaci a demagnetisaci železa, dán název galvanické hudby. P. sestrojil též některé elektromagnetické stroje a sestavil levné batterie o stálé elektromag. síle.

Le Page [páž] Marie Anne viz du Boccage.

Pagenstecher: 1) P. Heinrich Alexander, zoolog. něm. (* 1825 v Elberfeldu — † 1889 v Hamburce). Studoval vědy přírodní a lékařství v Gotinkách, Heidelbergu, Berlíně a Paříži, byl pak lékařem v Obersalzbrunnu a v Barmenu, r. 1886 stal se v Heidelbergu soukromým docentem porodnictví, r. 1862 tamtéž po smrti Bronna nástupcem jeho na stoličce zoologie, r. 1878 vzdal se profesury a byl od r. 1882 ředitelem přírodovědeckého musea v Hamburce. Zabýval se hlavně studiem nižších živočichů, červův a členovců (zvláště roztočovitých), napsal pak mezi jiným: *Beiträge zur Ana tomie der Milben* (Lip., 1860—61); *Die Trichinen* (t., 1865); *Die Insel Mallorca* (t., 1867); *Allgemeine Zoologie* (Berl., 1875 až 1881, 4 sv.).

2) P. Alexander, oční lékař něm. (* 1828 ve Wallau u Wiesbadenu — † 1879 ve Wiesbadenu). Lékařství vystud. v Giessech, Heidelbergu a Vircpurku, načež v očím lékařství zvláště se vzdělal v Paříži u Desmarsea i Sichela a v Berlíně u Graefa. R. 1857 založil ve Wiesbadenu oční léčebný ústav, jenž záhy velice proslul. P. vynikal jako zna-

menitý operatér, literárně byl však málo činný. Napsal: *Zur Iridodesis* (Graefes Archiv, VIII.) a vydal se Saemischem i Arnoldem P-em *Klinische Beobachtungen aus der Augenheilanstalt in Wiesbaden* (1861—62). Dle něho nazvána byla žlutá praecipitátová masť oční. — Správu wiesbadenského P-ova očního ústavu vede od jeho smrti bratr P. Hermann (* 1844), jemuž dostalo se r. 1890 titulu prof. a kterýž napsal řadu odborných prací ophthalmologických.

Paget [pédžit]: 1) P. Henry William, markýz z Anglesey, viz of Anglesea.

2) sir P. James Bart., lékař angl. (* 1814 v Great Yarmouthu — † 1899 v Londýně). Působil jako chirurg při nemocnici sv. Bartoloměje v Londýně, při čemž zastával mnoho čestných úřadů; mimo jiné byl osobním chirurgem královny a prince Waleského. Jeho zásluhou zavedeno bylo studium patologické histologie do Anglie a sám obohatil tento obor četnými směrodatnými pracemi. Jméno jeho spojeno je dodnes se zvláštním onemocněním kosti (*Osteitis deformans*) a pak s ekzemovitým onemocněním prsních bradavek, z něhož se pak vyvinuje rakovina. Hlavní jeho spisy jsou: *Lectures on tumours* (1851) a *Clinical lectures and essays* (1875).

3) P. Violet (pseudonym Vernon Lee), spisovatelka anglická (* 1856 v Château St. Léonard v Normandii). Otec její byl inženýrem ve službách ruských. P-ová, proživši mládí v Německu a ve Francii, usadila se v Itálii. Byla spolupracovnicí revuí anglických a vynikla studii uměleckými a kulturně dějepisnými. Psala též romány (*Ottilie*, 1883; *Miss Brown*, 1884) a složila loutkovou hru *The prince of the hundred soups* (1882). Hlavní její spisy jsou: *Studies of the eighteenth century in Italy* (1880, 2. vyd. 1886; italsky v Miláně, 1882); *Belcaro, essays on sundry aesthetical questions* (1881); *Euphorion, studies of the antique and the mediaeval in the Renaissance* (2. vyd. 1885, 2 sv.); *Baldwin, dialogues on views and aspirations* (1886); *Juvenilia* (1887); *Althea* (1893); *Renaissance fancies and studies* (1895); *Genius loci* (1899).

Pagi [padži]: 1) P. Antonín, katolický historik církevní (* 1624 v Provenči — † 1699 v Aix). Byl františkánem a čtyřikrát provinciálem řádovým. Napsal *Critica historico-theologica in universos annales ecclesiasticos em. et rev. Caesaris Card. Baronii* (I. sv. Pař., 1689).

2) P. František, rovněž františkán, synovec před. (* 1654 — † 1721 v Gentu), dokončil knihu strýcovu (Antverpy, 1705, 2 sv., nové vyd. 1724, 4 sv.) a napsal *Breviarium historico-chronologico-criticum, illustriora Pontificum gesta complexens* (sahá po r. 1447; Antverpy, 1717—24, 2 sv.).

Pagina (lat.), stránka, stránka nějaké knihy; paginovat, stránky spisu nějakého nebo knihy číslovati, stránkovati.

Pagiophyllum Heer (*Pachyphyllum* Sap.), rod předvěkých rostlin nahosemených, řazených do oddělení vyhynulých již rostlin

Walchieae. Větve **P.** upomínají mnoho na rod *Araucaria* a byly také popsány pod rozličnými jmény, jako *Araucarites*, *Moreania*, *Drachyphyllum*. Listy jsou kožovité, tlusté, trojhrané, vejčité až vejčitokopinaté, ve spirálách na větvích umístěné, odstávající a jen volně se kryjící, na basi sbíhavé. **P.** objevuje se v triasu v lasturnatém vápenci a trvá až do spodní křídly. Saporta přiřadil tomuto rodu také vejčité plodní šišky, nalezené v útvaru jurském, a podobně i samčí květy. **O.** Feistmantel uvádí z gondvánských vrstev Vých. Indie dva druhy **P.** *EBr.*

Pagliaccio [paljáčo], ital., viz *Bajazzo*.

Pagliano [paljano] *Eleuterio*, malíř italský (*2. kv. 1826 v Casal Monferrato), žák akademie Brery v Miláně, kdež pak se stal professorem a působí stále. Roku 1848 sloužil v bersaglierech. Z četných jeho obrazů dlužno uvést: *Dobytí hřbitova v Solferině*; *Přeprava přes Ticino*, tyto výjevy bitevní zvláště duchaplné a živé; *Uzdravení Bayardovo*; *Loutnistka*. Mnohé jeho malby nacházejí se v nádraží milánském, v divadlech comském a veronském, ve městském muzeu turinském, v milánské galerii Vittoria Emmanuela, kde vyniká jeho allegorie *Afrika*, a mn. j. Vyznamenán četnými medaillemi a řády, mezi nimiž franc. legie čestné. *FM.*

Paglovec *Miha* viz *Jihoslované*, str. 406 a.

Pago viz *Pag.*

Pagoda: 1) **P.** ve stavitelství viz *Architektura*, str. 671 a k tomu vyobr. tab. I.

2) **P.**, váhová jednotka pro zlato, stříbro a klenoty, užívaná v britské Vých. Indii a zvláště v Madrasu, upravená za panství holandského na 71 holl. asů = 3,405 g, kdežto nyní počítá se v Madrasu za 3,54 g. 3) **P.**, franc. *pardai*, port. *pardão*, u domorodců *varáha* nebo *hún*, býv. zlatá mince ve Vých. Indii, odkudž rozšířila se až do Australie a do Kapska, vážila asi 3,4019 g zlata jakosti 0,708 1/3, tak že měla ryziho zlata 2,4097 g, podle čeho by její cena byla 7,90 K. Ve skutečnosti byla její hodnota velice rozmanitá a zvláště rozlišovala se t. zv. *p. swammy* s půlměsícem a 3 figurami, která dosud koluje ve franc. državách východoindických v hodnotě 8 2/5 fr. a dělí se na 28 *fanams* = 504 kaš (*cash*), kdežto v Madrasu vydávána byla t. zv. *star p.*, která jest dosud v Kariakalu a Pondichéry jednotkou početní = 3 pondichéryrupie. **P-y** raženy také ze stříbra asi v poloviční hodnotě zlatých, avšak tyto znehodnocené mince brzy zmizely. *Tšr.*

Paguridae, čeled' dlouhoocasých raků desitinoých. Poslední hrudní segment oddělený. Abdomen měkký, bez krunýře, asymetrický, se zakrnělými nožkami. První pár prsních noh velmi veliký, zpravidla opatřen klepety nestejně velikými. Poslední prsní pár nazad pošinut a zakrnělý. Ocasní ploutev redukována, ku předu obrácená. Redukce abdomenu má za následek, že udrželo se pouze jedno abdominální ganglion. Vývoj děje se známou u decapodů metamorfosou.

Zoëa a metazoëa nevykazují ještě asymetrie abdomenu. Následující stadium, kde se počíná už nesouměrné zakřivení abdomenu, bylo popsáno pod rodovým jménem *Glaucothoë* (M. Edwards). Žijí v moři v prázdných ulitách měkkýšů, které chrání měkký jejich abdomen. — Rod *Birgus* žije v podzemních děrách. Rody *Pagurus* Fabr. asi se 100 speciemí a podrody ve všech mořích, asi 25 v mořích evropských, *Eupagurus* Br., *Coenobita* Latr. v teplých mořích, *Birgus* Leach. v Indii žijící, přizpůsobil se dýchání plicemi. Široká pokrývka pokrývá mohutné cevami jsouc zásobována, obstarává dýchání vzduchem; žábry jsou zakrnělé. *Thon.*

Pagurus, zool., viz *Paguridae*.

Pagus slula ve starém Latiu župa, t. j. venkovská obec z několika vesnic a dvorů se skládající, jichž sounáležitost se jevila ve společné správě a bohoslužbě. Správu vedl společný *magister pagii*; společně pak *paganii* (t. j. příslušníci pagu) slavili svoje *paganalia* a v lednu po vykonání setí (srv. Ovid. *Fast.* I 663 sl.). Na společných oltářích vykonána nejprv lustrace, načež obětovány koláče a vzývány *Tellus* a *Ceres* o úrodu, o ochranu proti polním škodám a o mir. *klk.*

Pahang n. *Pakang*, muhammedánský malajský stát pod britskou ochranou na j. poloostrova Malaky mezi 2° 40' až 4° 50' s. š., jest ohraničen na s. státem *Tringau* a *Kalantan*, na sz. *Perakem*, na z. *Selangorem* a *Negri-Sembilanem* a na j. *Džahorem*, táhne se v délce 150 km na břehu Jižního Čínského moře a zaujímá plochu 36.000 km² s 80.000 obyv. (1899), kteří jsou na pobřeží a v údolí řeky *Pahangu* Malajci, *Negritové* v horách a *Semangové* ve středu země. Činánů následkem vysoké taxy na ně uvalené jest málo, pracují většinou v dolech. Země jest na sz. hornatá, ve středu země protírá se rozsáhlé plateau vysoké 1800—1900 m, z něhož k v. vyběhá horské pásmo vysoké asi 2400 m. Vodopisně náleží téměř celá země k úvodí ř. *Pahangu*, která však jako i ostatní vodní toky není splavna. Veliké jest nerostné bohatství státu, avšak ve větším měřítku těží se Malajci a Čínany zlato (roč. 800—900 kg). V ohledu správním **P.** dělí se na několik provincií, hlav. město a sídlo radce, jakož i anglického residenta jest *Pekang* při ústí ř. *Pahangu*. *Tšr.*

Pahlen, šlechtický rod livonský, jehož jedna větev od r. 1679 měla baronský titul švédský, druhá od r. 1799 hraběcí titul ruský. Z členů rodu *Dětřich* a *Vilém* (v 2. pol. XV. stol.) byli komthury Německého řádu. *Petr Ludvík* (*Petr Aleksějevič*), nar. 1745, zemř. 1826, účastnil se tureckých válek za *Kateřiny II.*, r. 1793 byl guvernérem livonským a r. 1795 kuronským. Za *Pavla I.* požíval plně jeho důvěry a r. 1800 stal se mimo jiné čtne hodnosti i členem státní rady a kollegia zahraničních záležitostí. Stal v čele spiknutí, které přivedlo smrt *Pavlova*

(1801). Upadnul v nemilost u Alexandra I., odstoupil r. 1804 do soukromí. Z jeho synů Pavel Petrovič (1775—1834) byl generálem jízdy; Petr Petrovič (1777—1864) vstoupil rovněž do vojska a prodělal skvěle válečná léta 1806—15; r. 1823 ustoupil do soukromí, ale za Mikuláše I. vstoupil opět do aktivní služby, účastnil se války turecké (1828—29) a boje proti povstání polskému (1831). V l. 1835—41 byl vyslancem v Paříži. Roku 1847 stal se generalním inspektorem ruské jízdy a později i členem státní a vojenské rady. Od r. 1862 žil v zátíši. Jeho bratr Fedor Petrovič (1780—1863) byl ruským vyslancem ve Washingtoně, Rio de Janeiro a Mnichově; r. 1829 pracoval při ujednání míru v Drinopolí. Byl členem státní rady. Synem jeho bratra Ivana byl Konstantin Ivanovič (*1833). Vstoupiv r. 1855 do státní služby, stal se r. 1864 gubernátorem ve Pskově; r. 1867 byl povolán za ministra spravedlnosti a získal si v tom směru veliké zásluhy; jeho odstoupení r. 1878 souvisí s processem Věry Zazulicovy. Od té doby, jsa členem státní rady, pracoval mnoho v různých kommissích z justičního ressortu. Za korunovace Alexandra III. byl vrchním ceremoniářem, za korunovace Mikuláše II. (1896) vrchním maršálkem. Z vedlejší linie pochází Matvěj Ivanovič (Karel Magnus, *1779 — †1863), generál jízdy a v l. 1830—48 generální gubernátor baltických provincií; později stal se členem státní rady.

Pahlet viz Pohledy.

Pachaeus viz Pachta.

Pache Johannes, hud. skladatel něm. (*1857 v Biskupicích v Sasku — †1897 v Limbachu). Studoval v Drážďanech u Bertholda a Scholtze, pak byl kapelníkem ve Švýcarsku, v Drážďanech, v Naumburce a posléze ředitelem kůru v Limbachu. Komponoval na 200 kusů hudebních, z nichž vynikají zvláště pěkné skladby pro mužské sbory, jako *Des Lieder Heimat* s orchestrem. Ostatní skladby jsou sbory smíšené a ženské, duetta, malá opera *Tobias Schwalbe*, nedokončené oratorium *Capernaum*, pak kvartetta, duetta pro housle a j.

Pacheco [pačeko]: 1) P. doña Maria viz de Padilla 3).

2) P. Francisco, malíř špan. (*1571 v Seville — †1664 t.). Byl zákem malíře Luise Fernandez, později kanovníka Céspedes. R. 1611 odestoval do Madridu studovat v tanních galeriích a výsledky těchto studií prospěšně jeví se v jeho největším asi obraze *Poslední soud*, který nedávno v Paříži byl prodán. Z dřívějších jeho obrazů vytknouti sluší *Kristus nese kříž svůj* (1589). Mnohem důležitější jest P-va činnost theoretická, jejíž výsledek jest kniha *Arte de la Pintura* (1649), vlastně snůška aesthetických rozhovorů, jež P. měl s malířem Grecem v Toledu. Kniha tato byla po dlouhou dobu klassickou učebnicí španělských malířův, ač svoji zásadou, že »umění nemá jiného po-

slání než obracet člověka ke zbožnosti a vésti jej k Bohu«, jest spíše dílem theologa než umělce. P. také nepripouští obrazotvornosti umělcovy, chtěje vše mít tvořeno podle určitých pravidel. Důležitá jsou v knize té udání historická. Napsal také *Libro de verdaderos retratos de illustres y memorables varones*, biografie soudobých umělcův a jejich podobizny, avšak jen část rukopisu se zachovala. Na sklonku svého života maloval P. pro kláštery a kostely sujety náboženské, z nichž v museu sevillském se zachovaly: *Svatý Petr na moři* a *Zjevení P. Marie*. P. byl učitelem i tchánem slavného Velasqueza.

Pachelbl z Gehagu, stará rodina, usedlá již od XIV. stol. v Chebsku a zejm. v Chebu samém. V XVI. stol. značně se rozmohl a od Karla V. získali i erb (1528). Titul »Gehagu« obdržel r. 1610 od Rudolfa II. Volf Adam P., jehož pro jeho zjezdilost a znalost jazyků bylo užíváno ke službám diplomatickým; od roku 1600 byl purkmistrem v Chebu (†1620). Jeho syn t. jm. byl do r. 1629 rovněž purkmistrem, musil se však vystěhovati pro víru (1629); na krátko se vrátil za vpádu saského (1631—32) a opět za útoku Švédů r. 1647. Ačkoli Švédové zabezpečili chebským emigrantům volnost svědomí, nebyla jim tato r. 1650 příznána, a Volf Adam vystěhovav se opět skončil pryč sebevraždou. V domě Alexandra P-a v Chebu ubytoval se 24. ún. 1634 Albrecht z Valdšteina a tu byl i zavražděn. Rod P-ův udržel se pak ještě v Bavořích, v Sasku a Prusku.

Pachino [-ki-], ves na Sicílii, prov. Siracusa, kraj Notu; 8274 obyv. (1881); hrad, kostel, přístav (*Pachyni Portus*), rybníkářství (lov tuňáků), vinařství a pěstování olivy.

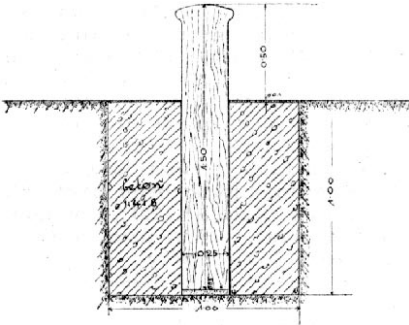
Pachmayer Josef, spisovatel a žurnalista čes. (*1864 v Dnešicích na Prešticku). Nadšen pro povolání žurnalistické přispíval již jako student na karlínské reálce (od r. 1878) do »Brousku« a »Světozoru« a pilně se obíral cizími jazyky germánskými i románskými. V 18. roce zanechal studií a dostal se do »Národních Listů« (1883), do nichž napsal množství kritik i notic o spisech domácích i cizích. Zároveň redigoval samostatně »Nové Listy« a karlínskou »Stráž pod Vítkovem« (za výjimečného stavu), od desíti let dopisuje do »Plzeňského Obzoru« (pro dva články dostal se před porotu, ale osvobozen) a činně účastnil se i hnutí mladé generace, začev za výjimečného stavu (1893) obžalován pro některé starší články v »Nár. Listech« a odsouzen výjimečným soudem ke čtyřměsíčnímu žaláři, z něhož vyproštěn s jinými soudruhy všeobecnou amnestií Bardeniovou. Zůstáváje při svých názorech krajně radikálních a ostře sociálních, P. dopisoval v tomto smyslu do venkovských listů českých, zvláště »Lidových Novin«, i cizích jmenovitě do pařížského »Journalu«. Rozšířiv svůj obzor cestami po Slezsku, Slovensku, Německu, Švýcarsku a Francii, P. rediguje nyní v »Nár. Listech« zahraniční rubriku

mimoslovanskou. Vedle žurnalistiky P. pěstoval pod různými pseudonymy (Josefa Bergmannova, Verus, Český a j.) také hojně belletrii, zvláště překladovou, a kritiku, a to ve »Květech«, »Nár. Listech«, »Lumíru«, »Zlaté Praze«, »Světozoru«, »České Revui« a j. Hojný jest počet prosaických i veršovaných překladů ových z francitiny (Zolovu Zemí, z Huga a mn. j.), italštiny, španělštiny, ruštiny, polštiny, portugalštiny, angličtiny, švédštiny a j.

Páchník, bot., viz *Osmoderma*.

Pacho [-co], město v dep. Cundinamarca v jihoamer. republice Columbií ve výš 1810 m n. m., má 6015 ob., uhelné doly a železné hutí. Tšr.

Pachole (pacholec, pacholče) je lidový název rozmanitých pomůcek technologických a pomocných součástí strojních. V mlynářství označovaly se slovem tím valečky i s ručkami pro žebrování při starém mlýnském složení, pomoci jichž a bidelce převáděl se pohyb na žejbro. Také se tak nazývá železný podkladek, jenž při tažení stavidla se dává pod sochor. U bednáře je p.

Č. 2989. Pachole dřevěné.

klín, na nějž tluče při utahování obruči, truhlář zve tak stojánek, tvořící podložku při hoblování dlouhých prken na hoblici, krejčí zase prkénko tvaru oválného, přiměřené přikrojené, na němž zahlužuje švy žehličkou a pod. J.Pok.

V plavectví p. (*poller*, *pieux d'amarage*) jest zařízení buď na pobřeží neb na lodích, sloužící k upevňování plavidel vůbec; může býti dřevěné (dubové; vyobr. č. 2989., kde znázorněno jest p. z přístavu pro vory na Královské louce na Smíchově), anebo ze železné litiny (vyobr. č. 2990. normální vzor pro stavby uprůplavňovací na Vltavě a Labi). — Mimo tato pevně osazená jsou ještě p-lata otočná (*Spill*), která poháněna jsou buď vodním tlakem (na vodních cestách v Německu, Francii, Belgii atd.) anebo silou elektrickou (v novém přístavě v Bratislavě); slouží k vleku lodí tím, že otáčejíc se navinuje na sebe vlečné lano. — Jednoduchá p-lata ve způsobě sil-

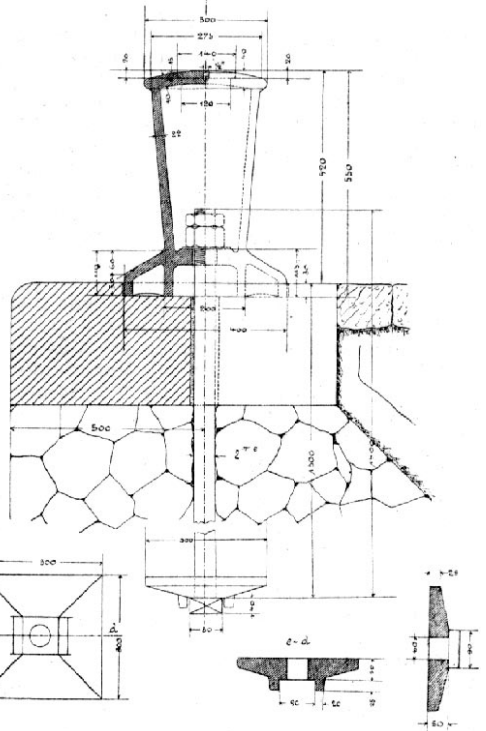
ných kolů do břhů neb řečišť zaražená sluji lapače. Khs.

Pachometr (z řec.), tloušťkoměr, přístroj k měření tloušťek skel zrcadlových.

Pachomius, svatý (†348), dle podání žák sv. Antonína a zakladatel klášternictví; zbudoval r. 330 chyši na nilském ostrově Tabennu, již rozšířil v klášter. I ženský klášter založil pro sestru a její družky. Viz Coenobité.

Pacht viz *Nájem*.

Pachta z *Rajova*, příjmení hraběcí rodiny, jejíž předkové napřed zůstávali v městském stavu. Jiří P. poddaným byl k zámku Horšovskému Týnu, ale nabyv vzdělání byl rektorem škol v Kolíně n. — L. a tu jmění s Mandalénou z Vyskytné vyženil (†1582). M. Jan P. Budynský (*kol 1578) byl po

Č. 2990. Pachole železné.

Jiřím rektorem škol kolínských, stav se r. 1578 bakalářem, r. 1579 mistrem, učil pak na universitě pražské (1580—82), ale r. 1583 vrátil se do Kolína, tu vyženil jmění a postupovav v důstojenstvích městských byl naposled kr. rychtářem a blahodárně tu působil. Literárního ruchu účastnil se latinskými básněmi příležitostnými a sbírkou: *Evangelia s rytinami aneb písně na evangelia nedělní*. Od r. 1593 psal se z R., obdržev bezpochyby erbovní list od nějakého palatína. Zemřel r. 1621 v Kolíně, byv třikrát ženat (Vávra,

Děje Kolína I. 178). Ti oba měli jen dcery. Vrstevníkem jeho byl Petr Podmanický z R. (†1619), jenž byl též v Kolíně osedlým. Erb a příjmení přešly pak na Jana P-tu z R., jenž majetatem ze 4. ledna 1628 obdržel vladycký stav a erb a ženat byl s Annou Strojeticovou ze Strojetic. Byv do r. 1642 hejtnemanem panství tloskovského, se syny svými Janem (mladším) a Václavem Augustínem přestěhoval se na Nové město pražské. Tu byl od r. 1641 Kryštof P. z R., jenž byl později tudíž primasem († 27. list. 1690). Syn Jana mladšího z Anny Šindlovny ze Ebrharce byl Daniel, jenž stav se dvorským sekretářem, obdržel majetatem z 5. čce 1652 říšské šlechtictví a důstojenství palatinské, od kterých doby psali se »von Rayhofen«. Jiným majetatem (7. čce r. 1654) obdržel rytířský stav starožitných rodů v kr. Českém. Po manž. Lidmile Mnišovské z Sebuszina (†2. dub. 1659) zdědil Ronšperk, druhá manž. Mechthilda Heisterova (†27. ún. 1684) koupila r. 1667 Valtinov, on sám k Liblicům r. 1669 Bosyni, r. 1676 Byšice; též Chcebus z Brocnem. Krátký čas držel též Smědovice. Od r. 1671 byl purkrabí hradeckého kraje, kromě toho kr. mistodržícím a soudcem zemským (†3. ún. r. 1682). Dětem jeho odkázána Strítěž od Ferd. Arnošta Haidlera z Bukova. Synové byli Frant. Václav, Karel Daniel. Jan Antonín, Josef Arnošt, Jan Jáchym a dcery Anna Feliciana a Marie Aloisia Eusebia. Onano (†12. list 1718) vdala se za Matiaše sv. p. z Vunšvic, jenž s ní vyzněl Ronšperk, tato vstoupila do kláštera doksanského, kdež se nazývala Mechthildou a stala se r. 1726 převoraši (†1727). Synové majetatem z 25. srp. 1701 povýšení do panského stavu kr. Českého. Karel držel po otci Chcebus z Brocnem, zdědil r. 1720 po Arnoštovi Jaroslavovi Schützovi z Leopoldsheimu Citoliby a Divice, býval hejtnemanem litoměř. kraje a zemřel ok. r. 1729 bezdětek; Arnošt měl po otci Liblice a Bosyni a zemřel též bezdětek. Ostatní měli potomstvo. 1. Václav měl po otci Byšice, Cečelice a Přivory, což vše r. 1713 prodal a zemřel 15. ún. 1714 v Radujni. S manž. Zuzanou Markétou Čabelickou ze Soutic (†4. čce 1720) měl syny Jana Václava, Josefa Jáchyma, Ferdinanda Daniele a Václava Jeronyma, z nichž někteří byli ve stavu duchovním a všichni pomřeli bez dědicův. — 2. Antonín ujav po otci Strítěž, k níž náležel i Holzmühl pod Jihlavou, obdržel majetatem ze 7. břez. 1689 dovození, aby příjmení »a z Bukova« přiložil ke svému příjmení starému Roku 1690 koupil Větrný Jeníkov, jež zase r. 1698 prodal, za to koupil statky na Moravě, kdež byl do smrti nevj. pisařem, totiž Šlapanice a Jiřikovice, roku 1708 Beranov, r. 1712 Valeč (r. 1714 zase prodanou), r. 1713 Dalešice. Zemřel 9. říj. 1717. Synové jeho František Antonín a Antonín Karel rozdělili se tak, že onen dostal Strítěž se Štoky a Holzmühlem a Beranov, tento Dalešice.

Majetatem z 10. ún. 1718 povýšení do panského stavu kr. Českého starožitných rodů a r. 1721 se strýci do stavu hraběcího. Frant. Ant., koupiv r. 1720 Golčuv Jeníkov, prodal r. 1727 s bratrem Šlapanice a Jiřikovice, tento pak r. 1724 Dalešice. Frant. Ant. nabyl potom několika drobných statků ve Slezsku a stav se dvorským radou a jakýmsi úředníkem nad c. k. stříbrem, zemřel ve Vídni 25. pros. 1730.—3. Jáchym oženil se r. 1709 s Antonii Josefou ze Scheidlern, čímž vyzískal Liběchov, a k tomu maje Valtinov po rodičích získal Jablonný, Nemyslovice, Radujeň a r. 1724 koupil Bezno, jež bylo v držení potomstva až do naší paměti. Býval také hejtnemanem kraje boleslavského a majetatem z 19. říj. 1721 s bratřími a strýci povýšen do hraběcího stavu kr. Českého. R. 1742 v Praze od Francouzů zajat a vezen od nich, když odtáhli, až do Einsiedle, kdež stařec, utmáčen jsa zimou a obtížnou cestou (26. pros.), zemřel. Synové jeho byli František Josef, Arnošt Karel, Hubert Karel a Jan Josef Filip. První z nich jest předkem nynějších P-tů. a) Arnošt dědil po otci Tloskov a po strýci Karlovi Citoliby a Divice, což vše r. 1797 prodáno. Ženat byl od r. 1743 s M. Josefou hrab. ze Šporku (†v březnu 1750), po druhé s M. Terezií vdovou Leveneurovnou roz. Haugvickou (†1759), po třetí (1760) s Evou Žofii z Wolfskehlů (†v čci 1762), po čtvrté s M. Annou hrab. Esterházkou, po páté (1787) s Antonii ovd. Malovcovou, roz. Údrckou. Zemřel 6. srpna 1823. Z třetího manželství posel syn Jan Filip (*1762), jenž oženil se r. 1798 s M. Antonii Fürichovou, ze čtvrtého byl syn Arnošt Karel (*1771), jenž koupil r. 1798 Podhořany. Jméni jeho dostalo se synu ze sestry Johany provd. sv. p. Delfinové. — b) Hubert Karel držel po otci Liběchov a Chcebus a byl ženat s Barborou roz. hrab. Bereňkou (†1809). Starší jeho syn Jan Josef (*1756) měl statky otcovské, jež r. 1801 prodal Jakobovi Veithovi, koupil pak Pravonín (1818) a zemřel 17. dub. 1834 v Praze, jsa plukovníkem (manž. Josefa hrab. Kanalová †1833). Syn jeho Karel (*1787) byl gub. radou v Miláně, r. 1848—49 gen. intendantem vojenským v Itálii a napsal dvorským radou. Karel (*1759), druhý syn Hubertův, zdědil Liblice, jež však zase prodal. Zemřel 18. pros. 1846, zůstaviv z manž. Marie roz. hr. ze Štampachu 6 dcer, které po mateři (†4. led. 1848) dědily statek Mnišek. — c) Jan byl GM., měl Liblice, jež odkázal strýci Karlovi, a zemřel v Praze 17. bř. r. 1822. — d) František, ženatý (od r. 1740) s Terezií Karolinou, ovdov. hr. Pöttingovou roz. hrab. Trappovou (†1. září 1786), měl po otci Jablonný a Bezno, byl od r. 1736 radou nad appellaciami, od r. 1744 soudcem zemským, r. 1747 kr. mistodržícím, pak radou při reprezentaci, r. 1755 nevj. mincmistrem, r. 1766 dvorským soudí, r. 1774 nevj. soudí zemským, od r. 1783 praesidentem nového soudu zemského a členem rozličných

kommissí (†28. list. 1799). Mladší jeho syn František Jan (naposled c. k. plukovník) zemřel v Praze 8. května 1796 ještě před otcem, maje 46 l. věku. Starší syn Jáchym Josef (*1750) stal se r. 1783 radou při apelacích, ale r. 1789 vystoupil. Od r. 1774 byl ženat s Johankou Skrbenskou ze Hřístě. Syn jeho František Josef (*1776) držel po otci Jablonný a Bezno a od r. 1805 byl ženat s Helenou Haugvicovou z Biskupic (*1776—†31. pros. 1869). Zemřel 15. srpna 1801 zůstaviv syny Františka Josefa (*1814), držitele Bezna, Nemyslovic a Horek, Roberta (*1817), Gottharda (*1827—†1867) a Eugena (*1822—†1863) a dceru. Potomstvo Robertovo drží statky v Horních Rakousích (synové Alfons, Percival a Artur), po Gotthardovi je syn Šťastný, jenž jest ve vojenských službách. *Sčk.*

Pachtún, národ. název Afgánů, viz Afgánistán, str. 334 b.

Pachuca [pačúka], hl. město mexického státu Hidalgo, v horském průmysku ve výši 2550 m n. m., na konci odbočky železniční trati Mexiko-Puebla, 88 km na ssv. od Mexika, má 40.487 obyv. (1900), katedrálu, vládní palác, literární ústav, amalgamovny a vydatné dolování na stříbro v proslulém okolním báňském okrsku Real del Monte a jest jedním z nejstarších báňských měst země. *Tšr.*

Pachy, přívěsky u rukávů, visící někdy od ramen dolů až k patám, které nosivali mužové i ženy tak, že je připínali jedním špendlíkem na široký rukáv.

Pachydermata, tlustokožci, starší jméno mnohokopytníků s tlustou kůží; bývaly tedy k nim počítány tyto skupiny recentních ssavců kopytných (*Ungulata*): chobotnatí (*Proboscidea*), sudoprstí vepřovítí (*Artiodactyla choeromorpha*, t. j. vepří a hrochové), tapíři (*Tapiridae*) a nosorožci (*Rhinocerotidae*). *Br.*

Pachydermia (z řec.), totéž co elephantiasis (v. t.).

P. laryngis je hypertrofie sliznice hrtanové v obou vrstvách: epithel je mocné hyperplastický a na povrchu zrohovatělý, tak že sliznice podobá se více kůži. Vrstva vazivová takéž je zmožutnělá a tvoří vysoké papilly povstávající tím, že epithel do hloubky vysílá dlouhé a silné čepy; hranice mezi oběma těmito vrstvami jest ovšem všude docela ostrá. *Virchow*, od něhož toto pojmenování pochází, rozeznával *P. verrucosa* a *P. diffusa*. Ale ona shoduje se úplně s pojmem papillomů, tato pak usidluje se nejčastěji na výčnělcích hlasových chrustavek koněkovitých a tvoří zde misky, v jejichž vyhloubeném středu nalézá se právě hrot tohoto výčnělku. Dalším sidlem *p. diffusa* jsou vazy hlasové a zadní stěna hrtanu, t. j. místa, na kterých epithel již normálně jest dlaždicovitý. Na místech jiných je *p.* daleko vzácnější. *P.* jest obvyčejně produktem chronického katarrhu a pozoruje se podle *Virchowa* hlavně u mužů oddaných alkoholu

a tabáku, není to tudíž onemocnění sui generis. Někdy *P.* lar. vyvíjí se také při tuberkulosních a syfilitických procesech v hrtanu, zvláště v okolí vředů. *P.* lar. může někdy skýtati obraz rakoviny hrtanu, a jen co nejpečlivější vyšetření histologické je s to, aby otázku tu rozřešilo. Léčba *p.-ie* spadá celkem v jedno s léčbou starého chronického katarrhu. *OFr.*

Pachygnatha Sund., drobní (4—6 mm) pavoučkové, žijící společensky pod kameny a v trsech rostlin při zemi, náležejí do čeledi *Argiopidae* (podčeleď *Tetragnathinae*). Hlavohrudí jest napřed široké, zaokrouhlené. Oči střední tvoří skoro čtverec. Oči zadní tohoto čtverce jsou poněkud větší. Postranní oči se stykají a jsou od středních oddělené. Kusadla 1. páru jsou zvláště u samečků mohutná a dlouhá. Žlábek na vrchním okraji má 2—3 zuby veliké. Drápek sám má uprostřed zub. Líce (*clypeus*) jsou skoro tak široké jako čtverec oční. Nohy jsou dosti dlouhé a silné. Nohy 1. páru nejdelší, 3. páru pak nejkratší. Deska prsní jest celkem krátká, trojhraná. Břícho vejčité jest napřed i nazad skoro stejné šířky. Genitální otvor u samečků podobá se malému otvoru zaokrouhlenému, napříč potaženému. Jest málo zřetelný. Makadla samečků mají chodidlo úzké a pod ním kulatou naduřenu (*bulbus*), zakončenou dlouhým, často zkrouceným hrotem. U nás žijí 3 druhy: *P. Degeeri*, *Clerckii* a *Listeri*. Prvý jest velmi hojný již záhy z jara. Přes jeho břícho táhne se tmavý pruh a v něm jsou uprostřed 3 skoro srdčité skvrny bělavé nebo žlutavé, často trochu kovové leskle. Druhé 2 druhy jsou větší a řidší. Jiné druhy tohoto rodu žijí v Evropě, ve střední Asii, v Sev. Americe a 1 na Madagaskaru. *Nsk.*

Pachygrafický (řec.) značí obrazec po tloušťce nebo průřez něčeho představující.

Pachymeningitis (řec.), zánět tuhých plen mozkomichových, viz Blána, str. 133 a.

Pachymenix cerebrialis, tvrdá plena (*dura mater*), viz Mozek, str. 804 a a Blána, str. 132 a.

Pachyméres *Georgios*, vynikající polyhistor byzantský XIII. stol. (*1242 v Nikejě ok. r. 1310), zůstal v Cařihradě po opětém dobytí města od Řeků r. 1261 vysoké státní a církevní úřady. Psal spisy rhétorické, didaktické, filosofické, básně atd. Hlavní dílo jeho jsou dějiny říše Cařihradské v letech 1261—1308, pokračování kroniky Jiřího Akropolita, v 13 knihách. Vypravování je jasné, v krátkých kapitolách, co do obsahu spolehlivé, avšak s velmi malým počtem přesných údajů chronologických. Zprávy *P.-ovy* jsou důležitě i pro soudobé dějiny bulharské a srbské. Hlavní místo zaujímají však u něho otázky a spory cirk. Vydání ve všech sbírkách dějepiscův byzantských (s nepodařeným latin. překladem čili spise parafrafi). Viz Krumbacher, *Gesch. der byzant. Literatur*, 2. vyd. str. 288—291. *KJk.*

Pachyphyllum Sap. v. *Pagiophyllum* Heer, ve které jméno změnil Heer první ná-

zev předvěkových těchto rostlin nahosemých, poněvadž pod jménem *Pachyphyllum* H. K. B. popsán byl již rod nyní žijících Orchidei.

Pachypterideae, oddělení předvěkových kapradin neurčitého ještě systematického postavení, k nimž čítají se rody *Dichopteris* Zigno, *Scleropteris* Sap., *Pachypteris* Brongn. a *Stachypteris* Pomel.

Pachytesta Brongn., jméno určitého druhu plodů předvěkových rostlin nahosemých starších útvarův.

Pachytrop Stöhrerův jest přístroj, kterým lze články galvanické batterie spojovati různě za sebou nebo vedle sebe; po případě spojovati skupiny článků vedle sebe spojených za sebou nebo naopak.

Pachytylus Fieb. jest rod s arančí těla prostředního až velikého, na přední šiji se hřebenem málo vyvýšeným, přičnou ryhou stěží přerušeným. Tykadla jsou nitkovitá, málo delší než hlava a přední šije. Křídla jsou buď čirá nebo hnědé páskovaná. Náleží sem 3 druhy evropské, z nichž však jen *P. migratorius* L., s. stěhovavá, objevuje se v ohromných massách a stěhujíc se s místa na místo působí ohromné škody. Od příbuzných druhů rozeznáváme je po křídlech čirých nažloutlých, přední šiji napřed tupouhle rozšířené, s hřebenem málo vyvýšeným. Krovky jsou špinavě žluté nebo zelené, hustě kaštanově tečkované. Zadní stehna jsou žlutavě olivová, na straně vnitřní mají na kořeně velikou modročernou skvrnu a druhou podobnou něco výše; někdy obě skvrny splývají; konec stehen jest bledě kroužkovaný. Žije ve vých. Evropě a záp. Asii v krajinách močalovitých. Samička snáší do země asi 4 cm hluboko po 60—100 vajíček, která jsou spojená houbovitou hmotou. Mladá larva jest žlutavě bílá, brzo však zhnědně; svléká se 4krát a po páté proměňuje se v dokonalý hmyz. Zhusta opouští rodná místa v ohromných hejnech, která i slunce zastíní, a kamkolí padnou, všechny byliny i listí stromové ožerou. Příčinou stěhování jest asi nedostatek potravy.

Paian a **Paion** bylo příjím starořeckého boha Apollóna jako ochránce proti nemocem a válce, jež vyzván též v jiných nebezpečích, ježto v nich všude Apollón jako světelný vítěz nade tmou úspěšně pomáhá. Kult dosvědčen pro Athény, Orópos, Selinus, byl však asi všeobecně řeckým, jak zejména zřejmo z názvu kultové písně Apollónské, jež dle refrainu (*ἐπιφθεγμα*) *ἰὴ Παῖαν* zvána též **P.** a jež u Homéra oslavuje jednak Apollóna ochránce (Hom. *Ilias*, I., 473), jednak jest písní vítěznou (Hom. *Ilias*, XXII., 391). Původ svůj vzala dle hymnu na Apollóna Pythijského 338 n. na Krétě, v literaturu pak uvedena básníkem Thalétem; provázena byla kitharou nebo píšťalou a tancem a měla mimo jiné též oblíbený pětidobý takt, zvaný *paion* neb *krétikos*. Srv. též A. Fairbantese, *Astudy of the Greek Paean*. (New York, 1900). Příjím **P.** staří odvozovali od *παῖω* neb *παίω*; z no-

vějších výkladů nejvíce povšimnutí zasluhuje výklad Pictetův v Kuhns *Zeitschrift*, 5, 40 od kmene *pu-* (tedy původně *pavjavān*). Příjím **P.** dostalo se pak i jiným bohům, zejména Asklépiovi (ve funkci léčivé) a Dionysovi (ve funkci vítězné); konečně veformě *Paieón* sesamostatně v osobě homérského lékaře bohů, jež léčil rány přikládaje na ně hojivé byliny (*ἰδούφυλλα φάρμακα*) a od něhož odvozován původ znamenitých lékařův.

Paidonomos (řec.), ve staré Spartě správce vychování.

Paidotribés (řec.), u star. Řeků cvičitel tělocviků.

Paieón viz **Paian**.

Pailleron [pajrõn] Edouard, dramatik franc. (* 1834 v Paříži — † 1899 t.). Byl zprvu tajemníkem notářským, ale záhy oddal se cele literatuře. R. 1860 vydal knihu básní *Les parasites*, satiry to na pařížskou společnost, ale s nevalným úspěchem. Ani řada dalších básní v »*Revue des deux mondes*« v l. 1864—67 nevynikla nad obyčejnost. Za to jeho práce dramatické byly přijímány velmi vlídně, tak že **P.** věnoval se pak výhradně divadlu. Již první jeho kus *Le parasite* (v Odéonu, 1860) došel obliby, načež následovaly: *Le mur mitoyen* (1862); *Le dernier quartier* (1863); *Le second mouvement* (1865), vesměs ve věších. S úspěchem ještě větším setkaly se: jednoaktovka *Le monde ou l'on s'amuse* (1868), která založila jeho slávu, pak *Les faux ménages* (1869); *Hélène* (1872); *Lautre motif* (1872); *Petite pluie* (1876) a *L'âge ingrat* (1879). R. 1881 **P.** napsal hlavní své dílo *Le monde ou l'on s'ennuie* (na Théâtre-Français), nad miru vtipnou a kousavou satiru na salony akademické a výstrelky ženských snah vzdělávacích, jež s ohromným úspěchem a nesčíslněkrát byla hrána jak v Paříži a ve Francii vůbec, tak: v cizině. Krátce potom, r. 1882, **P.** byl zvolen členem Akademie. **P.**ovy práce následující jsou ceny mnohem menší, jako: *Le narcotique* (1882); *La souris* (1887); *Cabotins* (1894), satira na komediantství v politice, ve světě uměleckém a spisovatelském, v níž Coquelin ml. sám sebe na jevišti karikoval. Mimo to ještě napsal: *Le chevalier Trumeau* (1880); *Pendant le bal* (1881), obě jednoaktovky; pak poesie: *Amours et haïnes* (Pař., 1869); *Le départ* (t., 1870); *Prière pour la France* (t., 1871); *La poupée* (1884), a posléze *Discours académiques* (1886); *Emile Augier* (1889) a *Pièces et Morceaux* (1897). Jakožto spoluvlastník »*Revue des deux mondes*« **P.** měl v pařížských oficiálních kruzích literárních značný vliv. Do češtiny přeloženy: Jiskra dvakrát (B. Klimšovou a K. Voitlem), Libánky na kahánku (Le dernier quartier) J. V. Fričem a Myška Kühnlem. V rukopise jsou B. Fridovy překlady Myšky a Světa nudy. Srv. Antony, Edouard **P.** (»*Revue internationale*«, 1884—85, sv. V.); L. Lacour, *Le théâtre de M. P.* (»*Nouvelle Revue*«, 1881, t., XIII.).

Paimboeuf [pěnböf], hl. město fr. arrondissementu (174,81 km², 49.398 obyv., 5 kan-

tonů a 27 obcí) v dep. Loire-Inférieure, na l. bř. ř. Loiry široké zde 3 km, ve vzdálenosti 12 km od jejího ústí, na trati St. Hilaire — P. franc. státních drah, má 2079 obyv. (1896), krásný kostel byzantského slohu s nádherným hlavním oltářem z XVIII. stol., zbytky hradeb, kollej, nemocnici, departementní vězení, celnici, obchodní a hospodářskou komoru, námořní komissi, soud I. stol., švédského a norského místokonsula, loděnice, parní pilu, parketárnu, mydlárnu, cukrovar, výrobu lodních sucharův a konserv. Přístav města leží 14 km pod Nanty, jest chráněn molem, opatřen majákem, nábřeží jeho mají délku 550 m a plochu 19.000 km², náleží k němu 89 rybařských člunů, které loví ročně za 175.000 fr. ryb, pravidelně parníkové spojení jest s Nanty a St. Nazairem. P. byl dříve přístavem pro Nanty, avšak když přístaviště jeho bylo zaneseno, sklesl tak, že počet obyvatelů zmenšil se proti XVIII. stol. na pětinu. Tšr.

Paimpol [pě-n-], kant. město ve fr. dep. Côtes-du-Nord a arrond. St. Briec, na svahu návrší uprostřed bujných luk při zátocce průlivu La Manche, na trati P.-Rosporden franc. Západní dráhy, má 2015 obyv. (1896), chrám ze XIII. stol., řadu starobyklých domů, 4 školy, nemocnici, loděnice, jirchárny, prádelnu bavlny, výrobu konserv, solivary, mořské lázně, lov tresek (roč. za 1 ¼ mill. fr.) a čilý obchod. Přístav jest dobře chráněný a přístupný lodem ponoru do 4,30 m, nábřeží jsou široká a pohodlná, lodní ruch činí 309 lodí s 22.632 t (1896), k přístavu náleží 301 loď se 7405 t, dováží se uhlí, dříví, sůl, zeminy atd. a vyváží obilí, brambory, dříví a ryby. Tšr.

Paine [pě-n] T h o m a s, publicista a politik angl. (* 1737 v Thetfordu, hrab. Norfolk—† 1809 v New Yorku). Byl vychován v přísných zásadách quakerských, ač jinak byl zanedbáván, a ve třinácti letech začal pracovat v otcově továrně na korsety. R. 1756 vstoupil do námořnictva, pak řídil sám továrnu na korsety, která však zanikla, načež P. stal se úředníkem celním, byl pak také učitelem a oženil se s dcerou vlastníka továrny na tabák, i ředitelem továrny na tabák a kupcem. Po úpadku továrny r. 1774 odplul do Ameriky, kde ve Filadelfii řídil revui »Pennsylvania Magazine« a vydával r. 1776 ve prospěch neodvislosti americké, jejíž byl horlivým přívržencem, leták *The Common Sense addressed to the inhabitants of America*, který vzbudil ohromnou sensaci a obrátil obecnou pozornost na P-a, který zatím prodluhy vstoupil do amer. vojska a stal se pomocníkem gen. Greena. V l. 1776—83 vydával republikánský periodický list, povzbuzující Američany k odhodlanosti, pod titulem »The American Crisis«, a různé brošury. Tyto valně pomáhaly k roznicení vlasteneckého nadšení zvláště mezi vojskem a P. byl r. 1776 jmenován při kongressu Spoj. Obcí sekretářem v departementu věcí zahraničních, r. 1779 pro prozrazení úřed. tajemství sice

propuštěn, ale r. 1780 zvolen sekretářem státu pennsylvanského. R. 1787 odebral se do Evropy dílem ve věcech diplomatických, dílem za pracemi vědeckými; zabýval se tehda různými vynálezy mechanickými a akademii věd v Paříži předložil zvláštní konstrukci železného mostu. Po svém návratu usadil se na statku, jež mu darovalo město New York. R. 1790 vydal v Evropě knihu *The rights of man*, v níž hájí zásady revoluce z r. 1789 proti Burkeovým *Reflexions on the Revolution*, avšak pro kterou vláda anglická jej pronásledovala tak, že P. uchýlil se do Francie, kde byl r. 1792 nadšen přijat a zvolen dokonce i členem národního shromáždění. Když se však zpečoval jako člen strany Girondistů hlasovati pro smrt Ludvíka XVI., byl r. 1793 ze shromáždění vyloučen a jen smrt Robespierrova a reklamace Monroeova zachránily jej od poprav. Nicméně přece 14 měsíců byl vězněn a psal zatím *The Cage of Reason* (Pař., 1793), knihu proti náboženství, a domnívaje se, že vláda americká nedosti účinně zasazuje se o jeho osvobození, napsal pamlet proti Washingtonovi. R. 1794 propuštěn na svobodu a přijat opět do nar. shromáždění. Následující jeho dílo *Decline and fall of the English system of finance* (Lond., 1796) bylo prudkým útokem na finančnictví anglické. R. 1802 odplul do Ameriky, ale byl tam přijat chladně a oddav se piti zemřel v New Yorku. Jakožto spisovatel silného slohu, jasné a nezvratné logiky a svým postavením ve válce za neodvislost americkou a v revoluci franc. P. měl značný vliv na svou dobu. Myšlenky jeho přešly skoro vesměs v zásady radikální, proti nimž zvláště konservativní a zbožná Anglie se vším úsilím musila bojovati. Mimo spisy citované, jeho nejdůležitější, napsal ještě celou řadu jiných. Úplně vydání jeho spisů porídil nejprve Mendum (Boston, 1850), nověji a nejlépe Conway (New York, 1894—1896, 4 díly). Srv. R. F. Cheetham, *Memoirs on the life and writings of T. P.* (New York, 1890); R. G. Ingersoll, *T. P.* (v »The North Am. Review«, 1892); Moncure D. Conway, *Life of T. P.* (Lond., 1892, 2 sv.).

Painesville [pěnsvil], hl. město hrabství Lake ve státě Ohio ve Spoj. Obcích sev. amer., 4 km nad ústím Grand Riveru do jez. Erie, má 4755 obyv., četné továrny a rozsáhlý obchod po několika odtud vyběhajících tratích železničních. Tšr.

Pain expeller [pě-n-lr], anglický, tajný prostředek proti všelikým bolestem, složený z tinktury papíkové, lihu i čpavku

Paíon viz Paian.

Paíonios z Mendé v Thessalii, řec. sochař a kovoljtec V. stol. před Kr. z doby po Feidioví, jehož žákem býti nemůže (Brunn, *Sculpturen v. Olympia*, I., str. 23). O životě jeho nevíme nic bližšího. Díla jeho: 1. *bronzová, pozlacená Niké*, jež umístěna byla na místě staršího akrotéria na vrcholu východ. štítu chrámu Zevova v Olympii. O této Niké zmiňuje se P. sám v uměleckém nápisu mra-

morové Niky olympijské pravě, že dosáhl jí vítězství. Socha se nezachovala. 2. *Niké z parského mramoru*, jejíž obě polovice objeveny byly při výkopech německých v Olympii 20. a 21. pros. 1875; později objeveny byly na různých místech ještě další zlomky (vyobr. č. 2991.). Hlavě Niky schází, bohužel,

Č. 2991. Niké Paióniova (Olympie, Syngreion).

obličej a krk; za to však podařilo se Aemlungovi objeviti pozdější kopii hlavy Niky v majetku slé. Hertzovy v Římě (Röm. Mittheil., 1894, str. 162 sl.). Niké P-íova nalézá se nyní v Syngreiu v Olympii. Socha stála původně asi 32 m východjihovýchodně od jihových. rohu chrámu Zevova, obrácena jsouc, jak se zdá, směrem na východ k cestě, po níž se ubírala processí k velikému oltáři Zevovu. Mramorová, trojstraná, nahoru se úžící base, na níž socha stála, měla výšku asi 9 m, celek měl tedy výšku skoro 12 m. Dle nápisu uměleckého (Dittenberger-Purgold, Inschriften von Olympia, č. 259, »Rhein. Museum«, 1895, str. 268 sl.) byla socha anathématem Messénských a Naupaktských, pořízeným z kořisti válečné. Dle toho klásti jest sochu v dobu ok. r. 420 př. Kr., poněvadž nelze pochybovati, že mní se v nápisu kořist, již dostalo se Messénským a Naupaktským po porážce Spartánů na ostrově Sfaktérii r. 421 pleněním území spartského. Vytvořiv již dříve vznášející se Niké z bronzu, P. provedl též úkol nyní v látce mnohem méně příhodné, ve mramoru. Bohyně zobrazena jest plným letem dolů se snášejíc. Pe-

ruti nejsou stejně vztyčeny, levá perut' stojí výše než pravá a také tělo stojí poněkud šikmo, jako to bývá u ptáka, jenž za určitým cílem k zemi slétá. Slet bohyně podporuje široký plášť, jež Niké drží roztažený oběma rukama a jenž jako mohutná plachta vzhůru a nazad se vzdouvá. Proti tomuto pozadí, jež mělo barvu purpurovou, šlehá vítr záhyby dórského chitónu s přepásaným apotygmatem, tak že z tohoto rámce vystupuje mladistvá postava bohyně v plné plasticě. Pohled bohyně obrácen jest dolů, hlava jest lehce k pravému rameni nakloněna. Orel, jenž vylétá z kamene spojujícího roucho bohyně s plinthou, označuje vzduch, jimž Niké prolétá, a upomíná také na to, že Niké jest poselkyní Zevovou. Velikoleposti invence a virtuositou techniky socha P-íova jest dílem uměleckým prvního řádu. Motiv vlastně maliřství náležející podán jest zde po prvé v plasticě způsobem, jenž zůstal pak za doby pozdější přímo kanonickým. Vjednotlivostech arcí nedosahuje Niké P-íova jasnosti a přesnosti nejlepších výtvorů umění attického. 3. *Niké*, jež byla replikou olympijské sochy mramorové, věnovaná Messénskými a Naupaktskými Apollónu v Delfech, kdež byly objeveny pouze charakteristický její podstavec a části věnovacího nápisu (»Neue Jahrb.«, 1896, str. 505 sl.). Pausanias uvádí konečně P-íu jakožto tvůrce východního štítu chrámu Zevova v Olympii. Někteří (E. Curtius, G. Körte, srv. Olympia, III., 285) přijímají tuto zprávu za správnou, avšak různost slohu uměleckého brání shledávati v P-íovi původce štítu východního. Srovn. Olympia, die Ergebnisse der von d. deutschen Reich veranstalteten Ausgrabung, díl III., str. 182—194, tab. XLVI—XLVIII; Brunn-Bruckmann, Denkm. gr. u. röm. Sculptur, tab. 444—445; Friederichs-Wolters, Gipsabgüsse, čís. 496 a 497; Overbeck, Gesch. d. griech. Plastik, 4. vyd., I., 326 sl., 541 sl.; Collignon, Histoire de la sculpture grecque, I., 456 sl., Studniczka, Die Siegesgöttin, str. 16 sl.; Demitsa, *Περὶ τῆς ὀληθροῦς πατρίδος τοῦ ἐξόχου καλλιτέχνου Παιωνίου* (Athény, 1881). Vj.

Paipa, město v jihoamer. rep. Columbií ve státě Boyaca, ve výšce 2280 m n. m., má 10.000 obyv., nemocnici a teplé (70°C) prameny sírné. Zde Bolívar 25. čce 1819 porazil Španěly. Tšr.

Paírek (Baírek) viz Pajrek.

Pairové [pěr-], franc. *pairs*, z lat. *par*, t. j. rovný, nazývali se ve Francii středověké zprvu šlechticové (baroni) a duchovenstvo, ale i tu odlišovala se skupina hodnostářů zvláště privilegovaných (*pairie*), k níž mimo krále (Hugona Capeta) čítal se věv. burgundský, aquitánský, normandský a hrabě flanderský, toulouský a champagneský. K nim připojil Hugo Capet hodnostáře církevní (arcibiskupa remešského, biskupa beauvaiského, laonského a noyonského) a Ludvík VII. biskupa chálonského. V dalším vývoji pairů přibýlo, udělovánat' hodnost zvl. princům

královským, ale i jiným šlechticům; když Filip IV. povolal k dosavadním stavům r. 1302 i stav městský a utvořil tak États généraux, zbyla pairům jen privileje zasedati a hlasovati v Grande chambre parlamentní, pak privileje souzenu býti soudem vlastním a hodností čestné a dvorské. Počátkem revoluce čítalo se 38 pairů světských, hodnost jejich však revolucí stavena a obnova teprve vydáním Charte constitutionelle (4. čna 1814). Komoře pairů tu vzniklé přináležela účast v zákonodárství a rozhodování při obžalobách ministrův a při zločinech proti státu; významu valného však neměla, nemělat' šlechta sama váhy politické a pozbyla jí ještě tím, že vláda houfně jmenovala si pairy svolné. Zanikla pak r. 1848 a místo její zaujal senát. — V Rakousku a Němcích p. jsou členové panské (první) sněmovny. V Anglii slují peerové (světští lordové).

Paisiello [-izi-] Gio v a n n i, také P a e s i e l l o, hud. skladatel ital., z nejznamenitějších předchůdců Rossiniho (*1741 v Tarcentě — †1816). Již jako chlapec vynikal pěkným hlasem a hud. vlohami a r. 1754 poslán na konservatoř San Onofrio do Neapole, kde byli mu učitelé Durante, Cotumacci a Abos. R. 1763 napsal dramatické intermezzo a pro Bolognu opery *La pupilla* a *Il mondo al rovescio*, jimiž zahájil velmi úspěšně svoji skladatelskou činnost, a pověst jeho rozšířila se záhy po celé Italii, ba operou *Il marchese di Tulipano* po vsi Evropě. Do r. 1776 P. napsal padesát oper, dílem vážných, dílem komických, z nichž vynikly mimo uvedené: *Demetrio*, *Artaserse*, *Le virtuose ridicole*, *L'idolo cinese*, *La Frascatana* a j. Roku uvedeného povolán na dvůr petrohradský a tam žil devět let a komponoval tu: *La serva padrona*, *Il barbiere di Sevilgia*, *Il matrimonio inaspettato*, *Il mondo della luna*. Na zpáteční cestě z Ruska zdržel se ve Varsavě a napsal tu na přání polského krále *Te deum* a oratorium *La passione di Gesu Cristo*, pak ve Vídni jednu ze svých nejlepších oper *Il Re Teodoro in Venezia*, pak 12 symfonií pro císaře Josefa II. V l. 1785—98 byl kapelníkem při dvoře krále Ferdinanda IV. Neapolského a napsal tu opery: *La molinara Nina*, *o la pazza per a more*, *I. Zingari in fiera* a j., z nichž prvé dvě byly nejrozšířenější z jeho prací. R. 1802 za změněných poměrů politických v Neapoli přijal nabídnutí prvního konsula republ. Francouzské Napoleona Bonaparta a odebral se do Paříže. Přes všecku přízeň Napoleonovu hudba P-va byla přijata v Paříži velmi chladně, tak že P. rozmrzen vrátil se r. 1804 do Neapole a ujal se zde opět dřívějšího úřadu i za nového krále Josefa, bratra Napoleonova. V Paříži komponoval zvláště mnoho skladeb církevních. Po návratu Bourbonů do Neapole byl pro svoji oddanost Napoleonovcům zbaven všech svých vydatných hlavních příjmů a zemřel v poměrech velmi stísněných. P., jako většina skladatelů těch dob, byl velice plodný a napsal přes 100 oper, pak, mnoho skladeb ji-

ného druhu, zvl. kantát, kusů instrumentálních a j., a všechny tyto práce vynikají neobyčejnou bohatostí hudební; v operách jeho nejlepší jsou místa vyjadřující půvab a prostomyslnost, jemnou radost a bol a veliké je v nich bohatství krásných melodií i dramatické účinnosti. Jeho Lazebník sevillský byl v Římě tak oblíben, že i Rossinimu vykládáno bylo ve zlé, když napsal operu na tentýž sujet. S Cimarosou a Guglielmim jest P. mistrem své doby a jeho vliv na Mozarta byl značný. Sr. Arnold, P. (Erfurt, 1810); Lesueur, Notice sur le célèbre compositeur P. (Pař., 1816); Quatremère de Quincy, Notice historique sur la vie et les ouvrages de P. (Pař., 1817) a Schizzi, Della vita e degli studii di Gio. P., ragionamento (Milán, 1833).

Paisley [pesli], parlamentní město ve skotském hrabství Renfrew, na ř. Cart, 5 km nad jejím ústím do ř. Clyde, 8 km na z. od Glasgowa, s nímž spojeno jest s průplavem, v uzlu několika železničních tratí, má 79.355 obyv. (1901), skládá se ze Starého města se zříceninami opatství z r. 1163 a Nového města, pěkně stavěného, s krásnou, moderní radnicí s věží 40 m vys., dále jest zde obchodní dům, velikolepý chrám baptistů, veřejná knihovna a museum. P. jest vlastně jen průmyslové předměstí Glasgowa a vyrábí hlavně nitě vlněné a bavlněné (4841 děl.), pak zboží hedvábné, polohedvábné a bavlněné, dále jest zde výroba šálů, tylu, mýdla, lihovar, bělírny, barvírny, jirchárny, strojírny, železolišny a loděnice. P. slouží také za přístav, jest jedním z nejstarších měst skotských, avšak teprve od XVIII. stol. domohl se významu rozkvětem průmyslovým. Tšr.

Päivärinta Pietari (Petr), finský spisovatel (*1827 v Ostrobottim, kde byl nájemcem půdy a kostelníkem). V polovině 70. let upadl na ledě, zlomil si nohu a byl nucen několik neděl proležeti. Aby si ukrátil čas, začal v posteli spisovati příběhy svého života, a tak vznikla jeho prvá a nejlepší kniha *Elämäni* (Můj život), jež ve finské literatuře založila směr národní belletristiky. Povzbuzen tím úspěchem P. pokračoval ve spisování a prodlením 15 let obohatil finskou literaturu ještě knihami; *Eläman havannoita* (Pozorování života) a *Mina ja munt* (Já a druzí), avšak ty nedostihují bezprostřednosti jeho prvotiny a slábnou tím více, čím více nedostává se autoru vlastního pozorování a čím více poddává se vzoru lektury (Dickensa). Prvé jeho spisy vynikají prostotou, pravdivostí, humorem; nezřídka poutají dojemnými výjevy. Žena finská podle něho zaujímá podřízené místo vedle muže; je naivní a prostodušná, ale upřímná, milující, pracovitá a starostlivá. Společensví s ní je Finovy nevyhnutelnou podmínkou štěstí. Běda mužů, který o společensví ženy nedbá, anebo dostane ženu nedobrych vlastností! Sám sebou takový muž se neudrží, nštěstí stane se jeho údělem, hospodářsky přijde na mizinu. Některé obrazy P-ovy přeloženy jsou do jazyků švédského, německého a ruského. JHč.

Paixhans [péksáns] Henri Joseph, generál a inženýr franc. (*1783 v Metách-†1854 v Jouy-aux-Arches). Byl žákem školy polytechnické a vstoupil pak r. 1803 do vojenských služeb dělostřeleckých účastnil se všech velikých výprav císařských. Vynikl zvláště při obležení Paříže r. 1814 a po revoluci červencové r. 1848 stal se divís. generálem. Za vlády Ludvíka Filipa byl členem sněmovny, kde velmi pilně účastnil se jednání týkajícího se armády a námořnictva. Důležitými byly jeho vynálezy v oboru dělostřelectva, zejména dělo po něm pojmenované dělem **P**-ovým a dlouho užívané v armádě i námořnictvu. Napsal četné spisy odborné, z nichž uvádíme: *Considérations sur l'artillerie des places* (Pař., 1815); *Nouvelle force maritime* (t., 1821); *Force et faiblesse militaires de la France* (t., 1830; přel. do němč. Kausler, Štutg., 1841); *Constitution militaire de la France* (pař., 1849) a j.

PAJASAN viz Ailantus.

Pájavec viz Negundo.

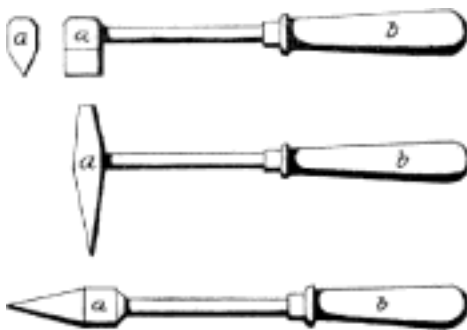
Pajazzo viz Bajazzo.

Pajedla viz Pájení.

Pajek Josip, spisovatel slovinský (*1843), dr. a professor gymnasia v Mariboru, seznámil Slovince s činností Šmigavce M. Glaserja a j. a vydal samostatný spis *Leopold Volkmmer* (Maribor, 1885) a *Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev* (Lublana, 1884, nákl. »Maticе Slov.«), zajímavý to obraz duševního života Slovinců štyrských.

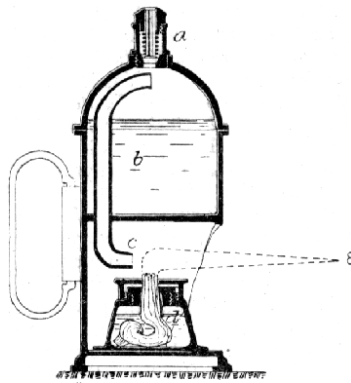
Pájení, spájení, letování (*Löthen*), jest pevné spojení částí kovových stejnorodých neb různorodých zatavením, pomocí roztaveného kovu neb slitiny kovové zv. pájky. Jest dvojí: **p.** na tvrdo, kde vyžaduje se na spojení větší pevnosti, trvanlivosti, jakož i vzdorování vyššímu ohřátí, a **p.** na měkko, kde užitá pájky jsou snadno tavitelné, měkké. **P.** měkké provéstí se musí všude, kde části spojené by nesnesly větší ohřátí (v. Pájka). Při obojím **p.** třeba dbáti, aby plochy, které se mají spojití, byly kovově čisté, t. j. zbaveny chemických i mechanických nečistot. Čistota tato musí se zachovati i po dobu **p.** K tomu cíli před spojením předměty se opílují, zbavují nečistot, mastnot a při **p.** chrání se před oksyločením. Chráničy prostředky proti oxydaci jsou: 1. pro **p.** na tvrdo: bórax, kyselina bórová, cyankalium (onen chrání plochy spájené před přístupem vzduchu, toto působí výtečně jako prostředek redukční); 2. pro **p.** na měkko: pájecí č. letovací vodičky, t. j. zinek rozpouští se v kyselíně solné až do nasycení, načež roztok se filtruje a přidává se salmiak. Tvrdé **p.** provádí se takto: Očištěné plochy předmětů vloží se na sebe, by těsně přiléhaly, spojení ovine se vyžiháným drátem a náležitě stáhne. Spáry ovláží se vodou. posypou práškem bóraxu a pájky, neb je-li pájka v kouscích, vloží se prostě pod ovinitý drát a na ni nanese se vrstva kaše bóraxové (bórax s vodou). Předmět vloží se potom do ohniště, by pájka se roztavila a spojení se provedlo.

Při ohřívání dmychá se do ohně vzduch, by se teplo soustředilo na místo spájené a neohřívalo zbytečně ostatní části spojení. Třeba pozorně přihlížeti, aby roztavená pájka ze spár nevytékala. Zbarvuje-li se oheň na modro neb oslňuje-li zrak, taví se pájka, ohřívání jest ukončeno. Předmět se opatrně a rychle

Č. 2992. Pajedla.

z ohniště vezme, a není-li železný, ochladí se ve vodě. Spojení jest hotovo. **P.** na měkko děje se nanášením roztavené pájky do spár spoje pomocí pajedla či letovadla či letovačky (vyobr. č. 2992.). Tyto sestávají z měděné, dole pocinované hlavy **a** různého tvaru a průřezu a z násady **b**. Pro větší **p.** jsou pajedla ve tvaru kladiv, pro jemnější spáry kruhové jsou špičatá. Pajedlo se

Č. 2993. Líhová lampa pájecí.

ohřeje v ohništi, ohřáté dotkne se pájky, která roztavena zůstane na něm lpěti a jím přenese spojení do spár, které dříve letovací vodičkou se natřely. V novější době konstruují se pajedla plynová, benzinová, líhová. Plynová jsou na způsob Bunsenova hořáku, t. j. plyn náležitě smíšený se vzduchem hoří uvnitř duté hlavy pajedla a ohřívá je bez ohniště. Podobné zařízení jsou pajedla benzinová a líhová. U nich rukovět

jest zároveň reservoírem tekutiny. Ohřívání předmětu při **p.** na tvrdo děje se v ohništi, kde větší předměty, by chráněny byly od okysličení, obalují se hlinou, nebo spáry obšypávají se práškem skelným. Menší předměty ohřívají se lampami letovacími. Nejobyčejnější jest lampa líhová (vyobr. č. 2993.). Sestává z líhového kotlíku měděného *b*, pod ním jest líhový kahan k vyvíjení par. Kotlík nahore opatřen jest pojišťovacíím ventilem s pružným pérem. Otvorem tímto kotlík též se naplňuje. Páry v kotlíku vzniklé prchají trubkou *c*, ke konci zúženou, do plamene líhového kahaně a způsobují jazykovitý, vytečkovaný tvar, jímž teplo soustředí uje se na libovolné místo. Podobný účel mají lampy benzínové a lignitové. Pro menší předměty k soustředění plamene užívá se dmuchavky. **P. e l e k t r i c k é** děje se tím způsobem, že užívá se proudu elektrického k vyvinutí tepla, k ohřívání předmětu neb k ohřívání **p a j e d e l**. Užívá se buď tepla oblouku světelného, povstalého mezi dvěma uhlíky (oblouk tento odkloňuje se magnetem k místu, jež má ohřívati), nebo proud vede se přímo spojem a ohřívá jej, nebo konečně jsou konstruována pajedla dutá, v jejichž vnitřku proud elektrický vložením náležitého odporu vyvozuje žádané teplo k ohřátí. Konečně jest **p. e l e k t r i c k é** z v. **g a l v a n i c k é** rozkladem chemickým. Spoj tvoří elektrodu negativní, elektroda pozitivní neb lázeň vodící jest pájkou. Proudem rozkládá se pájka, kov její usazuje se ve spáře a tvoří pevné spojení.

Pajetta **P i e t r o**, malíř ital. (* 1844 ve Trevisu). Byl určen za mnicha, ale oddal se záhy umění, později vstoupil do vojska a dosloužil žije na odpočinku v Padově. Mezi jeho malbami vynikají: *Jedinké jmění*, *Smlouva* a jiné.

Paj-Choj (rusky Паи Хои, ze samojedsk. »Kamenné horstvo«), pohoří v rus. gubernii archangelské a újezdě mezenském, počíná se na v. od Velikého Jodněje, táhne se k zsz. rovnoběžně s pobřežím Karského moře, náčez při Jugorském Šaru přechází na ostr. Vajgač. **P.** tvoří řadu nesouvislých, homolovitých a travinami pokrytých vrchů, jejichž vrcholky jen místy jsou holé a kamenité. Nejvyšší body jsou: Vozaj-Paj (398 *m*), Pense-Paj (306 *m*), Velký Jodněj (312 *m*) a Malý Jodněj (302 *m*), avšak při Jugorském Šaru snižuje se pohoří tak, že poslední skály, spadající příkrě do moře, mají výšky sotva 30 *m* n. m. Od Uralu **P.** oddělen jest močálvitou, jezery pokrytou a 54 *km* širokou rovinou, geologicky má však obdobné jemu složení z vrstev palaeozoických. *Tšr.*

Pajisij (**P a i s i j**) viz Paysij.

Pajk **J a n k o**, spisovatel slovinský (* 1837 ve Sv. Pavlu ve Štýrsku), studoval klasické jazyky a slavistiku ve Vídni a byl v l. 1862 až 1872 profesorem v Gorici, Kranji a Mariboru, odkud následkem Stremayrova nařízení měl se odebrati do Nového Města, avšak šel raději do výslužby. R. 1879 dostal se do

Brna a r. 1887 jmenován profes. stát. gymnasia Františka Josefa ve Vídni, kde dosáhl téhož roku doktorátu filosofického. Literární činnost zahájil v oboru filologie rozpravou *Nekateri fonetični zakoni našega jezika*, později působil při reformách ve »Slov. Matici«, vydal rukopis z kranjského archivu obsahující slovinské přísahy z XV. stol., překládal Prešerna do latiny a jako dlouholetý vydavatel časop. »Zora« otiskl zde vlastní životopis Jungmannův, Kopernikův, Popův, Preradovićův, Robičův, Pogodinův a jiných. Z ostatních jeho rozprav zasluhuje zmínky *O turških. Slovanih*, rozboru Hamleta a j. prací Shakespeareových, rozprava o nár. básnictví a jeho pokusy napodobující národní zpěvy (*Mustaf-aga. Smrt Hasan bega*), jakož i výbor srbských národních zpěvů pro školu. Práce tyto uveřejňoval většinou ve »Slov. Narodu« a ve své »Zore«, kde vyzložil též theorii šestiměru a otiskl 7 básní (*Daktilos*), dokazujících tuto theorii, čímž vyvolal polemiku s Levcem a Levstikem. V pozdější době věnoval se skoro výhradně filologii, vydáváje práce své skoro vesměs německy, jako: *Principien der Newton'schen Forschungsmethode* (Brno, 1880); *Grundsätze der wissenschaftlichen Forschung* (t., 1882); *Ueber einige psychophysische Elemente d. Paedagogik* (t.) 1885); *Zum Propaedeutikunterrichte* (Videň, 1886); *Zur Theorie der menschlichen Nachahmungen. Psychologische Studien* (Brno, 1887); *Platons Metaphysik* (Videň, 1888) a *Praktische Philosophie* (t., 1899), v kterých mezi jiným ukazuje na potřebu všeobecně mravného kodexu bez příměšků konfesionálně dogmatických, ježto filosofie se obrací k tomu, co jest všeobecně lidské v citění i myšlení. Mravným bytí znamená přiřaditi se světovým cílům a obecně kausalitě, ježto přírodní zákony ve svém soujmu jsou principie a vzory mravnosti. Veškerá příroda jde za jediným účelem konečným a mikrokosmos člověka jest tohoto celku nerozlučnou částí. Srov. »Č. Mysl.« 1900, str. 131 sl.

Pájka (*Loth*) slouží ke spojování kovů. Snadno tavitelné, nesvařitelné kovy spojují se pájkou měkkou, jež sestává nejčastěji ze 2 dílů cinu a 1 dílu olova. Spojení je sice pevné, ale nesnese silnějšího tepla, ježto se **p.** roztopí a tím spojení přestává. Při kovech těžko tavitelných lze užiti pájky měkké jen výjimečně, a to nejsou-li tyto vydány horku a nevyžaduje-li se u nich veliké pevnosti. V obyčejných případech kovy a slitiny nesnadno tavitelné spojují se pájkou **t v r d o u** za přísady boraxu. **P.** tvrdá skládá se buď z mědi nebo ze slitiny mědi, zinku, cinu, někdy i stříbra. Nejobyčejnější **p.** tvrdá jest: 48 dílů mědi, 49 d. zinku, 3 d. cinu. Čím větší pevnosti se vyžaduje, tím nesnadněji tavitelná má býti užita **p.** Dle povahy kovu nebo slitiny užívá se tu pájky různé. Tak pro železo a ocel běře se měď nebo mosaz, pro měď, bronz, mosaz a pod. mosaz s větší nebo menší přísadou cinu a zinku, aby se nabylo pájky přiměřené tavitelnosti.

(1900), okr. soud, četn. stanici, pš., telegraf, 6tř. obec. a 3tř. měst. šk. pro chl. a pro dív., průmysl. pokračov., mateřskou šk., měst. opatrovnu, okr. veřej. nemocnici, okr. sirotčinec, měst. chudobinec, obč. a okr. hospodářskou záložnu; město má 25 rozličných spolků zábavných a dobročinných; dále jest zde parostrojní cihelna, továrna na motouzy a zboží pletené, mechanické tkalcovství, akc. pivovar a sladovna, škrobárna, koželužství a z drobných řemesel kvete tu obuvnictví, punčochářství a tkalcovství; týden. a výroč. trhy. V okolí jsou naleziště čes. granátů. Far. chrám zasvěcený sv. Mikuláši připomíná se r. 1357 pod patronátem majetníků Kumburka, r. 1788 přestavěn, r. 1827 ohněm zničen, načež po roce vystavěn v nynější podobě. Vedle toho je zde byv. klášterní kostel Nanebevzetí P. Marie, na jehož místě stávala kaple (1632), kteráž časem proměněna v kostel. R. 1644 Rudolf sv. p. z Tiefenbachu koupil statek choťecký se vsí Valdovem a daroval jej nově zal. (1658) klášteru pavlánskému. Cis. Josef II. klášter zrušil a zboží klášterní připadlo Ferd. kn. Trauttmansdorffovi, který vzal za to na sebe patronát kostela. P. zal. prý od horníků, kteří původně pracovali v dolech

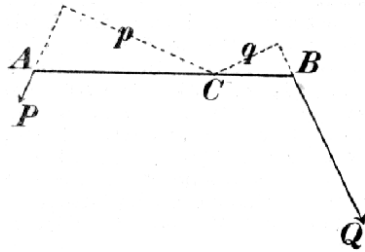

Č. 2994. Znak Páky Nové.

na stříbro ve vsi Stupně. Ve XIV. stol. byla ochranným městem panství kumburského. Král Ladislav povýšil Páku na město. Erb městský (vyobr. č. 2994.): Štít rozdělený šikmo položeným, v pravo zaokrouhleným věncem routovým ve dvě části, z nichž horní je stříbrná, dolní pak červená. Město jest střediskem okresu a důležitého průmyslu textilního. Panství novopacké náleželo osudy jeho, jakož i města Jičina. Město jest rodištěm Fr. Faustina Procházky a Jindřicha Niederle. — O kresní soud má 196,85 km², 4518 d., 27.894 obyv. č., 2911 n.; z 30.848 přítomných obyv. 30.665 katol., 105 evang., 76 žid., 2 jiné; 14.907 muž., 15.941 žen. (1890). — 2) P. Stará, ves t., okr., fara a pš. Nová P.; 180 d., 1572 ob. č, 15 n. (1890); fil. kostel sv. Vavřínce (r. 1384 far.) v nynější podobě z r. 1760, 5tř. šk., pš., telegraf a žel. stanice Rak. sev.-záp. dráhy (Chlumec-Porčí) a Jihošveroněm. spojovací dráhy (Josefov-Turnov), továrna na tkaniny, zejména satiny, grádle, piky, cihelna, dva mlýny a čilé tkalcovství po domácku a v továrně. — Srov. Beran Josef, Paměti města Nové Páky (1872).

Páka (něm. *Hebel*, angl. *lever*, frc. *levier*, rus. *рычаг*) náleží mezi jednoduché stroje; obyčejně bývá pákou tyč kolem pevné osy otáčivá. Působí-li síly na páce v rovnováze

se udržující na obou ramenech páky, sluje **p. dvouramenná** (též dvojzvrtná), působí-li obě síly na témž rameni, sluje **p. jednoramenná** (jednozvrtná). Vyobrazení č. 2995.

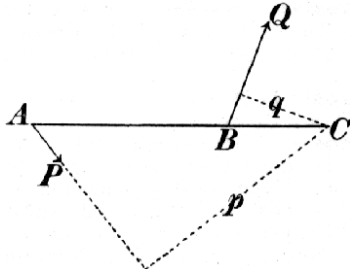

Č. 2995. Páka dvouramenná.

vyznačuje páku dvouramennou; body *A* a *B* značí působíště síly *P* a břemene *Q*, bod *C* vyznačuje pevnou osu páky, délky *p* a *q* kolmice spuštěné z bodu *C* na směry působících sil čili ramena síly a břemene.

Síla *P* a břemeno *Q* jsou v rovnováze, když platí úměra $P : Q = q : p$.

P. jednoramenná naznačena jest vyobraz. č. 2996. Železných tyčí, dřevěných sochorův

Č. 2996. Páka jednoramenná.

a pod. užívá se jako páky. Otevíráme-li bednu dlátem, působí toto jako **p.** Rozmanité nástroje založeny jsou na principu páky, jako kleště, nůžky, louskače atd.

Nepatrné pohyby (na př. prohýbání se hmot zatížením, roztahování teplem atd.) lze přístroji pákovými snadno zvětšiti, neboť kolikrát jest síla *P* menší než břemeno *Q*, tolikrát jest větší posunutí síly než břemene. (Srv. Stroje.) *nvk.*

Pakung viz Pahang.

Pakfong viz Argentan.

Pak-hoi, též *Pei-hai*, město v čínské provincii Kwangtungu a distriktu Lieu-čeu, v pozadí Tonkinského zálivu, na 190° 13' v. d. a 20° 30' s. š., se zdravým podnebím, má 20.000 ob. (1900) a přístav velmi snadno přístupný, avšak s otevřenou a mělkou rejdou, takže velké lodi kotví 1 km od města. **P.** jest od r. 1876 otevřen obchodu s cizinou, obchodní jeho obrat číni (1900) 1,794.000 taelů vývozu (indigo, kůže, olej anýzový, rýže, čaj a j.) a 2,043.000 taelů dovozu (zboží vlněné a bavlněné, opium, petrolej, sirky, cukr atd.). Sídli zde anglický konsul. *Tšr.*

Pakington, Sir John Somerset, viz Hampton I).

Paklen, název javoru tatarského (*Acer tataricum*) viz Acer.

Pakobylky, zool., viz Phasmoda.

Pakoměřice, P a k o m i l i c e, ves v Čechách, hejtm. a okr. Karlín, fara Libeznice, pš. Měšice; 7 d., 111 ob. č. (1900), fil. kostel Nanebevzetí P. Marie. Alod. panství P. má 2164,6 ha půdy, náleží k němu dvůr, parostr. pivovar, jest majetkem Ervína hr. Nostice-Rhieneka. Bývalá tvrz byla východištěm Čechů z Pakoměřic (v. Čeček z Pakoměřic). Po nich tu seděl Martin Pytel z Prahy s Matějem, měšťanem novoměstským (ještě před r. 1497), dále Vít, Martin a Václav z Rohovic, r. 1501 držela P. z polovice rodina z Vicemilic a Pražan Jiřík od věže, r. 1539 Johanka Penizková, Jiřík Koník, r. 1551 Bořanovští z Bytšky, r. 1617 Tomáš Ferd. Teyfl (později ze Zeylbergu a Höllensteinu). Tento zemřel r. 1637 bezdětek, načež jeho jmění padlo jako odumřel na cis. Ferdinanda II., který r. 1638 zapsal P. Oldřichovi Libštejnskému z Kolovrat. Jeho příbuzný Fr. Karel prodal P. r. 1652 Janu Hartvíkovi hraběti z Nostic.

Pakosch viz Pakoš.

Pakoslav (*Pokeslaw*), ves v Čechách, hejtm. Teplá, okr. a pš. Bezdrůžice, fara Šipín; 27 d., 157 ob. n. (1890). Stávala zde tvrz.

Pakost: 1) P. viz Exostosa.

2) P. viz Pokost.

Pakosta V o j t ě c h, spis. čes. (* 14. dub. 1846 v Dešné u Soběslavě — † 11. čce 1892 v Pisku). Vystudoval gymnasium v Jindř. Hradci, bohosloví v Praze, kde sprátelil se s Trebizským a kde r. 1871 vysvěcen na kněze, potom kaplanoval v Černotíně, při chrámu týnském v Praze, pak byl katechetou na měst. škole novoměstské a na vyšší dív. škole v Praze. Těžisko činnosti P-tovy jest v povídkách pro lid, blízkých povídkám Pravdovým, s nímž byl i po rodě spřízněn. Mimo to psal básně rázu vlasteneckého (*Znělky šumavské*), črty cestopisné — bylť P. horlivý cestovatel — a pojednání didaktická ze svého oboru. Napsal a vydal: *Listy a květy*, básně (Praha, 1884); *Růže a ostny*, básně (t., 1890); povídky uveřejnil ve sbírce »Zábavy večerní« (*Imaři a osvětáři*, 1880; *V sousedství*, 1880; *Zpomínky šedivé hlavy*, 1881; *Vesnická královna*, 1883; *Tři povídky*, 1884; *Venkovský reformátor*; *Dolorosa*; *Ko-mediant*; *Kovář Šimon*); v »Hlasech Katolického spolku tiskového« (*Pijavky na zdravém těle*, 1877; *Bohatství bez ctnosti*, 1879; *Zlato a pozlátka*, 1879; *Třítina na větru*, 1881; *S proudem času*, 1883; *Jak v Koudelové křísili*, 1885); dále vydal: *Krejčův novinář* (Praha, 1876); *Z českých dějin* (t., 1881); *Matčin mazlíček* (t., 1882); *Pomněnky*, sbírka básní (t., 1884); *Ocové a děti* (t., 1886); *Ze statků a z chaloupek* (1889); *Výklad katechismu* (t., 1891, Katech. knihovna); *Legenda o sv. Alžbětě* (progr. vyš. dív. školy v Praze na r. 1890);

z Jos. Jurčice přeložil: »Desátý bratr«, román; z Kraszewského: »Jak se pan Pavel ženil«, »Jermola«; z Marie Rodziewiczówny: »Strašný dědeček«; J. A. Lukaszewicze: »Štěstí na vsi«; Š. Gregorčice: »Básně«; K. Paszlińskiego: »Na rozcestí«. Vedle toho redigoval kalendáře: Svatováclavský a Poutník vlastenecký, přispíval básněmi do »Obzoru«, »Zlaté Prahy«, »Vlasti«, »Květu«, »Světózora«, »Jareho věku«, »Pastýře duchovního« a jiných.

Pakostnice (*arthritis deformans*), onemocnění, které sobě vyložití nemůžeme ani za hostec kloubový ani za dnu a které jest asi projevem zvláštních poruch nervových. Vyuvíje se plíživě stihne skorem výhradně ženy ve věku od 40—50 let, časem i děvčata. Charakterisována jest pozvolným vzrůstem objemu menších i větších kloubů; bujení toho účastní se rovněž tak tkaň kostní jako okostice a svazy kloubové. P. obyčejně počíná se v kostech, jejichž drobné klouby stávají se zvlášť noční dobou bolestivými, ač tlak na združené klouby nebudi bolesti. Pozvolně klouby zduří a pozbývají svého tvaru a články prstů vysmekávají se ze své polohy; čímž pohyblivost zprdu jest znesnadněna a konečně zcela zničena. Passivní pohyby jsou rovněž neschopny a bývají provázány drásoy a chrupáním v artikulaci. Choroba prodlím tak stále se horší; vyhojení nenastane nikdy, polepšení trvá jen krátký čas. Choroba vyvíjí se symmetricky v obou končetinách nejprv v kloubech prstů, pak dojde na kloub zápěstní a loketní, posléz na ramenný. Zároveň neb něco později p. počíná v dolních končetinách, zde se zálibou ve velikých kloubech, ale posléz bývají postiženy i jednotlivé artikulace kloubové. Mx.

Pakoš (*Pakosch*), město v Poznaňsku ve vlád. obv. bydhošťském, kraj Mogilno, na řece Noteči a stanici železn. trati Rogoźno-Inowrocław; má 2518 ob. (1895), dva katol. kostely (jeden poutnický), klášter reformátů, nemocnici řádu Johannitů, ev. kostel, synagogu, cukrovar, lihovar, vápenice, mlékárství, rybníkářství a na nedaleké hoře Kalvarii kostel s 23 kaplemi.

Pakrac, městys v slavonském Chorvatsku u potoka P a k r y v údolí planiny Psunje. Jest sídlo fecko-vých. vladky (od r. 1721), jenž dříve sídlil v Požeze. Uprostřed městysy jsou hradby a čtyři bašty starého hradu, jenž v dávných dobách náležel p. prioru vranskému Ivanu Talovci, kolem r. 1537 Mikuláš Zrinskému, později Turkům, potom hrabatům Jankovićům (od r. 1760), od nichž jej zakoupila pravoslavná obec. — Dnes jest v P-i i srbský konfessionální učitelský ústav s pr. věm veřejnosti. -d-

Pakrálík, zool., viz Lagidium.

Paks [paks], okr. město v Uhrách nad Dunajem v župě toľňanské, má 11.803 obyv., z nichž 9157 mad', 2644 n. (1890); paroplavební stan.; továrny na škrob a kliš; tkalcovství, rybníkářství a obchod s obilím a vínem.

Paktol (Πακτωλός), nyní Sart-čáj, řeka v Malé Asii ve staré Lydii, pramení na vinorodné hoře Tmolos, teče kolem Sard a vlévá se do Gediz-čaje (Hermos). Ve starověku byl P. proslulý bohatstvím zlatého písku, který prý byl pramenem bohatství Kroisova.

Pakudlanka (*Mantispa* Illig.) jest rod hmyzu síťokřídlého z čeledi t. jm., nápadně vyznačené předními nohama chápavými. Také tvarem těla upomíná na kudlanky; tykadla jsou nitkovitá nebo růžencovitá a předohrudí válcovitě prodloužené. Larvy mají malou hlavu, bezzubé čelisti, makadla čelistní namířená vpřed a jsou, pokud jest vývoj znám, cizopasně. Zakuklují se v zámostku. Rod p., jenž v jižní a jižní části střední Evropy zastupuje tuto čeleď po všech zemědělech rozšířenou, má předohrudí vezpod úplně uzavřené a jedinou řadu žilek stupňovitých. *M. styriaca* Poda snáší vajíčka, jako u Chrysop, upevněná na stopěčce; larvy z nich, v srpnu se líhnoucí, nepřijímají potravu, přezimují a na jaře zavrtávají se do vaječných kokonů pavouků (*Lycosa inguilina* Koch). Vyčkávané, až vyvinou se mladí pavouci, vyššaji je, načež se svlékají, čímž nabývají podoby spíše struskovitě s nohama kratičkými, a upředě se pak uvnitř kokonu pavoučího svůj zámostek, mění se v kuku. *Kpk.*

Pakůň (*Catoblepas* Gray.), rod antilop těla velmi podivného, jehož druh, *Catoblepas Gnu* Sund. (g n u), v jižní Africe žijící vyznačuje se divokostí a neobyčejnou rychlostí v běhu. Viz Antilopy, str. 460 a.

Palác (franc. *palais*, ital. *palazzo* z lat. *palatium*), monumentální dům šlechtický ve městě na rozdíl od zámku, sídla venkovského. V novější době jméno p. přeneseno podle ital. významu i na budovy jiné, vynikají-li rozsáhlostí a velikolepostí stavby, pak nádherným a uměleckým vnitřkem. P-e jsou původu východního; již egyptští a assyrsko-babyloniští velmožové a po nich Římané, zvláště v době císařské, vyznačovali jimi vně své bohatství a moc. V Itálii kvetla stavba palácová ve všech dobách, protože šlechta více byla soustředěna ve městech, ale v ostatní Evropě převážná většina panstva roztroušena byla v opevněných hradech. Teprve zanikáním hradů počaly se p-e hojně stavěti i v ostatní Evropě, a byli za tím cílem do všech zemí evropských povoláni stavitelé přímo z Itálie; proto všechny první p-e mají úplný ráz italské renaissance jak u nás, tak v Německu i ve Francii. Obecně architektura palácová lišila se od staveb hradních vytknutím pater, pokud možno souměrným seskupením prostorných místností a souměrným uspořádáním schodišť a oken. Z renaiss. p-ův italských nejznámější jsou: P. Pitti ve Florencii (Filippo Brunellesco), p. Strozzi tamtéž (Benedetto da Majano), p. Vendramin v Benátkách (Pietro Lombardo) a p. Farnese v Římě (Antonio da Sangallo). Mezi českými stavbami té doby nejznamenitější jest p. Schwa-

zenberský na Hradčanech z r. 1545 (viz Architektura). Barokní p-e, v Praze velmi četné, repraesentují především: p. Valdšteinský (Giovanni Marini) s velikolepou loggií, p. Černínský (Giovanni Simonetti), p. hrabat Nosticů na Příkopě (K. J. Dintzenhofer), p. Clam-Gallasovský (od Fischera z Erlacha; viz Architektura.) *Kzl.*

Starí Čechové říkali p. veliké síni čili světnici (mázhausu) v prvním patře, kteráž na radnicích a panských hradech bývala všelijak vyzdobena.

☉☉**Palacký:** 1) P. František, buditel, historik a politik český, otec národa (*14. čna 1798 v Hodslavicích na Moravě — †26. kv. 1876 v Praze), pocházel z chudé horské krajiny, z láského lidu vysokých kostnatých postav, zvyklého práci a odříkání a otužilejšího i povahově nad velikou většinu lidu českého jazyka. Tam v horách severovýchodní Moravy, blízko pomezí slezského, uchovali v mnohých rodinách přese všechny persekuce starou víru česko-bratrskou, a když vyhlášen byl toleranční patent Josefův, přiznali se ve smyslu jeho k vyznání augšpurskému. Tak v Hodslavicích vznikla obec evangelická, jež s pomocí vrchnosti postarala se o vlastní kostel a vlastní školu. Jeden z chudších příslušníkův rodiny P-ch, která byla vynikala nad jiné v obraně starých tradic evangelických, šestnáctiletý Jiří, vyučený krejčovně, stal se (r. 1784) prvním učitelem na nové škole. Školského vzdělání nabyt po skrovnu, ale jeho bystrý rozum a jeho energie, nesená přísnými zásadami mravními, jež byly společným majetkem pronásledovaným vychovaně minority a utužovány byly láskyplným studiem bible, učinily z něho muže nad své okolí vynikajícího, dobrého vychovatele mládeže a zároveň písmákamudrce, měřícího vše v životě lidském velikými pravdami a mravními požadavky Písma. Jiří P. stal se i o theoretické zdokonalení v paedagogice a r. 1812 dal v Prešpurku vytisknouti *Knížečku ku vzdělavatelnému čítání*. Učinil to anonymně, ba tajně; také nepřijal později nabízené mu medaile za zásluhu o školu — přičilo se mu všechno vyvyšování se nad jiné. Přesvědčen hluboce o potřebě vrchnosti a povinnosti bytí jich poslušnu, byl přece nepřítelem obcování s »pány«, panských mravů a mod, neměl rád také světských písní, milostných versů a vši citové změkčilosti a titěrnosti; z literatury vážil si jen toho, co založeno bylo nábožen- ským nebo mělo praktickou cenu výchovnou. V rodině přísnost jeho nezdídka přecházela v prudkost a vášnivost, již nejvíce trpěla žena jeho Anna (roz. Křížanová, dcera sedláka z Hodslavic), povaha měkká a srdečná, již syn charakterisuje pěkně slovy: »Bylo ji milovati každému, kdo ji poznal.« S ní měl Jiří dvanáct dětí, z nichž osm dospělo věku; druhorozeným synem byl František. Energii Jiřího, jenž nepatrně přijmy, jež měl jako »rektor« školní, rozmnožoval všelijak, krejčovinou, sedlačením, později nejvíce ob-

chodem (s máslem, dřívím i obilím, za válek napoleonských konal přípravní obchody zejména do Uher) s Vídni, podařilo se nejen četnou rodinu vyživiti, ale i zahospodařiti kapitál, z něhož r. 1829 koupil velký statek v Zubří s právem rychtářským. Děti musily ovšem všude přiložiti ruku k dílu.

Mladý František byl záhy nejlepším žákem ve škole otce svého. Prvou četbou jeho byla bible; přečetl ji celou jako pětiletý chlapec, a kromě příhod Mojžíšových a Josefových byly to knihy plné hluboké tajemné poesie, písně Šalomounovy a průpovědi Sirachovy, milé ostatně celé rodině, jež nejvíce upoutaly jeho mladou fantasií. O plně probuzení talentu hochova zasloužily se však nejvíce německé školy kunvaldské (za Nov. Jičínem), vychovávající ústav, založený na moderních tou dobou Basedowových zásadách vychovatelských a zřízený (kol r. 1800) hr. M. V. Truchsessovou, roz. Harrachovou, dámou velkého vědeckého interestu a filantropických snah, jež rozvedena od muže žila cele svým ideálním výchovným a dobročinným. Vedle školy ve vsi byl pro vybrané žáky obojího pohlaví vyšší jakýs ústav v zámku k výchování panských úředníků, učitelův, umělcův a vzdělání dobrých hospodyn; ve vsi i v zámku učilo se mimo jiné vlastivědě, počátkům obecného dějepisu, tělovědě, fysice; ústav, ač většina učitelův byli kněží (ředitel Karel Jurenda, prvý vydavatel kalendářů v našem smyslu, P. Turek, důvěrník hraběncin, P. J. Schreiber), pokládán za svobodomyšlný a podlehl konečně nedůvěře olomoucké konsistoře (1814). P., jenž tu pobyl po dvě léta (1807—1809) v prostředí společensky vyšším a naučil se německy a hře na klavír, položil zde »ve výborném svobodného ducha učení« prvni základy svých vědomostí. Později vzpomínal často s láskou na ta dvě léta, »pěkný jarní čas života svého«. Otec vzal jej z Kunvaldu, obávaje se, aby syn, jež si P. Turek mnoho zamiloval, se mu nepokatolčil; kunvaldští učitelé Františkovi dosáhli však toho, že otec slíbil dáti syna do latinských škol, na studie vyšší. Náhodou seznámil se Jiří P. tou dobou s farářem a starším evangelické obce Trenčinské v Uhrách, Janem Zoubkem (moravští protestanti tíhli přirozeně k souvěrcům a soukmenovcům v Uhrách), i rozhodl se dáti syna do evang. latinské školy trenčinské. Tu pobyl P. od r. 1809 do r. 1812. Škola byla bídná, »uherského způsobu«, mimo latinu nenaučili se žáci ničemu, takže hochova žádostivost čtení a vzdělání ukájela se tím, co mu náhodou do ruky přišlo: polemickými traktáty latinskými, psanými od publicistů a theologů lutheránských XVII. stol., jež na vnmavou duši P-kého působily tak, že stal se z něho protestantský fanatik, libující si jen v hádkách náboženských a snící o tom, státi se missionářem v dalekých zemích zámořských.

Tyto dojmy a nálady rozptýlilo teprv nové okolí, v němž P. se octl (od r. 1812) v Preš-

purce, kde měl pokračovati ve svých studiích na evangelickém lyceu. Bylo to pětileté gymnasium s trojletou školou filosoficko-theolog., určenou především k vzdělání evangel. kněží. Od našich seminářů theologických lišilo se však lyceum prešpurské podstatně v tom, že vedle oborů čisté odborných zaujímaly v učebním plánu jeho vynikající místo předměty sloužící všeobecnému vzdělání, a to nejen klass. filologie (s řečnictvím, poetikou, řím. starožitnostmi a mythologií), dějepis, zeměpis a statistika, ale i matematika, fysika, právnictví (panující tenkrát přirozeně právo) a především filosofie (logika, psychologie, metafysika a ethika). Všichni professoři nabyli vzdělání na německých universitách, a ač metody vyučovací, jichž užívali, a vědecký význam lycea vůbec bývaly nepříznivě posuzovány od těch, kdož poznali university německé (Šafařík, Kollár), stálo přece několik professorů na výši svých úkolů. Z těchto největší vliv měl na P-kého prof. Jan Gross, jenž přednášel filosofii a jenž P-kého seznámil později s Kantem a vzbudil v něm lásku k studiím aesthetickým, dále prof. Žigmondy (logika a metafysika) a Martiny (fysika). Prof. jazyka českého Jiří Palkovič (stolice byla osazena r. 1803), povahou nesympathický a jako učitel nedbalý, měl na P-kého vliv nepatrný. P. byl i v Prešpurku žákem výborným (jen o mathematice a právech poznamenává, že v nich nemohl nalézti zálibení) a u professorův oblíbeným; to mu také usnadňovalo hmotnou existenci i stal se nejdříve sluhou, později hospodářským správcem a konečně seniorem soukromého konviktu jesenákovského, kromě toho pak vydělával chléb kondicemi a rozličnými pracemi pro prof. Palkoviče, jeho připravovaný slovník a jeho „Týdeník“ — jednou redigoval i po dva měsíce úřední list prešpurský „Ephemerides politico-statisticae Posonienses“. Zaměstnán jsa po celý den školou a takovýmito pracemi, mohl čísti a studovati jenom v noci; bdy s počátku zkusil dosti.

Větší důležitosti pro vzdělání P-kého než přednášky professorův nabyly brzo vlivy mimoškolské, prostředi doby, místa, styky se soudruhy, professoři a vzdělanou společností prešpurskou vůbec. Veliké politické události doby, světový zápas s Napoleonem, zavírající historii 25 let, jež pohnutý obsah udržoval celý svět v napětí, vychovávaly svým způsobem k velikým cílům a velikým koncepcím, a probuzená snaha pracovati, tvořiti, zachraňovati nebo reformovati, probuzená odvaha mysliti a kritisovati, obojí tím intensivněji a nadšeněji se jevící, čím delší byla předchozí doba žití oddaného v strnulé poměry, obojí ta snaha činná již a zase dále působící v angl. a franc. osvícení, josefinismu a franc. revoluci, ale dosud zachvátivší jen nemnohé jednotlivce nebo vrcholky společnosti, zmocňovala se právě v této době středních vrstev intelligence

v střední Evropě, především universit a na nich zase stejně učitelů, jako studující mládeže. Byla to doba, v níž jako nikdy jindy vzrůstala studující mládež pod neobyčejně silným, vzrušujícím a zároveň obšťastňujícím dojmem velikých cílů a velikých ideálů, ideálů národních, mravně-kulturních, politických — a P-kému popráno bylo štěstí zachytiti a prožiti toto jaro nové doby v plném rozvoji jeho svěžesti. Na vyšších školách uherských a v Uhrách vůbec bylo mnohem více svobody vzdělávati se a pracovati v duchu pokrokového snažení než v rakouských zemích českých a německých na západě, čím dál tím více svíraných duchamorným absolutismem; protestantským studentům uherským bylo ještě dovoleno navštěvovati německé university, a studenti tito to byli především, kteří známost nových obrozených snah západu prostředkovali ve své vlasti; do Uher ostatek, stojících od staletí v dosti čilých stycích s francouzskou politikou a tím poněkud i vzdělaností, dostaly se záhy vlivy francouzského osvícení do vyšší (šlechtické) společnosti, a Prešpurk, tou dobou ještě nejpřednější město uherské, hostil značný počet takto vzdělané inteligence. Čilý život duševní malého města, krásně položeného na břehu Dunaje a plného historických vzpomínek, byl konečně zvyšován komplikovanou jeho povahou národností: německý Prešpurk ležel na periferii jazykové oblasti československé, a československá i maďarská mladá společnost jeho nacházely tu vhodnou půdu pro své snahy literární a obecné. Na lyceu studovali i Srbové a Chorvati.

Idea, která tou dobou ovládala mysl české mládeže prešpurské, byla myšlenka národní. Vědomí národní, snaha národní nevymizely z života českého nikdy, a třeba že v XVII. až XVIII. stol. ztratily největší část té společnosti, která dosud byla výhradnou nositelkou jejích, šlechtu a měšťanstvo, byly silny dost, aby při germanisačním úsilí Marie Terezie a Josefa II. vzhopily se k odporu. A z činnosti obranné přešlo se brzy v Čechách a ještě svobodněji v Uhrách, kde mezi protestanty-Slováky literární život český nebyl nikdy tak poklesl jako v Čechách, k výboji, k propagování myšlenky ve vrstvách jí zpronevěřilých a ještě více vrstvách, které jí zcela nově měly býti získány. Byl to lid, k němuž velké hnutí emancipační, jež jmenujeme osvícením, konečně počalo obracet pozornost, jako k hlavnímu živlu společnosti národní — podstata národního obrození po celé západní a střední Evropě záleží v tom, že nově probuzená myšlenka národní stala se nebo měla se státi majetkem lidu, dosud i v ohledu národním jen massu sloužících, miseram plebem contribuentem tvořících. Tak sociálně-politické snahy doby spojily se s národními, působila i hesla filosofická (Zpět k přírodě! Humanita), v Němcích zejména boj s politickou i kulturní nadvládou francouzskou, u nás hněv patriotův

nad nadvládou německou a nade vše nejvíc vzbuzená energie životní té doby velikých událostí a velikých snah reformních. Tak stalo se, že, když myšlenka národní pronikla v letech desátých XIX. stol. ze spisů nečetných ještě svých zastanců do přátelských kroužků studující mládeže, působila silou tak mohutnou a tak svůdnou, že věrní její stávali se jejími vyznavači, jejími apoštoly, sloužící jí s oddaností a nadšením věrozvěstů nového náboženství. Vládoucí tenkrát romantika, kladoucí důraz na vše citové a nadšeně vzrušené, tu ovšem spolupůsobila.

P. byl věcí národní získán r. 1813, kdy trencínský měšťan Bakoš, v starých českých knihách velmi sečtělý, poprvé obrátil pozornost jeho na literaturu českou a vytkl mu, že Čech jsa, tak málo o jazyk svůj se staral. Tutéž výtku, ale přednesenou jako těžkou, ba hroznou obžalobu, četl P. brzo potom v J. Jungmannově článku v »Hlasateli«, »Rozmlouvání o jazyku českém«, jenž tolik indifferenčních k horlivé snaze národní probudil. Odtud rostl P. znenáhla pod vlivy výše vyloženými a v styku se stejně smýšlejícími soudruhy ve své horlivosti národní víc a více — z posledního roku jeho studií, r. 1818, máme od něho projevy, dýšící nevyhovitelnou hloubkou nadšení národního a zaslibující a posvěčující život svůj cele myšlenkou vlasti.

Vlastenectví těchto let (a celých desetiletí potom) bylo velmi jednostrané; snažilo se především o povznesení jazyka a literatury a v slovníkářství a básnění vidělo nejvyšší a nejdůležitější projevy práce národní. Tak P., sotva že byl se četbou (kupoval mnoho knih, často za poslední groš; prvé, co koupil, byl Thamův Slovník a Pelclova »Nová kronika česká«), překlady z latiny a němčiny (Kleistovo »Jaro« a j.) a také pomocnými pracemi pro Palkovičův Slovník seznámil se spisovnou češtinou, jal se zkoušeti se v básnění. Pokusil se nejprve o příležitostní věci (pozdravné ódy a p.) — překlad partie z Ossiana, jenž r. 1817 vyšel v Hromádkových« Prvotnách pěkného umění« ve Vídni, byl prvou tištěnou prací jeho —, pročetl a excerpoval známější klassická díla básnická všech národů od Homéra do Klopstocka a ve velikém slavnostním a těžkém stylu klassických ód, napodobuje pak především Klopstocka, pokusil se konečně několikráte o básnické vyjádření svých citův. Pozoroval však brzo sám, že nemá nadání básnického; z nemohých básní, jež napsal, působí poeticky jen několik těch, jež chtí vyjádřiti to, co mu vskutku plnilo duši, tak básně *Na horu Radhošť* z r. 1817, hymnus lásky k Bohu, ctnosti i ženě *Má modlitba dne 26. července 1818* a óda z téhož roku *Ideálů říše*. Ale ve všech přece vadí horování rozumové, učený apparát mythologický a silný zřetel prosodický — národní písně sice P. s Kolářem a Benediktím sbíral, ale v duchu jejich tvořiti se nepokusil; neideálnějším vzorem byly mu v této době básnické vy-

tvory řecké kultury a Klopstock. V prose P-kého, zejména v některých výlevech deníku, je za to právě poesie dosti. Otázka formy zajímala P-kého přece mnohem více než tvůrčí činnost poetická sama; a z tohoto zájmu P-kého o problémy prosodie české vzešla první literární publikace českého literárního kroužku přešpurského, jejíž cíl a význam daleko převýšil to, co bylo původně zamýšleno.

Byli to »Počátkové« českého básnictví, obzvláště prosodie«, vydání v březnu r. 1818 v Prešpurku anonymně společnou prací P-kého, Šafaříka a Benediktioho. Jan (Blahoslav) Benedikt, jenž jako Šafařík byl synem evang. faráře na Slovensku, studoval s P-kým v Prešpurku r. 1816; potom odebral se na universitu v Jeně (kde Šafařík dlel již od r. 1815) a seznámil Šafaříka s P-kým — po návratu Šafaříkově do Prešpurku r. 1817 poznal se P. s Šafaříkem osobně a vešel s ním v srdečný svazek přátelský, jenž je měl po jiti po celý život. Benedikt byl prvním vychovatelem P-kého k »svobodnějšímu myšlení«-ač ze všech nejmladší (*1799), byl, jak se zdá, nejzralejší duševně, nadán jsa jemným kritickým smyslem a s tím souvisícím větším rozhledem i klidem v úsudku, za to však menší energií, která tak vyznačovala impetuózního velkého ducha Šafaříkova i citlivostivého, neúporně o své vzdělání a zúšlechtnění usilujícího P-kého. Otázka prosodie byla při velikém zájmu doby o jazyk a poesii pravou »cause célèbre« mladé literatury české, zrovna jako počínající se již tou dobou spory o dobrou písemnost. V Čechách užívala tenkrát malá obec básnická pod vlivem Dobrovského prosodie přízvучné, jež také ovládla v Němcích; v Uhrách, kde zachovala se patrná kontinuita mezi literární prací českou XVI. a XVII. stol. s jejími formami a literárními pokusy z 2. pol. XVIII. a poč. XIX. stol., užíváno ještě mnoho časomíry. P. při nových svých pokusech básnických řídil se přízvukem, ale znenáhla vyvíjelo se v něm přesvědčení — buď že pod vlivem klasicismu, v Prešpurku mohutného, buď ze snahy založiti prosodii českou na jiný základ, než jaký měla německá — že s duchem jazyka českého snaší se jen časomíra. Dorozumíval se o to písemně s Šafaříkem, jenž s ním souhlasil (Benedikt hájil přízvuku), a výsledkem těchto úvah byli »Počátkové«. Kniha, jež vnější formou své dispozice (šest listů střídajících se s básněmi; tři listy napsal P., tři Šafařík; předmluva jest od Blahoslava) upomíná na spisy Herderovy, dokazovala, že Čechové mají v poesii držeti se časomíry, že čeština schopna je uslechtilé a umělé formy té neméně než řečtina, na velký rozdíl od němčiny. Byla to zároveň aesthetická studie o jazyku českém a nadšená chvála předností a krás jeho, ale hlavní význam spisu třeba spatřovati v duchu a tendenci, jimiž je nesen: v jeho nacionalismu, nacionalismu tak rozhodném a útočném, jak se dosud v žádné novodobé

publikaci české byl neozval, nacionalismu pojatém nadšeně slovansky a směle protiněmecky. Toto vyznání víry slovanské je spolu polemikou a žalobou proti starší generaci spisovatelů českých s Dobrovským v čele, žalobou na to, že sami málo pracující dusí práci ostatních svým autoritářstvím a svou nesnášlivostí, žalobou, že jsou »germanomany«. Je to první veřejný útok česko-uherské moderny na českou generaci starší, ryzí v svých motivech, ale ukvapený v svých žalobách i názorech o časomíře; první srážka dvou dob a pokolení našeho národního probuzení — doby Dobrovského a doby Jungmannovy. Neboť Jungmann o přípravách k »Počátkům« nejen věděl, ale měl v nich účastenství; »Počátkové« mluví zároveň za něho, za A. Marka (jenž svým rozhodným slovanským nacionalismem byl ideově přešpurské mládeži nejbliže) a za Hanku. Vědomí, že Jungmann souhlasí, dodalo nepochybně autorům »Počátků« smělosti užití tu a tam o velikém muži, proti němuž spis byl především namířen, o Dobrovském, tónu ostřejšího, než slušno bylo. Ostatek mluví v těch partiích spisu, kde se horuje slovanský i kde se vystupuje polemicky, více Šafařík než P.

Slovanské vědomí, »slavomilství«, jak zřejmo z »Počátků«, bylo již úplně si podmanilo kruh českých patriotů přešpurských. Provázelo vždy, od nepaměti, vědomí česko-národní, a v dobách, kdy český nacionalismus byl cele rozpoután, probouzelo se i ono k životu činnému, jako na př. v husitství. Silnější akcentují je znovu v XVIII. stol. již první obrany jazyka českého, s projevy jeho shledáváme se v téže době v českých spisech uherských. Uherský stát, kde tolik slovanských kmenů se stýkalo, položený v centru slovanského světa, a Prešpurk, kde Slovinci i Jihoslované studovali, byly zvláště příznivou půdou pro rozvoj jeho (Srb Vidaković učil v Prešpurku P-kého a Benediktioho ruštině, srbštině a staroslovánštině). A nyní rostlo a sílilo, protože mohutněla národní myšlenka, s níž vždy souviselo. V rozvoj jeho působily ovšem mocné slavistické studie vědecké o jazyce staroslovanském, repraesentované tou dobou Durychem a zejména Dobrovským (v listech Dobrovského z let devadesátých najdeme již hotový program slovanský), působil příklad probouzejícího se hnutí všenněmeckého a působil konečně (a zároveň mu zvláštního rázu dodával) impozantní vzrůst Ruské říše, jež stala se soudem států Rakouských, tolik slávy a úspěchu sklídila ve válkách s Napoleonem a jež již dříve v XVIII. stol. byla v slovanských stycích s Dubrovnicany a Chorvaty. Nyní stala se němým slibem větší budoucnosti probuzené inteligenci slovanských národů na západě, politicky i národně utištěných. V tomto smyslu chápal myšlenku v Čechách nejsměleji A. Marek, a velmi blízké tomu je její pojmání v »Počátkích«, v jejichž slovanskosti je ovšem (na rozdíl od panslavismu

Dobrovského) mnoho romanticky blouznivého. P. stal se slavomilem patrně touže dobou, co obrácen byl k lásce národní; jak hluboké bylo slovanské nadšení přešpurské mládeže v době jeho studií, posouditi můžeme z toho, že z přešpurských přátel P-kého dva, Kollár a Šafařík, posvětili celý život službě slovanství.

Nesnadnější než tyto vlivy myšlenky české a slovanskonárodní sledovati je působení ostatních duševních proudův a snah u mladého P-kého. Duševní život v Prešpurku byl přece jen matným odleskem kulturního proudění západu; směry již v Němcích podléhající nebo překonané vládly v inteligenci uherského města plnou silou, pojíce se zvláštěním způsobem s proudy novými. Francouzské osvícení, classicismus s heslem humanity, romantika — vše splyvalo v jedno a vše najednou působilo i v — P-kého. P. četl mnoho, ale pravidlem to, co mu náhoda přinesla do ruky nebo co poskytovala knihkupecká půjčovna, věci ceny nestejné; o novinkách literárních zvěděl nejvíc z časopisů, čímě si pilně výpisky, tak zejména z revuí »Hermes«, »Jahrbucher der Litteratur« a »Leipziger Literaturzeitung«; ze spisovatelů získal nejvíc (1817—20) z Bouterwekových »Dějin poesie a řečnictví«, ze Schillera, Herdera (jež zve »svým jediným mezi spisovatelé«, z Blairových Lectures on Rhetoric and Belles Lettres, z paní Staělové a Jeana Paula. Také více z referátů a článků časopiseckých než přímo seznamoval se s filosofickými směry v Německu, nejvíce seznámil se ještě s Kantem a to již před r. 1818; v té době také ustálil se v něm jeho názor světový, odpovídající ovšem idealistické filosofii dobou vládnoucí, především kritické filosofii Kantově. Viru v zjevené náboženství ztratil P. v studiích těch (jen o Kristovi věřil, že byl zvláštní mocí božskou obdařen), ale byl vděčen Kantovi, že nedal mu propadnouti v učení materialistická, že zachoval mu víru v nesmrtnost a v Boha, v Boha-Prózřetelnost, zákony přírodními od věků vyměřenými v přírodu působícího. Jeho religiosita, religiosita hluboko vstípená vlivy rodiny, mládí a vychování, ještě vzrostla po vítězství nad atheismem — měl chvíle, kdy syt marnosti života toužil po smrti a radostech věčnosti, kdy kofil se velebností, svatosti a tajemstvím náboženství a nekonečnosti. A Kant to byl také, který vedle silných dojmů z mravně přísného okolí otecpismáka utvrdil v něm smysl pro povinnost a drahým mu učinil ideál ctnosti. Se slovem tím se v zápiscích P-kého často setkáme, najdeme horoucí sliby, že ctnosti po všecken čas života svého věren zůstane, najdeme pravé výlevy mravního zadostučinění i zalíbení a najdeme konečně řadu dokladů, jak svědomitě osvědčoval P. svůj smysl pro povinnost a svou mravní opravdovost jako vychovatel v šlechtických rodinách přešpurských, v situacích často nevděčných a beznadějných. Ctnost, Pravda

a Krása byly P-kému třemi původními ideami v člověku (byl to jeden z prvých resultatů jeho studií aesthetických) a u oltářů Ctnosti, Pravdy a Krásy sliboval obětovati nadšený jinoch všechny snahy a tužby své. Jednou čteme i formulí »ctnost a člověčenství velebné« — ideál humanity, v jádře svém ideál mravního zdokonalení člověka a lidstva, věvodici literatuře německé ke konci XVIII. stol. a hlásaný především Herderem (jenž byl P-kému tak drahým pro universalnost a srdečnost svého zájmu pro pravdu a krásu, pro svůj smysl pro vše národní, lidové a starobylé), byl také podstatnou součástíou jeho filosofického a mravního creda. V mravním usilování svém měl P. od konce r. 1817 podporu vzácnou a neobyčejnou v lásce paní velikého ducha i srdce. Niny Zerdahelyové, dcery proslulého v Uhrách svým vzděláním i politickou činností Petra Baloghho (nar. asi r. 1780). Po celou dobu pobytu svého v Prešpurku a na venkově uherském (na statcích rodiny, v níž byl informátorem), od r. 1818—23, P. žil kultu této ženy, která si jej zamilovala láskou milující matky a schopna jsouc stejně citového i náboženského vzrušení a »sladcebolestného rozjímání«, jako tou dobou P., jsouc důvěrníci jeho ve všem, co mu plnilo duši, bavíc se s ním o otázkách filosofických (milovala mnoho Herdera), národních, literárních i politických, pečovala o to, aby snažení jeho neopustilo nikdy ryze ideální a mravní své výše. Denník P-kého bohat je hluboce citěnými a krásně psanými projevy vděčnosti k paní Zerdahelyové, prvými básněmi v prose (dotčená již óda »Modlitba má dne 26. čce 1818« náleží sem také), jimiž zpovídá svou lásku k té, kterou zve jedinou mezi lidmi a kterou slaví, že jej naučila žiti, jak se na muže sluší, prospějši mu více, než spousty knih.

Konečně i rostoucí politické proudění doby, touhy probuzené demokracie pro propůjčení státního občanství millionům lidu moc státu na bedrech svých nesoucího a přece z účastenství ve veřejném životě vyloučeného, dychtění po »konstituci« a, jedním slovem řečeno, po »svobodě« — počaly záhy působiti na P-kého, a od r. 1819, kdy počal se starati »o národství z ohledu vyššího«, t. j. kdy počal spojovati politicko-demokratické idey osvícenské s myšlenkou národní, ovládly interest jeho měrou velikou. O obrat tento přičinil se zase bezděky Benedikti, jenž tou dobou vrátil se (s Kollárem) ze studií z Jeny a P-kého dokonaleji seznámil s intenzivním politickým citěním a snažením německého národně probuzeného studentstva a professorstva, z toho především s působením prof. dějin Ludena, Odtud P. horlivě čítal noviny, studoval Montesquieuovo De l'esprit des lois, hlavní tou dobou ještě evangelium moderního politického vzdělání, a zanítil se cele pro zásadu rovnosti politických práv a »pravou svobodu«, stejně vzdálenou anarchismu i aristokratismu nebo

despotismu Svobodná ústava musí býti dána národům, člověčenstvo má své důstojenství, každý má neztratitelné právo své osobnosti, lid není pro krále, ale králové jsou pro lidi — tak asi uvažoval ve svém denníku, maje na mysli ovšem především národy domu rakouského a přesvědčen jsa, že i v Rakousku se národové probudí a že třeba připravovati se k tomu, »buditi slávu naši, lásku k vlasti a lásku k Slovanství«. Ideál národně-jazykový má všude převahu nad politickým, a právě z této doby máme od P-kého projev úzkosti, ba zoufalé obavy, že všechno národní snažení vlastenců bude nadarmo, že je již pozdě. Ale naděje v ohromnou tvůrčí moc nadšení — P. znovu a znovu akcentuje v této době potřebu entuziasmu — vrací mu důvěru zase. A nadšení jeho není chvílkový zápal mláde: sám takové vzkypaní citů má za netrválé, sám doporučuje rozvahu a klid, zavrhuje násilí a má smysl nejen pro práva národův, ale i práva králů — jeho nadšení tkví v pravé lásce a rozumovém poznání a heslem jeho je již v této době: »vždy dle pravdy«.

Společnost, s níž se P. stýkal, byla více nebo méně duševně podobně připravena a naladěna jako P. a tak i ze společenských styků dostávalo se mu někdy vděčných podnětů, zejména z večírků u paní Karoliny Géczyové (sestřenice paní Niny) a katolické paní Csúzyové, v jejíž rodině P. vyučoval a kde mnoho debatovalo o otázkách politických, filosofických i literárních (přícházeli i profesori lycea; P. vzpomíná nejvíc ostrovtipného racionalisty Fábryho a materialisty lékaře Šimka). Obcovací řečí byla ovšem němčina. P. získal v okolí tom ovšem i vybrané způsoby obcovací a společenskou obratnost a jistotu, maje vedle toho příležitost nasbírat mnoho zkušeností životních a seznámiti se nejen se zemanskou šlechtou záp. Uher, ale i s některými magnátskými rodinami. Známosti tyto dosti mu lícitily, a P. vůbec známostí, jež by mu prospěšny býti mohly, rád vyhledával, a když na podzim roku 1820 provázal své chovance, mladé Csúzyovy, na universitu vídeňskou (pobyl tu celý školní rok), studoval nejen v cis. bibliotéce, obrazárnách a kabinetech, ale seznámil se osobně především s Dobrovským (který tenkrát ve Vídni vydával své »Institutiones linguae Slavicae«), pak s Kopitarem, malířem Kadlíkem a hudebním skladatelem Doležálkem. Kadlík v té době portretoval P-kého — pravidelnou, plnou, hezkou tvář mladého muže se slabým chmýřím knírů, světlými, geniálně neupravenými vlasy a kotlety na tvářích, s krásným čelem a neméně krásnou velikouma jasnými očima, se silnými, poněkud širokými, energicky sevěřenými ústy a římským nosem — v celku důvěru vzbuzující tvář velmi inteligentního a energického mladého muže z lepší společnosti. V korespondenci tou dobou (1820 až 1823) byl P. se Šafaříkem (jenž byl ředitelem srb. gymnasia v Nov. Sadu), Kollá-

rem (tou dobou kazatelem v Pešti) — všichni tři se navzájem povzbuzovali v horlivosti vlastenecké — s Jungmannem, pak zejména s Vyrožilem, jenž jako P. byl hofmistrem v šlecht. rodinách a později, věnuvav se právům, stal se professorem a doživotním rektorem university pešťské, s maďarským vlastencem Mik. Ghyczem a hudebním skladatelem Jindř. Marschnerem. V hudbě vzdělal se P. právě v Prešpurku mnoho a ve společnosti, v níž se pohyboval, měl častěji příležitost poslechnouti i hudbu komorní. Styků se Srby novosadskými a s jedním Angličanem, sloužícím v Prešpurku, užil k tomu, aby zdokonalil se v srbštině a angličtině; jeho znalosti jazykové byly vůbec tak neobyčejné, že pro ně proslul v prešpurské společnosti. K doplnění obrazu o jeho vzdělání, snažení a povaze možno připomenouti ještě to, že byl velmi ctížadostivý (věděl to sám a měl za to, že Benediktů a Kollárů vykládají mu to v chybu) a hrd jsa na úspěchy svého přičinění i samolibý (v denníku najdeme dosti dokladů toho) — již r. 1823 napsal svůj životopis, a denník, v němž od r. 1818 ukládal své dojmy a názory (přestává bohužel již v létě r. 1820, začíná lednem r. 1823, ale od února t. r. je jen suchým výčtem vnějších okolností), je psán nejen pro něho, ale poněkud i pro biografa. To vše je ostatek cele pochopitelné — z toho, co výše pověděno, víme přece, že plně pravdivá jsou nadšená slova obdivu, jež (1818) napsal o P-kém Šafařík Jungmannovi. Nazval jej »čistou duší« a dodal: »nebo ani Shakespearův ani Schillerův duch horlivěji a světleji nehofel...«

P. měl se státi knězem a r. 1817 přijal již napolo místo kazatele v Bilsku ve-Slezsku (v té době také kázal jednou v kostele hodslavickém) — že konečně odřekl a spokojil se nejistým postavením soukromého vychovatele, o to má zásluhu tou dobou počavší se známost jeho s paní Ninou a literární úspěch »Počátků«, zvýšivší naruživou snahu jeho věnovati své síly probuzení národa na poli literární. Ale který obor práce si zvoliti, o tom byl dlouho na vahách. Bystrý rozum jeho radil mu již r. 1816, že Čechové potřebují mnohem více dobrých knih naučných než špatných versů, stanoviska toho hájil i v »Počátcích«, ale i Jungmann i Šafařík působili naň v sméru opakém, očekávajíce od něho básně, tragédie nebo aspoň poetiku. P. na práce takové vsutkuu pomýšlel — snil o tragédii »Jan Hus«, jindy vyložil v denníku plán veliké epopoje všénárodní »na způsob Iliady«, v níž by se poslední válka národů s Napoleonem »opěvala podle ideí nejdokonalejších našeho věku« a jež by byla dílem věky trvajícím —, ale pomýšlel i na to psáti knihu o geografii, o statistice, věnovati se historii; vsutkuu však věnoval svůj prázdný čas nejvíce studiiu aesthetické a filosofické. Aesthetika byla módní disciplinou idealistické doby, v Prešpurku měl k ní P-kého prof. Gross, ale P. zalíbil

si ji především asi proto, že studium její mohlo nejdokonaleji doplňovati a zúrodnovati jeho šťastný život duševní, nesený svatou láskou k paní Zerdaheľové a blouznivou touhou po všem dobrém a krásném. Tak jal se psáti nejprve »Přehled dějin krásovědy a její literatury« (vydán v pražském »Kroku« r. 1823), pokus kritické revue dosavadní práce aesthetické, jejíž soudy nebyly sice všude správné ani literatura úplná (zůstaly mu neznámy ovšem i spisy Štítneho), ale imponující přece po mnohé stránce svou kritikou dosavadní aesthetiky. Práce tato měla býti prvou knihou jeho vlastní aesthetiky počaté již r. 1819, ale r. 1821 upravena samostatně; o spise hlavním »Krásověda čili o kráse a umění knihy patery« pracoval P. pomalu v l. 1820—23, napsal však jen dvě knihy a zlomek knihy třetí (otištěno po částech v »Kroku« r. 1823, v »ČCM.« r. 1827, 1829, 1830; později v celku v »Radhošti«, l.).

Aesthetika P-kého stává se celkem v okruh názorů Kantových, ač P. chtěl přiblížiti se k Platonovi a anglickým intelektualistům (Bacon, Shaftesbury), ač veliký důraz pro vývoj svých poznání aesthetických kladl na jednu myšlenku, vyslovenou Baconem Verulamským. Háje proti Kantovi hlavní věty své krásovědy, že krása jest původní, základní idea ducha, cosi bytného v duchu člověka, pokročil dále, zpracováváje Kantův subjektivismus, ale prováděje přece směr již v Kantovi obsažený. Jak je možno, že krása jeví se v předmětech, byl by musil ukázati v pokračování, ale tyto nejzajímavější partie zůstaly nenapsány. S vědeckého stanoviska, praví L. Cech, je P-kého aesthetika pouze zajímavý pokus, pozoruhodný proto, že P. dokazoval možnost aesthetiky jako vědy, že s důrazem vytkl váhu obraznosti a citu při vzniku dojmu krásy (krása je mu ve shodě citu s obrazností) a že platnost zákonů krásy vztahoval na všechny život lidský. Vykládáje aesthetiku, P. vyložil — jednak v prvé kapitole »Pověštná zkoumání ducha člověčího v jeho činnostech«, jež je kusem psychologie, kusem noetiky a úvodu do filosofie, jednak v statích dalších a pak zejména v stručném výkladu německém »Philosophischer Versuch über das Schöne«, napsaném později (1828) v Praze, jak se zdá, pro hr. Šternberky a vydaném v »Gedenblätter« — i své názory filosofické dosti soustavně a úplně. Velikého ducha jejich ve všeobecných rysech již známe, ale zajímavo je sledovati jej i v pilřích soustavy a pozorovati, kde rozchází se P. se svým učitelem Kantem, blíže se (mimo Herdera a Fichta) zejména Jacobimu, nebo hledaje cest vlastních. Bůh, duch, příroda nejsou P-kému jako Kantovi pouhé pojmy naší nejvyšší činnosti rozumové, pouhé transcendentální idey, pomůcky myšlení, jimž neodpovídá žádný předmět, žádná zkušenost, ale jsou mu skutečné principy reální, jichž nelze rozumem dokázati, ale o nichž přímo nebo i nepřímo přesvědčuje náš cit onou původní jistotou, která předchází všem

reflexi. Cit je P-kému tedy (na rozdíl od psychologie Kantovy i novější) prvotní působnost nebo-li mohutnost ducha lidského, rukojmě jsočnosti ducha našeho i veškerenstva i Boha. Důraz kladený na cit (a s tím souvisící důraz na enthusiasmus, nadšení) je charakteristickým pro filosofii P-kého; v tom P. blíží se Jacobimu a v tom stává se proti Kantovi, jemuž vytýká, že všemnu filosofii zakládá na pouhém rozumu. I kategorický imperativ pokládá P. za cit, nikoliv za poznatek. Svět vnější existuje (cit náš nepřímo svědčí o tom), ale my vnímáme jen formy, zjevy jeho, a rozum je zpracovává a řadí podle původní zákonitosti své. Svět poznání našeho je tedy jen formální, poznání naše je jen lidské — že svět myslný je svět pravý, můžeme jen tušiti a věřiti. Rozumu tak na rozdíl od Kanta přiznává P. pouze platnost formální a regulativní. Ale blíží se zase mnoho Kantovi tam, kde hájí praktického významu a úkolu filosofie pro člověka, jako nauky vychovávající k moudrosti, kde horlí proti filosofii životu cizí, rouhající se zpupně každému tajemství srdce, světa i náboženství a drzostně vyměřující vesmír duševní i tělesný malichernou měrou oblibených domněnek. Podobá se mu i tam, kde vykládá summum své filosofie, odpovídáje na otázku, co je nejvyšším účelem života? P-kému je posledním cílem života lidského božnost, což jest jakoby srovnání a podobnost Bohu; člověk má býti obrazem božím. Není to účel mimo člověka postavený, jest to totéž, co svrchované člověctví — v nejvnitřnější svatyni bytu člověkovy svítí člověku a zahrívá jej jiskra božství, původ jeho samostatné moci a působnosti; ona buďi nekonečnou snahu lidskou pokračovati k božnosti. Pokračovati k božnosti — to znamená toužiti zákonem vnitřním k absolutní svobodě, k absolutnímu dobru a absolutní kráse (krása je forma božnosti) — tyto účely, ke kterým usilují snahy naše, ty obrazy dokonalosti slovou P-kému ideami; idey jsou zjevení jiskry božství v člověku svítící. A velikou tuto stavbu mravní snahy a náboženského vzletu korunuje výrok, obsahující P-kého filosofii dějin: Pokračování k božnosti je vlastně, ačkoliv v nekonečných stupnicích, obsahem všech dějin, jak člověčenstva tak jednotlivců.

Tyto zásady filosofické, jichž mohutná moc prakticky výchovná je každému zřejma a jež tak přiléhaly k podnětům a snahám, jež přijal P. v mravně přísném a nábožensky nadšeném okolí svého mládí, spravovaly myšlení P-kého po celý život jeho; naružívá horlivost hlubokého přesvědčení jimi ozývá se v P-kého polemice z let sedmdesátých, polemice proti atheismu a materialismu, s nemenší silou než v projevech z let 1818—23. Svými studii filosofickými, získáním celistvého, jednotného, a co je nejdůležitější, vlastního názoru světového P. připravil se nejdokonaleji k jakémkoliv práci literární, ať vědecké ať poetické. A práce jeho o aesthetice a

filosofii byly zároveň prvním smělým a přece zdárným pokusem pěstovati novodobou filosofii jazykem českým — nevěřil-li v letech devadesátých XVIII. stol. Dobrovský, že češtinu lze vzkřísiti literárně, dokazoval nyní mladý P., že jí lze vykládati nejtěžší problémy mudroslovné, zachytiti všechny pojmy abstraktní a vyjádřiti je mně odstíny myšlenky. P. musil si ovšem stvořiti novou, dosti nesnadnou terminologii (jež se částečně ujala ve filosofii české a již P. vydal zvlášť »Okus české terminologie filosofické« — v ČCM. 1827), ale dovedl nesnadnou látku sdělovati čtenáři jasně, slohem, jenž bohat jsa duchem básnickým, zachováva přece klid a diskretní vyrovnanost. Práce tyto, otřítěné v »Kroku« a prvních ročnících »Musejníka«, byly to především, jež v české společnosti vzbudily úctu před vědomostmi a talenty P-kého.

P. své estetiky nedokončil — příčina tkvěla v tom, že záhy rozhodl se věnovati své síly jinému oboru naukovému: dějinám, dějinám českým. Úmysl vznikl v něm ne tak ze záliby k historii, jako z jeho nadšení vlasteneckého. P-kého poutalo ovšem čtení historické ode dávna a v Prešpurku měl, excerptuje ze starých českých spisů pro Palkovičův »Slovník« (jenž měl se státi podnětem Slovníku Jungmannovu), záhy příležitost seznámiti se s kronikou Dalimilovou, Hájkovou, s Veleslavínem, Kralickou biblií a Harantem, záhy také četl některé spisy Komenického (jehož byl otec jeho zvláštním cítelem), Pelclovu »Novou kroniku českou« a Davida Kraze historii českobratrskou (Alte u. neue Brüderhistorie z r. 1772) — ale vše byl pochopitelný interest vědychtivého studenta o zajímavý předmět, nic více; P. četl, co mu náhoda dala do ruky, a mezi tím nebyly věci pro českou historii tou dobou nejdůležitější: Dobnerova kritická edice Hájka, Dobrovského a Pelcla »Scriptores« (ještě později zná P. Kosmu jen z vydání Freherova dvě stě let starého) ani menší historické studie pražských učenců. A prohlubuje-li se poč. r. 1818 jeho historická četba, vidíme-li v rukou P-kého již Gibbonovo slavné dílo o pádu Římské říše, práce skotského historika W. Robertsona (†1793), tenkrát v Německu veliké autority požívající, a ještě více, ale menším právem slavenou »Gesch. der schweizerischen Eidgenossenschaft« od Jana Müllera, je to jen následek zvýšeného interestu P-kého o literární a vědeckou produkci vůbec — určitý zájem individuální možno však v té době pozorovati u P-kého již pro dobu husitskou. Studuje jí — z Hájka. Obrat nastal v květnu a červnu r. 1819 a souvisí zase s návratem Benediktího (a Kollára) z Jeny. Z dotčeného již vypravování jeho o Jeně, snahách studentstva a výkladech a stanoviscích professorstva P. se dověděl především o přednáškách prof. historie Jindřicha Ludena, nadšeného národná německého, nejen s katedry, ale i publicisty činného ve svobodném Výmarském

státě ve smyslu vlasteneckém a důraz kladoucího především na to, že jenom národní dějiny mohou vychovávat k pravému vlastenectví, že jenom studiem dějin vlastního národa lze poznati ducha jeho, individualitu jeho, a láska k vlasti že tkví jen v lásce a pěstování duševní zvláštnosti a svéráznosti jeho ve všech oborech práce duševní, ve všech projevech žití. Luden měl mnoho smyslu nejen pro politické, ale i filosofické pojímání dějin; sám jsa žák a oblíbenec Jana Müllera, vychoval Němcům znamenitého historika královeckého Jana Voigta. A myšlenku Ludenovu o významu dějepisu pro ideu národní nalezl P. brzo potom u Karamzina (Istorija gosudarstva rossijskago) i u L. Jahna, Das deutsche Volksthum. Od seznámení se s Ludenem znamenalo P-kému »národnoství z ohledu vyššího« také národnoství zúrodněné a povznesené studiem dějin, odtud počal horlivěji obrátiti se dějinami českými (četl na př. nyní Dobrovského Gesch. der böhm. Sprache u. Literatur, L'Enfantovu historii husitství, Woltmannův něm. dějepis Čech), odtud počal v něm vznikati úmysl věnovati se dějinám českým — byl-li to ještě 1. led. 1820 plán napsati knihu o všeobecné historii jazykem českým nebo životopisy vynikajících Slovanů (Plutarch slovanský), doplňuje plán ten P. již po několika dnech dodatkem, že cílem života jeho je »pragmatická historie České země«. Ale teprv ku konci r. 1822, když i Kollár byl jevil veliký zájem o husitství a literaturu jeho, psal Kollárovi, že vězí již cele v historii. »Nelze mi žítí, nebudu-li moci do vlastenského dějepisu se dáti. Aspoň Husitstvo, budu-li živ, jistě popíši. Jest se čemu hněvati, jak málo se té slavné krajanov našich zdoby doma i venku setří. Na krásovědu již téměř zapomenuto...« Tento zřetel k husitství, jenž v P-kém dosti pozdě dozrává v přesvědčení o neobyčejném významu jeho, rostl zajisté s probuzeným zájmem P-kého o myšlenku svobody. Po čem doba toužila, to vyhledávala i v dějinách — tak Niebuhr podával svému národu jako velký vzor obraz vznešeného úsilí Říma — a v husitství musil P. viděti ideální dobu, jež pokoušela se ztělesniti hlavní jeho ideály; vlast, ctnost, svobodu. V motivech P-kého věnování se historii nemožno ovšem nevzpomenouti vlivu Herderova a vlivu romantiky.

Od r. 1820 P. pro příští historickou činnost svou vědomě se připravoval. Nepozorujeme sic ani v této době, že by se seznámil s předními vědeckými pracemi poslední doby, českým dějinám věnovanými, že by studoval podrobněji historickou látku, nebo dokonce studoval v pramenech neb archívech. Jej zajímavá víc theorie metody dějepisné, filosofie dějin (lze-li tak nazvati snahu doporučovanou ponejprv Voltairem, pojímati dějiny duchem filosofickým) a umění historii psáti — v obou posledních směrech se P. ovšem byl značně připravil svými studii filosofickými a esthetickými. P-kého příprava historická vůbec počala se tam, kde

dnes vzdělání historikovo se dovršuje, nebo ještě častěji kam ani nedospívá; nedostávalo-li se mu v Prešpurku znalosti pomocných věd a method historické kritiky, ať prakticky ať theoreticky, vzdělal se P. v ostatních částech methodologie, zejména v theorii pojetí dějin, značně. Příslušná literatura tehdejší poskytovala k tomu cíli mnohem více, než se dnes má za to — P. se mnoho naučil zejména z recensí o historických pracích, roztroušených po časopisech. Literární kritiky vynikaly tenkrát významnou věcností, obsažností a vážností (tak na př. úvahy vládu Metternichovou podporovaných »Jahrbücher der Litteratur«, lipského a hallekého časopisu literárního, »Hermesa« a j.), a víc než polovice výpisků P-kého z doby prešpurské pochází z takovýchto pramenů. P. čerpal ovšem i přímo z prací samostatných, tak zejména z Bolingbrokeových »Letters on the study and use of history« (Londýn, 1752), z Blaira (jž citovaného), z práce vratislavského profesora dějin L. Wachlera, podávající kritickou bibliografii historické propedeutiky a literatury dějin světových, a zejména z Rotteckova článku »Ueber die Geschichte u. geschichtliche Kunst« (»Halle-sche Litt. Zt.«, 1819). Niebuhr, podivno dost, nepoznal; znamenitou práci Böckhovu o státním hospodářství athénskem znal jen z referátu. V březnu r. 1820 P. počal psáti studii »O dějinách a dějepisectví«, o níž však potom neslyšíme slova (patrně ji nenapsal) — ale co by asi obsahovala, o tom lze si z hojných jeho excerptů sem náležejících učiniti obraz snad dobrý. Konečný cíl historie podle toho je poučný, vzdělání potomstva, moudrost, historik má míti vynikající mravní interest (H. Blair), bez víry v božství není pravé vědy dějepisné, pravda je cílem bezprostředním, ale třeba míti schopnost pravdu poznati a odvahu ji pověděti, nevňaseti do dějin vlastních zamilovaných názorův, ale dějiny z nich samých vykládati, třeba dokonale shledati prameny, »učeně ovládnouti a kriticky roztržiti látku«, ale především třeba míti ducha, abychom materiál správně pojali, ducha události a jednajících osob pochopili a celá období spojili principem vedoucí myšlenky. Tento důraz na potřebu »ducha« je charakteristickým pro P-kého excerpty o historii, s ním znovu a znovu shledáváme se i v jeho denníku: »duch dějin veškerých«, »duch století«, »duch národa« — a duch jen duchem, život životem pochopen býti může. I tu i jinde brojí P. proti bezduchému opakování slov kronikářů — třeba obraznosti minulost znovu stvořiti — a vypisuje si úsudek o Gattererovi, jenž život věnoval pomocným vědám, kritickému badání v historii, osvobození historie od názorů theologických, ale ducha, jenž by massu oživoval a pronikal, zabil svým linnéismem, svým rubrikováním. Proto také P. oblíbil si tolik dílo Jenischovo o duchu XVIII. stol. (Geist u. Character des 18. Jahrh. politisch, moralisch, aesthetisch u. wissenschaftlich be-

trachtet, 1800, 3 d.). A vedle toho vrací se znovu myšlenka: k historii třeba především politického rozhledu, filosofického i psychologického vzdělání.

Třebas že historie v tomto duchu pojatá není účelem sama sobě, třebas že má býti učitelkou moudrosti a tribunálem mravním (v theorii ostatek se moderní požadavky historie pro historii snáze pronásejí než uskutečňují v praxi), jsou zásady P-kým nashírané důkazem porozumění jeho právě pro tu stránku přípravy historické, bez níž nemůže býti díla většího slohu a významu. A ještě hojnější jsou výpisky P-kého tam, kde jde o pravidla »historického umění«, dnes bychom řekli o pravidla nauky o podání, stylu, komposici historické: jednota pojetí celku i jednotlivých období, charakteristika povah jednotlivcův i směrů myšlenkových, vážnost spojená s ozdobností i elegancí, pořádek, jasnost, dobré přechody, oživení detaily — »historik je umělcem, dovede-li určité a jasně vylíčiti vnější život svého předmětu jako odlesk jeho života vnitřního«. Ve výpisech P-kého lze pozorovati konečně i překvapující interest o otázky národohospodářské a jednou najdeme větu, že právní instituce jsou to, v nichž ducha minulosti lze poznati nejzpoutavěji.

Ideál historického spisování, jak jej později P. uskutečnil v posledním zpracování svých »Dějín«, byl v hlavních rysech svých, jak patrně, hotov již v Prešpurku, a v Uhrách také se již shledáme s některými vůdčími myšlenkami P-kého pojetí dějin českých. Na podzim r. 1822 P. napsal na žádost Kopitarovu (jenž byl spoluredaktorem vídeňských »Jahrbücher«) recenzi o Palkovičově Slovníku (recenzi nepřiznivou; P. i Kollár byli se dávno s Palkovičem rozešli) a Sychrově České fraseologii; zajímavější byl však obsírný úvod, jenž chtěje seznámiti čtenářstvo revue s Čechy vůbec, podával v podstatě dějiny české myšlenky národní se zretelem k čes. dějinám literárním, politickým, k jazyku i ethnografii, v tom mnoho i k Slovákům (vyšel r. 1874 v »Gedenklätter« pod titulem »An- und Aussichten der böhmischen Sprache vor 50 Jahren«). Kopitar však neotiskl ničeho, patrně z obavy, že by censura nepropustila článku, slavicího české hnutí národní a lícícího řázení jesuitů v Čechách pobělohorských. Výklady P-kého v této práci nejsou prosty chyb, ale zajímají především tím, že již zde P. rozvíjí své pojetí dějin českých jako zápasu národnostního mezi Čechy a Němci, že v husitské době vidí především moment národní, že vytýká s důrazem činnost Jednoty a zná 20 spisů Komenského a že již zde patrně je ono pozdější jeho pojmání Čechů jako národa, jenž nikdy neusiloval o výboj. P. ujímá se Slovákův proti Maďarům, dotýká se i ethnografické jednoty Slovanstva, ale na česství klade již důraz zvláštní; zde není slovanství vše, jako bylo v »Počátcích«. Úsudek jeho o novější literatuře české vyznívá zajisté

v slova, že jí chybí individuální český ráz. Každý národ má svůj ráz, svého ducha. Čech však jeví se dosud v literatuře své vždy jako člověk, často jako učenec a patriot ale zřídka jako Čech.

P. v této době (1821 a 1822) prodléval z největšího dílu na statku Csúzu (v stol. komárenské), zastáváje stále dobře placené místo vychovatele synů paní Csúzových. Pomýšlel původně na to, zahospodařiti si nějakou částku peněz, pak vydati se na cestu Evropou k doplnění svého vzdělání a teprve potom hledati vhodného zaměstnání. Ale peněžítá pomoc, kterou musil přispěti otcí v obchodě ztráty utrpěvšimu, zbavila ho jeho úspor; paní z Csúzy zůstala mu pak, když poč. r. 1823 syn její dostal místo u armády a P. byl volným, větší část povinné odměny dlužna. P. přes to odhodlal se odebrati se do Prahy — Dobrovský mu byl již r. 1821 jistě nabídl svou podporu a v podobném asi smyslu psal mu Jungmann. První týden r. 1823 P. ztrávil ve Visce (v těkovské stol.) u paní Niny Zerdahelyové, zatím ovdověší, aby se s ní rozloučil, 6. února pak rozloučil se v Csúzu a odtud doprovodil žáka svého do Vídně. Zde zdržel se od pol. ledna do pol. února, zajímaje se více o aesthetiku než o Husa (seznamil se tu s Vukem Karadžičem, s říšským historiografem Hormayerem a ruským historikem P. — J. Köppenem, právě ve Vídni dlicím) — v Praze tou dobou proslýchalo se, že má státi se prof. aesthetiky na universitě. Velkonoční svátky ku konci března ztrávil u otce, jenž po smrti matky P-kého (†25.rj. r. 1822) se byl oženil znovu (několik dní věnoval P. i přátelům z útlého mládí v Kunvaldě) a vypůjčiv si něco peněz, vydal se do Čech. Dne 11. dub. přijel do Prahy — jak později praví — za tím účelem pouze, aby po dvě léta studoval tu dějiny husitství, jak však psal z Vídně Jungmannovi, proto, aby nalezl si nějaké místo, »bud' co bibliotekař, bud' co jiného«.

Obecná situace snažení českonárodního byla sice velmi příznivá — r. 1816 a 1818 vydány byly vládou památné dekrety, jimiž přikázáno zase pěstovati český jazyk na českých gymnasiích a znalost češtiny prohlášena za nevyhnutelnou a závaznou pro každého příštího státního úředníka, lékaře a kněze, též r. 1818 založeno s patrnou podporou vlády a dvora České muzeum, »nalezený« Rukopis Královédvorský působil již jako vzpruha národního nadšení, mužů snah vlasteneckých a v duchu jejich literárně i prakticky činných přibývalo, přední stavové se sympathiemi svými k snahám českonárodním netajili, v čele politické správy Čech stál muž k Čechům se hlásící a jim přející, hr. Kolovrat, jenž brzo na to (1826) měl státi se předním ministrem státním a duší vnitřní správy říše na dlouhou řadu let — ale v malé obci pražských českých autorit literárních bylo více vlasteneckého nadšení než svornosti, snášlivosti, discipliny, vyššího vzdělání a širšího roz-

hledu. P. nejen že nenašel žádné organisace, ale vše zaujato bylo nejnechtnějšími spory osobními.

V Dobrovském se P. neklamal — ještě v dubnu byl zaměstnán u něho v každodenních cvičeních palaeografických, maje zároveň mnoho příležitosti učiti se tomu, čeho jako historik nejvíce potřeboval, kritice pramenů, pak byl několik měsíců vychovatelem v rodině bohatého měšťana Ahsbasa; na podzim zavedl konečně Dobrovský P-kého k hr. Fr. Šternberkovi. Byl to mezi českou šlechtou té doby muž ne-li nejhorlivěji česky smýšlející, tedy jistě nejvýše stojící svým smyslem pro vědu a umění, v tom především pro historii českou, již se s láskou obíral a již výborně znal, šlechtic zásad uslechtilé svobodomyšlných, prostý všech předsudků, a duše všeho, co stavové tehdejší podnikali v ohledu kulturním nebo národním, zejména společností přátel umění (po smrti jeho r. 1830 P. ocenil význam jeho v srdečném nekrologu v německém Musejníku 1830). Seznámení s hr. Šternberkem přispělo v prvé řadě k pozdějším úspěchům P-kého. Od podzimu r. 1824 P. docházel denně do domu Šternberkova, studuje rodinné archiválie, jež hrabě choval v svém bytě — bylo mu uloženo, aby vypracoval stručné dějiny rodu Šternberského pro Hormayerův Taschenbuch für vaterl. Geschichte. Studium to bylo zároveň P-kému prvním dokonalejším uvedením do dějin českých, a když P. na jaře r. 1824 odevzdal hraběti a Dobrovskému práci hotovou, práci, kde v úvodě vyložil bezcennost nekritických genealogií dosavadních, podávaje malou studii svou zároveň zdařilou ukázkou, jak podobná temata mají býti zpracována (práci potom Hormayer pokazil škrtý i banálními doplňky), »stalo se povýšení mé v očích jejich« (praví P.), P. stal se hr. Šternberkovi milým společníkem jeho historických prací a úvah, mladým přítelem, o jehož pokroky pečoval hrabě nejen po stránce hmotné, ale i po stránce duševní. P-kému samému, vypravujícimu o tom, namítá se srovnání s paní Zerdahelyovou — jako v Prešpurku, tak brzo i v Praze P. měl štěstí býti účastnu výchovné lásky pravého šlechtice, jehož bohaté zkušenosti v životě veřejném byly P-kému zdrojem poučení o tom, po čem byl toužil před lety: poučení o životě a duchu národův.

Přátelské styky s hr. Fr. Šternberkem zajistily jednak P-kému slušnou obživu v Praze — hrabě platil mu roční honorář 200 zl. stří., postaral se o to, aby P-kému dostalo se zakázek na rodopisy i od jiných rodin aristokratických (Černínů, Kinských, Martiniců Althannů) a aby Učená společnost svěřila mu vydání českých letopisů XV. stol.; iniciativě jeho je děkovati, že r. 1827 stavové počali s P-kým jednati o pokračování v nedokončeném Pubičkově dějepisu Čech — jednak uvedly jej velmi záhy v přední pražskou šlechtickou společnost, do níž byl P. ostatek i dříve dobyt si přístupu. Praha teh-

dejší bylo město aristokratické, lepší společnost měšťanská žila po panskou a v čilých stycích se šlechtou, pohostinné domy panské i měšťanské otevřeny byly návštěvám i společně v míře dnes neznámé, společnost scházela a bavila se vůbec v rodinách, nikoliv ve veřejných místnostech. P-kého najdeme hned od počátku v proudu tohoto cíleho společenského života, v němž mu ovšem jeho duch i elegance zabezpečovaly místo vážené; nejčastěji jej vidíme u Ebertů, v domě barona Astfelda (jemuž náležel i zámek v Troji), kde bývali hosty přední šlechtici i inteligence občanského stavu, v styku s bankéřem Dessauerem, drem Lichtnerem, býv. setníkem ryt. Rittersberkem, diletantem v historii i poesii, u něhož P. delší dobu bydlil, a s baronem Stenčem, také historikem-ochotníkem. Z Čechů sprátelil se P. ještě nejvíce s hudebním skladatelem Tomáškem, s dramatickým spisovatelem Macháčkem, prof. V. A. Svobodou, literárně vysoce vzdělaným — v celku je patrné, že hledal společnost takovou, která by vyhovovala jeho zálibám literárním a uměleckým (v tom nejvíce zase hudba a divadlo) a která by měla ducha. P. těchto let není ovšem již P. let 1818—20 s jejich až asketickou přísností životní: ku podivu mnoho času věnuje společnosti a jejím zábavám (v tom vedle plesů a redut a ovšem především divadla je i často billard, taroky, whist) a brzo je i zamilován; od podzimu r. 1825 vzniká jeho náklonnost k mladší deři velkostatkáře a advokáta Jana Měchury, Terezii, s jejímž bratrem Leopoldem (jenž, jako celá rodina, mnoho miloval hudbu a požíval jména jako hudební skladatel) jej seznámil Ebert. V září r. 1827 P. pojal ji za choť — tak byl konečně připoután k Čechám trvale a s bohatou paní nabyt hmotné nezávislosti, která netrávíc schopností a sil jeho v boji o existenci, mnoho přispěla k pozdějšímu vedoucímu jeho postavení ve společnosti národní. Je přirozeno, že v pražské společnosti české, v kruhu chudých literátů, hleděno s trochu závistí k »velikému štěstí«, jež P-kého potkalo (a okolnost, že přísně konservativní a mezi šlechtu se počítající boháč pražský dal dečeru za choť pouhému literátu a k tomu lutheránovi, je jistě velmi výmluvným svědectvím vynikajících osobních vlastností i společenských talentův P-kého), a to přispělo ještě více k odcizení mezi oběma stranami. Jungmann psal tenkrát, že P. »ne co Čech neb Slovan, ale co dobrý Němec své štěstí udělal a tím opět českou stranu poněkud urazil«.

V úsudku tomto je mnoho nespravedlivého — P. i v německé nebo německy hovořící pražské společnosti zůstal Čechem, a význam, jehož brzo potom nabyt jako organisátor práce národní, tkvěl právě v tom, že P. dovedl pro kulturní potřeby svého národa získati podporu ve stavech vyšších, v společnosti, v níž se pohyboval, že dovedl prostředkovati mezi oběma vrstvami, lido-

vou a šlechtickou, mezi oběma generacemi, starší Dobrovského i mladší Jungmannovou, a vésti a spojití obě k dosažitelným cílům. Užívaje přátelství hr. Šternberka, pečoval o to, aby mocnou autoritu jeho a jeho přátel učinil ve větší míře služebnou věci národní. První a to veliký úspěch P-kého v tom směru bylo vybojování musejních časopisů. Duší a praesidentem mladého ústavu musejního byl od počátku příbuzný hr. Fr. Šternberka, hr. Kašpar Šternberk, vynikající přírodopyskec, přítel A. Humboldtův a Goethův, ježž však jeho vychování i dlouhé působení v cizině (vychován byl v Římě v collegium germanicum, r. 1787—1807 byl kanovníkem v Řezně, ač neměl kněžského svěcení) učinilo mnohem vlažnějším v ohledu národním, než byl hr. František. Když si hr. Kašpar jednou (20. pros. 1825) ve společnosti hr. Františka, Dobrovského a P-kého stěžoval na lhostejnost národní inteligence k museu na Hradčanech, podařilo se P-kému po dlouhé debatě, v níž nadšeně hájil své stanovisko věřícího českého nacionála, přesvědčiti všechny tři starce a mezi nimi především skeptického Dobrovského a hr. Kašpara, že potřebí jest orgánu, jimž by museu na sebe upozorňovalo, se sbirkami svými seznamovalo, ano orgánu, jenž by zároveň působil výchovně na národ a pěstoval zanedbávaný jazyk český, probuzoval národné. Hned druhého dne P. vypracoval program pro příští orgán musejní, vlastně pro dva časopisy, německý a český, z nichž prvý měl býti českou revue v nejširším slova smyslu, druhý lidovým orgánem literárním a historickým. Německý list měl repraesentovati českou (slovo v politickém smyslu pojato) národní snahu a práci vůči cizině a měl býti přísně vědecký, český měl vědu v lidu popularisovati, pěstovati krásnou literaturu, zejm. staročeskou poesii, a býti vzorem a rozhodčím v jazykových sporech. V lásce P-kého vzrostl plán podniku brzo ještě směleji: oba časopisy měly se státi archívem, kde Čech bude poučen o všem, co jej jako Čecha historicky a literárně zajímá, měly se státi obrazem české kultury minulé i přítomné pro cizinu i potomstvo, zrcadlem pravého českství, opravdovými listy národními. Skutečností mohla ovšem sotva stačiti tomuto ideálu, ale výbor musejní přijal v únoru 1826 návrh hr. K. Šternberka na vydávání časopisův, a když dvorní censura dala svolení, hr. Kašpar nabídl (v dub. 1826) P-kému redakci obou časopisů. Tak počal r. 1827 vycházeti měsíc. »Monatsschrift des böhm. Museums« a český kvartálník »Časopis společnosti vlastenského museu v Čechách« — po zaniklém »Hlasateli« a vedle Preslova »Kroku«, v nekonečných přestávkách vycházejícího, prvá periodická publikace česká většího stylu. P. získal nejen orgán, v němž mohl v duchu svém sloužiti věci národní, ale nabyt zároveň důležité posice, takřka místa správce a ředitele literárního a tím i národního snažení.

Tohoto postavení však česká literární obec pražská nepřiznala P-kému bez odporu; P.

musil si je vybojovati. Podářilo se mu v prvním ročníku soustřediti příspěvky i od Dobrovského a Jungmanna, od Kollára, Čelakovského i Hanky; z kruhu Nejedlého zastoupen nebyl nikdo — P. psal svůj list pravopisem analogickým. Brzo však byl nespokojen i Jungmann, že mu P. škrtl v pojednání jeho jednu větu (»kdo píše německy, musí býti na tu chvíli Němce«) a zmínil útoky na Nejedlého, byl nespokojen Kollár, a Čelakovský dokonce pojal takovou nechut' k P-kého časopisu, že si přál jeho zániknutí. Osobní nechuti a nevráživosti převládaly nad příkazy vlastenectví, zájem o formu, o pravopisné justamenty měl míti přednost přede vším. V té situaci P. viděl se nucen napsati ke konci prvního ročníku srdčné a otevřené poctivé »Slovo k vlastencům od redaktora«, jehož vedoucí myšlenkou bylo volání: duch, ne písmena, věc, ne forma, vzdělání, ne pouze řeč — nestačí býti Čechem, ale třeba býti Čechem vzdělaným. Sám vyznal, v čem zhřešil v tom směru v »Počátcích«, a zapřisahal spisovatele české, aby více obsahu než formy dbajete a na skutečné potřeby a stav národa hledíce, opustili své bojovné stanovisko, sešli se na střední cestě a časopisu byli podporou. Vyzvání to ovšem nepomohlo — novotářství pravopisné, když již jednou autorita bratrského pravopisu byla podvrácena, zachvacovalo nyní zejména Moravu (r. 1832 P. v obšírné, hluboce založené kritice vystoupil v »Musejníku« proti moravským novotářům Fr. Trmkovi a V. P. Žákoví na obranu forem ustálených staletou minulostí), a nechut' k P-kému v Praze šla tak daleko, že přátelé Jungmannovi odpírali r. 1828 přispívati do časopisu. Druhý ročník časopisu musil P. z největší části vyplniti sám — byl to ročník, kde P. v posudku Bowringových článků v »Foreign Quarterly Review« o české literatuře ujal se srdčné »nesmrtelných zásluh učeného i důmyslného starce«, Dobrovského, o němž Bowring (informovaný z Prahy z kruhu Jungmannova, Čelakovským nebo Hankou) byl krátce napsal, že jeho učenost je veliká, ale kritické a filosofické vzdělání pochybné. Tak daleko šlo pražské literární záští! S Jungmannovým článkem setkáváme se v »Musejníku« teprve r. 1830 — toho roku P. počal tisknouti »Musejník« latinkou — kdy i Čelakovský (jenž přispěl však již r. 1829), získán pochvalným posudkem P-kého o Ohlasu písní ruských, počal chovati se k P-kému spravedlivěji. P-kého přičinění a neoblomné setrvávání na vytčené r. 1827 prostředkovací cestě pomalu přece vítězilo nad odbojem. Oba časopisy P-kým redigované byly převahou historické a v obou bylo mnoho vlasteneckých básní a historických eposů původních i přeložených, ceny ovšem nestejně; slávu »Monatschriftu« po této stránce byly věci Ebertovy, v českém časopise pak Kollárovy a Čelakovského. Z historických článků nejvíce napsal P. sám, zejména v »Casopise«, kde s počátku přihlížel více k zajímavosti temat než

k účelům vědeckým; podstatná část' obsahu záležela zde v památkách staré české literatury, starých skládaních ve verších i prose, pamětech, listech, jež P. s krátkou předmlouvou a poznámkami otiskoval — a tyto dokumenty slavné minulosti, české listy na př. českých králův a českých pánů, list K. st. z Žerotina Jiříku z Hodic a pod., to byly především, jež zakládaly vlastenecky výchovnou cenu časopisu. Zde P. vydal i svou »Krásovědu« i nedokončený přehled Platónova Fédra (jímž se obíral P. v Praze r. 1823) a celou řadu historických pojednání významu čím dále tím většího, a zde uveřejnil i několik zajímavých posudků o české poesii (Čelakovský, Mácha, Erben). Vedle článků Dobrovského, Jungmanna, později Šafařika byly zvlášt' dobré příspěvky P. F. J. Slámy (poučné stati o štěpařství, pojišťování proti ohni); pilnými přispěvateli byli i V. A. Svoboda, P. Fr. A. Vacek (histor. topografie) a V. Hanka, jenž tu udal mezi jiným dvě svá falsa (Mater Verborum a evangelium Svatojanské). Posudků bylo málo, víc bibliografie; vedle divadelního referátu (od Chmelenského) byly i literární zprávy z Uher, ze zemí jihoslovanských a Polska. Český Časopis měl od počátku více předplatitelů než německý, přese všechnu péči, již věnoval tomuto hr. K. Šternberk i P. Za hranicemi program jeho, jenž předpokládal značný zájem o Čechy, zájmu nenašel; nad to odsouzeno bylo tam předem vše, co vycházelo pod rakouskou censurou; a v Čechách se ukázalo, že je tu více literatury přejících Čechů než Němců. »Monatschriftu« nepomohla ani vzácná přimluva a obšírná pochvalná kritika Goethova v berlínských »Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik« z r. 1831 — téhož roku musil býti změněn v kvartálník a r. 1832 zcela zastaven. Český časopis však rostl oblíbeností i cenou, a když P. po desíti letech, r. 1837, psal, přehlížeje vykonanou práci, zase »Předmluvu k vlastenskému čtenářstvu«, znělo v projevu jeho již plesání triumfu. Vyložil tu extrémě obou zneprátených stran z let dvacátých, strany starojazykové i novotářů-neologistů, konstatoval, že spory již utichly a prostředkující stanovisko jeho, jež chtělo spojití starojazykovou čistotu i novovědeckou důkladnost, získalo si všeobecné obliby. Dosud, psal, musila převládati snaha o skončení sporů jazykových, dosud »hleděli jsme staré Čechy uvést do nové Evropy a zdomácniti tuto v oněch«; nyní však nastává práce další: ve věci samé, v literatuře pěkné, vědě i průmyslu pokusiti se o závod s ostatními národy evropskými, snažiti se o to, aby i Čech přispěl něčím k pokroku kultury všelidské a tak legitimoval své místo mezi kulturními národy. Časopis proto bude především k věčné ceně svých článků přisněji přihlížeti...

Jako redaktor »Musejníka« P. nemohl dlouho působiti v duchu tohoto programu; již poč. r. 1838, zahrnut jsa příliš prací historickou, vzdal se ve prospěch Šafaříkův

redakce listu, jehož založení a obhájení přičísti třeba mezi přední zásluhy jeho. Ostatek programu vytčený r. 1837 byl jen v malé míře schopen uskutečnění, a P-kého kulturní politika i později je nesena cele požadavkem programu staršího: zdomácniti novou Evropu v starých Čechách. Hlavním prostředkem k tomuto cíli jevil se P-kému ode dávna vydání dobrého slovníku naučného pro Čechy, kde by Čech v svém jazyku mohl krátce a dobře seznámiti se s obsahem novověké vzdělanosti, jimž by řešena byla nesnadná a tenkrát zvlášť choulostivá otázka vědecké terminologie české a kde by dobrého poučení nabyl čtenář především o věcech českých a slovanských. Podniky takové byly se již osvědčily na západě, Jungmann na něco podobného pomyslel r. 1815 až 1816 a rozvrhoval již úkoly pro spolupracovníky, r. 1829 ujal se myšlenky P; získal pro ni pražské české literáty, oznámil úmysl i nejr. purkrabímu hr. Chotkovi s prosbou za podporu (charakteristické je, že zde ujišťoval, že encyklopaedie nebude lekturou pro sedláka, nýbrž jen pro inteligenta) a v listopadu podal mu již seznam získaných spolupracovníků (celkem 28, z nichž 15 mimo Prahu). Slovník měl mít 6 dilů asi po 60 arších. Gubernium ničeho nenamítalo, i počalo se vskutku pracovati, ale horlivost počátečná ustala brzo; ukázalo se, že síly dosti sic hojně české obce spisovatelské, ale zaměstnané mnohonásob jímak a pomůckami k takové práci nedostatečně opatřené ještě nestačí k provedení velikého díla. Ani horlivost, s kterou se ujal plánu ke konci let třicátých mladý Amerling, neporýdila ničeho; stalo se pouze, že Matice r. 1842 počala vydávati »Malou encyklopaedii nauk«, jakousi knihovnu poučných spisů lidových o jednotlivých oborech vědeckých. P. vrátil se k své myšlence s novým důrazem ke konci r. 1850, kdy podal k výboru Matice české (spolu s drem Gablerem, Ant. Springrem, V. Nebeským, drem Čejkou a K. J. Erbenem) žádost, aby Matice z důchodu svého přispívala po 6 let ročně 5000 zl. k vydávání Slovníku. Přičiněním dra Gablera byl vyhotoven již předběžný rejstřík o 50.000 heslech (základem byl slovník Brockhausův) a poč. r. 1852 byl již prvý sešit připraven k tisku. Výbor Matice však P-kého návrh konečně s odkazem na obtíž finanční odmítl; vskutku spolupůsobila i obava před nemilostí vlády, za Bacha a L. Thuna podniku nepříznivější než za Metternicha a Kolovrata (v encyklopaedickém slovníku řízeném P-kým. tušeno nebezpečí podobné, jaké vzniklo z encyklopaedie Diderotovy), a neochota Matice poslechnouti P-kého, v jehož činnosti a vlivu vláda viděla nebezpečí. Marně P. vyvracel všechny námitky a dovozoval v novém podání výboru potřebu většího vzdělání lidu, marně horlil, jako někdy r. 1837, že třeba inteligenci české vyššího a širšího rozhledu, pile a přičinění, že čas jest orientovati se v duchu věku nového, povznést zrak nad

úzké meze otčiny, koristiti pro Čechy z pokroku všeobecného a účastniti se v závodění světovém, a to nejen na poli literárním, ale i hospodářském. Teprv r. 1860 P. dočkal se splnění svého velikého přání v Slovníku Naučném, vydávaném zetěm jeho F. L. Riegrem nákladem soukromým. Motto tohoto podniku »V práci a věděni je naše spasení« shrnuje krátce a plně také P-kého řešení existenční otázky malého národa.

Snahy P-kého o vydání encyklopaedie měly přece mít ještě jeden zisk a to opět zisk důležitosti veliké — z nezdařeného pokusu o Slovník Naučný z r. 1829 vznikla Matice Česká. P. s Jungmannem a J. S. Preslem (tři hlavní redaktori zamýšleného díla) zpravili o nové organizaci redakční i policii, a tu poradil jim správce její, městský hejtmán ryt. J. Hoch, aby redakční komité se postavilo pod ochranu Učené společnosti nebo Společnosti musejní, tak aby vystupovalo na venek jako odbor jedné z obou. P. uchopil se horlivě namítnuté myšlenky a po dohodě s hr. Fr. Sternberkem podal praesidentu musejní společnosti 6. 1. 1830 formální žádost, aby museum ustavilo trojčlenou redakci Slovníku jako musejní komité k vědeckému pěstování českého jazyka a literatury. Stanovy musejní dovolovaly zřizovati takové speciální komitety a také vzdělávání jazyka českého bylo v programu společnosti musejní — a tak výbor musejní již po několika dnech vyřídil žádost P. kého příznivě. P-kého iniciativě jest také děkovati, že komité od počátku pojalo úkol svůj široce — šlo mu již o ústav k vydávání vědeckých českých knih vůbec, nejen k vydání Slovníka, šlo zároveň o to, aby ústav ten zabezpečen byl finančně a to nezávisle od musejní společnosti Z. úvah těch vyšlo provolání k české veřejnosti, datované již v březnu 1830, ale publikované teprve ke konci roku: aby přátelé vlastenské literatury utvořili dobrovolnými příspěvky ve výši nejméně 50 zl. str. fond k vydávání českých knih; každý příspěvateľ dostane po exempláři knih z úroku fondu vydaných. Tak vznikla »Matice česká«; nebyti P-kého a jeho vlivu na zemskou vládu a výbor musejní, byl by plán založiti společnost k vzdávání dobrých knih českých nepochybně se ztroskotal jako starší plány podobné (Preslovy) z r. 1824 a ještě starší (A. Markovy) z let desátých — Slováci v tom (společnost Tablicova z r. 1813) i Srbové Cechy daleko předhonili a srbská společnost novosadská poskytla české i jméno. P-kého zásluhou bylo také, že »Matice« odolala i nechtivosti německých členů musejního výboru i nedůvěře byrokracie, která nechtěla dbáti ani toho, že kurátorem jejím jmenovala společnost musejní kn. Rud. Kinského, dvor. radu při guberniu, a že nejr. purkrabí jí přál. P. staral se i o to, aby Matice se dostalo členů mezi šlechtou, a k tomu cíli vydal zvláštní vyzvání k českým šlechticům. Matice, jež přejala v náklad svůj »Časopis musejní«, zápasila s počátku s deficitem, ale již r. 1840

měla přes 500 členů a 19.000 zl. k. m. jmění, r. 1849 pak 51.000 zl. Veliký význam nového podniku národního osvědčil se hned v letech třicátých epochálními publikacemi Maticy: Šafaříkovými Starozitnostmi slovan-skými a Slovníkem Jungmannovým — k vydání Slovníku Naučného, jak již vylouženo, Maticy však nedospěla.

Neměné velké zásluhy získal si P. o české museum. Dva nedostatky ústavu tohoto hnětlý jej od let: že museum jest umístěno v domě Šternberském na Hradčanech (za palácem arcibiskupským), kam málodyky zabloudil návštěvník, a že za praesidentství hr. K. Šternberka pěstuje se jen přírodovědecká stránka jeho a zanedbává historická. Po smrti hrab. Kašpara (†1838) P. počal v obou směrech usilovati o nápravu. Když po smrti Františka I. stavové uvažovali o důstojném pomníku pro zvčnělého krále, navrhl P. (1839) vystavění rozsáhlé budovy na celé frontě Staroměstského (dnes Františkova) nábřeží, budovy v uslechtilém slohu, jež by slula Francisceum a určena byla pro nejdůležitější ústavy založené za vlády Františkovy; vlastenecké museum, uměleckou akademií, konservatoř a jednotu průmyslovou. Návrh byl r. 1840 vskutku přijat, a P. podrobněji v nových dobrých zdáních vyloužil přání svá o nové budově musejní i o úkolech musea a podal také kritiku stavebního plánu, přičiněním hr. Jos. Dietrichsteina architektem Schöblem již vypracovaného. Z návrhů těch je pozoruhodné to, že budova měla býti česká v myšlenke, materiálu i provedení, měla míti velikou rotundu s horním světlem a galeriemi spočívajícími na mramorových sloupech; v ní měly býti postaveny sochy vynikajících Čechů — teprv nové museum z let devadesátých uskutečnilo tyto touhy P-kého. Neboť r. 1840 k vybudování Franciscea pro neshody mezi stavý nedošlo (postaven jen pomník na nábřeží), ale myšlenka lepšího umístění musea vedla přece k tomu, že r. 1845 stavové pro ně zakoupili palác Nosticův na Příkopě. Tenkrátě byl P. již jednatel museumjní společnosti; byv zvolen do výboru musejního (první Čech občanského původu na tomto místě) r. 1841, zastával jednatelství po 10 let. Byl-li již dříve (1839) v memoriálu k nevj. purkrabimu kladl důraz na to, že museum třeba vrátiti především jeho historickému určení, měl nyní příležitost řídití sám reorganisasi ústavu. Programm svůj v té příčině shrnul nejúplněji v německém spisku z r. 1842 »Das vaterländische Museum in Böhmen im Jahre 1842«, vydaném správním výborem musea, kde seznamoval obsírně s dějinami a stavem ústavu. Stojе na stanovisku, že museum má podávati vědecký obraz vlasti, žádal vzhledem k dokonalým již sbírkám přírodopisným především doplnění sbírek archaeologických, v tom nejvíce sbírky listin a archivu (a v něm diplomatáře), za druhé sbírání nebo kopírování neb aspoň inventarisaci památek uměleckých v Čechách a děl a památek hudebního umění. Vědecký úkol

musea viděl jen v prostředkování vědeckých známostí a pokládal za možné i zavedení vědeckých přednášek při museu. V tomto směru P. vskutku mnoho vykonal. Ústav s počátku převahou německý (»Hrom to sbor; Němci tím vládnou«, psával o museu Čelakovský a podobně Jungmann) a aristokracií ovládaný čím dál tím více dostával se do rukou pouze českých a občanských.

Podobně vnesl P. českého ducha do jiné důležité instituce — Král. české společnosti nauk, první tou dobou vědecké společnosti v celé říši. Jeho »Stari letopisové češti« z r. 1829 byli prvou českou knihou, kterou Společnost vydala, a o rok později P. zvolen byl za své »Würdigung der alten böhm. Geschichtschreiber« rádným údem jejím. R. 1839 zvolen byl sekretářem Společnosti — byl jim jen 5 let, ale za tu krátkou dobu postaral se o to, že zřízena byla zvláštní sekce pro českoslovanskou filologii a čeština připuštěna také za jednacj jazyk; postavení češtiny a českých členů v Společnosti bylo od té doby zajištěno. I Společnost podobně jako Matici bylo P kému brániti proti anonymnímu udivačství (r. 1842 pro vydání ukázek z remešského evangelia Hankou a poznámky Hankovy sympathisující se slov. liturgií) a P učinil to s dost ostrým důrazem — byl si jist podpory praesidenta Společnosti. mocného ministra Kolovrata. Na styky P-kého s hr. Kolovratem a vládou vůbec třeba ostátek, mluvíme-li o národním působení jeho, položití důraz nemaly. S hr. Kolovratem byl P. znám tak dobře, že jednou (r. 1832) mohl domlouvatí mu, aby vláda nedovolila maďarskému hnutí národnímu znásilňovati Slováky, jindy vyvracel i hr. Sedlnickému, ministru policejnímu, předsudky proti českým snahám národním, jindy působil nebo informoval se v důležitých záležitostech osobních. Ná-vštěvy jeho ve Vídni a výsledek jejich byly dychtivě sledovány ve společnosti pražských vlastenců. Co platilo o Vídni, platilo měrou ještě větší o Praze, kde P. získal si důvěry i přízně nevj. purkrabiho, hr. Chotka, kterého byl r. 1826 vyučoval češtině a jehož přispění užil častěji proti obmezeným cenzorům pražským a proti byrokracií, která, nepřátelstvějí českému snažení národnímu než vláda sama, ráda užila proti němu každé příležitosti.

Překvapuje poněkud, že P. těchto známostí a vlivů neužil, aby jménem vlastenců ujal se jednoho z nejhoroucnějších přání českých: zavedení češtiny do škol — zde jsou to r. 1832 (když slaveno bylo 40leté jubileum panování Františkova) především Vinařický a Jungmann, kteří podávají (jménem Maticy) obsírný memoriál v tom směru — ale za oběma právem můžeme tušiti i P-k ho. Důvodněji lze stěžovati si na P-kého, že tak pozdě (1848) počal vydávati své »Dějiny« česky (r. 1836 vyšel prvý díl německé »Geschichte v. Böhmen«) — stížnost na to a radostné očekávání, že P. již česky psáti počne, plní korespondenci našich vlastencův

té doby — ještě r. 1845 praví Jungmann o P-kém, stěžuje si na německé psaní historie: »Škoda té hlavy!« Okolnost ta překvapuje tím více, že P., když r. 1833 postaral se o to, aby Šafaříkovi byl z dobrovolných příspěvků několika vlastenců zajištěn dostatečný plat roční, aby mohl opustit nehostinný Nový Sad uherský a v Praze se usídliti-to je také jeden z důležitých výsledků P-kého práce národní — , kladl mu za podmínku, že má psát jedině česky. Šafařík již r. 1836 počal vydávati své »Starožitnosti« a jeho působením především stala se Praha po Dobrovském zase ohniskem slovanských studií. P. i později ujmál se horlivě Šafaříka: když r. 1846 uprázdnila se stolice pro slovanskou filologii na pražské universitě a Šafařík vytvrval odmítal skvělé nabídky ruské správy vyučovací, zvoucí jej na Rus, P. zadal nástupci Chotkovu v nejv. purkrabství, arciknížeti Štěpánovi, zvláštní promemoria, v němž dokazoval, že stolice uprázdněná může býti osazena jenom Šafaříkem. Dovolával se i příkladu Ruska, ukazoval na to, že ovládnutí slovanských studií Ruskem bylo by povážlivým politickým momentem — ale tentokrátě přimlouval se marně. Podobně v osudech Čelakovského, bohatých nehodami a zklamáními, intervenoval několikrát, ovšem vždy ve prospěch vynikajícího básníka, ač nikoliv vždy po spokojenosti jeho. Když Čelakovský s Šafaříkem a Hankou volán byl na Rus, opatřil mu P., aby jej zachoval Praze, roční důchod od kn. R. Kinského a přičiněním P-kého také se stalo, že s poč. r. 1834 Haasovy »Pražské Noviny« (s přílohou týdněni »Česká Včela«) zlepseny a svěřeny redakci Čelakovského. Když »Pražské Noviny« po nuceném odchodu Čelakovského (1835) poklesly a vládou stanovená nízká cena zlepšení listu (vycházel dvakrát týdně) nedovolovala, P. žádal arciknížete Štěpána, aby předplatné bylo zvýšeno (na 4 zl. k. m.). I v počátcích Národního divadla měl P. účastenství — ale pojetí plánu a práce pro jeho uskutečnění není již přímou zásluhou jeho a jeho vrstevníků; je to dílo mladé generace české let čtyřicátých, techniků (inženýrům železné dráhy, právě stavěné, přičítá Jungmann r. 1844 iniciativu), právníků (dr. Frič, mladý F. L. Rieger) a nacionální šlechty (Jos. M. hr. Thun, baron Neuberk). P. ovšem přizván byl k prvním poradám a spolupodepsal žádost za povolení akciové společnosti k vybudování divadla (1846), ale historie sboru pro zřízení Nár. divadla a s ní historie trpkého P-kého praesidentství v oboru tom náleží až letům padesátým.

Jak vynikající bylo národní působení P-kého mezi šlechtou českou, je s dostatek patrné již z toho, co pověděno. P. vědomě a programově v tomto směru pracoval: pokládal získání šlechty myšlence česko-národní za hlavní záruku úspěchu, a to byla neposlední příčina toho, že tolik času věnoval její společnosti a tolik »němčil«. Měl za to, že vhodným a vzdělaností její přimě-

řeným obcováním bude ji lze získati, a stěžoval si (1826) na »nesmyslnou a ducha-prázdnu přepjatost« radikálů, kteří jej za odřezance pokládají a sami přece divým počináním svým dobrou věc jen poškozují. Stížnost, žv šlechta nestojí v čele hnutí národního, zaznívá znovu a znovu v projevech českých vlastencův — »Bóže můj, proč nemáme svých Potockých, Čartoryských...«, « volá jednou Šafařík — a všichni, i ti, kteří měli pro šlechtu jen slova odsouzení, snažili se o to, aby ji získali: jedni jako informátoři v jejich rodinách, jiní dedikacemi a oslavnými básněmi, P. osobním stykem a vlivem. Proto také horlil tolik proti jalovým sporům pravopisným, jež vydávaly jen svědectví o malichernosti literárního života českého, proto také žádal, aby čeští buditelé počínali si »mírně a rozumně«, proto také přál si dobrých českých knih prosaických, jež by získaly si čtenáře a imponovaly i mezi vyššími stavy. Z tohoto důvodu především staral se r. 1835 o vydání almanachu »Libuše«, jenž obsahem i vnější úpravností měl repraesentovati pokrok pěkné literatury české vůči šlechtě. Úspěchy těchto snah byly také záhy patrný, českého ducha v šlechtě přibývalo, až rok 1848 přinesl bolestný obrat. Ale P., jak se zdá, již před tím nekladl na spolupůsobení šlechty tak velkou váhu jako v letech třicátých, dotčen jsa patrně politickými hesly protifeudálními. Přes to ani v této době obratu nepozorujeme u něho demokracie v našem smyslu neb aspoň toho zájmu o práci národní i v nižších vrstvách společnosti, v lidu selámském, jakým tak sympaticky vynikají z buditelů na př. znamenitý a dosud nedoceněný kněz Sláma a A. Marek. V P-kém jeho dlouholetý život mezi šlechtou a snad i okolnost, že na statku své paní (Lobkovic nad Labem) byl sám vrchností, a především jeho aristokratismus duševní stvořili mnoho aristokratického v běžném slova smyslu; horuje-li pro ideály demokracie, je mu »lidem«, majícím vládnouti, jen intelligence v městech i na venkově. Stopy toho obratu od výhradného doufání v pomoc šlechty pozorovati je v článku P-kého z r. 1346 »Ohlídka ve staročeském mistopisu« (v »ČČM.«), jež zároveň je jedním z vzácných projevů P-kého, obračejících se nepřímě k lidu ve vlastním slova smyslu. Zde praví P., že nemáme se nadíti pomoci od vysokých a dalekých, že nesmíme čekati na školy a kanceláře, ale sami o své umění musíme se o vše přičiniti a přemoci všechny překážky. Tedy program svépomoci a zároveň program reformy u sebe sama: P. připojuje totiž vážnou filippiku proti hlavním vadám české povahy národní: proti luxusu, nehospodárnosti, strojivosti, dále nepodnikavosti, nevytrvalosti a konečně i trpělivosti. Rozumná mravní vzdělanost, praví, musí u národu našeho na vyšší stupeň uvedena býti. Duchovenstvo venkovské, jakožto přední sloup národnosti naší (před r. 1848, jak vidno na př. ze seznamu členův Matice,

bylo to vskutku pravdou), učitelé a úředníci na panstvích nechť v tom směru mezi lidem působí...

A neméně sympathické a důrazné slovo výtěk pronáší **P.** v téměř ročníku »Musejníka« Právoписné spory propukly v letech čtyřicátých v Praze znovu, a to se vši malichernou náruživostí písmenkařův, majících zřetel jen k formě, a duši opozice byl vedle J. Franty zase Hanka. Tenkrát mohlo již býti patrné, jak starší novoty právoписné věc národní poškodily: na Slovensku zakládal po Bernolákovi nyní Štúr nový jazyk spisovný a marně již vydávala Matice r. 1846 proti tomu »Hlasy o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky« (**P.** přispěl do nich otiskem staršího článku o Slováčích z r. 1829, kde zavrhoval počínání Bernolákovy, a krátkým výkladem o tom, že snahy, stvořiti zvláštní národ slovenský avšak literaturu, jsou beznadějně); schisma v české obci národní stalo se skutkem neodčinitelným — je to nejbolestnější výčitka veliké době probuzení, že tomu zabrániti nedovedla. Tentokrát vystoupil **P.** proti Hankovi a Frantovi (v článku »Má-li právoпис český se dokonaliti?« v »ČCM.« 1842) s důrazem, v němž chvělo se rozhořčení: ukázal, že v otázkách právoписných vše záleží na zákonosti pozitivně, na tradici, zvyku a autoritě jejich, změny a opravy rozumové, třebaš v theorii oprávněné, že musí vésti k zmatku neb anarchii, a pozdvihuje hlasu svého nastínil neutěšenou situaci malého národa, zápasícího o samé podmínky existence a při tom potírajícího se, jakoby nehrozilo tolik nebezpečí a nebylo potřebí tolik práce, zbytečnými půtkami o právoпис. »Jsmo neschopni ke všemu, co národy činí velké a slavné...« Neprospěl ani tento hlas; Čelakovský ujal se **P.** kým potíraného *ou* a v (náruživě psal o tom **P.** kému a ještě v prvých dnech konstituční horečky v březnu r. 1848 myslil především na svůj boj o *ou*) a vláda Schwarzenberkova r. 1849 rozhodla spor ve prospěch novot **P.** kým zavrhaných. **P.** však již neustoupil — zůstal staršímu právoписu věren do smrti.

Byla-li veškerá tato práce obrácena především k tomu cíli, aby českému usilování národní osvětlné zajistěny byly vnější podmínky a prostředky rozvoje, **P.** kého činnost historická měla nejen oživiti ducha národního velikými vzory minulosti, ale i zuselehtovati, plniti a řídití jej jejími mravními a osvětlnými ideály. Družina Jungmannova, a lze říci doba Jungmannova, viděla záchranu národa v zabezpečení a zdokonalení jazyka; **P.** je repraesentantem doby pokročilejší, jež od Čecha žádá české vědomí, t. j. vědomí založené na staleté tradici, jež žádá češství zmnohonosobené poznáním minulosti, duševním společenstvím s jejími snahami, s jejími triumfy i katastrofami. Obrovská tato práce obrodna, burcování přítomnosti skrze minulost, dokonána byla **P.** kého *Dě-*

jinami národu českého, ale počíná se již s prvými historickými publikacemi jeho. Trebas že konečným cílem jejím je zabezpečení bytu národního, není vědecký zřetel posunován **P.** kým na místo podružné — již z r. 1832 máme výrok **P.** kého, jež o jeho přísném názoru o vědeckém úkolu historie vydává vědeckví výmluvně a zní i moderněji i určitěji než Rankovo slavené: Chci věděti pouze, jak se věci sběhly. **P.** napsal tenkrát (v listu Kollárovi): »Historie žádných cizích oumyslů na poli svém netrpí; žádát sama ze sebe vyvíjena i vyjevna býti. Proto já se jí v službu neoddávám, abych jí z německých pazourů vytrhl, ale abych jí v pravdě její poznal, padni komu padni.« A po několika letech (r. 1837, v posudku Habsburských dějin kn. Lichnovského) opakuje znovu, že historie nemá nikdy býti pokládána za substrát jakýchkoliv pravd aneb domnění běžných, aniž sloužiti účelům postranním. »Mát' ona oučel jen jediný, ale všeobšahý a svatý, a protož i cenu vyšší a samostatnou; i přestává býti naši učitelkyní, jakmile jí svou služebnici učiníme.« Objektivnost naprostou nepokládá za možnou — jen nezkušení theoretikové toho žádají, praví —, zvláštní duch historika bude se vždy jeviti v díle jeho jako v zrcadle. I nadále je **P.** kému tedy historie učitelkou moudrosti, ale učitelkou bez tendence, učitelkou bezděky, a s tím pojetím historie lze ovšem spojití **P.** kého pěkně pověděný a cele moderní požadavek historie-vědy, jež netrpí cizích oumyslů na poli svém.

Prvou školou jeho v českých studiích historických byly v Praze, jak již pověděno, cvičení u Dobrovského a práce genealogické pro Šternberky a jiné rodiny šlechtické. Při tom pracoval v pražských archívech a seznamoval se ovšem s českou literaturou historickou, znamenitými kritickými úvahami Dobnerovými o nejstarších českých dějinách, pracemi a edicemi Dobrovského a Pelcla, Cornovy, Pubičky a j. Hr. Šternberk vymohl mu přístup do důležitých archívů šlechtických po venkově; r. 1824 **P.** pracuje poprvé v Treboni, žasna nad bohatstvím hussitik tohoto archívu, v letech následujících poznává i ostatní důležitější archívy a knihovny v zemi a pracuje i ve Vídni. V téže době připravuje na popud Dobrovského a hr. Fr. Šternberka edici starých letopisů českých stol. XV. na základě 18 rukopisů: v květnu r. 1826 byl s nesnadným úkolem hotov a podařilo se mu rozřešiti na tu dobu co nejjšťastněji těžkou otázku, jak v jeden celek shrnouti řadu redakcí téže kroniky, mnohonásobně od sebe se lišících. Práce vyšla, když se bylo podařilo spráteliti s ní censuru, r. 1829 (pod titulem lat. a českým: *Starí letopisové čeští od r. 1378 do 1527*) jako třetí a poslední díl Pelcla a Dobrovského »Scriptores rerum bohemicarum«. V té době **P.** pracoval již o jiném, vědecky mnohem významnějším díle, k němuž byl dal podnět také Dobrovský: o kritice starých českých

kronikářů. Učená Společnost byla na takovou práci vypsala cenu již r. 1804; r. 1826 byla cena pro P-kého vypsána znovu a podmínky, jež o obsahu a směru práce stanovil při tom Dobrovský, byly samy sebou již vědeckým činem. P. byl hotov s prací na jaře r. 1829, po smrti Dobrovského; cena mu přičiněním hr. Fr. Šternberka byla přiznána, a tak r. 1830 vyšlo P. kého *Würdigung der alten böhmischen Geschichtschreiber* (2. vyd. r. 1869), kniha, již podobné dočkali se Němci teprv v letech padesátých a již třeba počítati k několika málo z těch, jimiž můžeme se chlubit před světem. P. podal tu životopisy českých kronistů (až do XVI. stol., do Hájka) a jejich literaturu, popisy kronik, výčet a popis rukopisů, kritiku dosavadních vydání a konečně bystrou kritiku, ocenění kronik samých. V úvodě podán krátký přehled historiografie české až do doby nejnovější. Důležitou pomůckou byly P-kému starší studie Meinertovy; neúplná je práce jeho jen v pramenech doby husitské — známost jejich byla tenkrát tak nedokonalá, že P. neznal ještě kroniky Táborské; i s Mladenovicem, jehož se zde dotýká, seznámil se teprv později, podobně s jinými důležitými prameny.

»Würdigung« byla P-kému nejvhodnější a zároveň nejnnutnější přípravou pro napsání dějin českých a výmluvnou legitimací jeho schopnosti k velkému podniku. Když vyšla, P. byl již ustanoven snesením sněmu za českého stavovského historiografa. Stavové původně nechtěli více, než aby P. dokončil Pubičkovu »Chronologische Geschichte Böhmens«, široce založené dílo staršího způsobu, ač ne beze vsí ceny, jež byli stavové převzali ve svůj náklad a jež smrtí autorovou (1801) uvázlo při r. 1618. P. svolil (v únoru r. 1828), ale jen s tou podmínkou, že dokonání Pubičky bude věci vedlejší; hlavní úkol svůj spatřoval v napsání dějin českých asi v pěti svazcích a sebrání diplomatáře a listáře českého z doby předhusitské. V memoriálu svém k stavům vyložil vůbec potřeby českého dějepisu podle kritických požadavků nové historiografie; velmi sympaticky je tu zejména důraz na to, že dějepis nemá být jen historií králův a válek, ale především poměrův a stavův ústavních, právních, kulturních a hospodářských. Dne 13. led. r. 1829 jmenován byl (po příznivém dobrém zdání hr. Fr. Šternberka) historiografem, ale kr. česká a nevj. rakouská spojená dvorská kancelář nedoporučila snesení stavovské o P-kém ke schválení. P. marně ve zvláštním pamětním spisu snažil se všechny pochybnosti vyvrátiti (hlavní závadou bylo patrně lutheránství P-kého), neprosplela ani žádost stavů, učiněná přímo k císaři: odpověď zněla však již přece příznivěji, motivující nepotvrzení snesení stavovského důvody finančními. Toho chopili se stavové, našli si šťastně formu, jak finanční překážky oběti, a na návrh hr. Kašpara Šternberka uložili (v březnu 1831) P-kému napsati české

dějiny ve 4—5 svazcích, zaručující mu roční plat 1000 zl. (historiografem stavovským byl však P. jmenován teprv r. 1838 od císaře Ferdinanda). O dokončení Pubičky není tu již zmínky — P-kému ovšem bylo pokračování v zastaralé práci a nad to líčení historie války třicetileté nevtaným od počátku.

Od r. 1830 P. své Dějiny připravuje, pracuje soustavně a na základě velikého programu. Jeho práce dosavadní a částečně ještě práce z let 1830—31 byly jednak plody archivního badání počatého r. 1824, k době husitské předem hledícího, ale již se neobmezujícího, jednak souvisely s jeho redaktorstvím obou Musejníků, obírající se rozličnými tematy, nejvíce příležitostnými. Z prvních náleží sem především článek *Zur Geschichte des gross. Zwischenreiches in Böhmen 1439—1453* (»Monatschrift«, 1827 až 1828 a v »ČČM.« 1827: *Dobytí Prahy skrze Jiřího z Poděbrad l. 1448 a jeho příčiny; Domáci rozbroje a války v Čechách po dobytí Prahy*), pracovaný na základě třeboňských archiválií a ukazující nespolehlivost zpráv kronikářských (Aeneas Sylvius, Theobald), dále studie *Zur Geschichte der Unterthänigkeit und Leibeigenschaft in Böhmen* (otiskána teprv r. 1874 v »Gedenblätter«), v níž P. na základě ve Vídni nalezeného spisu pražského kanovníka, Kunše z Třebovle, dokazoval, že v Čechách nebylo před XVI. stol. nevolnictví, a vyslovil mínění, že nevolnictví zavedeno teprve v době Vladislava Jagellovce. Mylné mínění P-kého o dějinných podanství v Čechách počíná se tedy již zde; censura ostatek (článek byl předložen dokonce ministerské radě) práci tisknuti nedovolila. Z prací českých té doby zajímavý je pokus *Příspěvky ku glossarium řeči české* (»ČČM.«, 1827), jenž chtěl být malým slovníčkem nesrozumitelných již staročeských slov a frází (P. zajisté mnoho starých textů v »Časopise« otiskoval), ale vykládal dobře i některé termíny právní, a výborný *Staročeský všeobecný kalendář* (»ČČM.«, 1829), příručka české chronologie, velmi prakticky a zcela samostatně P-m zpracovaná a v českých archivech odtud zdomácnělá. Prací většího slohu je *Život J. A. Komenského* (»ČČM.«, 1839), psaný na základě značné znalosti života i spisů Komenského a založený apologeticky proti mylným názorům starším. Velmi zajímavý je článek z r. 1831 (v »Monatschrift«) *Seizze einer allgemeinen Kulturgeschichte Böhmens* — přehled českého vývoje duševního, leccos výborně charakterisující, ale neznačící ještě Chelčického, o české reformaci mluvící s velikou zdrželivostí a počátky české kultury i ústavy přičítající působení německého západu. Článek dotýká se i reform a germanisační činnosti doby josefinské, ale tu se končí bez nejmenší kritiky těchto snah. Starší práce z r. 1829 (»Monatschrift«) o nejstarších rodinných jménech české šlechty chtěla ukázati, že německá jména rodová nejsou nikterak důkazem německého původu, ale dotýkala se i problémův o vzniku šlechty

v společnosti národní. Práci druhé řady, více příležitostných, je počet větší; mimo krátké úvody k menším edicím z archivů a mimo řadu zajímavých drobných příspěvků archiválních shrnutou (1831) pod titul *Zběrky ze starožitnosti československé* náležejí sem statistické úvahy o obyvatelstvu Čech současných, populární výklady z všeobecné a slovenské ethnografie (O rozličnosti národů, zvl. v Evropě a v Asii, 1832; O nejstarších dějinách a dějepiscích národů asiatských, 1831; O stěhování se národů z Asie do Evropy, 1834; O národech uherských, zvl. Slovanech, 1829; O národech polských, 1830; Die slavischen Volksstämme in Europa, 1830), pak zejména článek *Über die Abkunft der Slaven nach Lorenz Surowiecki* (»Monatschr.«, 1829), probírající názory Dobrovského a Šafaříkovy o slovanském pravěku a omyly Šafaříkovy až na jedinou výjimku přijímající (zde vyzval P. Šafaříka k napsání »Systému pradějin slovanských«), dále srovnávací úvaha o polyglottě Boh. Hasišteinského z Lobkovic ódy na Karlovy Vary (»Monatschrift«, 1830), kde mohl P. pochlubiti se svou rozsáhlou znalostí jazyků i vzděláním prosodickým, pokus etymologie slova Frank a Varjag (»Monatschrift«, 1830), snesení některých zpráv o lidnatosti Čech v minulosti (1834), soupis jmen šlechty české a moravské, protestující proti upálení Husova (1834), drobné příspěvky genealogické (»Monatschrift«, 1829, »ČČM.«, 1839 a stat' o Vítkovicích v »Abh.« Uč. Spol., V,1), poučný výklad o válečném umění Čechů v XV. stol. (»ČČM.«, 1828; zde i P-kého referát o knize jednající o roku narození Kristova), o pranostikách a kalendářích českých zvl. XVI. stol. (»ČČM.«, 1829) a o mládí Albrechta z Valdštejna (»Monatschrift«, 1831). K těmto pracím příležitostným možno přičísti z pozdější doby Popis staročeských osobních a křestných jmen (»ČČM.«, 1832), částečně ze sbírek Dobrovského čerpaný a vydaný předem k potřebě básníků, dále slavnostní přednáška z Učené Společnosti z r. 1836 Die älteste Epoche der schönen Kunst in Böhmen (v »Abhandlungen« Uč. Spol.) a tamtéž vydanou (1835) biografii Dobrovského (*Josef Dobrovský's Leben u. gelehrtes Wirken*), poutavý a velmi výrazný obraz života a práce velikého učence (P. odmítá s rozhořčením výtku Dobrovskému činěnou, že by byl hyperkritikem), a přednášku z r. 1842 o hrabětech K. a Fr. ze Šternberka a působení jejich vědeckém a uměleckém (v »Abhandlungen« a později přílohou k memoirům hr. K. Šternberka), oživenou také srdečným tónem osobních vzpomínek a důkův.

Příprava »Dějin« vyžadovala od r. 1831 práce nejen veliké, ale i velmi rozmanité. Literatura nejstarších dějin českých byla dosti rozsáhlá a řada nesnadných problémů čekala tu řešení, nad to bylo třeba seznámiti se s ohromným, z veliké části ještě nedotčeným bohatstvím archivů zemí Českých i zemí sousedních a shledati především materiál pro

diplomatů českých, pokusiti se o studia diplomatická, o problémy dějin právních a ústavních, založiti si rejstříky genealogické a topografické — a práce tohoto druhu plní historickou činnost P-kého po dvacet let. Studie P-kého k nejstarším dějinám českým počínají se článkem *Ueber den Chronisten Fredegar und seine Nachrichten von Samo* (»Monatschrift«, 1830), v němž nedostatečnými důvody snaží se vyvrátiti zprávy Fredegarovy o otročení Slovanů Avarům a franckém původu Samově. Následoval článek *O Bojech, nejstarším známém národu v české zemi* (»ČČM.«, 1833); *O válkách Karla Vel. se Slovany, zvláště s Čechy* (1834), kde zase poplatek Frankům placený uvádí se v pochybnost, a (1834) úvaha o staroslovenské Vostokovem nalezenej legendě o sv. Václavu (O *umučení sv. Václava* atd.). P. s pomocí Šafaříkovou poznal český původ legendy a soudil na základě jejím zcela správně (proti staršímu mínění Dobrovského), že slov. liturgie v Čechách žila i po IX. stol. Censura dovolila práci tisknouti teprv r. 1837, když P. změnil některá místa, kde se zastával nevinu Drahomířny — censura chtěla zachovati nedotčený kritikou obraz Drahomířny pohanky a vražednice. R. 1831 P. napsal článek (»ČČM.«) *O panu Závěšovi z Rosenberka*, obranu proti upřílišněným žalobám tradice letopisné, r. 1834 (tamtéž) *Rozbor etymologický místních jmen československých*, pěkný článek, kde vyložena i důležitost jmen místních jako pramenů historických, i varováno před ukvapeným etymologisováním, tou dobou obzvláště oblíbeným mezi dilettanty.

Důležitější jsou úvahy P-kého z let třicátých věnované starým poměrům právním. R. 1831 P. napsal pro »ČČM.« *Pomůcku ku poznání řádů zemských král. Českého v druhé pol. XIII. stol.*, kde na základě listin z formuláře z XIII. stol. seznamoval čtenáře s některými stránkami starého českého života státního a společenského, ne ovšem bez hojných omylů, jež provázeti musily pokus na tu dobu odvážný. Výše již stojí práce částečně týž otázkám věnovaná *Pomůcky ku poznání staročeského práva i radu soudního* (»ČČM.«, 1835), jež je polemikou proti prvému dílu Maciejowského »Hystorya prawodawstw Słowiańskich« a jedná nejvíc o zemských deskách a zřízení krajském. Zde P. přihlásil se k methodě srovnávacího studia dějin právních a účtyhodný pokus v tom směru napsal sám r. 1837 v *Srovnání zákonů cara Stefana Dušana srbského s nejstaršími řády zemskými v Čechách*, první důkladnější české práci o staročeském řízení soudním, o právu trestním, dědickém, o poměrech správních a poddanských. Hlavních praemiss celé studie i patrného jejího idealisování institucí (domněle) slovanských naproti německým nelze sice dnes přijmouti, ale práce tato zůstane přece zvláštním dokladem P-kého bystrosti i učenosti. R. 1841 P. napsal k Hankově edici V. K. ze Všehrd předmluvu, věnovanou životu a apologii Všehrdově.

P-kého studie archivní z let třicátých náležejí především archivům pražským a venkovským českým, archivům vídeňským a moravským (1832); teprv r. 1833 P. ubírá se do Mnichova, r. 1835 do Slez a r. 1837 do Drážd'an. Hlavním cílem je mu v té době shledání starých listin, příprava diplomatáře, jehož důležitost byla patrna již době Dobnerově a jenž byl v programu jak Společnosti musejní, tak Učené společnosti. P. chtěl shledati všechen listinný materiál český až do r. 1310 a nejdůležitější listiny pro dobu následující až do r. 1447; r. 1842 měl opsáno na 3000 listin a o rok později podařilo se mu dosíci soukromé roční podpory na 6 let i podpory musejní k honorování dvou pomocníků (byli to K. J. Erben a V. V. Tomek), jichž přispěním vydání diplomatáře mělo být urychleno. Ale když r. 1852 P. rozešel se s výborem musejním, šlo také s plánu vydati diplomatář. P. byl již dříve zkusil v přípravě jeho mnoho nepřijemností od moravského stav. historiografa, prof. Bočka, jenž od r. 1836 vydával diplomatář moravský a předstíráním důležitých nálezů pramenných, jichž vskutku nebylo (ač Boček falšoval domnělé excerpty jejich), dráždil zvědavost P-kého, jevě neochotu i ve vyměňování opisů listin pro diplomatář P-kého. P. konečně pojal podezření, že Bočkovy rozličné annály moravské jsou vynález Bočkův, ale nedůvěra jeho přece nešla tak daleko, aby žádala shlednutí starých předloh a celé řady listin, jež Boček stejně obratně jako nestoudně padělal. Tak Bočkovými Monseany dal se oklamati i P., prohlašuje je ovšem za největší poklad přehoho dílu Bočkova diplomatáře. Že P. přes to byl v diplomacie na dobu svou výborně vzdělan, je patrné právě z korespondence jeho s Bočkem i z jediné jeho práce diplomatické z r. 1836 (»ČCM.«: *Kritická úvaha i výklad základních listin kollegiatního chrám u Litoměřického, k jejímž výsledkům přiznal se v podstatě i nejnovější řešení otázky. Sem náleží ostatek ještě velmi pracná pomůcka P-kého k české diplomacie a historii z r. 1832: *Prehled současný nejvyšších důstojníků a ouředníků zemských i dvorských v král. Českém, od nejstarších časův až do nynějška* (veliké folio; nákl. Maticce; vyšlo také i německy), práce veliké pile i důležitosti, a jeho pozdější publikace v Učené Společnosti: *Ueber Formelbücher* (1842 a 1847, 2 seš), seznamující především s důležitými pro české dějiny listinami, vybranými z rozličných formulářův, ale pojednávající zároveň obsírněji a s velikou znalostí věci o tomto druhu pramenů — P. formuláře takřka uvedl do historiografie.*

V letech čtyřicátých P-kého »Geschichte v. Böhmen« pokrčila již k dílu druhému (stol. XIII. — XIV.) a k době husitské. S dílem druhým souvisí některé studie speciální: práce *Der Mongolen-Einfall im J. 1241*, vydaná Uč. Společností (1842) na oslavu 600leté památky (domnělého) vítězství u Olomouce,

jež vyniká pronikavou kritikou pramenů (zde a později ve zvláštní přednášce v Uč. Společnosti P. dokázal podvrženost t. zv. kroniky Pernoldovy, zhotovené P. Hanthalerem r. 1747), ale jež, dávajíc svědectví Rukopisu Královédvorského přednost přede vším, musila věsti k resultátum mylným. Téhož roku P. vydal v »ČCM.« článek o ruském knížeti Rostislavu Michajloviči a jeho rodu na základě ruských pramenův a studii *O báji krvavého sněmu Vilémovského za kr. Václava IV.*, kde dokázal bezcennost zpráv, líčících krále jako mravní obľudu, a přispěl mnoho k apologii Václavově. S husitskými studii P-kého v té době souvisí práce *Předchůdcové husitství v Čechách* (1842), malá rozsahem, ale veliká významem: v ní otevřel P. poprvé výhled do bohatého myšlenkového života českého ve stol. XIV. a seznámil s repraesentanty reformy, jež poprvé mimo Valdausera, Milíče, Štěknou předvedl velikou postavu Matěje z Janova. Byly to v podstatě excerpty ze spisů jmenovaných reformátorů s krátkými úvodny, ale censura práci odepřela imprimatur (tím zmařen P-kého úmysl napsati dílo o učencích českých stol. XIV. až XV.). P. odevzdal práci lípskému profesoru J. P. Jordanovi, jenž ji vydal pod svým jménem německy (v Lipsku, 1846); originál vyšel r. 1872 v »Radhošti«.

Podrobné studium doby husitské, počínající se od let čtyřicátých, zavedlo P-kého jednak k rozsáhlým studiím topografickým o starých Čechách, jednak k badáním archivním ve velikém slohu, hledání husitůk po celé Evropě. V směru prvním byl P. konal menší práce již dříve (Pomůcky k topografii kraje Budějovského [»ČCM.«, 1833] a Historie statku Lobkovského [t., 1836]); nyní pomýšlel na soustavnou historickou topografii českou až do XVI. stol. a na úplný slovník genealogický a r. 1846 vyzádal si od stavů pomocnou sílu k tomu konci (zvolil si V. Tomka), ale i tento úmysl jako vydání diplomatáře byl opuštěn počátkem let padesátých — později v »Radhošti« vydal zlomky připravovaného slovníku historicko-topografického, církevní topografii archidiakónátu bilinského a rodopis pánů z Cimburka; r. 1851 byl uveřejnil v »ČCM.« práci o Kostelcích v Čechách, v níž dotýkal se i otázek methodických s místopisem souvisících, r. 1846 pak tamtéž »Ohlídka ve staročeském místopisu«, kde dokazoval, že původní obyvatelstvo v Zatecku a Loketsku bylo slovan-ské. Hlavní, ale jako předběžná práce myšlený resultát těchto studií P-kého je kniha z r. 1848 *Popis království Českého* (také německy), seznam všech obcí v Čechách na základě rozdělení země v kraje a dominia, založený stejně na nejnovějších datech úředních jako na rozsáhlém studiu historickém — P-kému šlo zejména o zjištění pravých starých názvů místních, o určení zaniklých osad, shledání starých hradů, tvrzí, far a klášterů. Zároveň (1847) P. navrhl historickou mapu Čech, jež však, doplněna J. Kalouskem, vyšla teprv

r. 1876. Studie archivní v cizině vedly P-kého již dříve (1837) k tajemným pokladům Vatikánu; plán tenkrát odvážný zдал se s podporou stavů a rak. vyslance v Římě, hr. Lützowa. P. pracoval v Římě pilně celé dva měsíce, ale byl to již on, jenž byl poněkud zklamán výsledkem; víc nalezl v knihovně než v archivu a ke knihovně se také vrátil ještě jednou později. Nálezy své registroval P. r. 1838 v práci (v »Abhandl.« Uč. Spol.) *Literarische Reise nach Italien im J. 1837*. V letech čtyřicátých a padesátých P. bezmála každoročně vypravil se do hlavních archivů v sousedství Čech, v Slezsku, Prusku, Sasku, již. Německu; důležité nálezy o koncilu basilejském učinil r. 1849 v Basileji a r. 1853 v Paříži. Materiál od r. 1824 nasbíraný hromadil se mu tolik, že bylo možno pomýšleti na publikování jeho ve veliké sbírce. I tu zřetel českonárodní převládal: P. chtěl seznámiti Čechy přítomnosti s netušeným bohatstvím důležitých památek staré krásné češtiny, se slavnými akty husitské doby především. Tak vznikl plán k *Archivu Českému*, jenž měl přinášeti jen akta jazykem českým (až do r. 1526) psaná a v obsahu svém býti dosti rozmanitá, aby i čtenář-nehistorik obíral se jim se zájmem. Stavové návrh P-kého přijali, a tak vyšly v l. 1840—46 čtyři díly »Archivu« (v kvartu) za života P-kého vyšly ještě dva díly, r. 1862 a 1872. Důležitá publikace tato zůstane hlavním pramenem našim pro studium stol. XV., doby husitské po výtece; o dějiny právní zasloužila se publikováním všech hlavních pramenů českého práva a o dějiny politické a kulturní neméně než o dějiny ústavní a sociální.

Ostatek důležitého materiálu svého, věci latinské a německé, publikoval P. mnohem později, uzavíraje již takřka svou práci dějepisnou. Vadná edice prof. K. Höflera nejdůležitějších pramenů doby husitské (»Geschichtschreiber der husitischen Bewegung«, 1856—66) dala mu podnět nejen k obsírné kritice nedostatku vydání Höflerova (v práci z r. 1868 *Die Geschichte des Hussitentums und Prof. K. Höfler*), ale i ke krásné knize *Documenta Mag. Joannis Hus vitam, doctrinam, causam... illustrantia* (1869), kde vydal, z největší části znovu po Höflerovi, ale dokonaleji, nejdůležitější prameny života a procesu Husova. Svě nálezy o koncilu Basilejském vydal z části ve vídeňské akademii věd (ježimž řádným členem byl od cisaře jmenován hned při jejím založení r. 1847) ve sbírce *Monumenta conciliorum generalium saeculi XV.* r. 1857. Roku 1860 vydal ve »Fontes rerum austriacarum« *Urkundliche Beiträge zur Gesch. Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georgs v. Poděbrad* a r. 1873 (v Praze, nákl. zemského výboru) *Urkundliche Beiträge zur Gesch. des Hussitenkrieges*, obsahující léta 1419—37. Obojí »Beiträge« jsou jen prostým otiskem P-kého výpisů z rozličných dob, nikoliv edicí metodicky připravenou. Do těchto let náleží ko-

nečně několik publikací P-kého rázu osobního: r. 1868 vydal memoiry hr. Kašpara Šternberka (*Leben des Gr. K. St., von ihm selbst beschrieben*, nákl. hr. Jindř. Clam-Martiniče), r. 1871—73 výběr svých českých drobných prací s hojnými poznámkami autobiografickými a historickými ve třech dílech, pod názvem *Radhošť* — díl druhý obsahuje články historické, třetí politické. Akta, poznámky a polemiky, týkající se své činnosti historiografické, vydal r. 1871 v knize *Zur böhmischen Geschichtsschreibung, aktenmäßige Aufschlüsse und Worte der Abwehr* a výbor německých menších prací starších r. 1874 v spise *Die Gedenklätter, Beitrag zur Zeitgeschichte*.

V letech padesátých a šedesátých XIX. st. teprve P. pohřížil se plně do doby, jejíž studium bylo ideálem jeho od odchodu z Uher; do doby husitské. Z těch let pocházejí hlavní jeho edice o XV. stol., sem náleží také několik článků menších. R. 1856 vydal v pojednáních Učené Společnosti *Zeugenverhör über den Tod Königs Ladislaus*, podobnou apologii, jako byla práce o sněmu Vilémovském — dokazoval tu, že Jiří z Poděbrad je nevinen náhlu smrti Ladislavovou. V »ČČM.« r. 1863 pojednal v článku *O zahraničních pramenech dějin českých, zvl. XV. stol.*, o svých nálezech lužických (Collectanea Sculteti a kronika opata Benedikta Johnsdorfa), tamtéž otiskl svou přednášku, konanou při valné hromadě společnosti musejní, *O historické důležitosti starých desk zemských r. 1541 pohořelých a o potřebě i způsobu, obnoviti je, pokud možná zase*, kde desky zemské prohlásil za největší slávu čes. dějin a zrcadlo minulého života státního a společenského. I v jiných projevech ve smyslu tom upozorňoval na důležitost desk a dal tak podnět k tomu, že r. 1870 ujal se J. Emler vydávání »Pozůstatků desk zemských«. R. 1864 přispěl do »ČČM.« příspěvkem k biografii Hájkové a r. 1869 doplnil svou stať o Pulkařovi ve »Würdigung« pojednáním ve Zprávách Uč. Společnosti *O Příbivkovi Pulkařovi z Radenina a jeho kronice České*, založeným na nově (v Paříži) nalezeném rukopisu Pulkařovy historie. Nejdůležitější menší práce z těchto dob je však studie *O stých a poměru sekry valdenské k někdejšími sektám v Čechách* (»ČČM.«, 1868; a německy v Uč. Spol. 1869), jednající o vlivu Valdenských na věrouku bratrskou a vlivu Táboritů na Valdenské. Zde P. ukazuje na nezbytnost dalších studií podrobných o učení staré Jednoty bratrské a o práci českého ducha v oboru theologickém v stol. XV. vůbec.

Do těchto let náleží také P-kého obrana Rukopisu Královédvorského proti prof. Büdingrovi. Nebylo to poprvé, co v této záležitosti P. promluvil, i třeba dotknouti se všech prací jeho sem náležejících. P. již po příchodu do Prahy patrně nesohlasil s Dobrovským, dokazujícím, že Libuřin soud a Evangelium svatojanské jsou padělky; a jakmile zemřel Dobrovský (6. led. 1829), přijal

do »ČČM.« Hankův článek o Evangelii svatojanském a téhož roku napsal obranu Libušina soudu. Učinil to v obšírném posudku o Hankově a Svobodově nové edici domnělých staročeských památek roku 1829, uveřejněném ve vídeňských »Jahrbücher der Literatur«, v posudku, jenž vzrostl na dlouhé pojednání. Největší část jeho je historickou a aesthetickou studií o Rukopisu Královédvorském, a tu někde až překvapuje bystrost, s kterou P. zvláštnosti a podivnosti nálezu Hankova osvětlil, v celku ovšem hledaje pro vše vysvětlení a nadšen jsa krásou a cenou památky. Potom následuje obrana Libušina soudu, ještě však reserвовaná; teprv když r. 1834 vystoupil Palkovič proti Libušinu soudu a zlomku Evangelia, P. odpověděl v »ČČM.«, že o pravosti obou pochybovati je nemožno, a zároveň ohlásil vydání důkladné obrany jejich ve zvláštním díle, P-kým a Šafaříkem společně připravěném. Měl to býti počátek veliké edice starých českých památek literárních; vskutku však vyšel jen díl první (v »Abhandlungen« Uč. Spol. r. 1842) pod titulem *Die ältesten Denkmäler der böhm. Sprache, kritisch beleuchtet von P. J. Šafařík und Fr. P.* Dílo toto je vzor kritické edice, plod veliké učnosti obou autorův a zároveň dokument velikého vědeckého omylu (hájí se zde vedle Libušina soudu, jemuž nejvíce místa je věnováno, i dávno nesporná falsa gloss z Mater Verborum a zlomku Evangelia); zde P. hájil podivné písmo padělků hypothesisu o zvláštní staročeské škole pisařské; zde vyčítá se Dobrovskému to, v čem jej byl prve P. rozhodně hájil, že je hyperkritik. Jen v úvaze o glossách patrna je nápadná zdržlivost. Teprv po vydání tohoto díla a po smrti Kopitarově (1844), přítele Hankova a jím patrně zasvěceného, jehož kousavé narážky platily staročeským nálezům Hankovým vůbec i Bočkovým Monseanům (ke konci let třicátých Kopitar vystupoval v spisech a posudcích svých s jedovatou nenávisí k P-kému a Šafaříkovi), ujala se víra v Libušin soud, podepřený autoritou obou největších českých historiků, v učeném světě. Pochybnosti, jež vznikly později, platily již i Rukopisu Královédvorskému — po článku Fejfalíkové z r. 1858 (v »Sitz. — Ber.« vid. akademie), jenž dokázal podvrženost milostné písně kr. Václava, vyskytly se na podzim téhož roku v pražském denníku Kuhově »Tagesbote aus Böhmen« feuilletony pod titulem »Handschriftliche Lügen u. palaeographische Wahrheiten«, namířené především proti P-kému, proti Libušinu soudu a P-kého staročeské škole pisařské a konečně vyslovující i pochybnost o Rukopise Královédvorském. P. odpověděl v »Bohemii« (listop. 1858) vážně, důrazně i obratně: ukázal krátce na svou nevyvrácenou obranu Libušina soudu z r. 1840 a obšírněji obíraje se Ruk. Královédvorským dovozoval jednak, že v Rukopise jsou historická data, jichž falsátor r. 1817 naprosto znáti nemohl, o jejichž pravdivosti

se teprv P. později přesvědčil, jednak, že nebylo nikoho kolem r. 1817, kdo by něco Rukopisu podobného dovedl padělati, a vložil zejména palaeografickou nedostatečnost Hankovu. Následovalo několik šarvátek a prohlášení v novinách — až r. 1859 vídeňský profesor Max Büdinger uveřejnil v »Historische Zeitschrift« článek »Die Königihofers Handschrift und ihre Schwestern«, kde dokázal, že historická data, jež podle P-kého před r. 1817 nikomu v Čechách známa býti nemohla, známa byla již v stol. XVIII., a uvedl i jiné důvody proti Rukopisu. P. odpověděl Büdingrovi ještě v témže ročníku »Historische Zeitschrift« — odpověď tato je nejslabší prací P-kého, ač má některá vroucí, pěkná místa. P. se k otázce již obšírněji nevrátil nikdy, ač na to jednu dobu pomýšlel; o Hankovi napsal později, že jej nepokládá ani za tak nevinného, ani za tak vinného, jak chtí tomu přátelé a nepřátelé jeho. S vírou v rukopisy odesel do hrobu; hned po jeho smrti publikoval Patera v »ČČM.« článek, v němž dokázal podvrženost gloss z Mater Verborum.

Svou *Geschichte von Böhmen* počal P. psáti ke konci r. 1832; první díl, jenž šel až k r. 1197, vyšel v říj. 1836, brzo po korunovaci Ferdinanda V. za krále českého. Již první díl vynesl P-kému mnoho chvály a upřímného obdivu, ale i protiventství: prof. dějepisu na universitě pražské, J. L. Knoll, spisoval tenkrát svá udání a dobrá zdání nejv. kancléři čes. a rak. hr. Mitrovskému, kde nepřiměně žádal, aby bylo P-kého dílo, jež probouzí starého českého ducha a starou, domu Rakouskému odbojnou Čechii k novému životu, potlačeno. Díl druhý (jde až k r. 1378) vyšel ve dvou odděleních r. 1839 a 1841, prvá část dílu třetího r. 1845 — nikoliv ovšem bez rozhořčeného boje s vídeňskou censurou, v kterém ostatek P-kému byl podporou arcikníze Štěpán podobně, jako jeho předchůdce v nejv. purkrabství hr. Chotek. Přes nespokojenost stavů s pomalým vycházením díla P. mohl teprv r. 1851 uveřejniti částí další, ale zatím, v březnu r. 1848, vyšel první svazek jeho *Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě*. Sahal jen k r. 1125, z největší části byl to překlad učiněný K. J. Erbenem, ale za to přibyl proti vydání německému obšírný úvod o dějinách českých (filosofie, historiografie) a zcela přepracována byla důležitá kniha »Obraz obecného života českého v pohanství«. Odtud již psal P. jen *Dějiny*, jen česky — německé vydání bylo překladem, a P. na tom stanovisku setrval přes odpor zemského výboru z konce let padesátých. R. 1848—50 P. pracoval úsilně v hustitství, aby dokonal vylicení té doby, dříve než bude znovu zavedena censura. Tak vyšel na podzim r. 1850 první svazek třetího dílu *Dějiny* a r. 1851 druhý, obsahující léta 1403—39 (r. 1854 vyšel ostatek třetího dílu *Geschichte* z českého přeložený). Teprv potom vrátil se k mezeře let 1125—1403 a vydal r. 1854 druhý svazek *Dějiny*, jdoucí až

k r. 1253. R. 1860 **P.** dokončil díl čtvrtý (1439—71), r. 1867 díl pátý (1471—1526), obojí česky i německy; zbývala v českém vydání mezera let 1253—1403. **P.** však, povzbuzen Höfiovým nenávislým vyličením husitské doby, vrátil se ještě jednou k třetímu dílu *Dějín* a přepracoval jej cele. Nové toto zpracování vyšlo v třech svazcích v letech 1870—72 a jenom česky (německá *Geschichte* tedy nepodává dokonalého obrazu **P.**kého práce); potom **P.** zpracoval a to také nově a také jenom česky zbývající díl druhý (1253—1403). Vyšel ve dvou částech, r. 1874 a 1876 — nedlouho před smrtí **P.**kého; dne 23. dubna 1876 česká společnost oslavila dokonání veliké práce slavností na Žofíně.

Dějiny národu českého, plod práce celého půlstoletí a dílo hlubokého ducha i velikého vzdělání, jsou největší prací vědeckou v české historiografii a klassickou knihou české literatury XIX. stol. Založeny široce na pramenech původních a tu z největší části na pramenech, jež **P.** sám shledal a objevil v archívech a knihovnách, tvořeny kritickým duchem, disciplinovaným hlubokou úctou k pravdě i dlouholetou zkušeností praktickou, pojaty duchem filosofickým, snažícím se postihnouti poslední příčiny a hybné síly vývojových proměn národního života, a pojaty zároveň v duchu té idealistické a mravně-výchovné filosofie, jež posvěcovala všechno snažení **P.**kého, vysoko vynikající konečně po stránce umělecké, ryzostí jazyka, uslechtilostí stylu i dokonalostí kompozice — jsou krásným splněním přešpurských snů mladého **P.**kého, dychtícího po tom dáti národu svému historii jeho, napsanou »podle ideálu historického umění«. Staly se také do veliké míry tím, čím je ještě **P.** chtěl míti: velikým cínem národním, posilou v bojích přítomnosti, školou národního vědomí a myšlenek pokroku, práva a pravdy. Ceně jejich v obojím směru nemůže býti na ujmu přirozený pokrok historického poznání našeho v desetiletích posledních ani v době budoucí — »Dějiny« zůstanou velikým dílem, i kdyby jednou jejich výklad českých dějin v celku i jednotlivostech nestačil našemu poznání. Co se týče **P.**kého pojetí dějin českých, jsme této době nových názorů velmi blízko, a ovšem i v jednotlivostech každá nová práce přináší nejen doplňky, ale i opravy, některé partie zejména prvního dílu »Dějín« jsou již cele zastaralé — ale jistě dlouho čekati budeme na dílo, jež by jako celek mohlo významem soutěžit s dílem **P.**kého, míti jeho ducha. Ve své filosofii dějin, jejíž nejvyšší formulí již známe, **P.** vychází od »vševného zákona přírodního«, zákona polaritý neboli dvojítech sil všude v přírodě působících; ve vzájemném zápolení, pronikání a smírání jejich je vývoj přírodní i dějinný. Se stopami názoru toho se setkáváme u **P.**kého již v Prešpurku; **P.** čerpal jej nepochybně ze Schellinga, poje s ním theorii o boji jako principu dějinného vývoje, pojatou ovšem

idealisticky: duševní a mravní síla vítězí konečně vždy nad silou hmotnou. Hlavní takovou polaritu v českých dějinách viděl **P.** v »ustavičném stýkání a potýkání se slovanství s římanstvím a němečtívím«; v poměru obou živil spatřoval hlavní obsah a základní rys dějinstva českomoravského. Stýkání takové, jež jednou označil jako přemáhání i zažívání cizoty, pokládal nejen za nutné, ale blahodárné; úpadek Čech utraquistických od 2. pol. XV. stol. vysvětloval odcizením se Čech vlivům západu, ustrnutím v úzkých kolejkách domácích. **P.** založil protivu slovanství a němečtví hluboko na rozdílu národních povah obou národů a na rozdílu prvotní kultury jejich: starý Slovan jevil se mu pokojemilovným, nevybojným, jemným zemědělcem, German tvrdým, ano dravým bojovníkem dobyvatelem; v staré společnosti slovanské nebylo rozdílu stavů, ale všem stejné právo a stejná svoboda; proti slovanské svobodě a demokracii stála německá společnost se svým rozdílem pánův a otroků, se svými privilegii, imunitami na jedné a bezprávním porobných na druhé straně. Jsou to theorie dnes nedržitelné, vplynuvší z Rousseauových výkladů o prvotní společnosti, z rozdílu vymyšleného Herderem mezi Němci a Slovany, z Rukopisu Zelenohorského a z ličení polských historiků v duchu tom dále tvořících, Lelewela a zejména Maciejowského, jež ovládly celou dobu **P.**kého a její výklady minulosti. **P.** pokládal přimíšení ducha germánského a římského do života českého za nutné, za podmínku pokroku, ale sledoval vlivy jeho přece s nespokojeností: vlivy tyto, vykládal, nejvíce působily v Čechách v XIII. stol., ale nezvítězily cele, starý demokratický duch nebyl cele potlačen, ožil znovu v bouři husitské, až jej pohrobili Lipany. Úplné pozapadnutí českého národa vykonala však teprv doba jagellovská, jež massu národa selského uvrhla v dědičné poddanství a nevolnictví — myšlenky demokracie nalezly útulku v jediné Jednotě bratrské. Toto ztročení národa bylo také hlavní příčinou katastrofy bělohorské. Vyjma větu první neobstál by žádný jiný ze soudův těchto dnes před kritikou.

Očekávali bychom, že **P.** i českou reformaci a ji především vyložil jako zjev a plod oné protivy plemenné, která mu určuje národní vývoj český v minulosti, ale **P.** vykládá vznik husitismu jinak, nezávisle na své hlavní myšlence. Jeho výklad husitství, že totiž vzniklo z české idey křesťanského života a že jeho ráz národnosti je pozdějšího původu, než jeho ráz náboženský, že hnutí náboženské probudilo k životu i princip národní, je hájen teprve v poslední redakci třetího dílu **P.**kého »Dějín«; ve zpracování prvému a ještě r. 1861 (v krátkém přehledu dějin českých, napsaném pro Slovník Naučný) jsou věci líčeny právě naopak, v duchu základního pojetí českých dějin vůbec: husitství vzniklo z odporu proti germanisaci, je nejnamáhavějším bojem Čechů s cizotou; jim ovšem uveden do českého života

žível nový, náboženský... Tuto důležitou změnu v — P-kého výkladu české reformace způsobil K. Höfler svou prací o husitství, v níž položil tendenčně jednostraný důraz na nacionální motivy a cíle hnutí; P. v odporu k němu dostal se k novému svému stanovisku. Dal bych však přednost P-kého výkladu prvému před druhým. I v době husitské nalezl P. svůj zápas dvojitých sil: principu svobodného rozumu a principu autority, jež vystupují pak v protivě protestantství a katolicismu. Bezděké idealisování doby husitské pod dojmem nenávistného líčení Höflerova lze ostatek pozorovati v posledním zpracování jeho dílu třetího i v jiných směrech. P. znal sice veliký význam hospodářských a vůbec hmotných zájmů v dějinách dobře, ale nedostatek doby jeho v pracích o hospodářských a společenských poměrech minulosti i sama láska jeho k české reformaci, jež ji chtěla mítí čistou a ryzí, jak ji viděla v duchovních vůdcích jejích, přispěla k tomuto stanovisku. Tak pomíjel i P. podrobnější výklad theologických rozdílů a sporů — neměl pro ně smyslu; jemu imponovala především mravní snaha husitství, ji líčil s důrazem a na obranu její — »pro spravedlnost k zemřelým a k očistění dějin českých od skvrn záští« — zvláště vystal proti Höflerovi v krásných polemikách v knize z r. 1868 (*Die Gesch. des Hussitentums* u. Prof. C. Höfler; ještě později musil P. v »Gedenblätter« bránit sebe a české dějiny podobným způsobem proti pražské historické škole německé), kde vyložil mimo to v souvislosti své stanovisko k staletému sporu češství s němečtívím a katolictvím s protestantstvím, oběma velikým opposicím, jež plní české dějiny. Podobně vroucí a nadšené projevy najdeme v obou dílech »Dějín«, době husitské a králi Jiřímu věnovaných, a místa tato, kde P. mluví o světodějném významu husitství, o vítězství malého národa nad Evropou a nad koncilem, kde líčí české hnutí náboženské jako prvý veliký krok na dráze pokroku, jako prvé veliké vítězství svobody, prvý boj celého národa za pouhé statky ideální, náležejí k nejkrásnějším a nejlhouběji pročitěným místům »Dějín«.

P. chtěl ještě napsati zvláštní obranu Jiřího z Poděbrad, vyličiti české dějiny sociální až do r. 1526, napsati studii o duchu dějinstva slovanského vůbec a českého zvláště — smrt' však nečekala na dokonání záměru. P. nebyl tak štásten, aby si vychoval nástupce a pokračovatele, a z těch, kteří bývali jeho spolupracovníci, nebyli všichni činní v duchu jeho, ale v mezích velikého programu pracovního v oboru české historie činna byla i po jeho smrti celá generace. Všichni, kdo pracovali o dějinách českých v 2. pol. XIX. stol., byli žáky jeho více nebo méně; starší z nich přímo a v pravém slova smyslu — tak V. V. Tomek a K. J. Erben, kteří byli mu dlouho pomocníky v studiu, a i A. Gindely, J. Emler a J. Kalousek účastni byli v značné míře jeho

příмого vlivu i jeho péče — Gindelyho určil P. za svého nástupce v pokračování »Dějín« a postaral se o to, aby byl jmenován ředitelem nově založeného (1862) archivu zemského, na práce Emlerovy a zajisté i na práce jiných měl vliv značný, Kalousek jako kdysi Tomek byl učitelem v jeho domě. P. i finančně zasloužil se o důležitý podnik historický: když v letech šedesátých dostalo se mu národního daru v summě asi 15.000 zlatých, P. určil summu tu dílem k doplňované knihovny musejní, dílem na vydávání »Pramenů dějín českých« (vycházejí z fondu P-kého od r. 1873).

P-kého výklad dějín českých velikou měrou působil na jeho theorie politické nebo, ještě lépe řečeno, souvisel s nimi. Nač tu P. kladl největší důraz, bylo ono mylné poznání o staroslovanské demokracii, o staroslovanské svobodě a rovnosti. To bylo P-kému staré dědictví slovanské; P. znovu a znovu vracel se k důkazu, že národové západní, bojující o moderní ústavnost demokratickou, chtějí pouze tomu, co opovrhováni Slované měli před tisíciletím. Politickému úsilí P-kého bylo dosažení tohoto prvotního stavu společenského zřízení cílem hlavním; výklad minulosti byl mu zároveň argumentem pro přítomnost, kterou plnila touha po »svobodě« a »konstituci«, touha, k níž probuzen byl P. již v Prešpurku a která v P-kém později zajisté rostla stejně, jako vzrůstala v inteligenci evropské vůbec. Byl-li P. liberálem již v Prešpurku, byl jím ještě více r. 1848, v roce, jenž i jej povolal k činnosti politické, liberálem však, jak sám s důrazem vytýkal, ryzím, hledajícím pravou svobodu, zahrnujícím násilí a řídícím se konečně velikou zásadou: Co nechceš, aby ti jiní činili, nečiň ty jim. Hlavním požadavkem tohoto liberalismu bylo mu: rovnost občanská, t. j. odstranění stavů s jejich privilegii a právy dosavadními (feudalismu), a rovnoprávnost národní. Jeho nechut' k feudalismu, patrná již z jeho výkladů historických a souvisící také s tím, že o vzniku a povaze feudalismu středověkého byl zpraven nedokonale (zakládal prý se na hmotné přesile jednotlivcově) a nesprávně si vykládal sociální vývoj minulosti celé, vystupuje r. 1848 (a již dříve) jako odpor k stavovské ústavě vůbec, ano jde ještě dále: je nedůvěrou k státoprávním formám stavy repreasentovaným, vyvíjí se v podceňování českého státního práva. Fakt tento je rozhodující a, třeba hned dodat, i osudný pro P-kého a tím konečně českou politiku v letech 1848—1865; je zároveň tak důležitý, že třeba jej dokonaleji vyložit. Na P-kého jako na většinu jeho vrstevníků působila v tom směru zajisté i ona nejasnost v státoprávním postavení Čech, zejména po r. 1804, kdy král český a uherský přijal titul císaře rakouského, a neporozumění tomu, jak z pouhého titulu vyvíjela se a z Vídně brzo vědomě šířena byla představa nového státoprávního celku, říše Rakouské, v níž

bývalé státy domu Rakouského jsou jen provinciemi (v práci o museu z r. 1842 mluví P. vskutku i o Čechách jako provincií Rakouského císařského státu a v korespondenci našich buditelův až do té doby nelze najít projevu česky státoprávního; možná nespokojenost mohla ovšem být zaplaňována korunováním císařův rakouských na krále české). Dále působily P-kého teorie o světové centralisaci s jejich ostatek v daném případě irrelevantní naukou, že malé státy nemohou se udržeti v Evropě (zmiňme se o nich níže), působila i ta okolnost, že P., jenž v Uhrách byl vychován a Slováků nikdy s myslí nespustil, nemohl se spráteliti s obrazem státoprávních forem minulosti, v němž Slováci musili býti vydáni zvlí Mad'arův, a působila konečně ona odvaha liberalismu (jenž byl i v tom synem osvícení XVIII. stol., že nevážil si minulosti) tvořiti nově na základech pouze rozumových, theoretických, nepočítati s poměry. P. jako politik vůbec jest ideolog; a to, co uznal za nejlepší rozumově i mravně, jest ochoten zastávati s celou houževnatostí a neústupností své povahy, bez zřetele k tomu, je-li to v daných poměrech radné a vhodné. Treba však poznamenati hned, že P., jakkoli patrným cílem jeho politiky r. 1848 je nikoliv české státní právo, ale mocné Rakousko, rozdělené nově v území národnosti se značnou autonomií jejich, přece tu a tam hlásí se nebo blíží se k stanovisku státoprávnímu; tím ovšem obraz politiky jeho stává se poněkud nejasným a neurčitým.

Stavové čeští, kteří za Františka I. hráli politicky tak smutnou úlohu vracejí se v posledních letech panování Ferdinandova, od r. 1842, k pokusům z let 1790—92: žádají plné uznání a šetření svých práv ústavních, zaručených obnoveným zřízením zemským, dovolávají se i privilegii svých z doby před r. 1620. Je to zároveň boj za ústavní svobody celého království, ač státoprávně ne ještě celé ujasněny; vůdcem stavovské opozice je hr. Bedřich Deym. P. měl býti v těchto snahách stávám podporou; na žádost Deymova přednášel několika vynikajícím členům stavu panského r. 1843 o proměnách, které se staly po r. 1627 v zemské ústavě české. Co přednášel, bohužel nevíme, ale když si r. 1846 týž hr. Deym vyžádal od něho krátké písemné vypsání dějin české ústavy před r. 1627 i po něm, P. odpověděl listem, v němž především dokazoval, že pokroky mechaniky a fysiky a duch času vůbec znemožnily feudalismus od počátku XVII. stol. a nyní že nedostává se feudalismu již všech podmínek k dalšímu trvání. Nad to »sjednocující a v jedno utvářející postup mezi národy pozemskými« čili pokrok centralisace v dějinách světových je čím dále tím více patrný a posiluje státní moc ústřední; proti světové centralisaci vyvíjí se zákonem polaritý moc veřejného mínění (tím míní P., jak ze všeho patmo, demokracii) a s ním moc národnosti. Stavové,

stavovské státy — to je nedopověděným rezultátem těchto málo přesvědčujících myšlenek — musí zmizeti; aristokracie nechť přikloní se k myšlence národnosti. V podobném smyslu uvažuje P. v krátkém zmluku *Politický aforismus o státu*, napsaném někdy v březnu r. 1848: centralisace světová nedovoluje již malých státův uprostřed pevniny evropské; malý stát nemůže stačiti hlavnímu úkolu svému zabezpečiti bezpečnost uvnitř i na venek (zde přijímá P. Kantovo pojetí státu). Sněm stavovský bohužel v rozhodné době, v březnu a dubnu 1848, když pod dojmem únorové revoluce pařížské heslo konstituce a svobody podivuhodnou silou zachvacovalo národy a zastrašená knížata a vlády nutilo k dalekosáhlým ústupkům, svolán nebyl; prostředkem jeho mohlo jako v Uhrách nejsnáze dojiti k přetvoření ústavy stavovské v duchu konstitučních požadavků moderních, aniž by porušena byla kontinuita historického práva; sněm spojený s inteligencí měšťanskou mohl s větším důrazem i větším úspěchem ujmouti se požadavků, vycházejících dosud především z měšťanstva (P. se těchto schůzí měšťanstva, z nichž vyšly památé dvě petice povahy rozhodné státoprávní — ač žádaly oktrojování základních zákonů českých — a v nichž vedoucím duchem byl dr. Brauner, neúčastnil). Toho si česká šlechta, v Praze shromážděná, vskutku přála a vydala v tom smyslu dne 3. dubna veřejné osvědčení; P. však, požádán byv dříve o radu hr. J. M. Thunem, navrhl osvědčení jiné, v němž šlechta měla prohlásiti, že obnovené zřízení zemské z r. 1627 je konstitučním patentem z 15. břez. zrušeno, že stavovská zřízení a privilegia přestávají a sněm volený z národa že má vypracovati novou ústavu. Je pochopitelno, že hr. Thun prohlášení toto odmítl podepsati; jím zajisté přisuzovala se císařskému patentu moc rušiti základní zákony ústavní v Čechách. P., jenž v březnu byl činným jen v tom směru, že staral se o dohodu mezi spisovateli pražskými, českými i německými, aby šířili myšlenku národní rovnoprávnosti, nezneužívali svobody tisku a hájili »spojení koruny České s říší Rakouskou svazkem konst. monarchie«, byl teprv dne 10. dubna zvolen do Svato-václavského výboru (jenž byl vyšel z týchž měšťanských kruhů, které se zasloužily o obě petice ke králi), o den dříve, než došla do Prahy významná odpověď císařova na petici druhou, obsažená v kabinetním listě z 8. dubna, odpověď' zvláštní ústavní postavení Čech v říši v zásadě povolující, žádosti však o jednotnou organizaci zemi koruny České odkazující k příštímú říšskému sněmu ve Vídni. Z téhož dne 11. dubna pochází prvý větší politický projev P-kého, jenž vzbudil velikou pozornost doma, v říši i za hranicemi a najednou osobu jeho postavil v popředí událostí a jenž zároveň poskytuje nám možnost nahlédnouti poněkud ve vlastní cíle jeho politiky. P. byl vyzván poč. dubna členy přípravného výboru vsenémeckého par-

lamentu frankfurtského (mezi kterými bylo několik německých historikův osobně známých s P-kým), aby jménem Čechův zasedl do jejich středu a pomáhal obnoviti starou říši Římsko-německou, v jejímž svazku býval i Český stát. V tomto spojení viděl však P. vždy nebezpečí a nyní, kdy všenecký nacionalismus vídeňský se ho náruživě domáhal, nebezpečí tím větší. Proto odpověd' jeho do Frankfurtu, výmluvně, s řečnickým vzletem komponovaná, je rozhodným odmítnutím pronesené žádosti; spojení českých a rakouských zemí s Říší bylo by samovraždou naší, koruna Česká ostatek nikdy nebyla částí Říše v tom smyslu, jako ostatní knížetství říšská, o její suverenitě nemohl pochybovati nikdo. Zde tedy dovolává se P. samostatnosti Českého státu, ale další postup jeho myšlenek jde již jiným směrem: Frankfurtský parlament chce nemožným učiniti Rakousko, jako říši samostatnou, ale zachování a upevnění Rakouska je velikou věcí nejen Čechův, ale celé Evropy, ano lidiskosti a vzdělanosti samé — Rakouska je potřebí proti Rusku, jež hledí se rozšiřovati zejména na jih, ohrožuje malé národy na dolním Dunaji a na Balkáně a hrozí zploditi universální monarchii, t. j. nevyslovitelně zlé, neštěstí bez míry a hranic. Národové rakouští musí však býti svobodni a k tomu potřebují silné ústř. moci, potřebují silně Vidně — Vídeň, nikoliv Frankfurt, povolána je k tomu, aby ujistila a hájila svobodu a právo českého národa a ostatních národův rakouských. Právní i mravní základ jsoucnosti Rakouska musí býti ovšem spatřován v tom, aby hájilo rovného práva svých národův. Německo mělo by se připojiti k říši Rakouské; nebude-li chtíti, nezbyvá, než aby oba státy učinily věčný spolek na obranu i výboj.

To je program předevšim rakouský, požadavek mocné říše se silným ústředím, s mocným sněmem říšským ve Vídni; zde ovšem zároveň vyčteno zvláštní poslání Rakouska, které později (1865) obsiřněji vložil P. v *Idei státu Rakouského* — Rakousko má býti záštitou svých rovnoprávných národův. Odpor k Rusku vysvětluje se P-kého liberalismem, jenž Rusko tehdejší, dusící Poláky a vystupující proti všemu, s čím sympathisovaly pokrokové snahy západu, pojal v nenávisť. K vědomí slovanskému znal se však P. stejně rozhodně, jako kdysi v Uhrách, a dokázal to živým účastenstvím svým v přípravách k slovanskému sjezdu pražskému, jehož myšlenka sice vznikla v Chorvatsku a to ze snahy stvořiti protiváhu k parlamentu frankfurtskému, ale jež musila mnoho vítána býti P-kému, snícím o spojení svobodných národů slovanských v mocném Rakousku. Proto myšlenka sjezdu zastávána je právě v okolí P-kého, v kruzích, lze říci, literárních; za to nebudeme mezi svolavateli právě hlavní z těch mužů, kteří byli v březnu stáli v čele státoprávní akce petiční. Myšlenka sjezdu omezena záhy jen na Slovany rakouské a 5. kv. vydáno prohlášení, na-

psané P-m, jimž ubezpečovala se veřejnost o loyálné rakouských cílech sjezdu. V téže době (6. kv.) P., vykonávaje mandát Národního výboru, sepsal manifest k Moravanům, v němž snažil se zaplašiti odpor jejich proti centrálním úřadům koruny České, požadovaným v peticích z března pro Prahu — pěkně psaný projev tento je zase povahy v jádře státoprávní; z něho bychom musili souditi, že P. chtěl organizaci dosti centralizovaného státu Českého v historických hranicích, jenž by ovšem v některých důležitých oborech státního zákonodárství podřízen byl ústřednímu parlamentu ve Vídni.

Ale nejasnosti, odporův a neuvědomělosti, zejména v české otázce státoprávní, je r. 1848 i později tolik, že dlouho by bylo obrátit se jejich analýs a jejich smířováním. Dne 25. dub. vláda Pillersdorffova vydala první ústavu rakouskou (cislajtánskou), první nejrozhodnější od počátku dějin popření zvláštní osobnosti Čech a konstruování jednotného, ovšem konstitučního státu cislajtánského (vedle ústředního parlamentu připouštěla jen provinciální stavy »k opatření provinciálních interestů«); oč pokoušel se absolutismus, ale co nepovedl přece úplně, to mělo býti nyní uskutečněno cestou konstituční — a v Čechách se neozval hlas protestu! Jediný dr. Rieger navrhl tenkrát v Národ. výboru, aby výbor protestoval proti oktrojované ústavě — P. s jinými byl pro odklad toho, protože jen budoucí český sněm je, jak pravil, kompetentní k protestu. Ministerstvo bylo dosti spravedlivé, že chtělo, aby v sboru jeho byl zastoupen i český národ, a zvolilo k tomu P-kého. Dne 8. květ. byl P. povolán do Vídně; 9. květ. doručil mu Pillersdorff nejv. vlastnoruční list, jimž jmenován byl ministrem vyučování. P. po bezesné noci odmítl — a ve zvláštním promemoriu motivoval odmítnutí tím, že by prý jeho vstoupení do ministerstva bylo vykládáno jako osvědčení vlády pro slavismus, a to že zdá se mu býti zcela nevhodné, ač nechce-li vláda otevřeně se postaviti proti snahám parlamentu frankfurtského. Poměr k Frankfurtu, boj proti Všeněmcku je tedy stále hlavní politickou starostí P-kého; P-kého program rakouský zrodil se nepochybně z obavy před Všeněmckem, a toto stanovisko, patrně rozdílné od původních snah českých, jevících se v obou peticích březnových, nemohlo nepůsobiti velikým vlivem i na ostatní vůdce české politiky. Jak daleko tu P. byl ochoten jíti, patno z toho, že neodmítá portefeuille vyučovací, jak bychom čekali, z toho důvodu, že otázky kultu a vyučování musily by v příští federaci rakouské odkázány býti úplně skupinám zemským. Ostatek vložil zde P. svůj politický program podobně jako v psaní do Frankfurtu, jenže konkrétněji: svobodně Čechy nejsou možné bez mocného Rakouska, třeba je mohutné dědičné monarchie, jednotné říšské ústavy, ale vedle ní více rozličných ústav provinciálních (P. mluví zároveň o samo-

správě národnosti a zvláštních jimi vytvořených skupin zemí). Již tu můžeme pozorovati, že mezi politickými ideály na př. Riegrovými a snahami P-kého byl podstatný rozdíl, ale patrná protiva tato nemohla se dosti vyvinouti, když brzo potom, 16. květ., ovládla Vídeň i vládu vídeňská demokracie (cisař uchýlil se do Inšpruku) a když v Čechách nový chef vlády, hr. Lev Thun, počal nedbati rozkazů vídeňského ministerstva a spolu s Národním výborem připravovati vše pro příští český sněm a českou ústavu. Členem zřízené Thunem prozatímní rady vládní byl i P. a účastnil se jejích prací. V této době plně nejasných nadějí zahájen byl (2. čna) slovanský sjezd v Praze — nejpamětnější, tuším, zjev pohnutého roku. Čestné místo předsedy sjezdu náleželo Šafaříkovi, ale když zdráhal se je přijmouti, dostalo se P-kému — tak dopřáno bylo P-kému v čele zástupců slovanských kmenů z celé monarchie do- tvrditi stanovisko hájené v listu z 11. dub. důrazem projevu většiny národů slovanských. V zahajovací řeči, P-m pronesené, zní pouze hesla: svoboda a svornost; manifest sjezdu k národům evropským ze dne 12. čna, také P-m většinou vypracovaný, jest obranou práva malých národů k svobodnému vývoji a projevem pro Rakousko jakožto spolek rovnoprávných národů. Sjezd, jak známo, byl rozbit svatodušní bouří pražskou — jednou z nejpošetilejších a myšlenkově nejprázdnějších revolučních potřebek nezkušené mládeže, bohužel pošestilostí tak osudných následků. P. byl marně již dříve vybízel k rozumu a pokoji; nyní, v době, kdy Praha více než kdy jindy potřebovala plně svobody tiskové, shromažďovací a číleho politického života, nastal stav obležení, zrušen Národní výbor i prozatímní vláda; české politické snažení, dosud tak šťastné a tak imponující, bylo kompromitováno, sešlo s povoleného již ústavodárného sněmu českého a myslí národních, rozjařených již k boji s Vídní o zvláštní ústavu českou, zmocnila se pokleslost a beznadějnost. Za takového stavu věci učiněna největší politická chyba česká v XIX. stol.: čeští zástupci šli na říšský sněm cislajtánský do Vídně a pomáhali jako vládní strana budovati novou ústavu cislajtánskou — nenalézáme ani stop vědomí osudné chyby té a ovšem po P-kého dosavadních projevech politických ani jí hledati nemůžeme. P. by) zvolen (v čci) v šesti volebních okresech a přijal mandát za Nové město Pražské; od 16. čce byl ve Vídní. Naděje v převahu slovanské většiny zmařeny již po několika dnech, když důležitý výbor ústavní, jenž měl vypracovati osnovu říšské ústavy, volen po 3 poslancích z 10 guberniálních obvodů, tak že Němci nabyli v něm většiny. P. ovšem vedle Pinkasa a Riegra zvolen byl za Čechy a zvolen byl i do subkommissionu pro vypracování návrhu ústavy. Jinak ve sněmu P. mnoho nemluvil; v debattě o zrušení roboty staral se o to, aby vrchnostem dostalo se za ztráty utrpené při-

měřené náhrady. Dne 2. září ministerstvo (Wessenberg-Doblhoff) nabízelo mu znovu portefeuille ministra vyučování; P. zase odmítl z toho důvodu, aby Němci nebyli uraženi. Ke konci září ujal se rozhodně bána Jelačiče proti nedůvěře vlády; události z nejbližších dnů daly mu za pravdu; teprv potom jmenován Jelačič velitelem císařského vojska v Uhrách. Ale následek byl, že 6. října vypukla ve Vídni revoluce, před jejímž hrozbami musila velká část poslanců z pravice prchnouti; ostatek sněmu dostal se pod vliv polorevoluční vlády vídeňské. P. byl tou dobou v Praze a staral se s přáteli svými usilovně, aby dvůr nevzal si z revoluce zá- minku k reakci. Dne 24. říj. čeští poslanci vydali prohlášení v tom smyslu, sepsané P-m, kde zase rozvíjí se P-kého program obrozeného Rakouska, velmi ostře odsuzuje revoluce vídeňská a násilné snahy Maďarův. P. a Pinkas byli posláni ke dvoru do Olomouce se žádostí, aby říšský sněm byl brzo svolán k pokračování jednání do Kroměříže. Když k tomu v listop. došlo, P. účastnil se v Kroměříži horlivě porad subkommissionu ústavní; byl-li již v září ve Vídni vypracoval prvý návrh ústavy, redigoval jej nyní s mnohými změnami po druhé (poč r. 1849); ale když stanovisko jeho nedocházelo schválení u většiny ústavního výboru, vystoupil z něho (poč. února). P-kého návrh ústavy rakouské nestojí ovšem na stanovisku stát. práva českého, není to ani program federalistického Rakouska, nýbrž jednotného státu Rakouského, ponechávajícího jednotlivým skupinám guberniálním (tenkrát jich bylo deset; jedním z nich byly Čechy, jiným Morava a Slezsko; mezi oběma částmi českých zemí tedy nemělo býti zvláštního spojení žádného) jistou autonomii. Dvoji moc, dvoji vláda a dvoji kompetence měla dle toho nastati v ústavě rakouské: moc říše a moc jednotlivých skupin zemí dle dosavadních guberniálních obvodů. Říši byly vyhrazeny záležitosti cis. domu, záležitosti zahraniční a vojenské, říšské finance, obchod, veliké komunikace a materiální zákonodárství civilní a trestní; pro tyto obory měl býti ministerským předseda a 4 říšští ministři. Skupinám zemským ponechána polit. správa zemská, justice (administrace její), vyučování a kultus, zemské finance, zákonodárství zemědělské a průmyslové, záležitosti obecní a zemské kommunikace. Do říšského sněmu (o jedné komoře s každoroční obnovou jedné třetiny poslanců) měly voliti poslance sněmy zemské a to vždy jednoho na 150.000 obyvatelův. Zemské skupiny měly míti v čele vlády zemského ministra (v důležitých skupinách mohl slouiti místokrálem), odpovědného sněmu, ale i sněmu říšskému a koordinovaného ministrům říšským; jemu po boku mělo býti pro jednotlivé obory správní 5 minist. radů (v zemích, kde bude místokrál, tyto radové mohou slouiti ministry). V druhé, kroměřížské redakci svého návrhu P. vynechal jen paragrafy o rozdělení mocnár-

ství v zemské obvod; tu patrně chtěl, když již bylo lze doufat, že revoluce uherská bude povolená a Uhry ovládnány budou z Vídně (naděje ta byla vítána P-kému, jenž již tenkrát byl rozhodně proti dualismu), rozdělení jiné i na Uhry se vztahující, a to na základě národnostním; v tomto smyslu mluvil ve výboru, zejm. 23. led., navrhuje osm skupin národních a počítaje k skupině německé i německé části Čech, Moravy a Slezska (ale hned poznamenal, že rozdělení Čech je prakticky nemožné), ke skupině české české části těchto zemí a uherské Slovensko. Tak došlo v lednu v ústavním výboru k debatám, v nichž němečtí centralisté a také Poláci hájili historických individualit zemských, P. pak rozdělení národnostního. Zde tvrdil P., že země tvořící Rakousko jsou pouhé provincie, že nemají povahy států suverenních. Živým dějinám, pravil, třeba dáti přednost před pergamenovými; jako Němci a Vlaši, tak i Slované chtějí býti spojeni. V tomto projevu můžeme postihnouti snad praktické cíle P-kého programu rakouského: stvoření Rakousko s převahou slovanskou a scelití slovanské kmeny, většinou rozptýlené v několika zemích. Návrh jeho byl však příliš revoluční, aby mohl získati sobě většinu výboru; P. jenž byl hluboce přesvědčen o jeho ideální spravedlivosti, zůstal mu věren ještě po léta.

Dříve než plný sněm mohl projednati hotové návrhy ústavního výboru (P. doufal, že ve sněmu, majícím většinu autonomní, uhájí svého stanoviska), byl rozpuštěn a poč. března oktrojována říšská ustava, centralistická a i na Uhry se vztahující. Byl to pouze přechod k opětnému absolutismu, k němuž skutkem došlo teprv 31. pros. 1851. Z té doby máme od P-kého dva projevy; prvý, dosti obšírný (Osvědčení poslancův českých o působení svém na sněmu říšském ve Vídni a v Kroměříži r. 1848 a 1849 z 21. břez. 1849), jenž vydán je ve shodě a jménem 41 českých poslanců, je výkladem a obranou dosavadní politiky české a tedy politiky P-kého, nám již známé, druhý (O centralisaci a národní rovnoprávnosti v Rakousku) je článek, vyšlý v Havlíčkových »Národních Novinách« 21. pros. 1849, kde P. hájí svého programu národnostní autonomie podobně jako ve výboru ústavním v Kroměříži, jenže již větší důraz klade na protesty proti centralisaci, proti nadvládí němčin a zejména proti nařízenímu vyloučení jazyka českého z vnitřní služby úřední. O článku tomto poznamenává P. později, že vládní orgány jej těžce nesly a on sám že by se byl octl bezmála u vojenského soudu na Hradčanech (v Praze byl totiž stav obležení). Jisto jest, že P. od r. 1849 počínaje byl vládě osobou zvlášť nemilou; ve vyšších vojenských kruzích pražských, jak se zdá, věřilo se perfidním udáním, přičítaným uherskému členu Slovanského sjezdu, Marcelu Tuřínskému, podle nichž i P. byl tenkrát nebezpečným konspirátorem (v Kro-

měřízi P. byl nucen ujist'ovati i o stycích svých s M. Bakuninem, že cillily jen, jako celý sjezd, k utvoření nového, spravedlivého Rakouska), a vynikající člen vídeňského ministerstva, hr. L. Thun, jež byl P. r. 1848 v dnech svatodušních pomáhal vyprostiti ze studentského zajetí, měl P-kému za zlé, že byl opustil cele půdu práva historického a znemožnil politiku, již by stavové ve shodě s občanskými zástupci národa působili v duchu březnových petici a Národního výboru. Mezi šlechtou k Čechům se hlásící mělo toto stanovisko dosti přívrženců (s tím z části souvisí definitivní odpadnutí některých rodin šlechtických od Čechů) a mělo je i mezi pražskou českou intelligencí, pokud nebyla oddána liberalismu tak rozhodně jako P. P. zkusil nepřiznati vlády i jako president Sboru pro zřízení Národního divadla (od září 1850) — nebyl připuštěn ani k audienci u císaře — i v tom, že byl dán pod policejní dohlídku; v pražské společnosti pokládány byly styky s ním za tak nebezpečné, že K. J. Erben na př. odvažoval se navštěvovati jej jenom v noci. Zdá se však přece, že toto pronásledování bylo více dílem polic. ředitele praž., Sacher-Masocha, než vlády Bachovy. P-kého, jehož politické chování v pohnutém roce 1848 i později bylo přece ideálně rakouské a loyální, musila ovšem reakce a její policejní metoda, i jeho k nepřátelům říše počítající, roztrpčovati, ale ještě více bolelo jej, že i v společnosti pražských vlastenců a literátů jevila se nedůvěra k němu: jedni souhlasili se stanoviskem Thunovým, jiní se báli kompromittovati se přátelským stykem s mužem vládě nepřijemným. S tím souvisí zamítnutí návrhu P-kého o vydávání Slovníku Naučného skrze Matici. P., nanejvýš roztrpčen, složil v únoru r. 1852 jednatelství musejní i praesidentství Sboru divadelního a v červenci na to — propadl při volbě do výboru musejního; volili jej jediní Berger a Šafařík. Již dříve byl psal trpce Havlíčkovi; Jsem vypuzen z proudu života národního. P., jenž již dříve se zřetelem k chorobě své paní byl se rozhodl nevstupovati politicky, uzavřel se nyní veřejnosti cele — osm let následujících vyplněno je pilnou prací na »Dějinách«, v níž P. hledal takřka útěchu nad zklamáními přítomnosti. Jediný Havlíček stál tenkrát P-kému blízko; vmluvný dokument tohoto přátelství a zároveň vysvětlení jeho podává Havlíčkův spis »Duch Národních Novin«, v květnu 1851 P-kému připsaný těmito slovy; »Statečnému muži, panu Dr. Fr. P-kému, dějepisci českého národa, věrnému hajiteli svobody a práva...«

Prvý politický hlas český po pádu absolutismu je memorandum Riegrovo císaři z 14. června 1860, podepsané na prvním místě P-m — stížnost na bezpráví, jež se děje českému národu, zejména v ohledu jazykovém, vyznívající v skromnou žádost o povolení českého listu politického. Výsledek byl založení Krásova »Času« a s poč. r. 1861

Grégrových »Nár. Listů«. P. po dlouhé době chopil se péra, aby napsal (v led. 1861) dva články o poměru Moravanů k Čechům, upomínající obsahem mnoho na projev z 6. května 1848: zastává se tu »jednoty a celosti« zemí koruny České, mimořádných sněmů z celé koruny, tak že bychom zase souditi mohli, že P. stál na státoprávním stanovisku. K tomuto stanovisku českou politiku značně přiblížil památný diplom říjnový z r. 1860 (mluvci o historicko-politických individualitách, o právech historických a rozličnosti království a zemí a slibující sněmům zemským značnou moc zákonodárnou), ale daleko ještě nezískal jí sobě cele. Když v dubnu r. 1861 sešel se prvý český sněm na půdě ústavy únorové — volby řídili P., Rieger a Brauner; P. přijal mandát ve venk. okresu karlínsko-brandýském —, byla to pouze část velkostatkářů, která podala prohlášení státoprávní; poslanci česko-národní se k prohlášení nepřidali, ano P. chtěl dokonce přihlásiti se k slovu a tvrditi, že ústavnost moderní (šlechta ohrazovala se proti ústavě únorové ve prospěch práv a svobod král. Českého) není opuštěním historické půdy, ale návratem k politickým zřízením slovanského práveku. Šlechta však již tenkrát hledala dohody s českými poslanci lidovými, ale tu nevyjednávala s P-m, nýbrž s Riegre a Braunerem, kteří ode dávná byli stanovisku jejímu bližší než P. — ale i Riegrovi i Braunerovi jde tou dobou víc o rovnoprávnost národní než o státní právo. P., jenž jediný z Čechů byl povolán do panské sněmovny, promluvil tu r. 1861 několik řečí; jednou vyzložil znovu své teorie o světově centralisaci a dokazoval s toho stanoviska Uhrům, že je nutno, aby se státně připojili k většímu celku — všude pozorujeme, že P. stále trvá při zásadách již ke konci let čtyřicátých zastávaných. Pozoruje svou osamocenost v panské sněmovně, vyžádal si 30. září dovolenou a nikdy již ji nepřerušil; na sněmu českém r. 1861 neměl důležitější řeči. Byl to týž sněm, jenž, obsílaje říšskou radu, učinil to s protestem tendence státoprávní, ač ještě neujasněné, víc na říjnovém diplomu než na historickém právu založené, a na právní půdě diplomu stojí také motivace, kterou podali čeští poslanci v červnu r. 1863, zahajující passivní odpor proti radě říšské. P. byl odpůrcem obeslání rady říšské od počátku, ale v tom také odvolával se především na to, že ona není splněním slavných slibů diplomu. V zasedání českého sněmu z r. 1863 P. promluvil velikou řeč proti nespravedlivému volebnímu řádu.

V prvé době passivního odporu, na jaře r. 1865, ještě za éry Schmerlingovy, P. napsal největší svůj spis politický *Idea státu Rakouského* (vyšlo v »Národu« v dub. a květn. a ve zvl. otisku; něm. překlad od Vil. Kienbergera »Oesterreichs Staatsidee«). Není náhodou, že P. ke zvláštnímu otisku připojil i svůj list do Frankfurtu z r. 1848 i článek o národní rovnoprávnosti z r. 1849 — ve spise

svém P. rozvíjí zase a podrobně zastává své pojetí Rakouska, jehož raison d'être je státní spojení a mocná ochrana svobodného vývoje jeho rovnoprávných národů. P. vychází ještě od práva přirozeného a od národnosti, tedy od jednotky ethnografické, nikoliv politické, vykládá práva národův a povinnosti státu k nim a dospívá k požadavku rovnoprávnosti, jako jedině možnému řešení poměru národnosti k státu i mezi sebou. A požadavek rovnoprávnosti vede dále k požadavku ústavy federativní (slovo to ve zvl. rakouském smyslu pojat; lépe by bylo: autonomie národnosti), jejíž nutnost vyplývá i z jazykové rozmanitosti monarchie. Při tom P. vykládá a — koriguje svůj rakouský program z r. 1848—49; pravil-li tenkrát: »kdyby Rakouska nebylo, musili bychom je nově založiti«, měl na mysli pouze Rakousko spravedlivě; byl-li tenkrát pro utvoření teritorií čistě národnostních, má (jak sám praví) nyní, když uherská theorie o historicko-politických individualitách našla oblibu i u národův i u vlády, návrh takový za nevhodný a nemožný a je pro rozdělení na základech historických. Přiznává zároveň revolučnost svého návrhu staršího (»o mně jakožto historiku mnozí lidé ani dovtípniti se neuměli, kterak já mohl v takové míře zapřítí historické zásady«) a svou doktrinárnost, jež však není tak urputná, aby chtěla provésti své proti všem. Ostatek je polemikou proti centralisaci a zejména proti hrozícímu dualismu: P. chce, aby říše zůstala jednotna a v ní utvořily se skupiny zemské (země uherské by mohly tvořiti tři skupiny), každá zastoupená vlastním ministrem při ústřední vládě a účastná vnitřního zákonodárství, ale každá slevující státu z práv svých, co k moci monarchie je nezbytno. Ačkoli P. nestojí ještě na stanovisku státoprávní, není přece již důsledný v úvahách svých, vycházejících od přirozeného práva národnosti, připouštěje historické skupiny; tu a tam najdeme již akcenty rozhodně státoprávní (podřízení sněmu českého pod říšskou radu je proti vši historii); spis končí se hrozbou panslavismem pro případ, že by ve Vídni odhodlali se k dualismu. »Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm!«

Celý spis, jak patrné, je dokumentem podstatné změny v politickém stanovisku P-kého, hájeném od r. 1848. Tento obrat počíná se již dříve, asi od r. 1863, a souvisí poněkud s roztržkou mezi politiky českými, v té době se počavší a vyvinuvší se v rozdíl stran staročeské a mladočeské. Ve sporu mínění šlo nejvíc o poměr k šlechtě a poměr k povstání polskému; jakmile Rieger se svými přáteli počal sblížovati se s historickou šlechtou, jevil se to jedné části mladších politikův zradou zásad demokratických; P-kého a Riegra neschvalování polského povstání (1861—1863) vyneslo jim s týchž stran výtku sympathií s »hlavním potlačovatelem svobody«, carstvím ruským.

Opposice stála vlastně na stanovisku P-kého z r. 1848. Ten ovšem zklamán v mnohé příčině ve svém věřícím liberalismu à outrance díval se na otázky, o něž šlo, mnohem reálněji. Na venek roztržka mezi stranami byla hotova, když Rieger s P-m a Braunerem byli nuceni založití proti »Nár. Listům« (15. pros. 1863) denník »Národ«, jehož program byl vlastně totožný s programem »Nár. Listů« (napsaným Riegrem) — když J. Malý v Nauč. Slovníku označil »Národ« za list »konservativně národní«, podali P. a Rieger proti tomu (v dub. 1865) veřejné osvědčení, v němž opravovali, že list jejich je svobodomyšlný a federalistický. Ještě nepřátelštěji proti P-kému psal čtrnáctidenník kn. R. Taxise »Boleslavan« — proti němu vyzložil P. (v čnu 1863; ještě v »Nár. Listech«) své stanovisko k polskému povstání. Právil, že není přítelem carství; poslední car však, jenž vrátil milionům nevolníků osobní svobodu, není utlačovatelem, ale osvoboditelem. V tom nalézal vysvětlení pro změnu svého stanoviska k Rusku od r. 1848 (dotkl se tu zklamání svého v nadějích r. 1848 i v jiných směrech) a vyzložil velikost a moc Ruska a důležitost jeho politikou a nerozumnost polského počinání. O rok později (»Národ«, 5. ún.) vrátil se k otázce ještě jednou a snažil se ukázat i rub chválené svobodomyšlnosti polské — zde P. je již cele získán víře v důležitost Ruska pro Čechy a stanovisko to souvisí ovšem s konečnými projevy v »Idei státu Rakouského«. V »Národu« ještě v několika člancích bránil politiky své a své strany: odmítal výtky zpátečnictví, zaprodání šlechtě, vykládal s důrazem, že demokratem býti nepřestal, ale že zavrhuje nerozvázné heslo: šlechty nepotřebujeme, dotýkal se s pohrdáním socialistických teorií francouzských i pokleslosti židovsko-německé žurnalistiky. »Národ« zanikl v květ. 1866; odtud P. již do novin psal málo kdy.

Když po pádu Schmerlingově (v čci 1865) konstituovalo se ministerstvo Belcrediovo, od něhož čekán návrat k říj. diplomu, Rieger se souhlasem P-kého počal s ním vyjednávat; v čci r. 1866, za války s Pruskem, P. odjel s Riegrem do Vídně jednat s Belcredim, Poláky i Jihoslovany, ale z jednání nebylo nic; Belcredimu šlo především o otázku uherskou. Sněm český r. 1866, již s většinou českou (protože šlechta historická nabyla v kurii své většiny), obrátil se k císaři adresou s požadavky státoprávními (P. přeložil ji pouze do němčiny; ostatek pronesl tu menší řeči nedůležité), ale když v únoru r. 1867 protestoval proti mimořádné radě říšské, svolané k řešení otázek ústavních, a dovolával se zase státoprávní bytností koruny České, byl rozpuštěn, vláda Beustova opatřila šlechtě ústavověrně většinu nad historickou a provedla dualismus. Čechové odpověděli protestem státoprávním (dub. 1867), opuštěním sněmu, v němž byli v menšině (P. byl předním zastancem passivní po-

litiky a protest ovšem podepsal), a pouti do Moskvy na národopisnou výstavu v téže době, co v Pešti připravovali korunovací císaře Františka Josefa na krále uherského. P. s Riegrem jeli do Petrohradu přímo z Paříže (kde byli na světové výstavě); P. byl jedním z nejváženějších členů slovanských deputací, jež car Alexander II. v Carském Selu přijal a oslovil »Rodnyje bratja z rodnoj země«. P. mluvil krátce i v Moskvě, při sjezdu všeslovanských učenců a umělců, vzpomínaje slovanských zasluh Dobrovského a Šafaříka.

R. 1868 v červnu Beust za přítomnosti císařovy v Praze navázal styky s P-m a Riegrem; rozmluva nevedla ke shodě, a když Beust dal v listech sobě blízkých osočovati oba národní vůdce české pro jejich pout' do Moskvy, P. i Rieger podali (v »Nár. Pokroku« 10. čce) veřejné osvědčení o naprosté loyaltitě svých styků v Paříži i v Rusku. V projevu tom P. ještě moment státoprávní spojoval s národnostním (upravil v tom směru návrh napsaný Riegrem), ale brzo potom (srp. 1868) podepsal beze vší výhrady státoprávní deklaraci lidových poslanců českých proti ústavě prosincové, navrženou Riegrem, podepsal ji na prvním místě. A v duchu jejím, ve smyslu státoprávním, mluvil sám o rok později (září 1869) v řeči k voličům svým v Karlíně (»jedná se nám o to, má-li býti naše království samostatným, aneb má-li zajít v něm, co posud není známo, což zovou Cislajtání«); směle, prudce a roztrpčeně zní to stanovisko v jeho článku ve vídeňské Schuselkové »Reform« z květ. 1870. Toto roztrpčení ovládlo P-kého právě v době, kdy vláda Potockého jala se jednati s Čechy; když v čci 1870 A. Helfert přijel zkoumat v Praze půdu pro jednání, našel P. k jeho nesmířitelného. O obeslání sněmu zemského, kde vláda dala Čechům většinu, však stál a byl v deputaci, jež 18. září měla u panovníka audienci. Dojem audiencie byl neuspokojující, a P. byl proto i nadále proti vší ústupnosti k požadavku vlády, aby Čechové obeslali říšskou radu. V jednáních Čechů a sněmu českého s vládou Hohenwartovou r. 1871, vzbudivších tolik nadějí, neměl již P. úcastenství vymykajícího; je tu vic divákem; duši české politiky je zet' jeho Rieger — jako dříve, tak i po pádu Hohenwartově P. zůstal ovšem rozhodným zastancem passivní opposice, nyní i proti sněmu zemskému, a poslední jeho projevy politické jsou obranou této taktiky. Hněvy pro to, že mladočeští poslanci na sněm vstoupili (v září 1874), kalí poslední léta jeho života; projevem jejich je polemika proti mladočeskému stanovisku vůbec v článku *O roztržce v národě českém* z r. 1875 (»Pokrok z 11. květ.). Ale i ten článek z velké části je věnován minulosti, a politické projevy tohoto druhu, retrospektivní úvahy o české politice posledních třiceti let, úvahy o situaci Čechů vůbec, vyrůstající v slavnostní projevy a obrany stanoviska a snah celého národa, plynou

z péra jeho právě v těchto posledních letech jeho života — P. píše svou závět politickou a buditeckou. Sem náleží *Doslov na místě předmluvy k Radhostu*, psaný r. 1872 v Malči (vyšel také v němec. překladu pod titulem P.-s *Politisches Vermächtniss*), *Schlusswort vom J. 1874*, jímž končí se »Gedenblätter«, sem konečně počítá lze několik projevů příležitostných, řečí při slavnostech a shromážděních.

V projevech těchto P. vydává především počet ze své politiky a formuluje svá poslední stanoviska. Politiku svou z r. 1848 prohlašuje nyní za »omyl těžký a osudný«, »velikou politickou chybu, největší, které jsem si vědom, že jsem se kdy dopustil«. Není tu řečeno sice přímo, že odsouzení toto platí opuštění půdy státoprávní; ze souvislosti vysvitá, že platí pozitivnímu jeho programu z r. 1848, snaze po utvoření mocného, spravedlivého Rakouska (P. praví, že chybou jeho byla důvěra v lidskost a lásku Němců ke spravedlnosti), ale musíme tomu nepochybně rozumět i jako odsouzení politiky neznající státního práva českého, a v té věci ovšem nemůžeme P.-kého před P.-m samým bráti v ochranu. Na místo rakouského nadšení z let dřívějších nastupuje nyní skepse; P. praví, že český národ stál a stojí vždy ne Rakouskem, ale sám sebou, a opakuje, že ztrácí naději v zachování toho Rakouska, v němž na místě absolutismu jediného panovníka v době předbřeznové vstoupil nejbezohlednější absolutismus plebeme Čechům nepřátelského a o němž lze citovat slova sv. Augustina »remota iustitia quid sunt regna nisi magna latrocinia?« Má-li jakousi naději, je to ta, že dynastie i monarchie nevyhnutelně potřebují národa českého: bez něho by nemohly čelit nižšímu opravdovému nebezpečí, zvláště zahraničnímu. »Rakousko bude federativní, anebo ho nebude.« Němcům znovu a znovu vytýká nárůživost panovačností, jež roste každým rokem; »pocit práva u národu toho«, praví, »zaniká již vůbec v pocitu pouhé moci«. Doufal-li P. ještě r. 1868 v spravedlnost a humaní smýšlení větší částky českých Němců, mluví r. 1874 jen o vzrůstu zpuštění německé od vítězství z r. 1871 a o nezbytném světovém zápasu mezi germanismem a slavismem. V tom pak doufá především v probuzený cit a uvědomění národnosti a solidárnosti slovanské (to jsou poslední slova P.-kého, pronesená 26. dub. 1876), doufá, že veřejně mínění velikého Ruska konečně přece ovládne vědomí slovanské a tak uskuteční se onen panslavismus, jenž nedovolí již nepřátelům našim páchatí ono zlé na Slované, kterému byli zvyklí od věků. Není to ovšem touha po ruském panství nad Čechy ani po jazykovém a náboženském sjednocení s ruským národem — P. nejen že odmítá sny o utvoření všeslovanského jazyka jako »sny a nic více«, snahy Hilferdingovy o srovnání Čechů s Rusy v písmě označuje za pium desiderium, přijetí pravoslavi od Čechů po-

kládá za sotva možné, ale polemizuje zcela rozhodně proti těm Rusům, kteří žádají od Čechů, aby se porušili: mezi takovými Rusy a fanatiky maďarskými a německými není rozdílu; »kdybychom někdy musili přestatí býti Čechy, pak nám bude moci býti dosti lhostejno, staneme-li se Němci, Vlchy, Maďary neb Rusy«. Není to také očekávání pomoci od vlády ruské a carského trůnu, u něhož stále ještě přednost mají dávné tradice a sympathie německé — P. představuje si ideální budoucnost asi tak, aby Rakousko žilo v přátelství s Ruskem (idea federativního Rakouska předpokládá vždy, praví, přátelení jeho s Ruskem, jakož i s jinými mocnostmi), s Ruskem proniknutým zásadami slovanskými, »jichžto přední známka jest mírumilovnost a nebažení po panství«. Potom snad nastane aera slovanská v dějinách lidstva, »kdežto člověčenstvo ve spravedlnosti a míru dojde úspěšného povolání svého«. Zde je P. blízek teoriím ruských slavjanofilů, zde domnívá se i v sektářství ruském postihovati důkaz identity ducha českého a ruského co do víry a náboženství — jen v Doslovu k »Radhostu« jsou výklady jeho o poměru k Rusku patrnou hrozbou utiskovatelům.

Ale nejen k otázkám politickým i k hlubším problémům doby zaujímá P. v »Doslovech« svých kritické stanovisko. Vytýká s důrazem svou svobodomyšlnost, ale chápe ji jako »upřímnou touhu a snahu po zrušení každého útisku i každé poroby mezi lidmi«, označuje ji za snáselivou vždy a všude, ctící i svobodu jiných a uznávající oprávněnost každého přesvědčení. Svoboda bez mravního podkladu, bez práva a spravedlnosti, praví krásně, jest jen pud dravce, je libovůle a tyranství despoty. Proto zavrhuje vulgární liberalismus, s jeho nepřátelstvím proti církvi a proti kněžstvu (dení deklamace liberálního tisku a parlamentárního řečnictví proti kněžstvu označuje jako hlavní zlo naší doby; duchovenstvo je, praví, přece hlavní strážce a zachovatel mravního povolání člověčenstva, a v článku *O náboženství a víře*, napsaném pro »Pokrok« r. 1873, podniká obranu katolického kněžstva českého přítomnosti i minulosti); je-li vláda kněžská o sobě sama zlo, je mnohem horším zlem úplná nenábožnost, nevěra, ateismus, pantheismus nebo surový materialismus, krátce nihilismus, jemuž »liberalismus našich dnů« slouží vědomě i nevědomě. Proti nauce pantheismu a materialismu praví jindy, že ona strhuje člověka do bestiality; v souvislost s filosofií tou uvádí německé teorie o právu k moci a panování, tak nebezpečné svobodě soudních národů. Staré své stanovisko, nepřiznivé bojům náboženským a sporům dogmatickým, vytýká znovu; mezi konfessemi křesťanskými dává přednost vyhynuté Jedinotě Bratrské proto, že kladla důraz na jádro učení Kristova, lásku k bohu a lásku k bližnímu, a starala se především o praxi křesťanství. Stojí ovšem i nyní v témž po-

měru ke křesťanské věrouce, k němuž byl dospěl v Prešpurku, na stanovisku téže veliké filosofie o pokračování k božnosti, již lze nazvat moderním náboženstvím; pozorujeme-li v čem rozdíl podstatný, je to ten, že věří nyní v boha osobního. V souvislosti s touto filosofií i se zkušeností dějinnou je jeho víra v pokrok ducha lidského; »jiskra božství do něho vstřípená nedá se žádnou mocí cele umořiti«; třeba jest ovšem, aby dobří lidé nelenili a pomáhali světu proti tmě, právu proti násilí, ušlechtilé mysli proti popudům bestialným, aby »pomáhali rozšířit a upevnit na zemi říši pravdy a spravedlnosti...«

P-kého odpor proti teoriím materialistickým a jeho hluboká religiozita spolupůsobily mnoho i v jeho názírání na otázku dělnickou a židovskou. P. zahrnoval nejen francouzské nauky kommunistické, nejen rozlišování proletářův a bourgeoisie v tom směru, jakoby jen mezi oněmi bylo lze naléztí pravou šlechtnost, mezi těmito bezmála jen samé šibaly, ale stál proti základním programovým thesím internacionální demokracie vůbec, v tom i proti všeobecnému právu hlasovacímu. Socialismus, napsal, dá se jen potud chváliti, pokud se rozumí a provozuje ve smyslu prvověké církve křesťanské nebo Jednoty Bratrské, tedy dobrovolnou solidárností bohatých s chudými; požadavek rovnosti všech lidí nazval »věčnou utopií«, o právu hlasovacím žádal zcela logicky, aby ho účastní byli pouze ti, kdo jsou k němu schopni; právo hlasovací je právo politické, nikoliv přirozené, nikoliv všelidské; ostatek prý zkušenost ukazuje, že není nutně potřebí, aby ten neb onen stav byl zastoupen na sněmu, jde-li o to, aby spravedlivým žádostem jeho bylo dosti učiněno (odvolával se na zrušení poddanství a roboty r. 1848), — dělníci nechť jen rozumně veřejnosti předkládají skutečné křivdy, jež se jim dějí, a při svou, jejichž obtíží P. nezneuznává. Antisemitou učinilo P-kého, jak se zdá, žurnalistické působení židovstva proti českému národu. P. několikráte s rozhořčením ukazuje na malou, ale nadmíru činnou stranu, která neopovrhuje žádným prostředkem, aby se Čechové, opuštěný předvoj Slovanstva, stali nejvíce osoučovaným národem v Evropě, předmětem posměchu a opovržení. Jsou to židé, o nichž P. praví, že již panují v Němcích a ovládají veřejné mínění, zejména ve Vídni. Jim, praví, stačí jako Šylokovi jen legalnost, co nad ní vyniká ve světě mravním, toho neznají; v ohavnosti mají vše, co historicky se ustrojilo, protože historie neposkytuje jim titulův pro jejich pretense. Působení židovskému přičítá P. především onen protikřesťanský ráz vulgárního liberalismu a poněkud i zásady »zlopověstné internacionály«. I v této příčině P. proti dřívějšímu se pozměnil; r. 1848 byl ve vyloženém smyslu nepsal.

R. 1848 P. byl napsal, že vždy klade zájem humanity výše než zájem národní. Vskutku

nebylo P-kému zájmu vyššího a světějšího nad prospěch jeho národa, P. je především nacionálem, ale nacionalismus jeho je nesen velikými zřeteli humanity a v tom směru třeba projevu jeho rozumětí. Již r. 1828 stěžoval si na kosmopolitický philanthropismus, dusící city národnosti, r. 1842 vyzložil, že pracovati pro blaho lidstva znamená především pracovati pro osvětlu a blaho svého národa; vlastenectví bylo mu cestou k humanitě a proto mělo založeno býti na zásadách pokroku, práva a pravdy. A v tomto směru P. neustával býti činný, v tomto duchu vybudován je jeho program práce národní, jim nesena jest odpověď jeho na otázku národního sebezachování, jim dýší jeho poslední rady, prosby a závěti. Jako již dříve v letech čtyřicátých, tak dovozoval i nyní opět a opět, že národové klesají nebo rostou jen vinou nebo zásluhou vlastní a ve vývoji tom že nerozhoduje moc fyzická, ale duševní. »Intensivně velikým býti nebo stávat se je na vůli a moci každého, kdo zcela se zření nespustí své určení všelidské«, t. j. kdo stojí o své vzdělání a ušlechtilení rozumové i mravní. Osvěta je to především (»osvěta a vědy«, »národní osvěta«), na kterou P. klade důraz: »hled'me jen povzbuzovati v národě našem ducha pravého vlastenectví a pravé osvěty, a vítězství je naše«, »teď potřebí, abychom se vzdělávali a dle vzdělaného rozumu jednali«. A vedle toho znějí neméně silně výstrahy proti násilí (»varujeme se křivdy, abychom zůstali na vrchu morálním«) a žádosti o setrvání v obraně a věrnost k pravdě a spravedlnosti. Prosbou o věrnost k sobě, pravdě a spravedlnosti končí se doslov »Radhostu«, jí končí se předmluva k poslednímu svazku »Dějín«, a prosba ta zní s velitelským důrazem i v hesle, jež si P. oblíbil: Svoji k svému a vždy dle pravdy. V řeči ve »Svatoboru« z r. 1864 (P. byl předsedou tohoto spolku ku podpoře spisovatelův a napsal mu i r. 1861 stanovy; od založení jeho r. 1862 až do r. 1875 byl jeho předsedou) P. zdůvodnil požadavky tyto zkušeností dějinnou: »kdykoli jsme vítězili, dalo se to pokaždé více převahou ducha, nežli moci fyzickou, a kdykoli jsme podléhali, býval tím vinen vždy nedostatek duchovní činnosti, mravní statečnosti a odvahy; nepovzneseme-li ducha svého a ducha národu našeho k vyšší a ušlechtlejší činnosti, nežli jest u sousedův, nejen nedobudeme si čestného místa v řadě národův, ale neuhájíme konečně ani přirozeného bytu svého«. Sem pak náleží veliké poučení, jež zůstavil P. národu svému svým výkladem českých dějin; uzavíratí se kulturním proudům ciziny, zejména Německa, bylo by neštěstím; třeba cizinu »zažívatí a přemáhati« — tím silí se duch národů, šíří rozhled, do duše vkládají se vždy nové zárodky myšlenek a udržuje se v ní činnost ušlechtilá. Tak mluvil P. k svému národu — a proti německým snižovatelům českého snažení národního povstal nejednou (ve spise proti

Höflerovi, r. 1871 v »Zur böhm. Geschichtsschreibung«, roku 1874 v »Gedenklätter«) v krásných člancích, v nichž se zanícením, jež budí vědomí práva a pravdy, a s důrazem, jež diktuje obrana svaté věci, vytkl defenzivní ráz českého hnutí národního, veliký mravní význam této obrany, v němž dovolával se humanity a křesťanství, volal po rovnoprávnosti. Tu jako v celé činnosti jeho národní vidíme jej uprostřed onoho odvčkého boje, jež byl líčil v českých dějinách, na předním místě, na němž byl sledoval sám a vyličil řadu svých předchůdců, vůdců národa...

Vděčnost a úcta k nesmírným zásluhám starcovým projevila se ještě za života jeho rozmanitým způsobem, nejvýše zajisté ve velikém převzání »otce národa«. Již r. 1868 byly jeho sedmdesáté narozeniny oslaveny celou zemí způsobem neobyčejným a se značným účastenstvím slovanského světa, a událostí národní byla i slavnostní hostina na Zofině dne 23. dub. 1876, jež týkala se dokonání »Dějín«, kde však P. více slaven byl jako buditel a politik než jako historik. Jediný Rieger dotkl se veliké práce historické; dějiny české, pravil, jsou předmluvou k dějinám Slovanstva. Byla-li předmluva tak stkvělá, jak veliké bude dílo samo?... Brzo potom, 26. květ., P. zemřel, a pohřeb jeho (31. květ.) byl více než pohřeb krále; celý národ zastoupen byl při té nevidané manifestaci zářmutku, piety a vděčnosti, již podobně ve velikosti, opravdovosti a vroucnosti Praha neviděla. Tělo P-kého pochováno bylo v Lobkovicích, po boku zvččené choti jeho. Veliká slavnost stých narozenin P-kého z r. 1898 je dosud v živé paměti — hold tak velikolepý, sympatický svou snahou o poznání myšlenek a práce P-kého a velikou účastí ostatních národů slovanských, nebyl v národě českém vzdán dosud nikomu. Choť P-kého, Terezie, jež po dlouhá léta trpěla chorobou srdce (P. proto častěji pobýval s ní v Itálii, zejm. v Nizze), zemřela r. 1860; tichý stesk po ní neopustil P-kého do smrti. Teprv po smrti její P-kého domácnost, dosud převahou německá, se počestila. S manželkou svou měl P. syna Jana (*1830; v. t.) a dceru Marii (*1833), jež pojala za muže r. 1853 dra F. L. Riegra. Rieger bydlil odtud v domě P-kého, někdy Měchurovė, v Palackého ulici; v létě P. pobýval nejraději na statku Riegrovė v Malči. Vážnost a jakousi záduumčivost ve vzeření starcovė vytykají pamětnici souhlasně; vysoká jeho postava nachýlila se věkem, plet' vyholeného (až na bílé licousy po stranách) vrásčitého obličje byla bledá (»pergame novák«, praví A. Meissner); v posledních letech P. nosil vlásenku; oblečen byl pravděm černým frakem a vždy nosil černý nákrčník. Plíce jeho byly od let nedůtklivé ke každé změně povětrnosti; P. proto bedlivě sledoval teploměr a tlakoměr a denně si zapisoval stav jeho do každodenníku. S pravou vášní řídil a napravoval hodiny —

jeho smysl pro pořádek byl neméně vyvinut než smysl pro souměrnost; dokumentem toho je také jeho písmo, úhledné, čisté, stejnoměrné a stejné po všechen čas života jeho. — Vyznamenání rozličných dostalo se P-kému za života měrou nejhojnější; byl čestným doktorem práv a filosofie (od r. 1848), čestným měšťanem a soudem více než tisíce měst a obcí českomoravských, členem přechetných akademií a učených společností. R. 1862 dostal řád ruský (sv. Vladimira), r. 1866 rakouský (želez. koruny 2. tř.) a j.

Literatura. Mezi prameny hlavní jsou: *Vlastní životopis*, naps. r. 1823 a jdoucí až k r. 1818 (vydán Marii Červinkovou-Riegrovou v »Osvětě«, 1885 i ve zvl. otisku; znovu v 1. sv. Korrespondence), *denník z doby prešpurské a pokračování jeho Každodenníček* (vydán z největší části V. J. Nováčkem v prvním svazku díla »Fr. P-kého korrespondence a zápisky«, Praha, 1898), sešity výpisů z četby a poznámek k ní z doby prešpurské (bohužel nevydány; zápisy hledicích k aesthetice užil a některé otiskl prof. Hostinský v »Památníku P-kého«, historických užil částečně Kalousek t.; podepsány zpracoval je znovu), korrespondence (podepsány užil jí jen do r. 1823; v některých, ale nedůležitých směrech čerpaly z ní i některé články »Památníku P-kého«; nejvíce Jar. Goll v článku svém o P-kém), z níž vydány dosud jen zlomky; *Dopisy Havlíčkovy P-kému z Brixenu* (»Národ«, 1864, č. 15 sl.), P-kého Kollárovi (vyd. Patera v »ČČM.«, 1879), Purkyňovi (t., 1880 a Slov. Sborník, V.) a část korrespondence P-kého s Bočkem (vyd. B. Navrátil v »Čas. Mat. Mor.«, 1901), vlastní životopis P-kého, jdoucí až k r. 1865 (v Slov. Nauč., VI. i ve zvl. otisku; od J. Malého ovšem leccos tu připsáno), Radhost, Gedenklätter, Zur böhm. Geschichtsschreibung a ostatní spisy a články P-kého. Seznam jejich jest něm. ve »Zprávách Uč. Spol. Nauk« z r. 1877 (Chronologische Bibliographie), pro stati v »ČČM.« 1827—36 je nejuplněnější výčet v desítiletém reštríku, přidaném k »ČČM.«, 1836; spisy o sobě vyšle vyčítá J. Kalousek v příloze k své bibliografii P-kého. Životopisu širě založeného dosud nemáme (pracovala o něm pí. Červinková-Riegrová); z menších je prvým Nástin životopisu Fr. P-kého od Jos. Kalouska, z dub. 1876, přidaný také úvodem k 3. vyd. »Dějín« z r. 1876 sl. a v pozn. doplněný a četnými podobiznami P-kého z rozl. dob života ozdobený i v 4. a 5. vyd. »Dějín«, redigovaném v l. 1894 sl. a 1898 sl. prof. B. Riegrem. Z bohaté literatury, vzbuzené jubileem z r. 1898, třeba uvésti především Jar. Golla »Fr. Palacký« (v »Čes. Čas. Hist.«, 1898, a zvl. otisk), sborník »Památník na oslavu stých narozenin Fr. P-kého«, vydaný společně českými ústavy vědeckými r. 1898 (srv. podrobný referát o jeho obsahu v »Čes. Čas. Hist.«, 1898, str. 280 sl.), edici Fr. P-kého Spisy drobné, ježž díl prvý, obsahující spisy a projevy politické, redigoval Boh. Rieger (s důležitými úvody vy-

davatelovými; Praha, 1898), díl druhý se spisy historickými V. J. Nováček (1901; neúplné), díl třetí se spisy aesthetickými a literárními L. Cech (ještě neukončeno). P-kého mláďi, činnost buditelkou a zejména historickou vyložil dosud nejšíře podepsaný ve feuilletonech »Politik« z r. 1898 a 1899 (číslem 140. počínaje; srv. i Památník Akademie k cis. jubileu, oddíl »Dějepisectví«). Z ostatní literatury je nejdůležitější: V. J. Nováček, Jifi P. (»ČCM.«, 1898); J. Jakubec, Básně P-kého (Praha, 1898); J. Král, O prosodii české (»Listy fil.«, 1894); Cech L., P. jako filosof (»Osvěta«, 1885); týž. P. a Kant (»Cas. Mat. Mor.«, 1898); Pospíšil J., Hlavní principy krásovědy P-kého (»Hlídká«, 1898); T. G. Masaryk, P's Idee des böhm. Volkes (Praha, 1899); J. Goll, P-kého program práce historické (»Čes. Cas. Hist.«, 1898); článek Bedř. Tempského o P-kém v »Bohemii«, 1876, č. 154; P. národu (Praha, 1898; vybrané myšlenky P-kého politika, historika, filosofa a literáta, vydané B. Riegrem, podepsaným, O. Hostinským a Fr. Bílým). O drobnější literatuře jubilejní a populárních životopisech srv. »Čes. Cas. Hist.«, 1898, 281 sl. a 354 sl.; bibliografie bohatá daty zejména o menších pracích a projevech týkajících se P-kého i o recensích jeho spisů je vydána Č. Zibrtem v »Památníku P-kého«.

Pkř.
 2) P. Jan Křt. Kašpar, syn před., věhlasný český zeměpisec, politik a hospodář *10. října 1830 v Praze a kmotrem byl mu velezasloužilý český kavalír hrabě Kašpar ze Šternberka). Byl dítětem choré a slabé konstrukce, které sesílilo jen bedlivou péčí rodičů hlavně léčením studenou vodou a tělocvikem. Z té příčiny také požíval prvního vyučování v domě otcovském a teprve do šesté třídy gymnasijní vstoupil na akademické gymnasium pražské za ředitele Josefa Jungmanna, maje zde za učitele Klicperu. První vliv na vzdělání jeho ducha měla matka, hlavním domácím učitelem byl mu V. V. Tomek, který pěstil neobyčejnou jeho paměť vyučováním dle volného přednesu, bez pomoci knih. Již v časném mláďi osvojil si velice rozsáhlé vědomosti jazykové, takže záhy kromě své mateřštiny a němčiny dokonale ovládal několik moderních řečí, zvláště francouzštinu, vlastinu a angličtinu. Na universitě pražské studoval filosofii a práva, maje za učitele oba Pressly, Aug. Smetanu, Wietze, Janderu. Před tím již vykonal 3 daleké cesty na jih, r. 1838—39 s rodiči do Říma a Neapole, v zimě r. 1845 a 1847—48 s matkou do Nizzy. Vraceje se z druhého pobytu v Nizze jel z Vicenzy do Pontebby v rychlíku, jímž dopravována také státní pokladna rakouská s velikým obnosem, které nezmocnili se povstalcí jen z té příčiny, že nepokládali P-kého na prohlášení jeho v plněné vlastině učiněné za Rakušana. V Praze nastávaly při příchodu jeho právě pohnuté doby r. 1848, jichž i on se účastnil. Se Šafárikem byl původcem slovanské trikolory a jako akademický legionář byl v červ-

novém boji zajat a vyměněn za ministra Thuna. R. 1850 byl povýšen na doktora filosofie, jsa ještě posluchačem práv, v zimě r. 1853 pak studoval v Paříži, kdež za jeho dobrozdání podané vládě v otázce černo-horské nabídnuta mu čestná legie, kterou on však odmítl. R. 1854 stal se doktorem práv, načež odbyl tříletou praxi advokátní a u zemského soudu, avšak další kariéry v tomto směru se vzdal, stav se r. 1856 přátelským prostředkováním prof. Höflera docentem zeměpisu na pražské universitě. Za účely studijními dojížděl často do ciziny, pracuje všude horlivě v knihovnách a mu-seích, tak zejm. v Itálii, Německu, Francii a Anglii, při čemž procestoval i Skotsko a Norsko, a zvláště často byl v Berlíně, kde studoval u největšího geografa tehdejší doby, Karla Rittera. Delší dobu pracoval také v královské knihovně v Mnichově (1859). R. 1859 oženil se s Adelinou rozenou Hamplovou. Ze 4 dětí z tohoto manželství zůstala na živu jen dcera Ada, provdaná od r. 1883 za generálmaj. (gardy) L. šl. z Krauchenbergu. R. 1860 dědil po matce velkostatek Lobkovic a jako velkostatkář přidal se hned ke konservativní straně národní, v níž byl výborem a která již r. 1861 kandidovala jej při volbách do sněmu za velkostatek. Téhož roku zvolen za jednatele hospodářského spolku odboru brandýského, r. 1862 za jednatele hospodářského spolku kraje pražského a r. 1865 za starostu okresního výboru brandýského. V r. 1864 měl platné účastenství při založení přírodovědeckého výzkumu Čech. Vynikající činnost rozvinul za války rakousko-pruské r. 1866 jako dozorce vojenských nemocnic, takže brandýský výbor, jehož byl starostou, postavily valčíci strany pod ochranu Červeného kříže. Z příčin politických zastavil r. 1866 své přednášky universitní. Na světové výstavě pařížské r. 1867 měl účinně zastoupení české orby a téhož roku navštívil Moskvu. R. 1867 zvolen byl poslancem na sněmě českém z kurie velkostatkářův a spolu náhradníkem v zemském výboru, o volbách r. 1870 zvolen jest opět do sněmu, r. 1871 a 1872 zasedal v zemském výboru, v němž získal si zvláštní zásluhu o zlepšení zemských ústavů zdravotních, a zvolen ze sněmu také do říšské rady, kde však nezasedal, účastně se tehdejší abstinence českých poslanců. Roku 1870 řídil první kompromisní volbu v českém velkostatku, r. 1872 pak zvolen jednatelem úvěrního spolku u Živnostenské banky pro koupě statků, zvaného »český chabrus«, jenž měl však millionový deficit, takže P. nucen byl v následcích toho r. 1873 sám převzít velkostatek Milošice, z čehož měl veliké ztráty hmotné a nesnáze. R. 1878 obnovil svoji docenturu, při dělení university pražské na českou a německou přešel na onu, na níž r. 1885 jmenován mimořádným a r. 1891 řádným professorem zeměpisu. Vyměňv již r. 1883 svůj velkostatek Lobkovic za domy v Praze, zasedal ještě potom na sněmě v ob

dobí 1883—89, avšak potom vzdal se další činnosti politické přes výslovné přání hrab. Taaffeho. Od té doby věnoval se nejvíce činnosti vědecké a učitelské a s obzvláštní horlivostí i řízení zeměpisného ústavu české university. Při tom podnikal přes pokročilý věk svůj i dále rozsáhlé cesty studijní, takže kromě střední Evropy procestoval Dánsko, Bosnu, Dalmacii, Řecko, evropské Turecko atd. Rovněž horlivě účastnil se i na dále různých vědeckých sjezdů pro zeměpis, geologii, botaniku, ornithologii, zoologii, národopis, anthropologii a j., jichž navštívil přes 20 a na nichž konal četné přednášky (v Paříži, Londýně, Antverpách, Pešti, Bernu, Janově a j.) i volen k různým hodnostem. Tak zejména byl místopředsedou mezinárodního botanického sjezdu v Antverpách, mezinárodního ornithologického sjezdu v Pešti atd. Na mezinárodním sjezdu »de l'assistance publique« v Paříži r. 1889 měl hlavní zásluhu o založení mezinárodního výboru a zdárně působil pro úřady práce. P. jest členem mnohých vědeckých společností a jednot, jako: české společnosti zeměvědné (čestný člen), francouzské a německé společnosti zoologické, vídeňských sdružení přírodovědeckých (společnosti zeměpisné, zoolog. — botanické, ornithologické, geologického říšského ústavu, společ. pro výzkum Orientu), Oriental Clubu v Londýně (čestný člen), přírodopisné společnosti v Moskvě, německé botanické společnosti v Řezně, botanické v Antverpách, ornithologické centrály království Uherského v Pešti (čestný člen) a j. v., od r. 1858 pak jest mimořádným členem Král. české společnosti nauk. Bývalého svého horlivého účastenství na českém životě spolkovém musil pro opětnou churavost svoji v poslední době zanechat.

Působení P-kého jest v hlavní podstatě trojího rázu: politického, hospodářského a vědeckého, a v každém tomto oboru byl také neobyčejně literárně plodný. Vydal řadu samostatných spisův, uveřejnil přčetné práce v publikacích vědeckých společností, jichž jest členem, a psal od mládí do všech novin a skoro do všech časopisů českých, jakož i do mnohých politických a vědeckých listů cizích. K činnosti politické vedla jej vedle tradic rodinných sama pohnutá doba národa Českého, do které padá jeho jinošský a mužný věk, a souvisí také činnost ta těsně s dějinami této doby. V politických svých názorech P. byl konservativce směru v základě umírněného, chláholivého a smířujícího, dle okolností a potřeby však také rázného a neustupného. Veřejně mluvil málokdy, avšak v mnohých důležitých politických událostech tehdejší doby měl vynikající účastenství. Tak zvláště provedl ve fundamentálních teritoriálních rozdělení velko-statku, přijaté později (1882) pro říšskou radu a v zásadě r. 1901 i pro sněm, veliký podíl pak měl na vítězství konservativní strany ve velko-statku. Mnoho a horlivě pracoval v různých kommissích, kde rozsáhlé

a všestranné jeho vědomosti docházely hojněho uplatnění a ocenění. Politické své myšlenky a názory o veřejném životě uložil v přčetných novinářských článcích, brošurách i samostatných spisech, z nichž jmenujeme: *Politik der Zukunft in Oesterreich* (anonymně, Berl., 1859), kterýžto spis přičítán byl straně starokonservativní; *Böhmische Skizzen. Von einem Landeskinde* (anonymně, Litomyšl, 1860), kdež ostře a trefně vytkl vady a nešvary v rozličných kruzích společenských, začež byl dlouhý čas terčem nepřátelských útokův od těch, jichž se citelně byl dotkl; *Našich sedm hlavních hříchů* (otřísteno rovněž beze jména ze Šimákovy »Posla z Prahy«), kterýžto brošury rozebráno přes 20.000 exemplářů; *O samosprávě anglické* (Praha, 1881); *Cím přispívají země koruny České státu* (t., 1883) atd.

Jako majetník statku Lobkovic P. obrátil pozornost svoji záhy k organizaci hospodářského ruchu v Čechách a ke snahám po povznesení zemědělství, takže dle vlastních svých slov byl prvním agrárikem v Čechách. Křísil a obnovil jako hospodářský jednatel kraje pražského hospodářské spolky, jichž schůze byly od mistodržitelství podmiňeny jeho přítomností a zodpovědností. Do tohoto oboru jeho činnosti spadá také jeho účastenství při zakládání Živnostenské a Národní banky, dále jeho působnost jako censorsa Hospodářské banky, správního rady Prvního vzájemně pojišťovacího ústavu proti ohni a krupobití, který již r. 1863 získal českému živlu, jednatele a později předsedy hospodářského spolku brandýského atd. Zvláštní péči věnoval chovu koní, za který byl vyznamenán stříbrnou medailí. Avšak nejdůležitější činnost v ohledu tomto vyvíjel při opravě daně pozemkové jako člen zemské a pak ústřední kommisce v l. 1880 až 1882, kdež měl hlavní účastenství při snížení daně pozemkové v Čechách. Jak již řečeno, byl r. 1867 velice činným zástupcem české orby na světové výstavě pařížské. I v tomto směru své činnosti P. napsal řadu statí, článkův a samostatných spisův, většinou v duchu populárním, jako: *Vzduchoslovi s ohledem na rolnictví* (2 seš. »Bibliothéky hospodářské«, Praha, 1863); *O budoucnosti českého rolnictva* (t., 1884) a j. Pro lid konal od r. 1856 řadu přednášek nejprve v Českém museu a později ve mnohých spolcích a venkovských městech a i ve Vídni.

Přes značné zásluhy P-kého na poli hospodářském a politickém hlavní jeho význam spočívá v činnosti vědecké. V tom ohledu jest bez odporu předním průkopníkem vědy zeměpisné v Čechách, kterou ovládl ve všech jejích odvětvích. Avšak speciálním jeho oborem jest zeměpis biologický, v němž náleží k nejpłodnějším pracovníkům a nejlepšími odborníkům vůbec, takže v té příčině požívá v kruzích odborných právem pověsti světové. Přčetné jeho práce v tomto oboru, v nichž shromáždil ohromný materiál, takže sám nazývá je »pralesy dat«, došly lichoti-

vého ocenění i v cizině od předních učencův. V prvním odborném orgánu zeměpisném »Petermanns Mittheil.« (1886) uznáno bylo dílo *Die Verbreitung der Vögel* za »základní dílo tohoto oboru fyzického zeměpisu«. Podobná pozornost věnována i spisu *Die Verbreitung der Fische*, jež oceněn zvláště v Americe. Nejvíce práci uveřejnil v Král. české Spol. Nauk, tak geografický komentář k Hookerovým »Genera Plantarum« v letech 1864—80 (3 díly) a přes 100 menších článků, dále sem náleží velká řada prací otříděných v jiných vědeckých publikacích, jakož i mnohá samostatná jeho díla, jako: *Studie o vývoji rostlinného roucha zeměkoule na základě zemělovném* (Praha, 1881); *Die Verbreitung der Vögel* (Viedeň, 1885); *Die Verbreitung der Fische* (Praha, 1891—95); *La migration des oiseaux* (v »Aquila«, Pešť, 1897); *La distribution des ophiidiens* (v »Mém. de la Soc. Zool.«, Paříž, 1898); *Quelques idées sur l'évolution géographique des oiseaux* (t., »Ornis«, 1899); *Die Verbreitung der Eidechsen* (v »Zoolog. Jahrb.«, Giessen, 1899); *Die Verbreitung der Meeressäugthiere* (t., 1901); *Zeměpisné rozšíření želv* (ve »Věstníku« České akademie věd a umění v Praze, 1897, s franc. resumé); *Die Verbreitung der Batrachier* (ve »Verhandl. d. Zool. — bot. Gesellsch. ve Vídni); *Flora Asie* (v »Kroku«, Praha, 1890); *Rozšíření jestřábů* (t., 1892); *Rozšíření hadů* (t., 1894); *Rozšíření ssavců* (t., 1894, 1895, 1896); *Studien zur Verbreitung der Moose* (Praha, 1899—1901) a mn. j. Mnohá a důkladná díla jeho věnována jsou všeobecnému a regionálnímu zeměpisu, tak zvláště: *Zeměpis všeobecný vědecký srovnávací* (Praha, 1857—61), který vyšel též německy pod názvem *Wissenschaftliche Geographie* (1858—1859); *Přírodnické poměry Ameriky* (Praha, 1864); *Amerika. Statistické náčrtky* (t., 1871); *Asie. Přírodnické poměry* (t., 1872); *Palestina* (t., 1881); *Australie* (Karlín, 1883); *Japan* (Praha, 1883); *Spojené Obce severoamerické* (t., 1884) a j. Všecky tyto spisy jeví dokonalou znalost literatury a příslušných výzkumův až do doby nejnovější; ohromný materiál zpracován je v nich slohem v pravdě kondensovaným. Avšak vedle této veleobsáhlé literární činnosti P. získal si o českou zeměvědu veliké zásluhy i horlivou péčí o zeměpisný ústav české university, jehož knihovna vzrostla z velké části jeho dary na více než 4000 svazků s množstvím map i obrazův a jemuž opatřil pěkné sbírky, zvláště velikolepý geografický herbář o více než 12.000 druhů, snad jediný toho druhu na světě a úplně na jeho útraty pořízený. Vedle toho však mnoho daroval i Českému museu, zvláště jeho botanické sbírce a knihovně, dále knihovně pražské university, geolog. sbírce české university atd.

Konečně dlužno podotknouti, že přeložil z francouzštiny Guizotovy Dějiny vzdělanosti v Evropě (Praha, 1851) a Scribeovu veselohru Milováná býti nebo umříti (1. sv. »Bibliotéky divadelní«, Praha, 1852). — Životopis jeho přinesly »Oesterreichische botani-

sche Zeitschrift« (1889) a »Zlatá Praha« (19. října 1900).

Palackya philippinensis Crié, druh předvěkých rostlin třetíhormích, dosud jen ve způsobě zkamenělého dřeva nalezený a prozkoumaný, poukazující stavbou svou na dřevo některých nyní žijících Caesalpiniacei (luštinatých rostlin). *EBr.*

Palácová revoluce sluje vzpoura proti panovníkovi (a obyčejně jeho svržení a smrt), které se provedou v paláci samém bez hnutí mass, pouhou intrikou dvořanstva.

Paláča, veliký močál ve slavonském Chorvatsku pod městem Osěkem.

Paláčov (Palzendorf), ves na Moravě po obou březích potoka Petrkovského, v hejtm. a okr. novojičinském, fara a pš. St. Jičín; 62 d., 369 ob. č., 3 n. (1890), 1tř. šk. a nemocnice. Pripomíná se r. 1377.

Paladilhe [-dij] E m i l e, skladatel franc. (* 1844 v Montpelliuru [Hérault]). Již jako dítě vzbuzoval podiv svým neobyčejným nadáním hudebním a v devátém svém roce přijat do konservatoře pařížské, kde se učil hře na varhany, piano a skladbě u Benoista, Marmontela a Halévya. R. 1860 dostalo se mu římské ceny a v Římě také komponoval půvabnou, velmi rozšířenou melodii Mandolineta. Nyní jest P. professorem na konservatoři a od r. 1882 členem akademie. P. napsal mši pro orchestr, dvě symfonie, jednoaktovou kom. operu *Le passant* (1872), dvouaktovku *L'amour africain* (1875), obě moderního slohu, kdežto v trojaktové opeře *Suzanne* (1879) převládá starší melodiový směr. Opera *Diana* (1885) nesetkala se s úspěchem valným a veliká opera *La patrie* z r. 1886 také nevynikla valně. P. napsal mimo to mnoho melodií pro zpěv a piano.

Paladin (franc., ital. *paladino*, ze středolat. *palatinus*), vznešená osoba (palatín) při knížeti, obývající s ním v paláci. Rytířské romány zovou p-y rytíře stolu Artušova a pak hrdiny Karla Vel. Obecně znamená p. posléz rytíře, ochránce.

Palaearktický, t. severní krajině Starého světa náležející, jest pojem zejména anglických chorologů (Wallace, Sclater a j.) pro květenu a zvířenu severních končin Starého světa. Jest to pro našeho čtenáře nerosrozumitelnější, řekneme-li, že na př. česká květena i zvířena jest naskrz p-ká. Rozdílem od toho jmenuje se h o l a r k t i c k é, co společno zemím okolo severní točny, jako štika, vlk, sluky některé. Hranice k jihu jsou dle autorů rozličné; někteří je šíří až k tropickým aneb subtropickým krajům zahrnující v to středomořský a pouševní kraj, jiní je zakončují u Alp, Kavkazu, Altaje, Bajkalu. Vědeckější jest náhled Ettingshausena a jiných, že p-ká fauna povstala dobou ledovou vyhytním tvarů krajin ted' teplejších. — Záhadno arci bude, proč na příklad udržely se opice u Kuku-Noru v lesích v zimě zasněžených a ne v záp. Evropě. Ale palaeontologie spíše svědčí pro poslední náhled, tak bylo na př. ptactvo Francie střední

předpliocénní rozhodně tropické (papoušci na př., *Trogon gallicus*). Možno rozeznati kraj západní, střední a východní hlavně podle stěhování ptáků, neboť do vých. Sibíře jdou ptáci z Číny, Zadní Indie a Malaisie, zase do střední částky z Přední Indie a záp. Asie. Za ledové doby byla zvířata teď p-ká více v jihu, tetřev ve Španělich, Lagomys v Korsice, a záp. Evropa, která nebyla ledem kryta, zachovala na př. genetku v záp. Francii — ač více toho stopy u bylin (*Myrica gale*, *Lobelia*, *Dortmanna*, *Hymenophyllum tunbridgense*, *Trichomanes radicans* a j.).

Palaeaspis Clapole, rod vymřelých ryb s dvěma palaeozoickými speciemi z čeledi *Pteraspidae*, řádu *Heterostraci*, podř. *Protocephali* Rohon.

Palaeomon, zool., viz Garnáti.

Palaeonnetes, zool., viz Garnáti.

Palaeobromelia Ettgsh., otisky předvěkého organismu snad rostlinného, s laloky hvězdotivě postavenými, pěkně větvenovitými, jež jsou složeny z nemnohých, křížmo spirálně těsně zavínutých žebér. Otisky tyto a otisky podobného druhu byly zařazeny jednak k jednoděložným rostlinám, jako Bromeliaceím (*Palaeobromelia* Ettgsh., *Sporlederia* Stiehl.) a Xyrideím (*Palaeoxyris* Brongn.), jednak k obrovským Charceím (*Spirangium* Schimp. dle mínění Nathorstova) atd., dosud jsou však ještě tvary nerozřešenými, ano někteří domnívají se, že podobné otisky mohly by snad pocházeti od vajec předpotopních žraloků (*Fayolia* Renault et Zeiller), čemu však jimi odpirají. Otisky podobného rázu vyskytují se již ve svrchním karbonu a tu a tam až do vrstev wealdenských.

Palaeocarya Sap. [-ka-], rod třetihorních otků rostlinných podob příbuzných k rodu *Pterocarya* z čeledi *Juglandaceae*.

Palaeonchae [-kon-]. Názvem tímto označil před 20 lety Neumayr provisorní skupinu palaeozoických mlžů. (v. t.) bez zámku; jest tudíž P. synonymem s *Cryptodontia* starších konchologův, a protože Neumayr recentní *Solenomy* počítá též k P., i částečným synonymem Pelsenerových *Protobranchii*. P. vyznačují se úplným nedostatkem zámku, kteráž vlastnost jež u nich dokladem původní jednoduché úpravy lastur (jsou recentní *Lamelibranchiata* bez zubů v zámku, ale následkem redukce, i vyvinuly se z forem opatřených zuby v zámku; příkladem jsou rody *Modiolarca*, *Anodonta*, *Ostrea*); místo zámku mají P. začasť vruby na hrbitní straně lastur, jež vzájemně do sebe zasahující zastávají funkci zámku, ale na rozdíl od zubů zámku jsou tyto záhyby tvořeny celou stěnou lastur (kdežto zuby zámku jsou vyvinuty jen na vnitřní ploše misek skořápečných a vytvořeny jen zpodní vrstvou jejich) jsouce nezřídka jen pokračováním žebér a brázd po větší části lastury se táhnoucích. Podobnými záhyby na zámkovém okraji opatřen jest také recentní rod *Cardium* (srdcovka). Ostatní vlastnosti všem

P-chám společné jsou jemnost lastur, slabě naznačené dva vtisky svalové stejných rozměrů a nevykrojená čára pláštěvá; svaz (ligament) bývá obvyčejně zcela zvlní. Neumayr rozeznává 10 čeledí, jež lze dle Bernarda sestaviti do čtyř příbuzenských řad: 1. *Vlastidae* (rody *Vlasta* a *Dux*, Barrandem původně *Vojvoda* pojmenovaný) a *Antipleuridae* (*Antipleura*, *Dualina* a *Dalila*) z českého siluru; 2. *Praecardiidae* (*Praecardium*, *Pleurodonta*) a *Cardiolidae* (*Cardiola*) ze siluru a karbonu a *Solenomyidae* od devonu do dnes (devonská, permská a recentní *Solenomya* a křídová i třetihorní *Janeta*), *Grammysiidae* (*Grammysia*), četně v devonu; 4. *Posidonomyidae* (*Posidonomya*) kamenouhelné a *Daonellidae* (*Daonella*, *Halobia*, *Monotis*) triasové, podobné *Aviculidám*. Anatomické vlastnosti *Solenomye* dle zkoumání Pelsenerových jeví morfologické poměry velmi původní a blízkou příbuznost k *Nuculidám*.

Palaeocyparis Saporta, rod předvěkých rostlin nahosemenných, cyprisořivým příbuzných svými větevkami, jež jsou více nebo méně ploché, jen z mládí obléjší, střídavé a kolmo od hlavní větve odstávající, s listy šupinovitými, tvrdými, ve 4 řadách po 2 vždy střídavě a těsně řazenými. Sem vřadil Saporta mnohé otisky, jež byly dříve popsány pod jménem *Caulerpietes*, *Thuyites*, *Arthrotrixites* a *Echinostrobus* Shimp. Objevují se ve středním a svrchním Jure.

Palaeofatologie viz Palaeontologie rostlinná.

Palaeografie (z řec.), nauka o starých písmech a jejich vývoji. Z jejího oboru vylučují se však některé památky historické, na nichž vyskytuje se písmo. Tak zabývá se písmem na mincích *numismatika*, písmem na pečetech *sfragistika*; krom toho však písmo nápisů (na př. na pomnicích a památkách stavebních) jest předmětem zvláštní vědy *epigrafiky*. Zbývá tedy p-ii pouze písmo knih a listin. Pokud se týče listin, p. stýká se úzce s *diplomatikou*, vědou, jež zabývá se formální stránkou listin vůbec, tedy nejen písmem, nýbrž zvláště též formullemi a slohem listin. Z praktických příčin v obor p. přibírá se též nauka o látkách, na nichž se psávalo, jakož i nauka o psacím náčiní.

Podle různých druhů písma lze dělit p-ii v různá odvětví. Protože studium písma nejstarších kulturních národů pěstuje se obvyčejně v těsném spojení s jejich dějinami vůbec, jde hlavně o p-ii latinskou, v níž možno v širším smyslu pojímatí nejen písmo památek psaných řečí latinskou, nýbrž i písmo památek psaných řečmi národními, pokud užívají t. zv. písma latinského nebo jeho odůd, dále o p-ii řeckou a příbuznou s ní p-ii slovanskou, jež zabývá se písmem kyrilským a hlaholským.

Hlavním úkolem **p.** jest, aby nás učila čísti správně tato stará písma, zejména tedy rozuměti systému zkratk, jichž bývalo užíváno měrou velmi značnou. Vedle toho však **p.** učí nás určovati přibližně z rázu písma, jimž kniha nebo listina jest napsána, dobu jejich vzniku, po případě též jejich provenienci. Za tím účelem stopuje podrobně změny, jimž písmo podléhalo na různých místech a v různých dobách (v. P í s m o). Podrobná znalost dějin písma dovoluje nám jednak zařazovati písemné památky, o jejichž vzniku nemáme odjinud zpráv, do určité doby (někdy lze tuto dobu omeziti až i na čtvrt' století, jindy dlužno spokojiti se jedním nebo dokonce i několika stoletími); dále však poskytuje možnost rozhodovati, zda některá písemná památka, která sama do určité doby se klade, skutečně v té době mohla býti napsána, čímž **p.** stává se nejdůležitějším prostředkem ke zjištění padělků a pod. Přirozeně má největší důležitost **p.** latinská, a to zase v prvé řadě pro středověk, kdy nebylo tisku a vývoj písma děl se jednotněji.

Pokusy o soustavné a vědecké studium starého písma vyskytují se od doby humanistické. První rozhodný krok učiněn byl v XVII. stol. ve sporu mezi benediktiny kongregace maurské a jesuity o pravost některých listin řádu benediktinského. Slavné dílo Mabillonovo *De re diplomatica* libri VI (1681), jimž se hájí ony podezříváné listiny, věnuje značnou pozornost též vývoji písma. Jako tu, byla **p.** i v následující době pěstována jako součást diplomatiky. Známa díla diplomatická *Nouveau traité de diplomatique* z r. 1750, *Waltherovo* *klassické Lexicon diplomaticum* z r. 1751 a j mají i pro **p**-ii veliký význam. Teprve v XIX. stol. **p.** odloučila se od diplomatiky; vzniklo množství děl věnovaných výhradně studiu starého písma. Jsou to hlavně veliké soustavné sbírky ukázek různých druhů písma v reprodukcích, které po stránce technické zvláště od vynalezení reprodukce fotografické stále se zdokonalují. Podrobný výčet všech důležitějších publikací z oboru **p.** najde se v knize G. Friedrichově, *Učebná kniha p. latinské* (Praha, 1898), jež náleží k nejlepšímu příručním knihám latinské **p.**, vynikajíc důkladností, přehledností i hojnými a pěknými ukázkami různých druhů latinského písma. Z jiných podobných knih nejznámější jsou tyto: Prou, *Manuel de paléographie latine et française du VIe au XVIIe siècle* (2. vyd. r. 1892); Paoli, *Programma di paleografia latina e diplomatica I. Paleografia latina* (2. vyd. 1888), II. *Materie scritte e librerie* (1894); německý překlad tohoto spisku pořídil Lohmeyer, *Grundriss zur Vorlesungen über lat. Palaeographie u. Urkundenlehre I. Lateinische Palaeographie* (1889), II. *Schrift- und Bücherwesen* (1895). Původní příručky palaeografické německá literatura dosud nemá, nehledíme-li k malému spisku rázu více praktického *Anleitung zur lateinischen Palaeographie* od Wattenbacha (4. vyd. 1886). Od téhož

autora pochází *klassický spis Das Schriftwesen im Mittelalter* (3. vyd. 1896), jednající o psacích potřebách a náčiních. Velmi dobrá kniha Thompsonova, *Handbook of greek and latin palaeography* (1893) jedná též o **p**-ii řecké. Pro **p** ii slovanskou (kyrillskou) vydal důležitou pomůcku Karskij, *Očerky slavjanskoy kyrillovskoj paleografiji* (Varš., 1901). Ostatně v příčině slovanské **p.** viz *Hlaholice a Kyrillice*. K Kr.

Palaeochondriteae, otisky předvěkých řasovitých tvarů z vrstev silurských, více nebo méně rozvětvené v četné válečkovité a hladké větve, upomínající na mořské, nyní žijící řasy rodu *Chondrites* a p. EBr.

Palaeolithická doba neboli starší doba kamenná, též doba diluviální zvaná, v níž člověk žil zároveň s mamutem, nosorožcem a jinými zvířaty vyhynulými a dělal sobě nástroje kamenné, hrubě otlučené. Viz *Evropa (praehistorie, str. 891 až 892)*.

Palaeologové (*Παλαιολόγοι*), poslední dynastie Východořímského čili Byzantského císařství 1258—1453. Jednotlivci z této rodiny uvádějí se již v XI. — XII. stol. jako vojevůdci. Na trůn ji přivedl císař Michael VIII. (1258—82, v. t.) usurpaci. Vedle císařství Cařihradského (viz *Byzantské císařství*) náležala se od r. 1383 sekundo-genitura **P**-gův s titulem despotickým na Morei. Tam se po pádu Cařihradu drželi bratři posledního císaře Konstantína, despotové Demetrius a Tomáš **P.**, do roku 1460. Demetrius vzdal se sultánu Muhammedovi II. a za sídlo mu vykázano město Enos s důchody severních ostrovů řeckých; zemřel r. 1470 v Drinopolí jako mnich David. Tomáš utekl do Itálie a zemřel v Římě r. 1465. Ze synů jeho Ondřej vedl v Římě, honose se titulem císařským, život málo vzorný až do své smrti r. 1502; Manuel vrátil se k sultánovi, přijal pensí od něho a synové jeho se dokonce poturčili. Dcera Tomášova Zoa vdala se r. 1472 za ruského velkoknížete Ivana III. Vasiljeviče. — Jedna větev **P**-gův panovala v markrabství Montferratském v dnešním Piemontu v l. 1305 až 1533. Císař Andronik II. pojal r. 1284 za manželku Irenu Montferratskou, a když rod Montferratský brzo potom vymřel, zdědil jeho území syn obou Theodor **P**. Markrabství to bylo proto za tureckých výbojův útočištěm knížat a velmožův řeckých, albánských a jihoslovanských. — V XVI. stol. přikládali si název **P** gův četní dobrodruhové. K nim náleží Jakub Olympidarios **P** z ostrova Chiu, který za Maxmiliána II. pobýval v Praze; pomník od něho postavený tchánu jeho mistru Kuthenovi r. 1568 spatřuje se v kolleji Karlově podnes. Sr. Jos. Jirečka v »Čas. Mat. Mor.«, 1875. K. Jk.

Palaeoniscidae, čeled' bývalé skupiny ryb ganoidních, kladená nyní ke chrupavčítým rybám pramenoploutvým (řád *Actinopterygii*, podř. *Chondrostei*). Náleží v ní vesměs fossilní, po většině palaeozoické ryby

těla podlouhlého, z pravidla rhombickými šupinami ganoidními pokrytého. Usta jsou pod předním koncem hlavy, jejíž kosti krycí mají povrch z ganoinu s rozmanitou skulpturou; některé ze středních kostí krycích scházejí. Suspensorium dolejší čelisti má polohu šikmou (nazad a dolů). V ústech jsou drobné, kuželovité zuby. Ploutev hrbitní jest jediná a krátká, ocasní nesouměrná (heterocerkní); tato ploutev i jiné některé mívají v předu řady šupin (*fulcra*). Také široké paprsky ve bláně dutiny záberní (*radii branchiostegi*) mají povrch lesklý, z ganoinu. Ryby této čeledi počínají se vyskytati v devonu a zanikly za doby liasové; nejvíce druhů patří útvaru kamenouhelnému a perm-skému. K rodům známějším náležejí: *Cheirolepis* Ag., *Acrolepis* Ag., *Gyrolepis* Ag., *Pygopterus* Ag., *Amblypterus* Traq., *Eurylepis* Newb. a především *Palaeoniscus* Ag. (emend. Traq.). Tento má na stříhlém těle šupiny neveliké, s ryhami, zrní i jinakou skulpturou, v malých ploutvích jemně článkované paprsky s ganoinem, před lichými ploutvemi štítky v podobě V a na víčku záberním široké operculum a interoperculum. K rodu *palaeoniscus* se počítají teď jen nečetní druhové čeledi P. z permského útvaru v Němcích a v Anglii; nejznámějšími jsou *P. Freislebeni* Ag., *P. magnus* Ag., *P. elegans* Ag., *P. longissimus* Ag. atd. U nás v Čechách není žádného druhu rodu P.; co k němu bývalo počítáno, náleží k r. *Amblypterus*. Frič uvádí tyto druhy českých P-id: *Pyritocephalus sculptus* Fr., *Sceletophorus biserialis* Fr., *Phanerosteon pauper* Fr., *Amblypterus Kablikae* (Gein.), *verrucosus* Fr., *Duvernoyi* (Ag.), *Vratislavensis* (Ag.), *Rohani* (Heck.), *luridus* (Heck.), *obliquus* (Heck.), *caudatus* (Heck.), *lepidurus* (Ag.), *Reussi* (Heck.), *Feistmanteli* Fr., *Zeidleri* Fr. a *angustus* (Ag.), pak *Acrolepis Krejčího* Fr., *A. sphaerosideritarum* Fr., *A. gigas* Fr. a *Progyrolepis speciosus* Fr. — Srv. Zittelovu Palaeozoologii, pak díla: A. Smith Woodward, Catalogue of the Fossil Fishes in the British Museum (Part. II., Lond 1891); Dr. Ant. Fritsch, Fauna d. Gaskohle etc. (sv. III., Praha, 1895).

Palaeoniscus Ag. viz Palaeoniscidae.

Palaeontologie jest věda o pradávných tvorech, kteří obývali zemi za dřívějších, minulých dob geologických a zanechali stopy po sobě, tak zv. zkameněliny. Zkameněliny jsou tvrdé části vnějších neb vnitřních koster, které různým způsobem přeměnily se pochodem fossilisačním ve hmotu nerostnou. Jindy dochovaly se nám jen slabé otisky, výjimkou i měkkých částí těla, aneb i stopy povstale chůzi předvěkého tvorstva po rozmočené půdě. Ve věčných ledech sibiřských od dob diluviálních uchovaly se zbytky velikých ssavců, mamuta a nosorožce, se všemi částmi měkkými. Nálezy zkamenělin dějí se většinou jen nahodile a z toho vysvitá, že naše známosti tvorstva předvěkého nemožno býti úplné. Dále jest zřejmo, že zachováti se mohly jen ty zbytky tvorstva, které

přišly do příznivého prostředí, a to hlavně do bahna usazujícího se na dně mořském neb říčním. Zbytky na souši uložené téměř vždy podlehly vlivům vzduchu a deště, zpráchnivěly a úplně vymizely. Bohatou kořist pro zkoumání palaeontologická poskytují uložení, které — jak dosud v mořích se děje — povstaly činností zvířat samých, tak útesy korálové, polohy skořápek dirkonožcových, mřížovcův a pod. Čechy náležejí k zemím v ohledu palaeontologickém dosti důkladně prozkoumaným a možno odhadnouti počet popsanych zkamenělin as na 6800. Ze zkušenosti p. ii nabytých možno ustanoviti dvě pravidla, která jsou pro určování poměrného stáří vrstev velmi důležitá: 1. stejné vrstvy mívají stejné zkameněliny; pravidlo toto mění se jen vyskytováním místních rázů, podobně jako ve zvířené nynější; 2. v určitých vrstvách vystupují určité skupiny zkamenělin, které jinde nejsou tak seřazeny. Některé zkameněliny jsou pro určité vrstvy význačnými tak, že snadno dle nich vrstvy ty po všech místech povrchu zemského poznáváme; zkameněliny takové nazýváme v u d ě i m i. Uvedená 2 pravidla poskytla doklad pro roztržení vrstev kůry zemské, jakého v geologii se užívá (viz Geologie). Pokud se týče dějin p., nalézáme některé nejasné zprávy o zkamenělinách již u řeckých filosofů, jako u Xenofana, Strabona, Anaximandra, Empedokla a zvláště u Aristotela, kteří všickni zkameněliny rozličným způsobem vykládali. Římsí spisovatelé jen zřídka a mimochodem o zkamenělinách se zmínují. Arab Ibn Sina vysvětlil zkameněliny zvláštní tvořivou silou přírody, která prý vytvořovala ve vodě zvířata živá, na skále pak zvířata v nerost proměněná. Alexander ab Alexandro vyhlásil zkameněliny za svědky všeobecné potopy světa. Malíř Leonardo da Vinci viděl ve zkamenělinách zbytky zvířat, která kdysi skutečně žila, a podobné mínění měli i Fracastoro a Bernard Palissy v XVI. stol. V téže době povstala i nauka, která vyhlášovala zkameněliny za hříčky přírody. Zastánci tohoto mínění byli na př. Oliví v Cremoně a Gessner v Curichu. Povstala však i učení jiná, která přispiovala původ zkamenělin působení hvězd (Mercati v Římě), neb zvláštní páře vodní, nasycené semeny živočichů (Luidius v Oxfordu) a j. Ve století XVII. Dán Mikuláš Steno hleděl srovnáváním zkamenělin se žijícími zvířaty dokázati, že náležely zvířatům skutečně živším. V témže směru působil i Angličan Woodward. Scheuchzer v Curichu nalezl kostru ještěra, kterou pokládal za zbytek člověka potopou zhybnutého (*homo diluvii testis*). R. Hooke v Anglii v XVIII. století vynašel theorii o převrácení kůry zemské, ve které zkameněliny uznával za zbytky zvířecí. V téže době byly zkameněliny popisovány a zobrazovány v četných, často nádherně vypravených pojednáních. Tak vznikla halda učenných spisů, mezi nimiž vynikala díla, která

vydali Knorr a Walch v Německu, Brander a Solander v Anglii, Bourget a Gessner ve Švýcarech, Plancus, Soldani a Volta v Itálii, Burtin v Belgii, Faujas ve Francii a j. v. Nauka o zkamenělinách nemohla ovšem pokročit, dokud základ, správný názor geologický, nebyl podán. Proto i duchaplné závěry, jež uveřejnil Buffon, byly v mnohých směrech pochýbeny. Proto neměla ani velká palaeontologická díla, která vydali na poč. XIX. stol. Parkinson, Sowerby, Guettard, Lamarck a Schlotheim, žádoucího výsledku. Výše vědecké dosáhla p. teprve vystoupením Cuvier a Cuvier, který především upravil základy geologické a pak p-ii na nich vybuďoval. Jest známo z geologie, že názor Cuvierův o strašných katastrofách, kterým země naše občas podléhala, brzy byl opraven Angličanem Lyellem; avšak na vědomosti palaeontologické mělo učení Cuvierovo jen vliv příznivý. Povstaly veliké práce, tak D'Orbignyho ve Francii, Goldfusse v Němcích a j., v nichž na geologické naleziště brán byl patřičný zřetel. Učením Darwinovým byl patřičný zřetel p-ii velikou důležitostí, zavládlo jiné nazírání a rovněž i jiný způsob zkoumání v p-ii. V novější době veliké množství pracovníků všech národů seznamuje nás s tvorstvem předvěkým. Ve Francii v tom oboru známi jsou: Gaudry, Agassiz, Brongniart, Milne-Edwards, Michelin a j.; v Anglii Huxley, Owen, Brady, Woodward, Carpenter, Mac Coy, Jones, Etheridge, Nicholson, Hinde a mn. j.; v Německu pracovali Meyer, Beyrich, Dollo, Schlüter, Geinitz, Zittel, Wagner a j. U nás v Čechách A. E. Reuss popsal zkameněliny křídového útvaru, Beyrich z Berlína a pak Corda a Hawle zpracovali trilobity z útvaru silurského. Po nich J. Barrande, když byl sebral přebohatou sbírku silurských zkamenělin, počal vydávati veliké dílo: Soustava silurská ve středě Čech. O zkamenělinách, které uloženy jsou ve sbírkách musea král. Českého, pracovali Frič, Slavík, Novák, Počta, Bayer, Kafka, Procházka, Perner a Klika. Zkameněliny z jiných sbírek popisovali Woldřich, Laube, Jahn, Bruder, Zahálka, Bieber, Conrath, Kušta, Teller, Semper, Katzer a j. Ve Švédsku popisovali zkameněliny Angelin, Hisinger, Lundgren, Lindström a j., v Rusku Eichwald, Pander, Kutorga, Schmidt, Traut-schold, Kovalevskij, Möller, Pavlov aj. V Americe byla p. velmi pěstována a proslavili se svými výzkumy Cope, Marsh, Hall, Billings, Walcott, Scudder, Rominger, White a j. P o m ě r p. k z o o l o g i i jest velmi blízký, neboť obě vědy liší se jen tím, že první zabývá se tvorstvem dřívějších geologických period, druhá tvorstvem geologické periody nynější. Zvlášť důležitý jest poměr p. k nauce vývojové. Bylo již uvedeno, že v nauce této velmi důležité místo vykázano jest p-ii, neboť věda tato má dokázati, že mezi předvěkými zvířaty vyskytují se předkové ústrojností nižší, ze kterých postupně pošla zvířata naše. P. v mnohem ohledu na jevo vynesla vztahy velmi zajímavé a podala ne-

prerážité řady vývojové. Nevyskytl se ni jediný případ, který by svědčil proti nauce vývojové, naopak veliké množství příkladů jí přímo podporuje. Tak můžeme při prohlížení zkamenělin dle útvarů velmi patrně seznati postup tvorstva na zemi, a to ve dvojnásobném směru. Jednak pozorujeme, že ve starších útvarech vyskytují se živočichové s ústrojností jednodušší, tedy nižší, kdežto v útvarech mladších objevují se živočichové složitější, jednak seznáváme, že nejstarší živočichové od nynějších nejvíce se liší a že během dob podobnost živočichů předvěkých s nynějšími stále roste a nabývá zvláště v třetihorách značného stupně, až pak ve čtvrthorách již zastoupeny jsou veškeré typy tvorstva nynějšího. Jsou zde tudíž patrné dvě řady, a to řada vývojová a řada podobnosti. V poslední době důsledky ve prospěch nauky vývojové p-ii uváděné se zlehčují způsobem, který se nezdá býti správným. Z tvorstva předvěkého, jehož zkoumání jest předmětem p., nejvíce zajímají skupiny, které se vyznačují starším značným, které nyní ve zvířené naší nejsou již zastoupeny a tudíž vymřely a které udávají nám směr, jakým dle učení nauky Darwinovy vývoj kmene se bral.

Podobně jako v popisné zoologii pokračuje se i v p-ii a rozvrhuje se tvorstvo na 10 tvarů živočišných, z nichž 9 čítá své zastupce mezi zkamenělinami. Z prvoků v (Protozoa) velmi hojně jsou zastoupeny v mořích geologických dirkonozci (Foraminifera), a ti počínají již ve spodním silurském útvaru. Nepočítáme ovšem problematické zkameněliny Eozoon z prahor, která dříve vykládána byla za obrovského dirkonozce. Ve starších útvarech dirkonozci jsou velmi vzácní; na kamenouhelném pojednou povstává bohatá zvířena dirkonozců rodů starých, ale ústrojností na pohled vysoké. Od té doby pak až v juře dirkonozci počínají se vyskytovat hojněji, tak že v tomto útvaru a pak také v křídě začasť vyplňují celé vrstvy. I náš křídový útvar čítá četné (as 252) druhy, které ponejvíce náležejí k rodům *Globigerina*, *Textularia*, *Nodosaria*, *Haplophragmium*, *Bulimina*, *Flabellina*, *Fronicularia* a jiným. I v třetihorách jsou hojná a připodobňují se znenáhla již zvířené nynější. Důležité jsou některé rody vymřelé a pak rody, kterých pro hojnost jejich používá se za zkameněliny vúdčí; tak na př. rod *Fusulina* pro útvar kamenouhelný, rod *Numulites* pro třetihorní. Přibíráme-li vymřelé tvary mezi tvary nyní žijící. vyskytne se nám mnoho nepřetržitých řad proměněných znaků, tak že jest velmi obtížno, ne-li vůbec nemožno, správně omezovati druhy a začasť i rody dirkonozců. Jiná skupina prvoků jsou mřížovci (*Radiolaria*), kteří se vyznačují největším starším, ježto patrné stopy jejich nalezeny byly již v prahorách francouzských. Dále dokázány ve všech útvarech pozdějších, ovšem pozorování jich pro nepatrné rozměry jest obtížno. U nás z křídového útvaru známo 14 druhů

a to hlavně rody *Dictyomitra*, *Coenosphaera*, *Porodiscus* a j. I houby (*Porifera*) mají ve vrstvách kůry zemské četné zástupce. Počínají kambriickým útvarům a objevují se pak ve všech útvarech mladších. U nás v siluru známy jsou jen z ojedinelých jehliček, ač v jiných zemích objevují se hojně a ve tvarech celistvých s kostrou pevnou. Hojnější jsou v našem křídovém útvaru, kde popsáno bylo na 170 druhův. Nejčastěji vyskytují se *Craticularia*, *Chonella*, *Verruculina*, *Stichophyma*, *Coscinopora*, *Ventriculites*, *Pleurostoma*, *Plocoscyphia*, *Stellispongia*, *Pachytilodia* a j. V třetihorách vývoj hub se umiňuje a v mořích nynějších podobně jest na stupni mnohem nižším než za dob křídových. Tvar láčkovců (*Coelenterata*) velmi hojně jest zastoupen ve zkamenělinách, ovšem předně skupiny, které obdány jsou kostrou vápenitou. Výjimkou nalézáme také stopy po kostrách chitinovitých. Ze skupin takových nejdůležitější jest vymřelá čeled' graptolitů, která jest omezena na útvary kambriický a silurský. U nás popsáno 95 druhů, nejhlavnější náležejí k rodům *Dydymograptus*, *Tetragraptus*, *Monograptus*, *Dicellograptus*, *Cyrtograptus*, *Rastrites*, *Retiolites* a j. Jiné čeledi láčkovců slimýšovitých za dob prvohorních byly hojně rozšířeny a účastnily se vydatně stavby útesů korálových. Jest to vymřelá skupina *Stromatoporoidea*, která měla pevné, vápenité kostry, tvořící základnu trsu. U nás ze siluru a devonu jest známo celkem 14 druhů, náležejících rodům *Actinostroma*, *Clathrodictyon* a *Stromatopora*. Skupina polypů usedlých uchovala přehojně své kostry ve vrstvách kůry zemské a vyznačovala se také i v dobách geologických tím, že — podobně jako v mořích nynějších — budovala mohutné útesy. Předpokládáme-li, že podmínky, za kterých v nynější době útesy korálové povstávají, byly nutny i v dobách geologických, můžeme souditi o teplotě vody a vůbec o poměrech tehda panovavších. Nejstarší z polypů usedlých jsou korály čtyřčetné (*Rugosa*) a desknaté (*Tabulata*), kteréžto obě skupiny vymřely; podobně i zajímavá čeled' *Monticuliporidae*, jejíž postavení v soustavě dosud není určité. Korály šesticetné (*Hexacoralla*) počínají teprve triasovým útvarům a jsou potomci korálů čtyřčetných. V silurském a devonském útvaru našem bylo popsáno na 144 druhů polypů usedlých. Nejhojnější jsou čtyřčetné *Cyathophyllum*, *Omphyma*, *Chonophyllum*, *Cystiphyllum*, z desknatých *Favosites*, *Halysites*, *Coenites*, *Pachypora* a j.; rovněž i čeled' *Monticuliporidae* jest u nás zastoupena. Triasem počínají mladší čeledi polypů usedlých, především korály šesticetné, které hojně se vyskytují v juře a křídě a pak v třetihorách připodobňují se zvířeně nynější. Z našeho křídového útvaru známo 44 druhů hlavně jsou to rody *Leptophyllia*, *Dimorphastraea*, *Caryophyllia*, *Synhelia*, *Micrabacia*, *Placoseris*, *Porites*, *Cordulites* a j. Z třetihorního útvaru

našeho uvedeno bylo na 12 druhův. Zajímavo jest, že i volné medusy, tedy zvířata těla vesměs měkkého, známy jsou z otisků v lithografickém vápenci jurském. Udávány bývají již z kambriického útvaru, ale zdá se, že tvary tyto nejsou než stopy po lezoucích zvířatech jiných. Kmen ostnokožců (*Echinodermata*) hojně jest zastoupen ve vrstvách zemských a čítá zde bohaté skupiny vymřelé. Lilijice (*Crinoidea*) počínají již kambriickým útvarům a nejvyššího stupně rozvoje svého dosáhly v silurském útvaru, tak že nynější zvířena, která sestává vesměs ze tvarů hlubinných, jest jen slabým odleskem bujného života za dob moře silurského. Z té doby u nás známo 11 druhů, mimo četné blíže neurčitelné úlomky. Jsou to hlavně rodové *Scyphocrinus*, *Bohemiocrinus*, *Vletavocrinus*, *Zenkerocrinus*, *Carolicrinus*, *Caleidocrinus*, *Laubeocrinus* a j. I v devonu ještě rozvoj lilijic trval neumenšený; z té doby známy u nás druhy 2 (r. *Ichthyocrinus*); rovněž v kamenouhelném útvaru lilijice byly velmi četné. Tím útvarům vymírá typ starý a triasem počínají znenáhla lilijice přibližovati se nyní žijícím. V jurském, křídovém i třetihorním útvaru počet jich se umenšuje a čítá v nynějších mořích jen asi 10 rodův. V našem jurském útvaru známy jsou druhy 2, v křídovém asi 4. Vymřelý řád ostnokožců stáří značného jsou jablovci (*Cystoidea*). Počínají již kambriem, dosahují v siluru největšího rozvoje svého a vymírají v kamenouhelném útvaru. Jest to nejstarší řád ostnokožců a mají na sobě znaky seskupeny, které teprve u ostatních řádův ostnokožcových, mladších, došly svého vývoje, tak že můžeme je pokládati za společný pramen ostnokožců mladších. U nás byly nalezeny v kambriu 4, v siluru a devonu 80 druhův. Nejčastěji se vyskytají *Echinospaerites*, *Aristocystites*, *Arachmocystites*, *Craterina*, *Orocystites*, *Deutocystites*, *Porocystites*, *Dendrocystites*, *Caryocrinus* a j. Jiný, rovněž vymřelý řád ostnokožců jsou poupenci (*Blystoidea*), kteří se odloučili od starší větve jablovců v devonu a největšího rozšíření nabyli v kamenouhelném útvaru, kterým také úplně vymřeli. Hadice (*Ophiuroidea*) zastoupeny byly tvary starého typu již v siluru. V dobách pozdějších znenáhla připodobňují se tvarům žijícím. Hvězdice (*Asteroida*) jsou téžto stáří, i u nich pozorujeme, že znenáhla během dob připodobňují se tvarům nyní žijícím. Ježovky (*Echinoidea*) počínají v siluru a sice tvary starými, podoby zcela neobvyklé. V devonu a karbonu rovněž nečetně jsou zastoupeny a dosud typu starého; v triasu vyskytují se četnější a teprve v tomto a v následujícím útvaru jurském typu starobylé nahrazovány jsou znenáhla mladšími. V útvaru jurském a křídovém ježovky jsou velmi četné, v třetihorách některé čeledi (jako *Clypeaster* a *Spatangus*) velmi se rozšiřují a čítají přecetné druhy, z nichž některé slouží za zkameněliny vůdčí. U nás z jurského útvaru popsány byly

druhy 3, z křídly 46 a z třetihor 2. Nejhlavnější rody jsou *Cidaris*, *Phymosona*, *Pygaster*, *Caratomus*, *Catopygus*, *Micraster*, *Hemimaster* a j. Z členovců v (*Arthropoda*) jsou koryšší (*Crustacea*) převojnými zbytky v dobách geologických zachování. Z koryšův nižších (*Entomostraca*) zanechali lupenonožci (*Phyllopoda*) misky své již v devonu; u nás v permu rod *Estheria* zastoupen 3 druhy. Četnější byli skořepatci (*Ostracoda*), kteří žili již za dob moře kambrického. V siluru byli velmi četní, v devonu některé druhy slouží za vůdčí zkameněliny i v kamenouhelném útvaru byli hojní a podobní v triasu a juře. V křídě jest bohatost rodů velká, v třetihorách jsou tvary podobné nyní žijícím a plní často celé vrstvy. V siluru a devonu u nás 75 druhů (*Leperditia*, *Primitia*, *Beyrichia*, *Entomis* aj.), v křídě 32 druhy (*Cythere*, *Cypris*), v třetihorách 36 druhů. Svijonožci (*Cirrhipoda*) počínají silurem — u nás *Plumulites* — v devonu jsou řídkší a teprve v křídovém útvaru stávají se hojnějšími. U nás *Loriculla*, *Poliicipes*, *Scalpellum*. Z koryšů vyšších (*Mala-costraea*) v útvarech starých setkáváme se s četnými a velmi zajímavými tvary. Tak řád *Phyllocarida*, který vykazuje v nynější zvířené zajímavé příbuzné (*Nebalia*), vyskytuje se již v kambriu, postupuje do siluru a končí se v devonu. U nás známo na 25 druhů, jež náležejí rodům *Ceratiocaris*, *Aptychopsis*, *Cryptocaris*, *Phasganocaris*, *Ptychocaris* a j. Ze stejnonožců (*Isopoda*) nalézáme nejstarší zbytky v permu; nečetné stopy nalézáme pak v útvarech mladších. Blešivci (*Amfipoda*) nejstarší známi jsou ze siluru, pak přicházejí dosti hojně v karbonu a permu. Z tohoto poslednějšího útvaru u nás známi jsou rodové *Gampsonyx* a *Palaeorchestia*. Ústonožci (*Stomatopoda*) první stopy zanechali v kamenouhelném útvaru. Koryšší desítonoží (*Decapoda*) velmi četnými zbytky zastoupeni jsou ve vrstvách kůry zemské. Raci dlouhorepi (*Macrura*) nejstarší známi jsou z devonu, také v permu a triasu zanechali stopy. V jurském útvaru možno pozorovati mohutný jejich rozvoj, který trvá i v křídě. U nás v křídě popsáno na 24 druhy, které náležejí hlavně rodům *Enoploclythia*, *Schli-theria*, *Hoploparia*, *Palinurus*, *Glyphaea*, *Stenochelès*, *Callianassa*, *Podocrates* a j. V třetihorách jsou raci dlouhorepi rovněž známi; zde zaměnili někteří rodové mořskou vodu za sladkou. U nás z třetihor uvedeny byly druhy 4. Raci měkkorepi (*Anomura*) zanechali nepatrné zbytky, počínaje triasem. Krátkorepi čili krabi (*Brachyura*) počínají snad již v prvohorách, soudě dle stop řídkých a často pochybných. Ještě v juře spodním nejsou zbytky jejich určité a teprve ve svrchním jurském útvaru zastoupeni jsou se vsí určitostí. U nás v křídě známe druhů 14, hlavně rodů *Polycnemidium*, *Palaeocorystes*, *Lissopsis* a j. V třetihorách krátkorepi vyskytují se již hojněji a nacházíme zde již mnohý rod, který dosud žije. Ze znamenité

skupiny koryšů vymřelých (*Palaeostraca*) zajímaví jsou předně koryšší hrotnatí (*Merostomata*), podivní tvorové značných rozměrův a s ústrojností, která vyznačovala se znaky starobylými, pocházejícími od typu členovce z doby, než rozlišen byl v řády. Jedna čeleď jejich počíná se spodním silurem, největšího rozvoje dosahuje v siluru svrchním a končí se permem. U nás známo 7 druhů, nejhlavnější rody jsou *Eurypterus*, *Pterygotus* a *Slimonia*. Jiná čeleď jde až do našich moří, kde jest zastoupena podivným ostrorepem (*Limulus*). Některé zbytky nalezeny byly v našem permu. Pro geologii tak důležitá skupina trilobitů počíná se v kambrickém útvaru a to starými rody, které velkou většinou v útvaru tom vymírají. Největšího rozvoje dosahují trilobité ve spodním útvaru silurském, ve svrchním jeví se již úbytek, který se v devonu stupňuje, v útvaru pak kamenouhelném a permském jsou jejich poslední stopy. U nás v kambriu uvedeny byly 33 druhy, zejména *Paradoxides*, *Conocoryphe*, *Ellipsocephalus*, *Agnostus*, *Sao*, *Agraulos* a j. Ze siluru a devonu popsáno 378 druhů rodů *Phacops*, *Dalmania*, *Cheirurus*, *Asaphus*, *Aeglina*, *Ampyx*, *Illaeus*, *Sphaerocrochus*, *Acidaspis*, *Arctusina*, *Proetus* a j. v Pavoukovití (*Arachnida*) jen výjimkou mohli zachovati zbytky, přes to známi jsou však štíři již ze siluru, pavouci z útvaru kamenouhelného a téměř všechny čeledi z třetihorního. Z třetihor zachovalo se nám více zbytků těchto zvířat jemného těla; uloženy byly do výhodného prostředí, totiž do jantaru, zkamenělé to smůly třetihorní borovice (*Pinus succinifera*). Z českého kamenouhelného útvaru pocházejí některé velmi zajímavé otisky, tak světoznámý štír *Cyclophthalmus senior*, který byl po prvé nalezen hrab. Sternberkem r. 1834 u Chomle, dále jiné tvary starobylé, jako *Rakovnicia*, *Anthracomarthus*, *Architrabus*, *Eophrynus* a j., dále znám u nás z Radnic pavouk *Palaraena*. Stonožky (*Myriopoda*) zastoupeny starobylými typy již v prvohorách a to v devonu anglickém, hojnější zbytky jejich nalezeny v karbonu a permu. Z tohoto posledního útvaru uvedeno u nás na 14 velmi zajímavých druhů, jež náležejí rodům: *Archijulus*, *Isojulus*, *Pleurojulus*, *Anthracojulus*, *Pylobius* a j. V druhohorních uloženinách stonožky jsou řídké a teprve v třetihorách častěji se vyskytují, ponějvíce uzavřeny v jantaru. Hmyz (*Insecta*) zanechal ve vrstvách sice stopy, za zachování takových jemných zbytků lze však děkovati jen zvláštní náhodě. Nejstarší hmyz znám jest ze siluru francouzského (*Palaeoblattina*), více stop pochází z karbonu a permu. U nás z karbonu uvedeno bylo tvarů 5, z permu 15. Jsou to: *Anthracoblattina*, *Oryctoblattina*, *Gerablattina*, *Ettoblattina*, *Grylacris* a j. Dále dlužno uvéstí velkou jepici *Palingenia*, nalezenou u nás u Votovic. Z triasu známo jest hmyzu málo, v jurském útvaru jsou to hlavně sladkovodní uložení a pak jemný lithografický vápenec, kde se vyskytují zbytky

četnější. Podobně i křída jest chuda zbytky hmyzovými; u nás popsáno bylo na 23 stop hmyzových z tohoto útvaru; velikou většinou problematických. Třetíhory chovají však velmi hojně zbytky hmyzové jak uzavřené v jantaru, tak i na jemných lupcích. U nás známo na 36 druhů. Z červů (*Vermes*) mohly zanechatí stopy ovšem jen ty skupiny, které obývají rourky vybudované z pevné hmoty. Jsou to někteří rodové červů štětinatých (*Sedentaria*) a byly jejich zbytky udávány již ze siluru, jsou však hojnějšími až počínaje útvarem jurským. U nás známy jsou v jurském útvaru druhy 3, v křídovém 15; hlavní rod jest *Serpula*. Do příbuzenstva těchto tvarů klade se vymřelá skupina *Tentaculidinae*, od některých přičítána měkkýšům. Čeled' tato má své zástupce již v útvaru kambrickém, velkého pak rozšíření dosahuje v siluru a i v devonu. Z obou těchto útvarů známo u nás na 22 druhů. Jindy zbyla a zachovala se pevná kusadla, kterými ozbrojen rybak červů. Malé zkameněliny tyto známy jsou pod jménem *Conodontes* z ruského útvaru silurského a také u nás nalezen byl jeden druh. V jemném lithografickém vápenci jurském vyskytují se také otisky celých těl, dále pak uváděny jsou rourky rozličných rozměrů z zbytky červů. Z kmene měkkýšů *o v i t ý c h* mechovky (*Bryozoa*) zanechaly velmi hojně zbytky ve vrstvách a to již počínaje silurem. V prvohorách nalézáme tvary vesměs vymřelé, ústrojnosti dosti složité a nyní neobvyklé. Náležíjí mechovkám kruhovitým, které proto dlužno považovati za starší a původnější. U nás uvedeny ze siluru a devonu 44 druhy, které se účastnily často stavby útesů korálových. Jsou to rodové: *Fenestella*, *Hemistrypa*, *Filites*, *Utopora*, *Phyllopora*, *Lemmatopora* a j. V karbonu a permu dosahují některé starobylé čeledi největšího rozvoje, avšak koncem útvaru toho vymírají. Ještě v triasu a v juře převládají vesměs mechovky kruhousté a teprve v křídě mechovky oružnaté počínají dosahovati značnějšího stupně rozvoje. Z české křídly popsáno bylo 79 druhů, hlavně rody *Stomatopora*, *Diastopora*, *Entalophora*, *Discosparsa*, *Spiropora*, *Heteropora*, *Ditaxia*, *Idmonea*, *Osculipora*, *Truncatula*, *Cea*, *Melicertites*, *Membranopora*, *Biflustra*, *Eschara*, *Hippothoa* a j. V třetíhorách převahu mají mechovky oružnaté, podobně jako v mořích nynějších. Zbytky ramenonožců (*Brachiopoda*) jsou velmi důležité pro rozřídování vrstev, ježto jest mezi nimi mnoho zkamenělin vůdčích. Počínají se již zpodním kambriem, kdež jsou zastoupeni již asi 10 rody, a to až na jediný rod (*Orthis*) rody bezzubými, tedy nižšími, rozšiřují se ve svrchním útvaru kambrickém a největšího rozvoje dosahují v siluru. U nás v kambriu 11 druhů, v siluru a devonu 639 druhů, jež náležejí rodům *Lingula*, *Obolus*, *Discina*, *Siphonotreta*, *Crania*, *Orthis*, *Strophomena*, *Leptaena*, *Spirifer*, *Merista*, *Cyrtia*, *Atrypa*, *Rhynchonella*, *Pentamerus* a j. V karbonu a permu některé staré rody vymírají.

V triasu i juře počet rodů jest neveliký, za to rodové jsou bohati druhy. Podobně jest tomu i v křídě. U nás známy jsou z jurského útvaru 21, z křídly 22 druhy, které většinou náležejí rodům *Rhynchonella*, *Terebratulina*, *Thecidea*, *Crania*, *Terebratulina*. V třetíhorách jest počet ramenonožců nepatrný a dnes žije v mořích asi 140 druhů, kdežto zkamenělých jest známo na 6000 druhů. Ramenonožci vyznamenávají se ustáleností a trvalostí některých znaků již od pradávných dob, kterážto vlastnost začasté uváděna byla za doklad proti poučce vývojové. Z měkkýšů mlži (*Lamellibranchiata*) udávání jsou již z útvaru kambrického, ač zbytky jejich v těchto vrstvách jsou nedostatečně zachovány, tak že určení často jest nejisté. V siluru vyskytují se však již velmi hojně a to ponejvíce ve tvarech starobylých, značně se lišících od nyní žijících. Většina silurských mlžů vyznačuje se přetenkými miskami, slabými svaly, bezzubým aneb jen zrněným zámekem a okrajem pláště celistvým. Náš silur a devon poskytly nejvíce dokladů k seznání těchto tvarů a bylo Barrandem popsáno odtud na 1269 druhů, označených často jmény českými, ne vždy šťastně volenými. V karbonu a permu některé staré rody vymírají; v triasu pak možno pozorovati nápadnou proměnu zvířeny mlžové; staré typy nahrazeny jsou čeled'mi novými, které v jurském a křídovém útvaru se rozmnožují. V útvaru posléze uvedeném mocně se rozmáhá větev rudistův a s ním zároveň vymírá. U nás z jury uvedeny byly 32 druhy, z křídly asi 418 druhův a z třetíhor asi 56 druhův. V třetíhorách zvířena mlžová přibližuje se nynější. Přídonožci (*Scaphopoda*) jsou původu prastarého, neboť zbytky jejich uvádějí se již z útvaru kambrického a od té doby přicházejí v útvarch všech. U nás v křídě popsáno bylo 6, v třetíhorách 5 druhů; hlavní zástupce jest rod *Dentalium*. Chitoni (*Amphe-neura*) udávání jsou již ze siluru a má se za to, že hlavní rod *Chiton* v tomto útvaru již byl zastoupen, avšak zkameněliny dotyčné zachovány jsou nedostatečně. U nás podobná zkamenělina označena byla jménem *Duslia*. Bohaté oddělení plžů (*Gastropoda*) vyskytuje se již v útvaru kambrickém a to několika rody (*Scenella*, *Stenotheca*, *Rhaphistoma* a j.), které mají velikou důležitost ku přirovnání s pozdějšími rody. I v siluru jsou četné zastoupeni tvary starobylými. V triasu zvířena břichonožců změnila se patně, staré typy vymírají a nové přistupují. V jurském útvaru pochod ten pokračuje a částečně se dokončuje; v křídě počínají panovati čeledi, které jsou vesměs již rozšířeny v třetíhorách a nynějších mořích. Silurské tvary naše nejsou dosud zpracovány; křídových bylo uvedeno asi 229; třetíhorních pak 163. V třetíhorním vápenci u Tuchařic vyskytuje se veliké množství plžů plicnatých z rodů: *Helix* a jeho podrodů, jakož i tvarů příbuzných *Cionella*, *Vertigo*, *Clausilia*, *Limnaeus* a j. Jemné skořápky ploutvonožců (*Pteropoda*)

s určitostí známy jsou teprve z třetihor, avšak již v prvohorách vyskytují se podobné skořápky, které se kladou do příbuzenstva těchto měkkýšů. Rod *Hyalolithus* s příbuznými tvary čítá u nás v siluru a devonu asi 60 druhů. Zástupce jiné čeledi rod *Conularia* v týchže vrstvách u nás vyskytuje se v 28 družích. Přechětná třída hlavonožců (*Cephalopoda*) prodělala největší rozvoj svůj v dobách geologických. Jest to hlavně ona skupina hlavonožců čtyřžabých, která zastoupena jest v nynějších mořích loděnkou (*Nautilus*). Stopy této skupiny můžeme sledati již ve spodním kambriu, ve spodním siluru počíná se jejich veliký rozvoj, který se ještě stupňuje v siluru svrchním tak, že některé polohy v útvaru tomto nazývají se vápenci hlavonožcovými. V devonu a karbonu umenšují se zřejmě a zvláště v permu tak, že v triasu z celého bohatství zůstávají jen 2 rodové. V devonu počíná se však jiná větev, tvary se skořápkami zavinutými, které v karbonu a permu rozmnožují se tak, že z nich povstává bohatá čeleď ammonitů. Skupina tato v juře a křídě velmi se rozmnožuje a prodělává v útvaru posléze jmenovaném dvoji zajímavé obrození. Zároveň s křídou ammoniti vymírají úplně. V třetihorách jsou stopy jen těch čeledí, které dosud žijí. U nás popsáno bylo v siluru a devonu na 1141 druhů.

R y b y první stopy zanechaly již v silurském útvaru; jsou to šupiny, zuby, trny před ploutvemi a pod. V devonu vyskytuje se hojně ryb; většinou jsou to staré typy ganoidů a žraloků, které v brzku vymírají. V kamenouhelném útvaru některé staré čeledi velmi se rozšiřují, v permu jsou ryby až na dvojnásobek málo hojně. Trias chová zajímavou přechodní zvířenu, na níž pokračování ve zkostnatění dobře může býti sledováno. Po prvé zde povstávají ryby kostnaté. V křídě patrná jest proměna. V jurském útvaru a to hlavně v nižších polohách jeho vyvíjí se dále zvířena triasová; v křídě pak patrná jest proměna typů starých v nový směr, kterým v třetihorách zvířena rybi podobňuje se zvířené nynější. V našich mořích, jakož i řekách žijí někteří zástupci ryb starého typu, jsou však vesměs na ústupu proti rybám řázu nového. U nás v siluru a devonu uvedeno bylo 6 druhů ryb, hlavně rody *Cocosteus*, *Machaeracanthus*, *Asterolepis*, *Gompholepis* a j.; z permu na 45 druhů, jako *Amblypterus*, *Xenacanthus*, *Orthacanthus*, *Pleuranthos*, *Palaeoniscus* a j.; z křídý 83, z třetihor 20 druhů.

Z o b o j ž i v e l n í k ů (*Amphibia*) nejzajímavější jest řád Stegocefal, který vymřel a ukazuje velmi patrně starobylé znaky. Počal se útvarem kamenouhelným a vymřel jednou skupinou v permu, kdežto druhá čeleď zastoupena jest hojnými výskyty ještě v triasu. Ostatní mladší čeledi obojživelníků byly pozorovány v útvaru křídovém a pak v třetihorách, kde již náležejí rodům z nynější zvířeny známým aneb aspoň velmi blíže

příbuzným. Zajímavé tvary z našeho permu nejdříve přivodily porozumění této staré skupiny. Bylo u nás nalezeno na 76 druhů. Z třetihor známo na 10 druhů hlavně *Palaeobatrachus*, *Pelopates*, *Rana* a j.

P l a z i (*Reptilia*) mají největší rozvoj svůj za sebou. Nejstarší tvary vesměs ústrojnosti nízké, které ukazují zajímavé přechody ke stegocefalům, počínají se permem. V triasu nalézáme typy často již pokročilé, jako želvy, dále ještě několik řádů vymřelých. V juře jest největší rozvoj plazů, v křídě vývoj pokračuje a ještě více se specialisuje tak, že utvořeny skupiny plazů vodních, létajících, kráčejičích a j. Na konci křídového útvaru možno pozorovati všeobecné vymírání plazů tak, že třetihory jsou již velmi chudy zbytky plazovými a chovají nejvíce typů tropických, ke kterým teprve později přistupují plazi z pásem mírných. Z permu znám jest u nás rod *Naosaurus*, z křídý 9 druhů, jako *Polyptichodon*, *Cimoliosaurus*, *Pigmaeochelys*, *Chelone*, *Ornithochirus* a j.; z třetihor 5 druhů, jako *Trionyx*, *Testudo* a j.

P t á c i po juře jsou zastoupeni v jurském útvaru a to známým znamenitým rodem *Archaeopteryx*, dále vyskytují se v křídě jiné, rovněž velmi zajímavé rody ptáků zubatých; ve starším terciéru nalézáme nečetné, staré typy; v mladším výskyty přibližují se ptákům nyní žijícím a sice počínají nejdříve ptáci tropičtí a pak teprve následují ptáci z pásem mírných. V diluviu povstala větev ohromných běžců (*Dinornis*); v nynější zvířené jest pak patrné, že ptáci ploskopří znenáhla vymírají. Z našich třetihor známy jsou 2 druhy rodu *Anas*. S s a v c i nejstarší patrné stopy zanechali v triasu, kdež zastoupeni jsou tvary primitivními, nízké ústrojnosti, tak že v soustavě dlužno zařaditi tyto staré rody ještě před nynější ssavce ptákořitné. V jurském útvaru podobně jsou známy některé zbytky ssavců, které jakoby již naznačovaly dvoji oblast, starého a nového světa. V křídě přistupují nové tvary, které však zvířeny starobylé podstatně nemění.

Ve vrstvách třetihorních uloženy jsou velmi hojně zbytky s s a v č í, které dosvědčují, že v těch dobách byli ssavci na nejvyšším stupni svého rozvoje, tak že nynější zvířena ssavců jest jen slabým odleskem bohatství z dob třetihorních. Zvířena z těch dob není však jednolitá, nýbrž jsou patrný 4 oblasti, a to: 1. oblast starého světa, 2. Severní Ameriky, 3. Jižní Ameriky, 4. Australie. Na zpodu po prvé vyskytují se ssavci placentární a to ve tvarech starobylých, jež seskupovány jsou do řádů vymřelých, jako řádu prašelem (*Creodontia*), prahlodavců (*Tillodontia*), prakopytníků (*Condylarthra*) a j. Tyto staré skupiny, které často obsahují tvary velmi značných rozměrů, poukazují na společný kmen ssavců. V třetihorách můžeme dobře pozorovati postup vývoje ssavčích; prakopytníci brzy se rozdělují v sudoprsté a lichoprsté, prašelny mění se v šelmy, počínají hmyzožravci a hlodavci a brzy vyskytují se i poloopice.

V jednotlivých skupinách můžeme sledovati velmi zajímavé řady proměn, tak na př. vývoj koně ze tvaru, který měl okončiny čtyřprsté, aneb vývoj sudoprstců z tvarů pěti-prstých a j. U nás v miocénu známo 5 druhů ssavců, hlavně: *Anthracotherium*, *Palaeomeryx*, *Dinotherium* a *Mastodon*. V době diluviální jsou zastoupeny zbytky svými téměř všechny rody dosud žijící, ovšem přecasto druhy vymřelými. Mimo ty žila však v diluviu četná zvířata nyní vymřelá, z nichž nejpodivnější byli ohromní chudozobci (*Megatherium* a *Glyptodon*). Změnami teploty v té době na zemi stalo se, že rozvržení zvířat bylo jiné než za našich dob, hlavně bylo lze pozorovati, že zvířata severní táhla k jihu a po nové změně teploty zase zpět k severu. V našem diluviu uvedeno bylo na 122 druhů ssavců, zvláště: *Elephas*, *Rhinoceros*, *Alces*, *Rangifer*, *Hyaena*, *Leopardus*, *Felis*, *Amphicyon*, *Leucocyon*, *Lupus*, *Vulpes*, *Ursus*, *Alac-taga*, *Ovibos*, *Bison* a mn. j.

Srv. Zittel, Grundzüge der P. (1895); Počta, O tvorstvu předvěkém (1900), kde uvedena jest ostatní nejhlavnější literatura. Pa.

Palaeontologie rostlinná čili fytopalaeontologie jest nauka pojednávající o předvěkém rostlinstvu, jehož zbytky zachovaly se až do dnešní doby ve vrstvách zemských jednak ještě s částí polo nebo zcela zuhelnatělé své původní hmoty nebo po vymizení jejím jenom jako pouhé otisky, jednak jako zkameněliny, t. j. minerální hmotou prosazené a vyplněné tělo rostlinné. V novější době ujali se předvěkých zbytků rostlinných botanikové, aby je zpracovali vědecky také více po stránce botanické, a se zřetelem k tomu užívá se pro p-ii r-nou také názvu palaeofytologie. Zbytky rostlinstva, zachovaného v rozličných vrstvách zemských, poučují nás na základě pečlivého studia mnohých slouvných botanikův o tom, že rostlinstvo právě tak jako zvířectvo vyvíjelo se na zemi zvolna během obrovských věků postupujíc z tvarů jednodušejí organisovaných ke složitějším a dokonaleji utvářeným. Znamenitá srovnávací studia, která na žijících rostlinách provedl a descendentní teorii již 8 let před Darwinem opřel zejména Hofmeister, k němuž druzí se pak po Darwinovi A. Braun, Naegeli a j., docházejí palaeofytologii v mnohém skvělě podpory, poněvadž nalezena a prostudována byla celá řada tvarů rostlinných, již úplně vymřelých, které jsou pojtkem mezi jednotlivými, od sebe již daleko se odchylujícími rostlinnými typy nyní žijícími. Proto studium vymřelého rostlinstva má veliký význam nejen pro palaeontologii vůbec, ale i pro botaniku, zvláště pro poznání vývoje rostlinstva na zemi. Důležitější rostliny předvěké jsou v Naučném slovníku pod svými jmény probrány zvlášť a omezíme se zde tedy pouze na vyčtení hlavních charakteristických typů, případně i rodů jednotlivým formacím zvláštních. Postupujeme-li od nej-

starších útvarů čili formací kury zemské k mladším a mladším, jeví se postup rostlinstva, zejména cevnatého, celkem asi v témž obraze, ve kterém podává nám přehled rostlinstva nyní žijícího kterákoliv systematická, řádně zpracovaná kniha, začínajíc tvary níže organisovanými a pokračujíc pozvolnu k rostlinám dokonalejším. Ovšem narážíme u předvěkého rostlinstva, zejména ve starších útvarrech, na vymřelé již rostliny, které přibližujíc se silně ještě k rostlinám níže organisovaným, nyní žijícím, liší se od těchto často svou obrovitostí, z čehož vidíme, že mnohé větve z hlavního rodokmene se odštěpívaly velice bujně vyrostly a dospěly k vrcholu vývoje pozvolnu ustupovaly zase jiným a zachovaly se až do nynějších dob v potomstvu již jen skrovněm a slabším, zanikajícím ve změnách klimatických poměrech povrchu zemského, jak to vidíme na rostlinách nyní žijících, kde leckteré z nich, u nás jen v trpasličí podobě o život ještě zápasící, za to v krajinách horkých a teplejších dosud bujnými, obrovitými tvary jsou zastoupeny. Z toho také soudíme, mimo jiné doklady, že krajiny předvěké (vyjímaje diluvium), tedy zejména starší, byly i v našich končinách většinou mnohem teplejší a parnatější, nežli nyní jsou, a poskytovaly tím rostlinstvu možnost velice bujného rozvoje.

Nejstarší, prastaré zbytky rostlinné můžeme již přijímati v době prahorní, kde tuha (grafit), provázející leckde prahorní vápenec do ruly vložený, jest velice pravděpodobně ložiskům nejstarších rostlin, jejichž organisaci nelze již rozpoznati.

V následujících prvohorách čili v palaeolithickém období začínají se ukazovati čím dále tím zřetelnější otisky rostlinné, svědčící již v devonu, ale zejména v karbonu a permu o mohutném rozvoji rostlinstva pozemního. Nejstarší zřetelnější otisky, které se připisují zbytkům rostlinným, byly nalezeny v kambrických břidlách irských a popsány pod jménem Oldhamia, prohlašovaný dříve za otisky živočišné, později za otisky řas. Celá řada otisků na způsob mořských řas rozvětvených a i jinak utvářených byla popsána zejména ze siluru a devonu (a i pozdějších formací) jakožto otisky rostlinné, zejména od mořských řas pocházející. Mnohé však z těchto otisků povstaly o sobě způsobem jen nahodilým, většinou mechanickým, prouděním vody v bahně dřívě, než utvrdlo v kámen, bublinami, pohybem zvířat po bahně se plazících, také krystalisací a koncentrací jemnějších bahnitých částí okolo rozkládajících se hniječích kusův organických těl, svaštěním a sešoupnutím se kluzkých vrstev ohromným tlakem atd., tak že jen některé z podobných otisků můžeme pokládati za otisky mořských řas, ač i zde není všude dostatečně pro to záruky; podobné jsou na př. v siluru: *Nereites*, *Crossochorda*, *Bilobites*, *Arthropycus*, *Alectorurus*, *Cylindrites*, *Palaeo-*

phycus, *Bythotrephis*, *Palaeochondrites* atd. — v devonu: *Phyllochora*, *Spirophyton*, *Dictyophyton* atd.

Teprve v době svrchního siluru a devonu objevují se otisky neklamně od rostlin pocházející a to od rostlin v systému dosti pokročilých, připojujících se k cevnatým tajnosnubným, z nichž mnohé také u nás z devonu (stupně hlubočepského *Hh*¹) popsány byly Sturem za mořské řasy. Nicméně nynější poznání, že jsou to tajnosnubné rostliny cevnaté, jak již prof. Krejčí správně se domníval, opravňuje nás k tomu, že mnohé z pochybných, dříve uvedených otisků smíme pokládati za otisky rostlin řádu nižšího, zejména rostlin mořských, které zajisté v mohutném rozvoji předcházely rostliny cevnaté. Z otisků cevnatých rostlin tajnosnubných siluru a devonu uvádíme: *Sphenopteridium*, *Archaeopteris*, *Megalopteris*, *Clamodendron*, *Bothrodendron*, *Lepidodendron* a *Psilophyton*. Jsou tu tedy neklamně zastoupeny již nejen kapradiny, ale i vyšší rostliny přesličkovité a plavuňovité, z nichž některé příbuzny jsou již velice pozdějším rostlinám kamenouhelným. *Bothrodendron* zvláště tvoří významnou skupinu pro období siluru a devonu. Uhlí silurské jako anthracit. U nás z devonských vrstev *Hh*¹ nejdůležitější jsou *Hosinella*, *Sporochnus* a *Chauvinia*, vesměs tajnosnubné rostliny cevnaté a nikoliv chaluhy, jak soudil zejména Stur. V útvaru kamenouhelném a permském rozvíjí se flora cevnatých rostlin tajnosnubných měrou obrovskou, tak že se zachovala z těch dob také mohutná ložiska uhlí.

Nahosemenné rostliny začínají se rozvíjet v karbonu a ještě více v permu. Ze spodního karbonu (kulm), jenž v Čechách není vyvinut, uvádíme z kapradin: *Adiantites*, *Sphenopteridium*, *Cardiopteris*, *Rhacopteris*, *Rhodia*, *Palmatopteris*, některé formy *Pecopteris*, *Neuropteris*, z Protocalamariaceí *Asterocalamites* (*Arehaeocalamites*), z plavuňovitých: *Lepidodendron Veltheimianum*, *Halonia*, *Knorria* a *Bergeria*, *Stigmaria inaequalis*, z nahosemenných: *Cordaites*, *Araucarioxylon*. Ze svrchního karbonu, jenž u nás mohutně jest vyvinut, uvádíme z kapradin: zejména bujně vyvinuté čeledi *Sphenopterideae*, *Pecopterideae* a *Neuropterideae*, a pak rody *Adiantites*, *Schizopteris* (incl. *Aphlebia*) a *Rhacopteris*, z kmenů kapradovitých *Megaphyllum* a *Caulopteris*, dále více k cykasovitým již poukazující rostlinu *Noeggerathia foliosa* Stnbg.; z vyšších tajnosnubných cevnatých: zejména rod *Sphenophyllum*, z Calamariaceí rody: *Stylocalamites*, *Eucalamites*, *Calamophyllites*, *Annularia* a *Asterophyllites*, květní klasy *Calamostachys*, *Palaeostachya*, *Huttonia*, *Cingularia*, z oddělení plavuňovitých rody: *Lycopodites*, *Lepidodendron*, *Lepidophlois*, *Bergeria*, *Sagenaria* (incl. *Aspidiaria*), *Ulodendron*, *Halonia*, klasovité květy

Lepidostrobos a jejich šupiny *Lepidophyllum*, dále *Sigillaria* a *Sigillariaestrobos* s výtrusy *Carpolithes coniformis*, kořenovité oddenky *Stigmaria*; z nahosemenných rod *Cordaites*, květenství *Cordiaanthus* a plody *Cardiocarpus*.

Přechodní období z karbonu do permu zasahající, jež jest u nás vyznačeno zejména vrstvami nýranskými, nelíší se florou valně od vlastního karbonu, jen některé typy jako z kapradin *Odontopteris* (dosahující bujného rozvoje), *Callipteridium* a z plavuňovitých *Subsigillaria*, začínají se hojněji objevovati. Z permu vlastního nejdůležitější jsou z kapradin: *Odontopteria*, *Callipteris* a *Callipteridium*, hojně kmeny *Psaronii*, z vyšších tajn. cevn. *Stylocalamites gigas*, *Subsigillaria* (*Lepidodendron* mizí), z nahosemenných zvláště *Walchia*, *Ullmannia* a *Voltzia*, také již *Baiera*, *Gingkophyllum* a *Pterophyllum*, kmeny *Medullosa*, *Cordaixylon*, *Araucarioxylon* a květenství *Schützia*.

Přechodní období do druhohor čili do doby mesofytické tvoří t. zv. permotrias čili facies *Glossopteris* významnými rody *Glossopteris*, *Gangamopteris*, *Schizoneura*, *Noeggerathiopsis* atd. (V již. Australii, Indii a jižní Africe s mohutným uhlím.)

Druhohory obsahují útvary zvané trias, jura a křída; z těch jsou u nás zastoupeny jen částečně jura a mohutně útvary křídové. V triasu význačné jsou veliké rostliny přesličkovité (*Equisetum*), v nejdolejších vrstvách, v pestrém pískovci, ještě nalézáme poslední zbytky *Sigillarii*; kapradiny a nahosemenné rozvíjejí se silně dále, tak zejména v keupru, kde jsou také vrstvy uhlé, vytknouti třeba: *Matonia*, *Danaeopsis*, *Taeniopteris*, pak *Voltzia* a *Pterophyllum*, v rhaetu zvláště *Matoniaceae*, pak *Thinnfeldia*, *Sagenopteris*, *Schizoneura*, *Baiera*, *Cycadites*, *Dioonites*, *Nilssonia*, *Otozamites*, *Podozamites*, *Czekanowskia* a *Voltziopsis*. V jurském útvaru, z kterého v Čechách rostlin se nezachovalo, rozvíjí se kapradiny a zejména nahosemenné mohutně dále, *Marattiaceae*, *Matoniaceae*, pak *Thinnfeldia*, *Sagenopteris*, z nahosemenných zejména cykasovité: *Cycadites*, *Bennettites*, *Dioonites*, *Pterophyllum*, *Nilssonia*, *Zamites*, *Otozamites*, *Podozamites*, *Sphenozamites*; ginkovité, jež dosahují svého největšího rozvoje: *Trichopteryx*, *Czekanowskia*, *Baiera*, *Ginkgo*; konifery: *Voltziopsis*, *Brachyphyllum* a *Araucaria*. Uhléna lože objevují se ve spodním (černém) a středním (hnědém) juře. Z větších řas uváděny jsou z jury *Confervites*, *Phymatoderma*, *Chondrites*, *Sphaerococcites* a *Münsteria* (*Spongiophyceae*).

Křídový útvary. Ve spodní křídě vedou ještě stále kapradiny a nahosemenné, tak zejména z kapradin ve vrstvách waldenských *Mattonia*, *Palmatopteris*, *Ovopteris*, *Mariopteris* a ještě *Pecopteris*, dále vyšší tajnosnubné cevnaté: *Sagenopteris*, *Equisetum*, pak nahosemenné: *Ginkgo*, *Baiera*, *Czekanowskia*, *Bennettites*, *Cycadites*, *Podozamites*, *Voltziopsis* a *Pinus*. Ve vlastním

neokomu a gaultu spodní křídý jeví se převládne tato flora, ale tu a tam tvoří již přechod ke křídě svrchní, poněvadž se začínají ukazovat stopy rostlin dvojděložných. Ve svrchní křídě (cenoman, turon a senon), také v Čechách mohutně vyvinuté, rozvinují se vedle kapradin, cykadeí a konifer zejména již mohutně rostliny dvojděložné, a i stopy jednoděložných ukazují se již v peruckých vrstvách. V peruckých vrstvách, sládkovodních to usazeninách cenomanu, zachovalo se v Čechách v pískovcích a lupcích velké množství kapradin, na př. *Acrostichum*, *Drynaria*, *Dipterophyllum*, *Onychiopsis*, *Pteris*, *Gleichenia*, *Marattia*, *Kirchnera*, kmeny: *Dicksonia* (*Protoperis*), *Tempyska*, *Oncoperis*, zvyšších tajn. cevnatých: *Marsilia*, *Sagenopteris*, *Selaginella*, *Pseudoasterophyllites*; z cykadeí: *Nilssonia*, *Dioonites*, *Podozamites*, *Microzamia*, *Kranera*; z konifer: *Podocarpus*, *Dammara*, *Cunninghamia*, *Araucaria*, *Pinus*, *Picea*, *Abies*, *Sequoia* (celá řada), *Ceratostrobos*, *Widdringtonia*, *Frenelopsis*. Z dvouděložných: *Myrica*, *Ficus*, *Proteaceae* (celá řada), *Magnolia*, *Platanus* (četně), *Credneria*, *Hymenaea*, *Sapindus*, *Cissophyllum*, *Myrtaceae* (celá řada), zvláště *Eucalyptus*, *Araliaceae* (celá řada), *Myrsinaceae*, *Bignoniaceae*; z jednoděložných důležitý *Butomites*. V ostatních odděleních turonu a senonu vedle konifer, jež se z části opakují, převládají dvojděložné. Některé ze senonu již upomínají na zbytky vrstev třetihorních. Uhlí objevuje se ve vrstvách wealdenských a poskrovnou v senonu, velice skrovně v cenomanu (v peruckých v.), takofka v nepatrném množství. Z velikých otisků řasových uvádějí se z kvádřových pískovců: *Keckia* (*Caulerpiaceae*), *Münsteria*, *Cylindrites* a *Chondrites*.

Třetihory. Rostlinstvo jich přibližuje se, ano dokonce v mnohém i rovná se již rostlinám nyní žijícím, ač poukazuje většinou na podnebí teplejší až i horké. V eocénu jsou zbytky flory tropické. V oligocénu objevují se zejména z kapradin: *Woodwardia*, z vyšších tajnosn. cevn.: *Salvinia*; z nahosemenných; *Gingko*, *Sequoia*, *Taxodium*, *Glyptostrobos*, *Pinus*, *Thuja* atd.; z dvouděložných: *Alnus*, *Betula*, *Corylus*, *Carpinus*, *Fagus*, *Castanea*, *Quercus*, *Salix*, *Populus*, *Ulmus*, *Planera*, *Juglans* *Cary*, *Ficus*, *Cinnamomum*, *Laurus*, *Magnolia*, *Sapindus*, *Acer*, *Rhus*, *Leguminosae* (hojně), *Cornus*; z jednoděložných: palm y (hojně zejména *Sabal* a *Phoenix*), dále *Acorus*, *Smilax*, *Typha*, *Arundo*, *Potamogeton*. V miocénu zastoupeno jest ještě mnoho subtropických rostlin; celkem flora oligocénu se opakuje, ačkoliv tropické rostlinstvo dřívější u nás v Evropě již stáhlo se více na jih a jen polotropické typy ještě se tu zachovaly. Pliocén přibližuje se již velice našemu nynějšímu rostlinstvu, ačkoliv i zde zachovalo se ještě mnoho rostlin, které u nás již se nevyskytují, jako: *Adiantum*, *Callitris*, *Taxodium*, *Laurus*, *Ilex*, *Punica*, *Nerium*, *Arundo*, *Bambusa* atd. Hnědé

uhlí objevuje se v oligocénu a miocénu, podřízené stopy v eocénu.

Čtvrtihory. Diluvium (náplavy starší) vykazují zejména ve vápenných tufech, rašelinném uhlí, rašelinách a pak i hlinách veliké množství rostlinných zbytkův, úplně se shodujících s našimi nyní žijícími, tak že jen tu a tam nacházíme rostlinu, která poukazuje ještě k třetihorní, anebo u nás již vůbec vyhnula, ale v jiných končinách země dosud žije. Rozeznáváme dobu předledovou se zbytky mnohých rostlin, pak starší dobu ledovou, kde zejména význačné jsou četné zbytky rostlin arktických a subarktických, které se objevují i v pozdější mladší době ledové a které většinou z těch krajín změnou podnebí úplně nyní vymizely, když v době poledové nastalo tu zase podnebí teplejší. V době interglaciální objevuje se také rašelinné uhlí na př. v sev. Švýcarsku. — Alluvium (náplavy novější) poskytují také mnoho uložených zbytků rostlinných s naší vegetací nynější úplně shodných; tak zejména mladší nánosy bahnitě a mladší rašeliny. Dokonce i pěkné pevné otisky rostlinné v dosti krátké době i z nyníjších rostlin se tvoří, na př. v uhličitanu vápenatém srážejícím se z čerstvých vod, jako u nás v okolí Chuchle a Karlova Týna a j.

Z rozličných nižších rostlin, které pro svou útlost z dávných dob jen poskrovnou v otiscích mohly se zachovati, tak že zanechaly jen nedokonalých stop, anebo uchovány jen za zvláštních okolností (na př. v pryskyřici předvěkých konifer), nebo dohlednuty byly v zeminách teprve drobnohledem, uvádíme ještě krátce tyto: z řas dosud neurčitých, ale k rozsivkám nejbližších, na př. *Bactryllium* Heer z triasu (zejména keupru), dále vlastní *Diatomaceae* (rozešívky) zachovaly se velice četně jednak roztroušeně, jednak ve velikých ložiskách, sestávajících takofka výhradně z křemítkých drobnohledných kruhůvků těchto rostlin. Nejstarší zajištěné *Diatomaceae* přicházejí v horním liasu útvaru jurského, něco málo v křídě, ale pravě jich spousta v třetihorách, u nás na př. diatomaceové lupky, zejména leštivý lupek kučlinský (*Polierschiefer*), a pak v rašelině u Františkových Lázní mladší silná vrstva snad křemité moučky (*Kieselguhr*), složená ze samých skořápek *Diatomaceae*. Z jiných malých řas objeveny byly na př. *Phycochromaceae* v třetihorách a celá řada větších i velikých řas, jako *Fucaceae*, *Caulerpeae*, *Siphoneae* a *Florideae*, zejm. v třetihorním útvaru. Zvlášť vytknouti třeba z menších mořských vápnitých řas rod *Gyroporella* (*Siphoneae*), jenž se vyskytuje již v permu, ale zvláště v triasu a prosazuje celé massy vápence; podobně rod *Nullipora* (*Florideae*) celé massy vápence třetihorního, křídového i jurského. Paroznatky (*Characeae*) zachovaly se ve zlomcích vegetativních a fertálních od triasu (v lasturnatém vápenci)

ostatními útvary až do nynějších dob, aniž se podstatně změnily. Žádný jiný typ rostlinný (vyjmeme-li snad ještě přesličky) nezůstal během obrovských těch věků tak stálým jako parožnatky. Z hub byly dokázány mnohé; na př. i ze Schizomycetů *Bacillus* a *Micrococcus* v devonu, karbonu, permu a juře. Z mnohých jiných hub, zejména Ascomycetů a také Basidiomycetů, byla zjištěna alespoň existence mnoha druhů takorika ve všech formacích na kmenech, větvích a listech fossilních rostlin. I lišejníky objeveny byly v třetihorách jednak v jantaru, jednak na korách v lignitu. Z mechů byla dokázána existence řady druhů v době třetihorní a to mechů jatrovkovitých i listnatých částečně v jantaru, částečně v uhlí. V miocenu bylo *Sphagnum Ludwigii* Sch. objeveno ve hnědeli s plody. Také v diluviu bylo zjištěno mnoho mechů zejm. v rašelinách a jinde. Heer soudí, že mechy objevovaly se již v prvních dobách útvaru jurského.

V hlinitých lupcích a ve vrstvách uhlím prosazených i v uhlí samém zachovalo se mnoho drobnohledných výtrusů a výtrusnic rostlin tajnosnubných, které nás poučují o dávné existenci leckterých rostlin, nyní žijícím příbuzných, o kterých bychom jinakým způsobem sotva kdy se byli dověděli, že ve starších dobách skutečně již na zemi žily. EBr.

Palaeophytologie viz Palaeontologie rostlinná.

Palaeornis, zool., viz Platycercidae.

Palaeostachya Weiss., prodloužené válcovité klasy předvěkých kamenouhelných Calamariaceí, se sterilními listy hustě v přelínech postavenými. Fertilní listy posazeny jsou v každém přeslenu hluboko do paždí listů sterilních. EBr.

Palaeostraca (*Gigantostraca*) jest vymřelé oddělení koryšů, do něhož některými spisovateli kladeni jsou trilobité a pak koryši hrotnatí (*Merostomata*). V tomto ohraňování jest to řád, jehož členové nabývají často značných rozměrů, s tělem rozděleným ve 3 části s přívěsky předústními v jediném páru, kdežto ostatní přívěsky jsou buď sobě stejné (trilobité) aneb nestejně (koryši hrotnatí). Jiní spisovatelé kladou trilobity přímo ke koryšům lupenonohým. Pa.

Palaeotherium Cuv. jest fossilní ssavec z čeledi koní, jež s rody *Paloplotherium* Ow., *Mesohippus* Marsh a *Anchitherium* H. v. Meyer kladou také do zvláštní podčeledi Palaeotheriinae. Měl na nohách po 3 prstech, ale jen prostřední, silnější prst (III.) se dotýkal půdy. Lebka jest nevysoká, nahoře dosti široká; zašpícatělé kosti nosní vycínávají daleko do předu a oční důlky jsou nazad otevřeny. Ve chrupu mělo P. $i \frac{3}{4}$, $c \frac{1}{4}$, $pm \frac{5}{4}$, $m \frac{3}{5}$; přední zuby (i) jsou dlátkovité, špičáky (c) kuželovité, hořejší zuby mezerní (pm) kromě malého 1. praemolaru podobají se stoličkám (m), hořejší stoličky mají vnější stěnu v podobě W a po 2 šikmých jámech,

dolejší (kromě nejpřednějších) mají na zvýkací ploše po 2 poloměsitých řasách, jejichž vnitřní cípy činí 2 zřetelné hroty. V páteři jest 7 obratlů šíjových, 16 hřbetních, 7 bederních a nemnoho ocasních. P. náleží svrchnímu eocenu; nalezeno posud v jižním Německu (Heidenheim, Eichstaedt), ve Švýcařích, Francii a Anglii. Nejobecnějšími druhy jsou: *P. magnum* Cuv., *crassum* Cuv., *medium* Cuv. Br.

Palaeotypy tolik co prvotisky (v. t.).

Palaeozoicum, palaeozoické útvary, viz Prvohory.

Palaeozoologie viz Palaeontologie živočišná.

Palaeostina viz Palestina.

Palaestra (řec. *παλαιστρα*), zápasistiště, u Řeků: 1. gymnastická škola, v níž učili se chlapi tělocviků, naproti gymnasiu, kde cvičili se efebové; 2. místo v řeckých gymnasiích, určené k provádění cvičení tělesných (běhu, skoku, házení diskem a kopím, zápolení).

Palaestrika, původní umění zápasní, později tolik co gymnastika, tělocvik.

Palafitty, stavby nákolní, viz Jehlové stavby.

de **Palafox y Melci** [fós i meldzi] don José, vévoda ze Saragossy (* 1776 v Saragosse — † 1847 v Madridě). Ještě velmi mlád vstoupil do služeb vojenských r. 1792 a doprovázel Ferdinanda VII. do Bayonne a r. 1808 vrátil se do Saragossy, kde postavil se v čelo lidu vzbouřeného proti Francouzům. Byv jmenován aragonským generálním kapitánem vypověděl válku Napoleonovi a hrdinsky bránil Saragossu od 27. čce do 14. srp. 1808. Zatlačil sice Francouze na sever, ale byv obléhán od 20. pros. na novo, musil se konečně 21. ún. 1809 vzdát. Byl odvezen do Francie, kde byl vězněn ve Vincennes až do míru Valençayského 11. pros. 1813. Po té král Ferdinand poslal jej do Španělska, aby tam připravoval jeho návrat, a P. vrátil se do Aragonie opět jakožto generální kapitán. V l. 1820—23 P. byl velitelem král. gardy, ale novou absolutní vládou byl zbaven všech svých hodností. Teprv r. 1836 po smrti Ferdinandově, když prohlásil se pro královnu Marii Kristinu, byl znovu dosazen za gen. kapitána aragonského a zaujímal různé hodnosti při správě armády. Králové povýšila jej za vévodu ze Saragossy a r. 1837 byl jmenován gen. kapitánem gardy. Srv. P. de Madrazo, Biografia de P. (ve IV. sv. špan. překladu Thiersova díla Historia del Consulado y del Imperio).

Palafreniere (ital.; franc. *palefrenier*, čeledín ke koním.

Palach, bot., *Scirpus palustris* Link., viz Scirpus.

Palaifatos, snad z Paria, řec. spisovatel, jenž žil asi ve IV. stol. před Kr. Sepsal mythologické dílo *περι ὀπιστων*, nejméně o pěti knihách, z něhož zachovala se nám pouze, jak se zdá, jediná kniha o 53 kapitolách a to ve formě velmi chatrné, interpolacemi po-

rušené (otíštěn jest spisek u Westermanna, *Μυθογράφοι*, str. 268—312). Spis P-tův psán jest úplně rationalistickým směrem Euémrovým, mluva jest prostá, jednotvárná; způsobem suchopárným, misty přímo dětinským vykládají se zde mythy řecké, při čemž spisovatel tvrdí, že to, co podává, slyšel na svých cestách. Dále sepsal tento P., jak se zdá, lokální dějiny Tróady (*Τρωικά*), z nichž zachovaly se toliko 4 zlomky (Müller, *Frag. histor. Graec.*, II., str. 338—339). Wipprecht a Schrader přičítají tomuto P-tovi též spis *Ἰστορίαι εἰς Σιμωνίδην*. Srv. Susemihl, *Geschichte d. griech. Litter. in der Alexandrinerzeit*, II., 54—57; Wipprecht, *Questiones Palaephatae* (Bonn, 1893); Vitelli, *Studi Italiani di filol. classica*, I., 241 sl. (Florence, 1893); J. Schrader, *Palaephatae* (Berlin, 1894); »Berl. philol. Wochenschrift«, 1894, str. 1575 sl. a 1601 sl.

Palaimón, starořecký bůh na moři chránící, slul vlastně Melikertés jako syn Athamanta a Inóe (v. t.). Po osudném skoku matky s Molurské skály u Megar mrtvý Melikertés, delfinem přenesen na isthmos korinthský, byl od Sisypa nalezen a pohřben; u smruku jakéhos měl oltář, u něhož ctěn pod názvem P., a jemu na počest zřízeny isthmijské hry. Kdežto jméno Melikertés upomíná na foinického Melkarta, P. znamenajíc zápasníka jest vlastně příjím Héraklea boiotského. Místo P-a ve hrách isthmijských dále zaujal Poseidón. *klk.*

Palais [palé] (franc.), palác.

Le **Palais**, hl. město franc. ostrova Belle-Ile-en-Mer, na jeho sev.-vých. břehu, ve franc. dep. Morbihan a arrond. Lorient, má 5113 ob., tvrz od Vaubana s pevnými hradbami, 6 škol, vojenskou nemocnici, trestnickou stanicí námoří a hospodářskou pro mladé zločince, vzorné hospodářství, továrny na rybí konzervy, loděnice, mořské lázně, poštu, telegraf, 2 semaforey a přístav s mělkou rejdou, 2 moly a majákem, jehož lodní ruch činí (1894) 693 lodí s 21.676 t a k němuž náleží 212 rybářských lodí s 1620 t. Pravidelné pamíkové spojení jest s Vanny, Lorientem, Aurayem a St. Nazairem, dováží se železo, uhlí, víno, dříví atd. a vyvážejí hlavně rybí konzervy; výtěžek rybolovu jest ročně za 1/2 mill. fr. V P. narodil se generál Trochu (1815—96). *Tšr.*

Palais-Royal [palé roajřl], »královský palác«, histor. z nejvýznamnějších budov pařížských. Původní stavbu dal zříditi kardinál Richelieu r. 1629—36 dle plánů Jacquesa Lemerciera a odkázal ji r. 1642 králi, po jehož smrti obývala palác téhož vdova Anna Rakouská se svými syny Ludvíkem XIV. a Filipem Orléanským, jemuž později palác, zvětšený od Fr. Mansarta, připadl; po té zůstal v majetku rodiny orléanské. Po požáru opery r. 1763 znova byl rozšířen od arch. P. L. Moreaua a za Ludvíka Filipa zvaného Egalité (1781—86) zahrada paláce obemknuta kolonádami, jež pronajaty kupcům a kavárníkům, jejichž místnosti záhy staly se stře-

diskem nespokojenců. Zde řečnil Camille Desmoulin k lidu, jenž odtud táhl na bastillu. Za Napoleona III. sídlil zde princ Jérôme, načež v květnu r. 1871 za komuny jižní křídlo požárem zničeno. Ted' je P — R. sídlem státní rady (*conseil d'état*). Do dnes kolonnády paláce jsou pronajaty obchodníkům, zvl. zlatníkům a klenotníkům, pak jsou tu četné restaurace a kavárny, ačkoli čilý ruch, který tu panoval ještě do císaře Napoleona III., víc a více stěhuje se na boulevardy. V jz. části paláce nalézá se Théâtre-Français, na sz. rohu Théâtre du P — R., zbudované r. 1783 pro vaudeville a frašky.

Palamedés, v řec. mythu syn Naupliův a Klymenin, z Euboie neb z Argu, žák Chironův, přispěl k tomu, by Odysseus a Achilleus účastnili se výpravy do Troje, již sám se účastnil s 30 loďmi. Homér ho nejmenuje, pozdější (Dictys, Darés aj.) uvádějí jej často, přenášejíce naň příběhy a funkce jiných vůdců; ba P. přejal prý i na čas vrchní vedení za Agamemnona. Zahynul smrtí násilnou návodem Odyssea, jenž jej spustil do studny za domnělým pokladem, načež jej kamením zasypal; anebo zakopal na místě P-dova stanu zlato, načež udal, že P. chtěl za to Řeky Priamovi zraditi, pročez P. vojskem zabít. Všeobecně slaven P-dův důvtíp a naň vznášena celá řada vynálezů: písmena, číslice, míry a váhy, mince, výpočet západu a východu hvězd, rozdělení času dle hodin, měsícův a let, pořad hostin, poměr míšení vína (1:3), sešikování vojska, znamení ohněm, psané zákony, hudba, řečnictví, vrhcáby, kostky. Správně tedy jméno odvozuje se od Palama-médés, kdež *παλάμη* = *τέχνη*. Pohřben prý byl na hoře Lepetymnu u Methymny, kdež měl svatyni; o podobném svědčí název strmé skalní hory Palamid nad Nauplii. E. Curtius vykládá jej asi správně jako zosobnění foinické kultury, ze kteréžto příčiny od domácích bohatýrů nenáviděn. *klk.*

Palamedes (také Palamedes) Antonis, vlastně Stevaerts neb Steevensz, malíř holl. (*ok. r. 1601 v Delftu †1673 v Amsterdámě). Vzdělal se pod vlivem M. Mierevelta a F. Halse v Haarlemu a působil od r. 1621 v Delftu, kde byl přijat do cechu malířského, až skoro do své smrti. Maloval elegantní a duchaplné scény společenské, zvláště hudební, společnosti při hře, zábavě a hodech, genry vojenské a také velmi dobré portraity, z nichž mnohé připomínají Terborcha. Na architektonické obrazy Dicka van Delen maloval figurální staffáže. Společenské jeho obrázky jsou zvláště důležité pro soudobé dějiny mravův a jsou roztroušeny po museích v Rotterdamě, Berlíně, Gothě, Bruselu, Kodani, Petrohradě, Lillu a Nantech.

Jeho bratr P. Palamedes, známý také jménem Stevaerts (*1607 v Londýně-†1638 v Delftu), maloval půvabné scény ze života vojenského a bitvy. Jeho obrazy jsou ve Vídni, v Mnichově a Drážďanech. — Srv. Henri Havard, *Les P., l'art et les artistes hollandais* (Pař.).

Palanda (něm. *Britsche, Hängebrett*) je lože pro chasu, upravené obyčejně ve výšce a při zdi, na způsob lavice nebo pavlázky. V hornictví značí **p.** lešení pro horníka, pracujícího ve výšce (*Arbeits-n. Ortsbühne*).

Palander L u d v í k, švédský mořeplavec a výzkumce polární (*2. říj. 1842 v Karlskroně), vstoupil r. 1856 do švédského loďstva, v němž stal se r. 1864 důstojníkem. S Nordenskjöldem účastnil se několika výprav na Špicberky, kde v l. 1872—73 přezimoval za účelem pozorování magnetických a astronomických. Při slavné výpravě Nordenskjöldově k vyhledávání sev.-vých. průjezdu jmenován byl velitelem »Vegy«, kterou přestavěl a vystrojil k této cestě a po jejímž návratu povýšen na kapitána a do šlechtického stavu s přídomkem »z Vegy« (1880). *Tšr.*

Palánka, dvě městečka v Srbsku: 1) **P.** (do r. 1859 *Hasan Pašina P.*) na ř. Jasenici a žel. trati Bělehrad-Niš, v kraji smederevském, okr. jasenickém; 2761 obyv.; smírčí soud, pošta, telegr., kostel, chlápecká a dívčí škola a asi 2 km odtud kyselý léčivý pramen. Každoročně dva veliké trhy na plodiny a dobytek. Dne 16. říj. 1591 přenocoval zde Václav Vratislav z Mitrovic; ve svém cestopise jmenuje **P**-ku **V e l k o u**. Nějakou dobu žil zde srbský junák Stanoje **G l a v a š** (v. t.). — 2) **P.** (**B e l a P.**) na pr. bř. řeky Nišavy, v kraji pirotském; má 935 obyv., smírčí soud, poštu, telegraf, kostel a školu.

Palánka, několik městeček v Uhrách v župě báčsko-bodrožské: 1) **P. N ě m e c k á** (*Német P.*), okr. město na Dunaji, má 5310 obyv., z nichž je 4449 Němců, 533 Maďarů (1890), řím. — katol. a ev. kostel, synagoga, ps., telegraf, paroplavební stanice, par. mlýn, obchod s vínem a dřívím. — 2) **P. N o v á** (*Új P.*), ves t., okr. Něm. **P.**; 1774 obyv., z nichž je 1627 Němců (1890); paroplavební stanice, pěstování dobytka, bourceů, rybařství a obchod s dřívím a obilím. — 3) **P. S t a r á** (*O P.*), městečko t.; 5251 ob., z nichž je 3711 Srbů, 518 Slováků, 775 Němců, 123 Maď. (1890), řím. — kat. kostel a státní sběrna tabáku. — 4) **P. N o v á a S t a r á** (*Új és Ó P.*), ves t. na Dunaji, župa Temešvár, okr. Bela Crkva; 1238 ob. srb. (1890), řec.-vých. kostel a paroplav. stanice.

Palánkin (p a l k i), nositka indická pro jednu i několik osob, jež nesou střídavě čtyři a čtyři. Možno v nich cestovati i spáti.

Palanpúr: 1) **P.**, býv. domorodé knížectví v sev.-vých. části indobritské prov. Gudžerátu, rozlohy 20.136 km^2 se 645.526 ob., z nichž 577.870 hindův, 57.486 muhamm., 29.149 džáinů, 608 křesť. a 205 parsů (1891). Povrch **P**-u je na p. písčité pláni posetá dunami, kdežto na sev.-vých. zasahuje Arávallská lesnatá pahorkatina, kde v údolích daří se bavlník, rýže, prosa, žito a třtina cukrová, na lehčí půdě písčité pak luštěniny i palma.

2) **P.**, hl. město před., čítající 21.092 ob. (1891), leží u posledních výběžků hor Arávalli, obklíčeno mohutnou zdí. Ve městě zří-

zena nemocnice, stanice karavání, úřad poštovní a telegr., stanice dráhy Bombay-Bārda-Dehli s odbočkou do Disy. *Bursa.*

Palaios, španělské jméno **P a l a u s k ý c h** ostrovů.

Palaprat [-prà] Jean, sieur de Bigot, spisov. franc. (*1650 — †1721). Pracoval společně s **B r u e y s e m** (v. t.) a má hlavní podíl na zpracování Patelina. Ostatně jest zapomenut.

Palaequium Blanco, rod rostlin 2děložných z čel. *Sapotaceae*, rostoucí jako strom s listy na konci větví nahloučenými, kopinatými, celokrajnými, na líci lesklými a na rubu huňatými, v jejichž úžlabí jsou jednotlivé dlouhostopečné květy. Tyto mají 6dílný 2řadý kalich a 5—6dílnou prostoplátečnou korunu, proti jejíž plátkům stojí podvojně n. potrojně tyčinky nitek s ploštělými a zpodinami srostlých. Plody jsou vejcovité, 6pouzdré, pouzder lsemených. — Zahnuje asi 50 druhů, rostoucích v Přední a Zadní Indii a na ostrovech sousedních. Nejdůležitější z nich, z jejichž mléčné šťávy připravuje se výborná guttapercha, jsou: *P. gutta* Burck (*Isonandra gutta* Hook.), *oblongifolium* Burck, *borneense* Burck a *Treubii* Burck. *Děd.*

Palár, ř. pramenící na vvs. Dekkanské ve státě Majsúru, teče směrem vých. a vlévá se j. od Madrasu do zál. Bengálského. Délky má 370 km. Velká část vody spotřebuje se na zavodňování krajín na středním toku.

Palárik J a n, kat. kněz a dramatický spisovatel slovenský (*1822 v Rakové — †1870 v Majtěchově). V semináři trnavském četbou básní Jana Holého procitil národné a tam již také položil základy straně, která v letech padesátých a šedesátých na Slovensku šířila v cirkvi i v politice zásady národní, liberální a demokratické. Pro zásady ty, které **P.** šířil v cirk. časopisech »Cyrill a Method« (v B. Šťávnici, 1850—51) a »Katoľické Noviny« (v Pešti, 1852—56), byl duchovním soudem disciplinárné trestán a ve Šťávnici i v Pešti na obtížných stanicích kaplanských zdržován až do r. 1862, kdy teprve se mu dostalo fary v Majtěchově. V politice **P.** nešel s domácími rusofily. a centralisty, nýbrž přál slovenskému federalismu (*O vzájemnosti slovenskej*, Lipa, III, 1864) a smíru s Maďary (články v pešťských »Slovenských novinách« v letech šedesátých). V literatúre horlivé bojoval pro spisovný jazyk lidový (*Ohlas Pravdy*, v Pešti, 1852) a pro lidovou produkci dramatickou (*Dôležitost' dramatickej národnej literatúry*, Dobsinského »Sokol«, 1860), o niž po vzorech Štěpánkových, Klíperových a Tylových sám se pokoušel. Básníkem nebyl; jeho tři tendenční veselohry: *Incognito* (1858), *Drotár* (1860) a *Smierenie alebo Dobrodružstvo pri obžinkoch* (1862), po jistou dobu v obecnstvu oblíbené, mdle rozvádějí motivy cizí, a jeho tragédie *Dimítrij samozvanec* (1864) abstraktním způsobem hlásá **P**-ovy názory o otázce slovenské. — Sebrané dram. spisy **P**-ovy vyšly v Pešti 1870. *Včk.*

Palaš, zbraň sečná a bodná pro jezdecktvo, šavle rovná zcela nebo skoro rovná, s pádnou, širokou čepelí ocelovou a s jilcem opatřeným na ochranu ruky košem nebo silnými poutky. *FM.*

Palata, ve staré Rusi název kamenné budovy (paláce) a mimo to název mnohých úřadů. Dnes jsou v Rusku tyto **p**-ty: *kazennyje* (tolik jako finanční komory), *kontrolnyje* (místní úřady, kontrolující státní příjmy a výdeje) a *suděbnyje* (soudní dvory). **P**-mi nazývají Rusové také sněmovny konstitučních států (*verchnaja p.*, horní sněmovna; *nižnaja p.*, dolní sněmovna).

Palatální souhlásky viz Hlásky, str. 339 sl.

Palatina: 1) **P**, planetoida (1896 CO) objevená 7. břez. 1896 od Wolfa v Heidelbergu. Průměrná jasnost v opozici 11,6. Označení (413). *Gs.*

2) **P** viz Milét.

Palatin (*Mons Palatinus*), jeden ze sedmi pahorků, na kterých rozkládá se Řím. Na **P**-u dlužno hledati původní osadu římskou. Na záp. svah **P**-u, kde byla jeskyně *Lupercal* a svatý fik Ruminalský, klade pověst zachránění Romula a Rema a na jihu pahorku ukazována byla chatrč pastýře *Faustula*, který oba blížence vychoval. Na **P**-u byla starodávná svatyně *Victorie*, *Jova Vitěza* a *Kybely*, jejíž idol zde uložen. Za republiky mnozí vynikající občané zde bydlili (*Catullus*, řečník *Crassus*, *Cicero* a j.). Císař *Augustus* zbudoval na **P**-u skvostný chrám *Apollinův*, obklopený sloupemín, ozdobný skvostnými sochami; při něm bibliotéku latin. a řeckou, v níž stála obrovská socha *Apollinova* a chrámek bohyně *Vesty*. Sám *Augustus* na **P**-u bydlěl a jeho dům, rozšířený od následujících císařů, stal se nejvýznamnější budovou **P**-u. Proměnil se během dob v nádherné sídlo panovnícké, jehož název *Palatium* nabyl všeobecného významu »palác«. *Tiberius* měl svůj rodný dům na západě **P**-a. Odtud celý komplex paláce dělil se na dům *Augustův* a dům *Tiberiův*, oba chodbami spojené. *Caligula* rozšířil palác na severu, prodloužil plochu **P**-a umělými substrukcemi, ba vystavěl i vysoký most z **P** u na *Kapitol*. *Nero* svůj příbytek z **P** u šířil až na protější výšinu *Esquilinskou*, zařídív skvostně svůj *zlatý dům*. Nádherně představěl střed paláce *Domitián*; peristyl jeho stavby měl přes 3000 m². Od něho pochází přistavěné *stadium*, podlouhlý prostor, obkličný sloupemín, ozdobný sochami a sloužící k procházkám. Mnoho přistavěl na vých. straně *Septimius Severus* (ok. r. 200 po Kr.); pod **P**-em na jihu postavil ozdobné průčelí svých staveb, t. zv. *Septizonium*, jehož malebné trosky trvaly až do r. 1588. Palác pustl, když ke konci starověku císařové přestali v něm bydliti. Nicméně ještě na počátku středověku bydlili v něm někteří papežové. Pak trosky jeho, ničené lámáním kamene, měnily se v zahrady. Z těch po-

věstna byla zahrada *Farneská*, jejíž vlastník, vévoda *Parmský*, r. 1721—28 vykopal část domu *Flaviova* (*Domitianova*), ale mramorové ozdoby jeho nešetně odvezl. Z části v XIX. stol. vykopaných pozoruhoden t. zv. dům *Livie*, manželky *Augustovy*, s pěknými obrazy na omítce, a dům »*Gelotivův*«, kde vychovávaní byli sluhové císařů. V něm zajímavé jsou nápisy škrábané po stěnách jmenovitě karikatura ukřižovaného *Krista* s oslí hlavou. Nyní jest **P**. se všemi troskami majetkem státu. Západní část dosud neodkopána. *Srv. L. Brtnický, P.* (v progr. gymn. v Hradci Kr. 1893, 1894); *E. Graf Haugwitz, Der P.*, seine Geschichte und seine Ruinen (Řím, 1901). *-m-*

Palatin (*comes palatinus* čili *comes palatii*) nazýval se ve středověku v rozličných státech jeden z dvorských resp. zemských úředníků. (*Srv. Falckrabí*). Zvláštního významu nabyl úřad palatinský v Uhrách, kdež **p**. (slov. *kr. nádvořík*, maď. *nádorispán* ze slov. *nádvoří župan*) vydobyl si záhy prvního místa mezi dvorskými a pak i zemskými úředníky. Úřad jeho sahá do prvních dob království. S počátku **p**. býval zástupcem královým jen případ od případu, později zastupoval krále v některých soudních záležitostech neustále. Jsa původně úředníkem královským stal se znenáhla úředníkem zemským a jako takový byl strážcem práv země naproti panovníkovi, který by snad zemská práva chtěl rušiti. Původně byl také jmenován králem; r. 1439 král vzdal se práva jmenovati **p**-y a zůstavil právo to sněmům. R. 1526 úřad **p**-ův učiněn doživotním. Když moc **p**-ova stávala se králům nebezpečnou, král vyhradil si r. 1608 aspoň to právo, že mohl navrhovati sněmu 4 kandidáty (2 katolíky a 2 protestanty), z nichž si sněm jednoho mohl vybrati. Velikou moc **p**-ův paralysovali králové také tím, že někdy po dlouhá léta úřad palatinský neobsazovali, což zavádávalo podnět k protestům sněmův. V dobách novějších dosazovali za **p**-v členy svého rodu (arciknížata).

Palatinatus viz Falcko.

Palatinská knihovna (*bibliotheca Palatina*): 1. Veřejná knihovna, založená r. 28 před Kr. císařem *Augustem* v přístavku chrámu *Apollinova* na *Palatinu* (odtud její jméno) v Římě. Knihovna vzala za své požárem za vlády *Commodovy*. — 2. Knihovna heidelberská (*Palatina* = falcká, viz *Falce*), jež vznikla ze sbírek kollegiálního kostela u sv. *Ducha* a ze zámecké knihovny kurfiřtské. Po dobytí Heidelbergu *Tillym* (1622) vévoda (pozdější kurfiřt) *Maximilián Bavorský* věnoval knihovnu tuto, jež mu připadla za kořist, papeži *Řehořovi XV.* Papež vyslal ještě na podzim r. 1622 *scrittora* knihovny vatikánské *Allatia* do Heidelbergu, jenž opatřil na počátku r. 1623 převezení knihovny do Říma, kde byla umístěna ve zvláštním oddělení knihovny vatikánské, jež dosud označuje se názvem *bibliotheca Palatina*. Část rukopisů (854 rukopisů staroněmec-

kých) navrácena byla odtud, hlavně zakročením Rakouska a Pruska, r. 1816 a 1817 zpět do Heidelbergu, kamž již r. 1815 vráceno 38 cenných rukopisů, jež r. 1797 dostaly se z Vatikánu do Paříže. — Srv. Wilken, *Geschichte der Bildung, Beraubung u. Vernichtungd. alten Heidelbergischen Büchersammlungen* (Heidelb., 1817); Theiner, *Schenkung der Heidelberg. Bibliothek durch Maximilian I. an Papst Gregor XV. und ihre Versendung nach Rom* (Mnich., 1844); Bähr, *Zur Geschichte d. Wegführung der Heidelb. Bibliothek nach Rom im J. 1623* (»Heidelb. Jahrbücher«, 1872, str. 481 sl.); Stoll, *Über den Historiker J. Wilken, dil I.* (Kassel, 1894).

Palatinský vrch viz Palatin.

Palatinus viz Palatin.

Palatium (lat.), původně totéž co Palatin (v. t.), pak zámek, palác.

Palatoplastika, též uranoplastika (řec.), operativní náprava vad patrových, zvláště rozštěpenin.

Palatoschisis (ř.), rozštěpení patra.

Palatum (lat.) viz Patro.

Palauan viz Palavan.

Palauké ostrovy, špan. *Palaos*, angl.

Pelew, u domorodců *Pelju*, německé souostroví v Mikronésii na z. Tichého oceánu mezi 2° 35'—9° s. š. a 130° 4' 134° 40' v. d. Gr., tvoří se skupinou Yapskou západní částí Karolína a skládají se z vlastních P-kých ostrovů a z roztroušených ostrůvků na jz. (Mapia a j.). P. o. obklopeny jsou mělčinami a útesy, v jejichž pásmu táhne se 26 většinou úzkých ostr., na j. korálových a na s. sopečných, z nichž největší jest Baobeltaob (300 km²) a které dohromady měří 503 km². Některé z nich zdvihají se do značné výšky, vesměs jsou hojně zalesněny, úrodná a dobře zavlažena, podnebí pak jest zdravé. Daří se zde palmy, ořech arekový, chlebovník, bambus, cukrová třtina, pisang, yams a j., okolní moře bohatá jsou rybami a trepangem, z domácích zvířat chovají se s úspěchem kozy, vepří, ovce i skot, přivezené Evropany. Obyvatelův jest 10.000, z nichž 8000 na Baobeltaobu; jsou to Malajci barvy temně černé, postavy vysoké, vlasů dlouhých a černých. Muži chodí nazi, ženy nosí kolem kyčlí zástěru z vláken kokosových nebo pisangových, obě pohlaví se pečlivě tetují. Povahy jsou mírné, křesťanství jest mezi nimi poněkud rozšířeno, rozdělují se na rodiny náčelnické a prostý lid, v čele jich stojí král, který však pozívá malé moci a vážnosti. Dříve bylo jich mnohem více, před 100 lety prý asi 40.000—50.000. P. o. byly objeveny r. 1696 a podrobněji prozkoumány i popsány Wilsonem, který r. 1783 našel zde při ztroskotání lodí útulek. — Srv. Semper, *Die Palau-Inseln* (Lip., 1873); Friederichsen, *Karted. Palau Inseln* (1:300.000, Hamb., 1873).

Třr

☉☉**Palauzov** (Палаузовъ): 1) P. Spiridon Nikolajevič, spis. rus. (*1818 v Oděse-†1872), byl rodem Bulhar a vzdělal se v odě-

ském lyceu a na universitě heidelberské a mnichovské, kde dosáhl doktorátu z nauk národohospodářských. Později studoval dějiny Slovanstva na universitě moskevské a byl žákem Bod'anského, načež byl úředníkem pro zvláštní rozkazy při ministerství nár. osvety, pak censorem, r. 1853—56 byl při Paskeviči v Multanech a Valašsku, potom při hlav. veliteli kníž. Gorčakovu a byl činný v otázce přesídlení Bulharů do Ruska. Nějakou dobu byl též správcem varšavské celnice a potom organizoval v Gabrově první bulharskou školu. Znal několik jazyků, zejména novořečtinu. Práce jeho, z větší části ruské, vztahují se téměř vesměs k Bulharsku, Rumunsku a Rakousko-Uhersku. Nejdůležitější jsou: *Věk bolgarskago carja Simeona* (Petrohr., 1852, magisterská dissertace); *Avstrija so vremeni revoluciji 1840 g.* (t., 1850); *Jugovostok Jevropy v XIV v.* (t., 1857); *Vengrija v sovremennych jeja otnošenijach k Avstriji* (t., 1861); *Reformy i katol. reakcija v Vengriji* (t., 1860); *Rumynskijja gospodarstva Moldavija i Valachija* (t., 1859); *Šinodik carja Borisa* (Moskva, 1855); *Unia i caruvanje to na Ivana Asěna* (»Bulgarski knižici«, 1858) a j.

2) P. Nikolaj Christoforovič, rodem z Gabrova v Bulharsku, pěstitel styků rusko-bulharských, vzdělal se v oděském lyceu (1842) a byl v Oděse censorem, pak celním úředníkem. V l. 1854—1856 byl při hlavním staně ruském a snažil se ruské vlivuplné kruhy zpravit o různých potřebách bulharských, o nichž dopisoval si též s různými vynikajícími osobnostmi, jako s arcibisk. Innotentijem, knížetem V. Čerkasským a j. Srv. »Slav. Izvěstija« (Petrohr., 1884); »Rus. Starina« (1892). Napsal též *Iz prošlago Oděssy* (»Sbornik« L. M. Derihasa, Oděsa, 1894).

3) P. Vladimir Nikolajevič, kriminalista ruský (*1851 z ruskobulharské rodiny). Právnícká studia absolvoval v Oděse r. 1872 s hodností kandidáta a byl od university vyhlédnut pro dráhu profesorskou. R. 1876 uveřejnil magisterskou dissertaci *K voprosu o formě učastija narodnago elementa v ugovnoj justicii* (»Zap. Imper. Novor. Univ.«, sv. XX., i separ.) a r. 1878 ji hájil. V době války v l. 1877—1878 měl vynikající podíl v organizování civilní správy v Bulharsku. R. 1880 byl jmenován docentem, r. 1884 mimořádným professorem trest. práva na universitě v Oděse. R. 1885 stal se doktorem na základě dissertace *Postanovka voprosov prisjažnym zasėdateljam po russ. pravu* (»Zap. Imp. Nov. Univ.«, sv. XLIII., i separ.). R. 1886 P. byl jmenován řádným profesorem trest. práva; od r. 1887 přednáší trestní právo hmotné i formální. R. 1894 vydal spis *K voprosu o buduščem našem ugovnom kodeksě*, který jest věnován přehledu námitek učiněných od rozličných osob v přičině své osnovy všeob. části rus. zákoníka trestního. Napsal řadu statí do časop. »Žurnal Gražd. i Ugol. Prava«, »Zap. Imp. Novoross. Univ.«, »Jurid. Lětopisj«, »Žurnal Min. Nar. Prosv.«

Palava, chybně Polava, Polany (*Pol-lau*), far. ves na Moravě, hejtm. a okr. Mikulov, pš. Dol. Vistonic; 224 d., 1123 ob. n. (1890), kostel sv. Barbory a 3tř. šk.

Palavan (P a l a u a n), španělsky *Paragua*, ostrov v archip. filipinském, má na 9790 km² asi 30.000 ob. Při pobřežích vystupují hojně útesy korálové. Vnitřem ostrova táhne se pásmo horské, dosahující výše 2086 m. Ostrov P. jest lesnatý i úrodný. Zvířenou i květenou náleží spíše k Borneu. Větší část ostrova jest nevyzkoumána. Podnebí jest tropické, po celý rok dostatečně vlhké a příznivo úrodné polní i chovu dobytka. Obyvatelstvo skládá se z Malajců, vytlačivších praobyvatele negritské do hor. Hl. město Puerto Princesa, sídlo guvernérova, má 1270 ob. Na ostrově nacházejí se hroby jeskynní původu čínsko-japonského, ukazující na dávné mongolské osazení ostrova.

Palaver (z franc. *parler*, mluvit), rozmluva, dohovor, porada. Výrazu toho užívají ve střední Africe domorodci, kteří se stýkají s Evropany.

Palazzo [paláco] (ital.), palác.

Palazzo, dvě obce v Itálii: 1) P. Adriano, město, prov. Palermo. kraj Corleone; 5887 obyv. (1891), z nichž je mnoho Albancův, kteří v XV. stol. P. založili. — 2) P. San Gervasio, hl. místo okresu, prov. Potenza, kraj Melfi; 7169 obyv. (1891), vinařství.

Palazzolo (P. Acreide), město v ital. prov. Siracusa na Sicílii, na ř. Anapo, má 11.069 obyv. a jest vystavěno na troskách starověké tvrze *Acrae*, z níž zachovaly se některé náhrobky, podzemní příbytky, silnice, velmi hluboká studna a vzácná sbírka předmětů železných, měděných atd. Okolí jest velmi úrodné a plodí hojně obilí i oleje, s nímž vede se čilý obchod, v městě jest několik továren na konzervy. Tř.

Palcát (rusky paliца, булава, francouz. *masse d'arme*, italsky *mazza ferrata*, anglicky *whirlbat*, *hurlibat*, něm. *Streitkolben*, *Morgenstern*), pádná mláticí zbraň, mocný kyj dřevěný s paličatou hlavou, pobitou velikými, silnými hřebíky železnými hrotem ven. P u užíváno již ve starém věku a potom ve středověku, kdy hlavně ve válkách husitských tvořil zákrak chrabrosti v pěstech nadšených bojovníků. P. menších rozměrů nosili vojevůdcové a rytíři spíše za odznak hodnosti než za zbraň. FM.

Palcěřík Anežka viz Kuenringové.

Palczewski Pavel, zeměpisec a politik polský, rodilý z Oświęcima za doby Sig-munda III. Ztrávil 16 roků za hranicemi vydal popis krajin, které byl navštívil, s názvem *Status Venetorum sive brevis tractatus de origine et vetustate Venetorum* (Krákov, 1605) a *Dyskurs o kozakach, czyli ich znieść lub nie* (t., 1618). Prodlév dlouho v Moskvě za časův samozavcův podal rovněž výborný obraz Ruska pod názvem *Kolenda moskiewska, przyczyny slusne, okazuja poządana, zwycięstwa nadzieja wielka państwa tamtego* atd. (t., 1609).

Palček viz Paleček.

Palčice, ves v Čechách, hejtm. a okr. Ledeč, fara Čechtice, pš. Zhoř; 21 d., 940 ob. č. (1890).

Palčíki viz Lutki.

Palčíkov (Пальчиковъ) Nikolaj Jev-g e ň j e v i č, sběratel národních písní ruských (* 1838 — † 1888), vzdělav se v kazaňské universitě, upadl se ve vsi Nikolajevce mezuzelivském új. ufimské gub., kde od r. 1864 zaznamenával písně a nápěvy, jež vydal v zajímavé a cenné knize *Krest'janskija pěsni* (Petr., 1888). Sbírkou obsahuje kol 80 nápěvů, dříve neznámých, a mnoho nových písní sborových.

Paldán, bot., viz *Artemisia dracunculus*.

Paldrán, bot., viz *Valeriana*.

Palea, bot., pleva; u kapradin viz *Kapradiny*; u složnokvětých viz *Compositae*; u trav viz *Gramineae*.

Pale ale [pél él], angl., bledé pivo, viz *Ale*.

Paleario, vl. Antonio dei Pagliarici, lat. *Aonius Palearius* (* kol 1500 ve Veroli — † 2. čce 1570), proslul jako učitel rhétoriky a filologie (učil po celé Itálii, zvl. v Sieně) a tragickou smrti: jat inkvisicí v Miláně (1567) zardoušen a upálen v Římě. Jest od něho zachováno několik knih; neprávem však přičítána mu kniha *Del beneficio di Giesú Cristo crocifisso* (Ben., 1543 a čast.), hojně překládaná a inkvisicí stíhaná od r. 1549, jejímž vlastním skladatelem byl benediktin Benedetto z Mantovy. Nově v Cambridgei nalezený spis tento vyd. Babin-ton (1855) a s ním. překladem Tischendorf (1856). Srv. Young, *Life and times of A. P.* (Lond., 1860, 2 sv.); Bonnet, *A. P.* (Pař., 1863); Cantù, *Gli eretici in Italia* (Turin, 1866, II., 467); G. Sforza (v »Giornale storico della lett. ital.« XIV. 50 n.) a F. Dini, *A. P.* (v Arch. stor. ital.).

Palec neboli *coul*, podle staré míry 1" = ¹/₁₂' (stop n. střeviců) = 2,63 cm.

Paleč (*Palitsch*), ves v Čechách, hejtm. Litoměřice, okr. Lovosice, fara a pš. Milešov; 13 d., 70 ob. n. (1890), popl. dvůr.

Paleč: 1) P. Velický, ves v Čech. hejtm. a okr. Slaný, fara Vrané, pš. Zlonice; 73 d., 432 ob. č. (1890), starý fil. kostel Nar. P. Marie (ve XIV. st. far.) s mnohými náhrobky a popl. dvůr. — 2) P. Malý, ves t., viz *Paleček*.

Páleč Štěpán pocházel ze vsi Velkého Palče v kraji rakovnickém. Byl vrstevník Husův, snad o něco málo starší. Studoval v Praze, r. 1386 stal se tu bakalářem svobodných umění a r. 1390 mistrem. Učil potom na artistické fakultě, v zimmním běhu r. 1399 zastával úřad děkana fakulty a v létě r. 1400 byl rektorem. Vedle toho měl rozličné praebendy duchovní. Od r. 1394 byl farářem v Suchdole, potom v Košici, kteroužto praebendu směnil r. 1403 za oltářnictví v arciděkanském chrámě kutnohorském. K tomu přibyla r. 1406 fara v Kouřimi. Podle zvyku doby nespravoval své fary

osobně, ale skrze svého vikáře. Sám dlel ustavičně v Praze; asi r. 1403 stal se bakalářem v teologii a někdy kolem r. 1410 mistrem. R. 1408 nacházíme jej také jako člena kolleje krále Václava. V prosinci toho roku jel spolu se Stanislavem ze Znojma do Itálie s poselstvím krále Václava ke kardinálům, kteří byli svolali koncil Pisánský. V Bononii byl však jat od legáta Baltazara Cossy (pozdějšího papeže Jana XXIII.) a oloupen o všechny majetek. Z vězení vyprostily jej jen důrazné přímluvy university a krále Václava. — Až do té doby P. byl oddaným přítelem Husovým. R. 1412 nastala však mezi nimi roztržka; když Hus postavil sena odpor odpustkovým bullám Jana XXIII., P., který byl v tom roce děkanem theologické fakulty, hájil tu pravomoci papežovy udíletí odpustky a v pozdějším průběhu polemiky postavil se na stanovisko papežského primátu. Účastnil se jednání na Zěbráče, kde král chtěl mezi oběma stranami zjednatí smír, i únorové synody pražské v roce následujícím. V té době vznikly jeho polemické spisy *Tractatus gloriosus*, *Replicatio contra Quidamistas* a *De ecclesia*, v kterémžto posledním hlásí se k hierarchické definici církve. Když pokoj nenastal, král Václav vypověděl Pálče s třemi jinými mistry theologie ze své říše. Ještě r. 1414 P. přibyl do Kostnice a stojí zde v čele celé akce proti Husovi. V Kostnici setrval po celou dobu trvání koncilu. Když r. 1417 propukl známý spor o prioritu, hájil 27. čvna účinnou řečí přednost reformace před volbou papeže. Poznává, že do Čech vrátiti se nemůže, navázal styky s polským poselstvem v Kostnici a po skončení koncilu odešel jako mnoho jiných českých katolických kněží do Polska, kde obdržel brzy po zvolení Martina V. arcijáhenství v Haliči. Ve svém úřadě působil horlivě proti husitství, které v letech dvacátých také v Polsku začalo se vzrůhati. Učil také na krakovské universitě; pod vlivem jeho stojí znamenití bohoslovci polští z doby Basilejského koncilu. Kdy zemřel, není známo; poslední zprávu o něm máme z r. 1422. Jako theolog stojí úplně na stanovisku orthodoxního katolictví. Učení církevní má záruku své pravosti v autoritě církve a touto církví, která určuje, co se má věřiti, a koriguje bludy, jest mu hierarchie, určitěji řečeno, papež s kardinály. Důkazem jest mu apoštolská sukcesse. Od tud staví se proti thesi husitské o důkaznosti jedině Písma svatého a hájí práva papežského udíletí odpustky. V pozdějších letech — je to nejspíše vliv doktrin hlášených na koncilu Kostnickém — jeví se nám jako stoupenec konciliární theorie, tvrdí superioritu koncilu nad papežem, o němž připouští, že může se myliti, ano i v haeresi upadnouti. Co má společného se soudobým náboženským hnutím českým a co ho s počátku také spojovalo s Husem, jest úsilí o mravní nápravu kleru. Tu věc ani později nespustil se zřetele a v tom směru pracoval

— ovšem marně — také na Kostnickém koncilu. — Jeho spisy — latinské traktáty obsahu theologického — otištěny jsou jen částečně Loserthem (*Tractatus gloriosus*, *De ecclesia* a *Contra Quidamistas*) a Hardtem, jiné jsou dosud v rukopisech. Monografie o Pálči nemáme. Srv. Palacký, *Dějiny III.*; Tomek, *Dějepis města Prahy III.*; Loserth, *Beiträge zur Geschichte der hussitischen Bewegung* (v »Arch. f. öst. Gesch.« 75.); Fijalek, *Studia do dziejów uniwersytetu Jagiellońskiego*; Bidlo, *Čeští emigranti v Polsce (ČCM., 1895).*

Paleček, Pálček, Páleč Malý, ves v Čechách, hejtm. a okr. Slaný, fara a pš. Zlonice; 61 d., 327 ob. č. (1890), kostel Navštívení P. Marie (ve XIV. stol. far.), 2řf. šk. a ložisko kamenouhelné a váp. lomy.

Paleček: 1) P. (Pálček) Jan žil v Praze nejspíše již za doby Václava IV. a byl dvor. šáškem Jiřího z Poděbrad, ovšem ve smyslu nejušlechtilejším. Ježto s každým se bratřil, zván byl bratrem P-čkem, z čehož vznikla pověst, že byl členem Jednoty a jednou osobou s bratrem Klenovským (v. t.); byl spíše pouze tajným stoupenecem jejím. Zemřel kolem r. 1470. S jménem bratra P-čka spojena jest sbírka anekdotických povídek, jež od pol. XVI. stol. zachovala se jednak v rukopisech (kapitolním, zhořelském a j.), jednak v tiscích (musejní ze XVI. stol.; Sixta Močidlanského z r. 1610 a četné jiné) a nadepsána jest (v ruk. zhořel.): »*Traktatul aneb list a někteří Artykulové, které jest Br. P. při králi Jiřím Českém mival...*«, kterýžto B. P. byl rodu i života rytířského velmi šlechtěného a králi velmi milý a vzácný byl i každého dobrého. Než před světem a milovníky byl za nemoudrého počten. A pravdy nemohl mlčeti«. Viz článek J. Herbena, Klenovský P. (Histor. sborník, 43 sl.) a Gollovy poznámky v »ČCM.«, 1885, 68.

Jméno P-čkovo a povídek jeho stalo se u nás tak populárním, že nazván tak časopis humoristicko-satirický, založený r. 1842 Rubšem, Hajníšem a Filípkem (v. t.) a později obnovený (1872—77) A. V. Nevšimalem a J. Štolbou, pak Rud. Pokorným a K. Krejčikem a j.

2) P. Josef, operní pěvec čes. (*1842 v Jestřábí Lhotě), syn učitelův, studoval na reálce v Kolíně a v Hofe Kutné, na učít. ústavě v Praze, kde absolvoval varhanickou školu a působil krátký čas na obecné škole u sv. Štěpána. Ve Švandově divadle na Smíchově, kde vystupoval jako ochotník, upozornil na sebe r. 1862 ředitelem Prozat. divadla J. N. Májra, jenž jej engazoval do sboru. Poněvadž nedostalo se P-čkovi příležitosti osvědčiti se v menší úloze solové, jak mu bylo slíbeno, odebral se k divadlu do Olomouce. Vrátil se do Prahy podrobil se u Pivody přísným studiím pěveckým a vystoupil poprvé s ohromným úspěchem jako Sarastro v »Kouzelné fletně« a byl potom přední ozdobou čes. zem. divadla jako obstaratel prvních partií bassových. R. 1866

P. přivedl ke cti úlohu Kecala ve Smetanově »Prodané nevěstě«, jež v prvním představení svěřena byla Fr. Hynkovi. K mohutnému hlasu družila se u P-čka mužně krásná postava a vlastnosti tyto způsobily, že mu nabídnut engagement u dvor. opery ve Vídni, jehož však nepřijal ze důvodů vlasteneckých. Přes to nebylo jeho činnosti u českého divadla na dlouho. R. 1874 přijal skvělou nabídku k carské opeře do Petrohradu, kdež vzorným podáním Suzanina v Glinkově »Životě za čar« zjednal si velikou přízeň, již udržel si i po ztrátě hlasu jako regisseur a profesor conservatoře. b

Palečkovec, bot., viz *Cynodon*.

Palečnice byl nástroj mučící, kterým se mučenému stiskaly palce u nohou a rukou; jiný druh tiskl celého člověka ke zdi nebo prknu. Sr. Z. Winter, *Obrazy II.* 753.

Palečník, bot., *Polygonum hydropiper* L., viz *Polygonum*.

Palefroi [pal'froa], franc. ze středolatin. *paraveredus*, v). m i m o c h o d n í k, pak parádní kůň rytířský i kůň pro páni, kůň na projíždky a cestování; ve středověku též pestrá příkrývka brnění koní válečných.

Palechinus jest starobylý rod ježovek z útvaru silurského a kamenouhelného, který stavbou své schránky liší se značně od ježovek mladších. Pole ambulakrální skládají se ze 2, pole interambulakrální ze 4 až 7 řad desek. V přístroji vrcholovém mají destičky basální 3, destičky radiální 2 otvory. Rod tento může býti pokládán za hlavního zástupce staré skupiny ježovek (*Palechinoidea*), která žila v prvohorách a vyznamenává se neustáleným dosud počtem desek v jednotlivých polích. Pa.

Palej (P a l i j) S e m e n, kozácký dobrodruh. Vynikl záhy mezi Zaporožci (ok. r. 1685), vstoupil do služeb polských proti Turkům a Tatarům, drže od Jana Sobieského Chvastovo (v nynější gubernii kijevské). Proti Augustovi II., který chtěl kozáckou milici na půdě polské rozpustiti, se vzbouřil, byl však zajat od Mazepy, který žárlil na jeho popularitu, a poslán jako domnělý spojenec Švédů od Petra Velkého na Sibiř (1705). Povolán zpět po pádu Mazepově (1708), účastnil se ještě v řadách ruských bitvy u Poltavy a zemřel záhy potom. Mezi kozáky P. těšil se veliké oblibě, jak o tom svědčí četné písně, legendy a dumy lidové.

Palembang: 1) P., bývalé hlavní město sultanátu v nizozemské Indii, nyní residentství t. jména, rozkládá se na obou březích řeky Musi, 73 km od moře, v bařinaté, často zaplavované krajině. Svým rázem upomíná na Benátky, neboť řeka a její ramena tvoří hlavní ulice města, skládajícího se většinou z nízkých kolových domův anebo plochoucích obydlí (»rakkits«). Kamenných staveb je málo. P. honosí se největší mešitou v niz. Indii, starým sultánským palácem nyní v pevnost přeměněným, čínským chrámem atd. Obyvatelstva je 53.300 duší (1896), z nichž as 100 Evrop. (bez pos.), 2500 Čína-

nův a 1700 Arabů, a žíví se hlavně obchodem produkty z horního počítí ř. Musi, která i mořským lodím činí vstup do P-u možným. Vedle obchodu je čilý průmysl: výroba zbraní a ozdobného zboží, tkání hedv. — látek a j. Na blízku Lama P. (S t a r ý P.) s hrobkami sultánů palembangských, kteří odvozovali svůj původ až od Alexandra Vel. P. byl založen asi Javanci, kteří r. 1544 přišli už po druhé ve značném množství do P-u. R. 1618 zřídili tu Holland'ané faktorii, jež však r. 1662 byla hrozně vyvražděna, tak že Holland'ané byli nuceni r. 1664 znovu P u dobytí, při čemž sultán uznal jejich svrchovanost. R. 1811 opakovalo se zase děsné divadlo z r. 1662; tentokrát Angličané, kteří mezitím ve válkách napoleonských stali se pány nizozem. osad, zavedli evropskou vládu. Když pak osady vráceny byly Nizozemí, i P. dostal se po delších bojích do rukou Holland'anů, kteří r. 1823 připojili P. k ostatním držávám. — Sr. Otto Mohricke, *Banka und P.* (Münster, 1874). Nu.

2) P., nizozem. residentství na jihových. pobř. Sumatry (niz. Indie), skládající se z býv. král. P-u a 13 domorodých států, zaujímá 139—128 km² rozlohy. Záp. část' přiléhající k resid. Padangsche Bovenlanden a Benkulen, je hornatá a dosahuje horou Dempo výše 3240 m. Odtud svažuje se k vých. a přechází v alluviální nížinu, místy bařinatou a nevzdělanou, místy velmi úrodnou, neb hustými lesy pokrytou, již protékají četné řeky. Hlavní toky jsou Džambi a řeka P. či Musi, jež tvoří přirozené cesty dovnitř země. V nízkých, bařinatých krajích se silnou vlhkostí vzduchu a vysokou teplotou rádi zimnice. Bohatství P-u, záležející v úrodné půdě, bujnou vegetací není dosud úplně vy-užitkováno. Daří se tu gummovník, tabák, kakaovník, pepřovník, muškát. strom, méně kávovník. Obyvatelstvo skládá se z Malajců, jednak muhammed. mluvících řečí pomise-nou javanštinou, jednak pohanů, jako na př. Orang-Kubuů, kteří odloučení od ostatního světa žíví se honbou v lesnatých krajích severozápadu. Vzděláním stojí na nízkém stupni a mluví zvláštní řečí. Veškeré obyvatelstvo odhaduje se (1896) na 703.000 duší, z nichž Evropanů pouze několik set a as 6000 Čínanů vedle nečetných Arabů. Nu.

Palencia: 1) P., hl. m. prov. t. jm. (lat. *Palantia*), rozkládá se na l. břehu Carrionu, na planině stromů prosté, ale úrodné. Uzel železn. tratí Valladolid-Santander a Leon Sev. dráhy, má 15.028 ob. (1887), jest sídlem prov. úřadův a biskupa. Vynikající stavby jsou katedrála, palác, zal. Cidem, v němž umístěny kněžský a učit. seminář a nemocnice. Alfons IX. založil v P-i první špan. universitu r. 1209, která však byla r. 1239 přeložena do Salamanky. Průmysl záleží ve výrobě suken a hrubých látek z vlny ze sev. přivažené. Z prov. vyváží se obilí, mouka, víno, olej a vlněné látky do ostatního Španělska a přes Santander do Střední Ameriky.

2) **P.**, špan. provincie v száp. Staré Kastilii, zabírá část planiny starokastilské a části již. výběžků kantabrických Pyrenejí, na s. ohraničena hřebenem těchto hor, sousedí s prov. santanderskou, na vých. s prov. burgosskou, na j. a záp. s valladolidskou a na záp. s leonskou, rozloha má 8433,79 km² se 188.845 ob. Větší část tohoto území jest planina 700 až 900 m vys., beze stromů, kde však na půdě písčité zavodňované ř. Pisuergou, s pravým přít. Carrionem a levým Arlanzonem, a průplavy kastilským a camposským, daří se obilí, cizna a víno. Severní hory, kde vznikají ř. Pisuerga a Carrion, dosahují v Pena Prietě 2531 m výše, pokryty jsou místy hustými listnatými lesy, v jejichž pasekách jsou dobrá pastvíska pro stáda ovcí. Provincie **P.** rozdělena jest na 7 okresů se 250 obcemi.

Pálenka viz Kořalka.

Palenque nebo **Nachan**, město v mexickém státě Chiapas při ústí ř. Chacamas do Usumacinty, má 9870 ob., většinou Indiánů, a jest pověstně okolními zříceninami staromexického města Huehuetlapallanu, které někteří ztotožňují s mythickým městem Olmeků Xibalbou. Zříceniny tyto jsou nejvelkolepější v Americe, zaujímají plochu 6 až 8 mil a byly objeveny r. 1746, avšak teprve r. 1822 staly se v Evropě známými, navštíveny pak a popsány Desirém Charnayem. Skládají se z ohromných, umělých teras a komolých pyramid terasovitých, na kterých vypínají se chrámy a paláce kamenné, ozdobené reliefy, nápisy, kresbami a sochami. Uprostřed nich jest největší stavba dlouhá 92,3 m, široká 58,5 m a vys. 8,1 m, mající 14 bran v průčelí a 11 po stranách, se 4 dvory a obrovskými reliefy s postavami vysokými 2,9—3,2 m, kolem ní pak stojí množství monolithických soch. — Srv. D. Charnay, Cités et ruines américaines: Mitla, P., Izamal, Uxamal (Pař., 1863); La Rochefoucauld, P. et la civilisation maya (t., 1888). Třr.

Paleologové viz Palaeologové.

Palermo: 1) **P.** (lat. *Panormus*), hl. město ital. prov. t. jm. a ostrova Sicílie, leží na sev. jeho břehu na 38° 6' 44" s. š. a 13° 21' 11" v. d. Gr. při západní straně půvabného **Palermského** zálivu moře Tyrrenského, který otvírá se k v. mezi skalnatým a malebným břehem Monte Pellegrino na sev. a mysem Zaffarano na jv. a za nímž prostírá se úrodou svojí proslulá rovina *Conca d' Oro* (»zlátá skeblek«), uzavřená polokruhovým pásmem horským a pokrytá villami a bujnými zahradami. Podnebí města jest velice zdravé, stejnoměrné a mírné, průměrná teplota zimy činí +12 °C, počasí jest největší část roku jasné a příjemné, tak že **P.** jest jedním z nejpríhodnějších prezimovacích míst pro prsní nemoci. Pro tyto příznivé poměry klimatické, nádhernou polohu při krásném zálivu mořském, rovnající se téměř krajinářskými púvaby poloze Neapole, vřácnou úrodnost okolní krajiny a bohatý ruch i život ob-

chodní a hospodářský vůbec město má příjmi »šťastné **P.**«. V něm sbíhají se železn. trati **P.-Girgenti-Porto-Empedocle** (144 km) a **Messina-Cefalu-P.** (232 km) dráhy Sicilské, **P.-Mazzara-Marsala-Trapani** (195 km) dráhy západosicilské a lokální dráha **P.-Corleone** (68 km) a má 310.352 obyv. (1901). **P.** má tvar lichoběžníku, přiléhajícího východní základnou k moři a rozděleného 2 hlavními třídami, Corso Vittorio Emanuele a Via Macqueda, které protínají se pravouhle na náměstí Vigliena, na 4 čtvrti, k nimž připojuje se na sz. za bývalými hradbami, proměněnými v krásné boulevardy, čtvrt' moderních vill. Na jihových. části mořského břehu táhne se nádherná promenáda La Marina a Foro Italico od hráze starého přístavu až k veřejné zahradě, zvané nyní Flora a dříve Villa Giulia. Ulice uvnitř města, seskupené kolem osmihranného náměstí Vigliena, jsou většinou úzké, avšak čisté a dobře dlážděné. Náměstí jsou rozsáhlá a pěkná, jako: Piazza Marina s krásnými palmami a veřejnou zahradou (*Giardino Garibaldi*), Piazza Pretoria s nádhernou kašnou z r. 1550, Piazza Bologni se sochou Karla V. z r. 1631, Piazza della Vittoria na konci třídy Viktora Emanuele na obvodě města s pomníkem Filipa V. před královským zámekem, Piazza del Duomo, obklopená od r. 1753 zděnou balustrádou se 16 sochami svatých, Piazza della Rivoluzione se sochou genia města, Piazza Croce del Vespro s křížem na mramorovém sloupu, obklopeném zábradlím z kopí a halaparten, který postaven zde r. 1737 na paměť »sicilských nešpor«, Piazza Ruggiero Settimo s 2 pomníky a j. v. Z městských bran stojí dosud Porta Felice z l. 1582 až 1637 a Porta Nuova z r. 1584, mající podobu slavobrány. Pamětihodným místem jest také zmíněná již Giardino Flora, jedna z největších a nejkrásnějších veřejných zahrad Italie, založená r. 1777, se sousoším novorečeckých námořních hrdin, bratří Kanaris, a pomníkem Bedřicha II., na z. odtud jest bohatá zahrada botanická z r. 1785, na sev.-z. konci města za Porta Macqueda pak jest Giardino Inglese s jíздеckou sochou Garibaldiho. Z ostatních pomníků města ještě jmenujeme sochu Viktora Emanuele před hlavním nádražím, velkopřumyslníka Floria a na blízku města památník na místě, kde tábořil Garibaldi r. 1860 při obléhání **P.**-ma.

Avšak hlavní stavební památnosti města jsou jeho paláce, 295 kostelův a kaplí a 70 bývalých klášterův. Z chrámů nejznámější jest katedrála sv. Rosalie, zřízená v l. 1169—85 za Viléma II. v gotickém slohu, avšak od té doby několikrátě přestavovaná, zvláště ozdobená krásným portálem v l. 1426 až 1458, avšak znetvořená v l. 1781—1801 kupolí a postranními apsidami, spojená dvojitou arkádou s krásnou zvonicí z X II. stol. a arcibiskupským palácem, má porfyrové náhrobky Rogera II., jeho dcery Konstancie, císaře Jindřicha VI. a Bedřicha II., jakož i hrobku arcibiskupskou a kapli sv. Rosalie

se stříbrnou rakví této světičky z r. 1631. Jedním z nejstarších normanských kostelů jest San Giovanni degli Eremiti z r. 1132, tvaru egyptského kříže s 5 kupolemi, krásnou křížovou cestou a zbytky staré měšty. Nejzrůslehlejší chrám města jest sv. Dominika z roku 1458 s prostorou pro 12.000 osob, v němž pochovávají se vynikající Siciliani. Dále jmenujeme chramy: San Cataldo s 3 kupolemi, arabským cimbuřím a mosaikovou podlahou, La Martorana z r. 1143, úplně přestavěný, ve slohu byzantském s normanskou věží a mosaikami, San Salvatore, skvostná tvořba od Amata z r. 1628, San Giuseppe de' Teatini, veliká sloupová basilika bohatě ozdobená mramorem, Santa Caterina slohu barokového, Casa Professa v přeplněném slohu staveb jezuitských, Olivella s krásným oratoriem, San Antonio slohu byzantského, del Carmine Maggiore s četnými kaplemi, Santa Maria della Catena u přístavu, který se zde uzavíral řetězem, kapucínský klášter před branou Porta Nuova s podzemními hrobkami zámožných měšťanův, Badia della Magione, kostel Německých rytířův s četnými jejich náhrobky, konečně klášter Santa Maria di Gesù, proměněný v kasárny.

Ze světských budov na předním místě stojí královský palác (*Palazzo Reale*), směsice to staveb z nejrůznějších dob, od nejstarších časů normanských až do r. 1787. Má staronormanskou kapli a sál Rogera I. s nádhernými mosaikami a ornamenty normanskými a hvězdárnu vys. 75 m, v níž Piazzí objevil planetu Ceres. Naproti němu jest Palazzo Sclafani s arkádami a velkolepou freskou z XV. stol., nyní v kasárny proměněný. Krásný jest soudní palác z l. 1307—80, dříve zvaný Palazzo Chiaramonti a nyní obyčejně lo Steri, radnice (*Palazzo della Città*), budova universitní a finanční, Palazzo Abbatelli, San Cataldo, Forcella, Ajutamicristo, Geraci, Riso a j., většinou ve slohu rokokovém. Z římského starověku pocházejí katakomby, objevené r. 1785 u brány Porta Osuna, kdežto římský dům, odkrytý r. 1869 na Piazza Vittoria, byl opět zasypán a jeho mosaiková podlaha uložena v nár. museu.

Přístav palermský skládá se ze starého přístaviště, zvaného *Cala*, ležícího uprostřed města, které však jest přístupno jen malým lodím, a z přístaviště nového, zřízeného na sev. konci P-ma na úpatí Monte Pellegrino s 2 moly a majáky, které pilným prohlubováním učiněno dostupným i největším lodím.

Z vyučovacích ústavů má město universitu, založ. r. 1779 a obnovenou r. 1850, která má 4 fakulty (práv., lékař., přírodověd. — mathem. a filosoficko-literární), školu notářskou, lékárnickou, inženýrskou a porodnickou, botanickou zahradu, přírodověd. sbírky atd., 62 docenty a 1218 posluchačův. Mimo to je zde technický ústav, 3 lycea, 5 reálných škol, arcibiskupský seminář, ústav učitelův a učitelek, hudební konservatoř, umělecká škola, vyšší dívčí školy a ústavy, agrární ústav, škola pro obchodní námořní-

ctvo, *circolo filologico* pro studium moderních řečí atd. Město má velikou národ. knihovnu se 151.000 svaz., 30.000 broš. a 1528 rukopisy, dále obecní knihovnu (*Biblioteca comunale*) s 216.000 svaz., 26.600 broš. a 3263 rukopisy, národní museum se vzácnými uměleckými sbírkami, antickými soškami, mosaikami a malbami, 4 stálá divadla, mezi nimi královské Teatro Bellini a Teatro Vittorio Emanuele, a veliké divadlo letní zvané *Politeama*. — Dobročinných ústavů jest přes 40 s ročními důchody do 2 mill. lir, mezi nimi veliká nemocnice, vojenská nemocnice, několik sirotčincův a útulen, naleznice, chudobinec, blázinec, ústav hluchoněmých, slepcův atd.

Jedno z nejpřednějších míst mezi italskými městy zaujímá P. svým obchodem a námořní dopravou. Do přístavu palermského veplulo r. 1898: 1750 plachetních lodí se 104.604 t a 1838 parníků s 1.471.648 t a vyplulo 1755 lodí plachetních se 104.194 t a 1849 parníků s 1.484.019 t, z čehož největší část (2 $\frac{1}{2}$ mill. t) připadá na plavbu pobřežní, tak že v tom ohledu z italských přístavů předčí nad P. jen Janov a Neapol. Z plavby mezinárodní připadá většina lodí na Anglii, Německo a Nizozemí, jakož vůbec velkoobchod palermský jest z veliké části v rukou cizinců. Hlavní předměty vývozu jsou: agrumina (14 $\frac{1}{2}$ mill. lir), barviva (8 $\frac{1}{3}$ mill. lir), víno (2 $\frac{1}{3}$ mill.), vinný kámen (1 $\frac{2}{3}$ mill.), olivový olej, sira, mandle, kůže atd., dovozu pak: obilí a mouka (8 mill. lir), kamenné uhlí (9 $\frac{2}{3}$ mill.), kovy a stroje (15 $\frac{1}{6}$ mill.), dříví (12 $\frac{3}{4}$ mill.), zboží vlněné (1 $\frac{1}{4}$ mill.), bavlněné (1,1 mill.), hedvábné (1 mill.), kožené a krátké, petrolej, tuky atd. Podporou obchodu jsou 3 veliké banky, bursa, několik menších úvěrních ústavův, obchodní soud a komora. V městě jsou 3 nádraží, spojená okružní drahou, koňská dráha, telefon, elektrické osvětlení a krásný vodovod, postavený hned za panství arabského. — Průmysl není tak rozvinutý jako obchod. Největší továrnu jest slevární rejdářské firmy Florio-Rubattino z r. 1841, dále je zde několik parních mlýnů, továrny na zboží těstové, cukrovinky, lučebniny, nábytek (krásné stoly s mramorovými mosaikovými tabulemi) a rukavice, barvírny, jirchárny, knihtiskárny a veliká státní továrna na tabák.

Město jest sídlem prefekta, arcibiskupa, kassačního a appellačního dvoru, soudu I. stolic, generálního ředitelství sicilských drah, velitelství XII. armádního sboru, pěší divise a 2 pěších brigád, konsulů, mezi nimi i rakousko-uherského generál. konsula, atd.

V krásném okolí města dlužno zvláště vytknouti Monte Pellegrino (597 m vys.) s jeskynním chrámem sv. Rosalie s nádhernou vyhlídkou, na jeho úpatí villu Belmonte, dále královský letohrádek La Favorita v cínském slohu, zámky Zisa a Cuba z doby normanské, proslulý chrám Monreale, bývalý klášter San Martino, proměněný dnes v hospodářskou školu a j. v.

P. vzniklo jako foinická osada, nazvaná bezpochyby *Machanath*, t. j. tábor, která později jako karthaginská država byla střediskem punské moci na Sicilii a slula u Římanův *Panormus*. Tito zmocnili se města r. 254 př. Kr. a učinili je municipiem, které r. 440 po Kr. padlo do rukou Vandalův, r. 515 Ostrogotův a r. 535 Byzantincův, kterým odňali je r. 830 Arabové, vládnoucí zde až do r. 1072, kdy je opanoval Robert Guiscard. Od Rogera II. **P.** bylo sídelním městem normanských králů sicilských, které zvláště velikého lesku nabylo za císaře Bedřicha II. R. 1266 připadlo s Neapolí Karlovi z Anjou, avšak již r. 1282 učinily hrozící »nespory sicilské« konec franc. panství a Petr Aragonský korunován v **P.-mě** na krále sicilského. Od té doby sídlil zde mistokrál, avšak samospráva města byla dosti rozsáhlá, ale oligarchická. R. 1676 poraženo zde španělsko-nizozemské loďstvo od Francouzův, r. 1693 a 1726 zpusťošilo město zemětřesení. V l. 1799—1815 **P.** bylo opět sídlem královského dvora, který byl z Neapole vypuzen Francouzi. R. 1820 vypukla zde vzpoura, která však záhy potlačena, tak jako nové vzbuření r. 1847, avšak při vzpouře r. 1848 lid palermský opanoval královský hrad, zvolena samostatná vláda pro Sicilii, svolán sicilský sněm, a teprve po krutých bojích vzdalo se město 15. květ. 1849 královskému vojsku. R. 1860 dobyl **P.-ma** i s tvrzí s podporou lidu Garibaldi a připojil je k sjednocené Itálii. R. 1866 vypukly nepokoje mezi městskou luzou, r. 1867 a 1885 zuřila zde cholera. Srv. La Lumia, P. (Pal., 1891); Boffaffio, Guida di P. (Milán, 1891).

2) **P.**, ital. provincie na sev. břehu Sicílie, ohraničená na s. mořem Tyrhénským, na v. provincií Messina a Catania, na j. Caltanissetta a Girgenti a na z. Trapani, měří 5047 km² a má (1901) 785.016 obyv., t. j. 155 na 1 km². Jest většinou hornatá, zvláště na v., kde výběžky pohoří Nebrodi dosahují největší výšky (Madonie 1975 m). S tohoto pohoří stéká řada říček k moři Tyrhénskému (Imera, Torto, San Leonardo), kdežto k j. do průlivu Sicilského teče Belice. Půda jest úrodná a plodí hojně obilí (1¹/₄ mill. hl), vína (1 mill. hl), agrumín (585 mill.), tabáku (4100 q), fiků, luštěnin, oliv atd. Důležit jest chov skotu a ovcí, syrařství a máslařství, rybářství, zvláště lov tuňákův. Z užitých nerostů dobývá se síra (16.700 t), sůl, vápennec, sádra, mramor, achát, alabastr, pískovec a tuf; průmysl a obchod soustředíuje se téměř výlučně v hlavním městě. Provincie dělí se na 4 kraje (Cefalu, Corleone, P., Termini), důležitá města kromě **P.-ma** jsou: Monreale, Carini, Partinico, Bagheria, Termini, Cefalu a Corleone. *Tšr.*

Pales slulo starořímské božstvo pastevců, dle obecného i u básníků názoru starobylé bohyně, dle Varrona a dle etruské disciplíny však bůh, jehož rod záhy přišel v zapomenutí. Jemu r. 267 př. Kr. zasvětil M. Atilius Regulus po pokolení Sallentinských chrám

v Římě. Témuž božstvu platila slavnost zvaná Palilia nebo častěji Parilia (místo vlastního Paliria), jež konána dne 21. dubna. Jak konána v soukromí, líčí obsírněji Ovidius (Fasti, 4, 721—782); hlavní zásadou byly oběti nekrvavé a různé očisty, modlitby za prospívání stád a hody. Státní slavnost padala v týž den, kdy prý Romulus založil Řím, tedy t. zv. natalis urbis; od dob Hadrianových o tom dni konány též hry v cirku. *klk.*

Pales, planetoida objevená 19. září 1857 Goldschmidtem. Střední jasnost v opozici 11,0. Průměr v km 96. Označení (49). *Gs.*

Palestina (z řec. Palaistinoi), původně název pobřežní roviny v nynější jižní Syrii na j. od města Jaffy, obývané Filistai, který přenesen byl na celé vnitrozemské pozadí obývané Židy od Danu na s. k Bersabě na j., vyskytuje se již u Assyřů ve tvaru Palastav a ujal se i u Arabů (Filastuna), ba i u Židův a v římské administrativě. Tomuto jeho rozšíření napomáhal nedostatek stálého a celkového zeměpisného označení pro tyto krajiny, neboť Kanaan slula jen země na západ od Jordánu, kdežto jménem »země Isráellova« nebo »země Židovská« neoznačoval se určité vymezený kraj, názvy pak »země zaslíbená, boží, svatá« atd. nejsou ovšem ani politické, ani zeměpisné, nýbrž jen básnická rčení. Ani Egyptané neměli zvláštního názvu pro **P.-nu**, počítajíc ji k zemi Charu a Ra-Kanaan, kteréžto oba jejich zeměpisné pojmy byly velmi široké a neurčité. Jakožto hranice krajín zahrnovaných jménem **P.** ustálily se: na s. od Ramy (Rame) k Danu (Tell el Kádi) na úpatí Hermonu, na v. asi 36° v. d. Gr., na j. 31¹/₄°—31¹/₂° s. š. od Bersaby (Bir es Sebá), na z. od Jordánu k Arnonu (Vádí Modžib) na v. od této řeky, konečně na z. moře Středozemní. Jest tudíž největší šířka **P.-ny** na j. asi 133 km, nejmenší na s. 60 km, největší délka od Bersaby k Danu 230 km, plocha její pak měří asi 25.000 km², ačkoliv při neurčitosti hranic udávají ji i na 27.500 až 30.000 km². *Tšr.*

V přírodním ohledě je **P.** jižní konec Syriie, tak zejména tektonicky, geologicky a tím i horopisně. V geologii pracoval nejdrív Rakušan Russegger, pak Lartet, Fraas a j., přehled krátký podal Hull. Ponechávajíce tektonické otázky k Syrii, bez níž jich řešiti nelze, podotkne zde jen krátce, že berouce za hranice **P.-ny** biblické z Danu do Berseby, vidíme přední dvojí horstvo z Galiley do Judey (hory Judské), mezi ním a planinou Arabskou v Perei hlubokou rýhu Jordánu a Mrtvého moře — před ním přímořskou nížinu, kterou ruší jedině hora Karmel (do 550 m — klášter Eliáš 170 m). Pro dva řeky Litani (Kasimie) dělí **P.-nu** od Libanu, nížina jezera Ram (Fiola starých) od Hermonu, avšak často Hasbeja a Rašaja se počítají k **P.-ně**. Není to než historická jednota a východné (Perea, kraje Gilead a

Moab) nemají hranic přirozených k poušti Arabské. Vždyť někdy i Hauran a Batanea přičítají P-ně. Celé přední horstvo je vápenc, počítaný dřív za jurský, pak za křídový, teď více k océnu; vápence ten je chudý zkamenělinami (olivy sodomské [*Cidaris glandifera*] pryč z Libanu prodávají v Bétléhemu [Lartet]). Jen v severu pronikají jím v Galilei kopce čedičové, z nichž nejznámější je Tabor (562 m), nejmalebnější rohy u Hattin (Kurn Hattin), 319 m. Břeh mořský tu nikdy nenáležel k P-ně, nýbrž k Foinikii od Haify do Tyru, neb Izráelité ho nikdy neměli. Nejvyšší vrchol Galilee Džebel Džermak udávají na 1199 (dříve 1220) m n. m. a je nejvyšší spolu vrch P-ny. Dž. Arus má 1013, ostatní nižší 900 (Hunin.) — ještě Safed leží o 838 m, ale sever a jih nižší — Nazaret 490 m, poslední hora k jihu Nabo Dahi 815 m. Nižina Jesrealská rozvodí 29 m podle Mansella dělí Galilejské pohoří od jižního, které má dál ráz pak jednotvárný-příkrý sráz k východu — jako v Galilei a svah mírný na západě k Středomoří — ale na povrchu planiny — bez ostrých vrchů. Výška 700—900 m, tak Ras Ibzik 732, Akra 680, Ebal 1125 m A., Garizim 1060 m (Nablus v údolí 617 m Allen). Pak nejvyšší Nebi Samwil 1064 m, Mansell (895 m Hull), Dársaláh 1143 m, až jižně od Jerusalema Dhor es Sala 978 m. — Bétléhem 901, n Russegger (850 m Hull), Jerusalem sám 790 m (chrám 864 m, h. Olivetská 894 m Hull), ale rybník Siloe dole jen 705 m, Tekoa 850 m, Hebron nejvýše 927 m, načež pohoří rychle klesá: Bersaba 367 m, Thámara (Kurnuk) 491 m. Východní rýha Jordánská (Hasbeja 570 m, Banyas 787 m Dörgens) má v Danu (Tell el Kadí) 215 m Forest, jezero Hule +2 m, Tiberiádské 208 m, Mrtvé moře 394 m pod mořem — od čehož poušť Araba rase stoupá (rozvodí dle Rotha 213 m). U Beitsanu, Fasaelu a Jericha (300 m pod m.) nížina ta zabíhá dál do záp. hor. Hora Kuruntul (Karantania) 97 m rel., ale Kurn Sartobe 610 m. Východní planina prahorní, kraj Arabie, je v celku jednotvárná. Severně pohoří Džolanské nejvyšší do 1294 m, ale břehy prory ř. Jarmúk jen k 400 m n. m. (Gadara 361 m, Chisfin 476 m), což pomalu k jihu vstává (Tibne 614) a vrcholí v Adžlunu (1085 m). ale k prorv ř. Jakob zase klesá (Džeb. Mastabe 588, Salt 635), až nejvyšší vrchol střední Perey Džebel Oša má 1096—sic Rabbat Ammon 837, hora Nebo 806, až v jihu Kerak 1026, h. Hor 1527 m (Hull). Přímoří P-ny nízké náplavy: Jaffa 40 m, Ramlah 77 m, Askalon 77 m.

Z geologické jednotvárnosti plyne chudoba na užitečné nerosty, jen asphalt ze severu (křídý?) sbírají z Mrtvého moře (doly u Banijasu). Hora solní Udsum (Sodoma) u Mrtvého moře neúspěšná dosud. Teplíc asi 10 — ale jen v Tiberiádě se jich užívá.

Z a v l a ž e n a jest P. dosti hojně, ačkoliv množství říček a potoků v teplé době letní

vysychá, neboť náhradou za to jest hojnost pramenů, které namnoze vystupují na povrch jako skutečné podzemní říčky. Z řek naplněných stále vodou, které označují se jménem *nár.* na rozdíl od vysychajících, zvaných *vádi*, zmínky zasluhuji Belus (Nár el Naamen), Kison (Nár el Mukattaa), Kana (Nár el Iskanderuna) a Nár el Audze, vlevající se vesměs do moře Středozemního, kdežto do Mrtvého moře ústí Jordán (v. t.) s přítoky a řada menších říček, hlavně s v.: Arnon (Vádi Modžib), Main (Vádi Zerka) a j. K oblasti Jordánu příslušejí v P-ně 3 veliká jezera: na sev. Bár el Hule (2 m n. m.), vysychající často na pouhý močál, dále k j. Bár el Tabarié nebo jezero Genezaretské, zvané v bibli též Galilejské nebo Tiberiádské (212 m p. m.), hluboké do 240 m, bohaté rybami, jehož voda stává se poněkud slanou, a konečně Mrtvé moře (v. t.).

P o d n e b í P-ny jest podmíněno nejen polohou země při Středozemním moři v jižní části oblasti středomořské, nýbrž i rozmanitostí jejího povrchového rázu, výškou, vzdáleností od širokého oceánu a okolím velikých, z části pustých prostorů pevninských. Základní jeho ráz jest ovšem středomořský, nicméně jeví z části povahu pevninskou denním i ročním postupem teploty, malým množstvím ročních srážek a dosti značnou suchostí atmosféry po celý rok. Průměrná roční teplota v Jerusalemě (800 m n. m.) činí +17,1 °C, v nejstudenějších měsících lednu a únoru jest +8,8 °C, v nejteplejším měsíci srpnu pak +24,5 °C. Podobné poměry tepelné panují asi na celé západní i východní Jordánské planině. Na pobřežní rovině jest teplota vyšší s ročním průměrem +22 °C, v nejstudenějším měsíci asi +12 °C a v nejteplejším +30 °C, kdežto v údolí Jordánu a zvláště u Mrtvého moře panuje teplota až tropická s průměrem roku +24 °C, nejstudenějšího měsíce +14 °C a nejteplejšího +32 °C, stoupajíc již v květnu nad +40 °C. V Jerusalemě a na planinách bývá každý rok 5—6 dní s mrazem až -4 °C, sněh padává tu nejméně jednou ve třech letech, na v. od Jordánu pak jsou zimy ještě drsnější, tak že zde již celé karavany zahynuly ve sněhu. Na pobřeží však a v údolí Jordánu jsou zimy velmi mírné, léta pak neobyčejně horká, zvláště při jižním a jihových. větru, u moře ovšem mírněna jsou letní vedra mořskými větry. Zvláštní půvab má v létě podivuhodná jasnost vzduchu, překrásné jsou palestinské letní noci. Deště přicházejí v době zimní od října do února, doba dešťů trvá asi 188 dní, roční výše srážek v Jerusalemě činí 58. 2 cm, k j. dešťů ubývá, k s. jich přibývá, jsou to většinou krátké a prudké lijáky, dešťonosný vítr jest jihozápadní. Množství srážek v jednotlivých letech silně se kolísá, častá jsou suchá léta s velikou neúrodou. Charakteristickou známkou P-ny jest neobyčejné množství rosy, na jejíž vlahu v době sucha jest rostlinstvo výhradně odkázáno. Nejpříjemnější roční dobou jest jaro od po-

lovce března do poloviny května, podzim pak jest velice teplý.

K v ě t e n a P-ny bude asi již obzvláště známa. Bude mít asi 3000 dr. (Tristram), ač Post a j. ještě něco málo přinesli. Ale v tom je Libanon (ve floře Tristrama) i Antilibanon, tak že se číslo to asi již nezvětší. Z těch počítá Tristram ve své floře 251 endemických, 161 aethiopských a 37 indických (v údolí Jordánském). Tak u Zuweiry (u moře Mrtvého) ze 160 bylin bylo jen 27 evropských, 135 afrických, 37 i v Indii. Flora to v celku (s vyloučením Libanu i Antilibanu) středomořská — jen v okolí Mrtvého moře je 250 bylin pouště a subtropických. Rodiny nejčetnější: leguminosy 339, composity 328, crucifery 194, trávy 186, 165 labiat, 135 umbellifer, 124 caryofyllacei, 120 lilieci. Mnoho zde našich bylin: v jez. Hule lekna a stulík, vrbece, a česká olíva (*Eleagnus angustifolia*) platí tradici za strom Zacheův v Písmě. Nezapomenutelný počet rodin nám scházejících: Capparid 8, 2 Frankenie, *Styrax officinalis*, *Boerhavia plumbaginea*, *Cynomorium coccineum*, *Cytisus hypocistis* a j. Hlavně jsou jen okolo Mrtvého moře: *Balanites aegyptiaca*, *Moringa aptera*, *Salvadora persica*, *Blefaris edulis*, datlovník. Dilem jsou sem uvedeny jako Opuntie, Liquidambar (?), Melia, (balsám Gileadský vyhuben), Phytolacca decandra, plataný, *Diosypros Lotus* — snad i olivy. Dle toho jsou i největší rody: *Astragalus* 71, *Silene* 43, *Euforbia* 37. atd. P. je zemí stepí a pastev; lesy staré se nezachovaly, jen v Pe-rei roste něco dubův a keřky okolo několika kopců (tak okolo Tabora). Pastvou zde celý rok trvajících byly byliny lepší vyhubeny a zbyly jen trnité neb cibulovité neb rychle z jara kvetoucí. Podobenství s Malou Asií a Řeckem jest větší nežli s Egyptem neb s Itálií. Veliký černý les *Pinus halepensis* u Hebronu vyhuben v středověku již na palivo v sklárnách. Solimilné byliny arabské pouště (Chenopodiacey) páli se ve velikém množství na popel draselnatý pro řečené sklárny a vývoz na mýdlo. Rozdíl mezi severem více mírným a jihem jeví se nejvíce v keřnách — tak roviny Esdrelon kryjí cisty a *Poterium*. P. honosí se (kromě Libanu a Kalifornie) jedním z nejstarších stromů na světě — t. zv. dubem (vždy zeleným) Abrahamovým (*Q. coccifera*) u Hebronu (zbytek lesa Mímre), 28 m vys., dole 7,5 m objemu, a pak jsou tu staré olivy zahrady Gethsemanské, asi 2000 let staré zbytky pralesa, jest jich 8, po 6—6,5 m objemu, ale jen 9—10 m vysoké výhony z kmenů prastarých, osekanych jako v Středomoří vůbec. U vod jsou topoly (*P. eufratica*) i oleandry u ř. Jabok, 4—5 m vysoké, kterými se celé řečiště za květu červená. V Galilei byly javory, Celtis, olše, chvojky (*J. oxycedrus*), vavřín (Tabor) a všude divoký chléb svatojanský (*Ceratonia siliqua* — Lukáš 15, 16.). Keřny obecné středomořské, pistacie, Rhus, Rhamnus, Zizyphus, azaroly, *Arbutus*. *Calotropis procera*

(všude) prohlášeno teď za sodomské jablko tradice, ale růže z Jericha (*Anastatica hierochuntica*), již prodávají podomní obchodníci béthléhemští, není ona středověká, nýbrž, jak Michon z obrazů dokázal, *Asteriscus pygmaeus*. Krásných květů málo — z Jerusalema se vyváží nejhezčí bylina hory Olivetské *Helichrysum sanguineum* (zvaná krupějí krve Páně). Sic jsou *Anemone coronaria* a cibulovité (tulipány, Tris, Crocus, Gladiolus, Tazetty — lilii není) nejhezčí úkazy zdejší květeny.

Z v í ř e n a taktéž nejlépe známa z díla Tristramova. Počítá (v širším oboru) 113 ssavců (13 endem., 56 palaearkt., 34 aethiopských), 348 ptáků (271 palaearktických, 40 aethiopských, 3 end.), 91 reptilií a amfibií (49 palaearktických, 27 aethiopi.), 43 ryb (26 zvláštních — ač ráz africký, ale jen 2 společné a 8 palaearkt.), 213 mollusk (140 zvláštních), 787 dr. hmyzu. Ráz rovněž středomořský, ale zajímavé jsou odchylky. Tak z netopýrů tu indické. *Scotoflus Teminckii*, *Rhinopoma microphyllum*, jižní *Tafozus nudiventris* a *Nyctinonus cestonii*, u Mrtvého moře i *Phyllorhina tridens* a *Cynonycteris aegyptiaca* z Pteropodů. Lev (130krát v bibli) vyskytuje se posléz ve XII. stol. u Samarie; východ má dotud *Felis pardus* a jiné kočky, všude jsou hyény, vlci, šakalové, 2 lišky (*nilotica* [jih] i *fiavescens* [sev.]). Karmel má (jiho-francouzskou) genetku, jezero Galilejské naší vydr. Lesy mají v severu jezevce a medvěda (*Ursus syriacus*) jako daňka. U Mrtvého moře udržel se daman syrský, v močálech kanci (musulmíní jich nehoní), v pouštích a polopoušti východu antilopy (doras jest hlavní hojná zvěř a dochází až k Jerusalemu). Východ a jih chovají některé divoké kozy (*C. beden*). U Jordánu jsou buvolové, v jiho-východě velbloudi chováni. Mezi hlodavci jsou formy jižní (*Acomys cairinus*), Gerbilly 3, Psammomys (3), ve vých. poušti *Dipus hirtipes*, *Eliomys melanurus*. Ptáci z veliké částky naší (zejména vodní) a stěhovaví. Výjimku činí Saxicoles a Drymoiky pouševní a na jihových. některé tvary jižní — u Jericha endemická *Cinnyris osea*, pak *Argya squamiceps* (Mrtvé moře, Timaeliida), *Pycnonotus xanthopygus*, *Halcyon smyrnensis*, Amydrus Tristramii. Nežrošířenější pták jest *Cotyle riparia*. Mezi sovami je Ketupa celvonensis indická v jeskyních. Zvěř hlavní *Caccabis chukar* a Pteroclesy (4) i Tricolinus. Pštros přichází do Moábu. Žáby naše až na *Bufo regularis* (du Berseby) egyptské, želvy ale cizí *Testudo iberica*, *Emys caspica*, *Trionyx egyptiaca* (ne v Jordáně, ale v řekách sev.). Krokodil nedávno vyhuben v přímoří (ř. Zerko). Ještě středomořští od *Amphisbaena cinerea* do chameleona beze zvláštnosti, ale hadi mají ráz subtropický (2 Typhlopidy, *Micrelaps Mülleri*, *Rhynchocalamus melanoccephalus*), *Psammofis moniliger*, boid *Eryx jaculus*, *Cerastes Hasselquisti*, *Echis arenicola* a africká (v jihu) *Naja haje*. Ryby mají v Jordánu ráz africký, 8 dr. Chromis (i ni-

loticus), 4 Cyprinodonty (potoky u Mrtvého moře), *Clarias macracanthus* (í Nil), *Blenius* (3), *Mugil* (4, potoky záp.) — i cyprinidy jiné než naše *Capoety*, *Nemachilus* — jediná ryba naše jest úhoř v západních potocích. I měkkýši mají ráz africký (druhy z Nilu).

Úhrnný počet nynějšího obyvatelstva krajiny tvořících území bývalé P-ny udává se nejčastěji na 650.000, tak že průměrná lidnatost činí 26 obyv. na 1 km². Jiná udání však kolísají se mezi 300.000—1.000.000 obyv. jednak následkem nedostatku přesného sčítání lidu, jednak následkem neurčitosti hranic země, konečně i následkem silného přistěhovaleckého ruchu v posledním desetiletí. Obyvatelstvo, jsouc z největší části rolnické, žije z veliké většiny v malých vesnicích a městečkách, skutečných měst jest málo a i největší z nich, Jerusalema, má přes rychlý svůj vzrůst jen asi 40.000 obyvatelů. V ohledu národnostním panuje neobyčejná rozmanitost, ačkoliv jediné vládnoucí řeči vedle úředního tureckého jazyka jest arabština. Největší část obyvatelstva jsou Syrové a Arabové. Jádro venkovského lidu pokládají mnozí za potomky předisraelských prabýdliatelů země, kdežto čistými Semity jsou polokočovní Beduini, žijící ve stanech a zabývající se vedle chovu dobytka i poněkud orbou. Z nejrozmanitějších žvlů složeno jest obyvatelstvo městské, obsahující v sobě potomky dobytčelů řeckých, římských, arabských, tureckých, ba i křížáků, jakož i židovské a křesťanské přistěhovatele posledních dob z Evropy. Zvláště silně stěhují se v posledních letech do země Židé s podporou několika společností pro zalidnění P-ny židovskými rolníky, které založily židovské školy rolnické, rozdělily mezi židovské kolonisty do 37.000 ha půdy na různých místech země na z. od Jordánu. Avšak největší část židovských přistěhovalců žije za podpory evropských souvěrců v městech, kde tvoří prý již do 5/8 všeho obyvatelstva. Jich počet udává se na 65.000. Kromě toho stěhují se do země osadníci němečtí, hlavně sektáři ze Švábska, žijící nejvíce kolem Haify, Jaffy a Jerusalema. Před delší dobou usadili se v Hauránu, sev.-východním Džolánu a na Karmelu Drúzové z Libanu, po poslední válce rusko-turecké vystěhovali se do země na v. od Jordánu Čerkesové, usazení dotud v Bulharsku, kteří drží na uzdě loupeživé hordy Beduinův na východní hranici P-ny, u Banijasu pak jsou 2 malé vesnice Nusairiovců. Co do náboženství jest 80 % muhammedánů, za nimi následují křesťané různých vyznání, nejvíce pravoslavného, a konečně židé.

Hlavním zaměstnáním obyvatelů je zemědělství, s nímž spojen bývá i chov dobytka, provozovaný jen malým počtem obyvatelů jako jediná živnost (Beduini). Půda vzdělává se dosud způsobem zcela primitivním a málo výnosným, pokroku v tom ohledu na velikou překážku jest nedbalá správa

země, špatná bezpečnost osobní i majetková a nedostatek dopravních cest i prostředků. Nicméně jistý rozkvět jest tu přece patrný, a to hlavně v okolí měst, jak především viděti jest na ovocnářství a vinařství. Zvláště ve velikém množství pěstují se kytajské citrony a limony, kterých vyváží se ročně za 2,2 mill. fr. a které pokrývají zejména okolí Jafy v obvodu mnoha kilometrů. Po celé zemi vyskytují se háje olivové, největší na jz. kolem Gazy, palestinský olej olivový vyváží se ode dávná ve velikém množství zvláště do Egypta a vyrábí se z něho oblíbené mýdlo. Značnou důležitost má i pěstování fíků. V poslední době rozšířilo se vlivem německých a židovských kolonistův a klášterních osad neobyčejnou měrou vinařství, pro které jest P. zemí velice příhodnou a které, jak svědčí biblické zprávy i velikolepé zbytky starých vinic, bylo zde již za starověku ve velikém rozkvětu. Vinná réva pěstuje se ve velikých rozměrech kolem Haify, Jafy, Jerusalema a zvláště ode dávná kolem Hebronu. Hrozny požívají se čerstvé, mnoho se jich suší, mimo to vyrábí se z nich sirup a víno. Přes vysoký vývozní poplatek, uvalený ha vývoz vína z P-ny, vyváží se ho veliké množství do Ruska, Německa, Anglie, Rakouska i Francie, ročně i s koňakem za více než 1/4 mill. fr. Úhrnem činí vývoz výrobků ovocnářských a vinařských 2/3 všeho palestinského vývozu, ačkoliv dosud plochy zaujaté ovocnými sady a vinicemi jsou poměrně malé. V tom ohledu pěstování obilí ustupuje do pozadí, ačkoliv zvláště pšenice a ječmene klidí se nad domácí spotřebu, oně ročně za 6 1/2 mill. fr. a tohotá za 3 mill. franků. Obilní pole zaujímají dosud jen malý díl plodné půdy země, většinou se nehnojí a uměle nezavlažují, čímž jejich výnos stává se velmi nestálým. S úspěchem, avšak v malých rozměrech pěstuje se kukuřice, pak i bavlna, sesam a tabák. Židovské kolonie zabývají se hedvábnictvím a mají úhrnem do 1 mill. morušových stromů, provozující kromě toho i včelařství, jehož produkty silně se vyváží a v Evropě vysoko cení. — Z domácích zvířat chová se zvláště v pohraničních krajích jednohřbý velbloud, koní jest málo, všeobecně rozšířeným a velice užitečným domácím zvířetem jest osel, chov skotu má jakýsi význam jen v jihozáp. pobřežní rovině, buvol jest dosti hojný v údolí Jordánu, avšak nejdůležitějším domácím zvířetem jest ovce a koza, ve velkém množství chová se i drůbež. Rybařství má význam nepatrný, z rybného bohatství Jordánu a jeho přítoků těží se jen málo.

K rozvinutí průmyslové činnosti chybějí v zemi dosud téměř úplně potřebné podmínky, zvláště pracovitě, podnikavě a dosti hustě obyvatelstvo, vodní síla, nerostné bohatství, spojovací cesty atd., tak že jeví se v zemi jen skromné počátky činnosti té rázu čistě místního. Tak v místech s hojným pěstováním oliv (Nabulus, Gaza, Jafa a j.) vyrábí se z olivového oleje mýdlo, solimilné

rostliny stepi na v. od Jordánu dodávají sodu, na několika málo potocích jsou vodní mlýny, v Hebronu zhotovují se zvláštní skleněné ozdůbky, hliněné nádoby, kožené měchy a hrubé látky vlněné. Důležitější jest výroba různých upomínek na Svatou zemi, hlavně rázu náboženského, z olivového dřeva, perleti atd., provozovaná jako domácí průmysl, jehož střediskem jest Běthléhem. V poslední době založena byla v Jerusalemě umělecko-průmyslová škola, jejímž vlivem vyrábějí se v zemi z uvedeného materiálu i předměty jiné, zvláště umělecký nábytek a vějiře. — Následkem nedostatečného hospodářského rozvoje země jest i obchod P-ny nepatrný. Pro rozkvět obchodu vnitrozemského není dostatek kupní síly obyvательства, pro obchod zahraniční nedostává se zemi výrobnosti, ačkoliv i tu dlužno konstatovati v poslední době nepopíratelný, byť i pomalý pokrok. Celkový obrát zahraničního obchodu P-ny činí (1896) 17,562.309 fr., z čehož připadá 8,605.954 fr. (49 %) na dovoz a 8,956.355 fr. (51 %) na vývoz. Vyznačí se olivového oleje a mýdla za 2,615.000 fr., citronův a limonův za 2,200.000 fr., ječmene za 1,374.000 fr., náboženských předmětů za 389.000 fr., vína a koňaku za 277.000 fr. atd. Hlavním obchodním střediskem i přístavem země jest Jafa, spojená s Jerusalemem železnicí, přes kterou jde téměř všechen dovoz, kdežto vývoz pohybuje se také přes Haifu a Akku. — Největší důležitost pro hospodářský život P-ny a všechny její poměry má silná návštěva cizinců této země, svaté křesťanům i židům. Počet turistů a pouťníků do roka ji navštěvujících kolísá se průměrně mezi 15—20.000, klesaje jen za zvláště nepříznivých okolností (politické zápletky, cholera, nepokoje atd.) pod 10.000. Z toho jen něco přes 1/4 jest zámožných turistův, hlavně Angličanův a Američanův, kdežto ostatní jsou chudí pouťníci různých národů, zejména z Ruska.

V ohledu politickém území bývalé P-ny náleží do asijského Turecka, a sice tvoří jižní část země na z. od Jordánu mutesarriřlik El Kuds čili Jerusale, severní část pak patří k vilájetu Beirut (liva Nabulus a Akka), kdežto země na v. od Jordánu jest částí vilájetu Surijska čili Damašek (liva Haurán a Belka).

Dějiny. V nejstarších nás došlých pamětech P. byla částí země Amorské (Amurri) a nazývala se i s Foinikií Kanaan (Kinahhi ve dškách Amarských, Kana'n hierogl.), též však (u Elohisty) zemí Amorskou v užším smyslu a to po nejstarším známém obyvatelstvu původu západosemitského, Kanaanitěch neb Amoritech. Ježto zemí procházely dvě odvěké obchodní cesty, od středního Eufrátu do Egypta a z Damaška do jihových. Arabie, počala záhy rozmáhati se hmotná vzdělanost v hrazených městech, ovšem vedle pastýřského života ve vysočinách a v Zájordánii. Ve III. tisíciletí před Kr. P. stala se závislou na říši Urské nad dolním Eufrátem,

načež babylónská vzdělanost nabyla v zemi převahy, tak že i babylónským písmem a jazykem psáno. Také usazovali se z Uru v P-ně kmenové arabského původu (Abrahama). Výboji XVIII. dyn. egyptské P. připojena k Egyptu. Jednotlivá města podržela své vládce pod egyptským dozorem, jiná spravována egyptskými úředníky, ale babylónská vzdělanost podržela vrch. Za Amenhotepa IV. (v. t.) arabští kmenové z pouště, zvaní Chabiri, počínají napadati zemi z jihu a východu, naproti čemuž mnohé kmény z P-ny faraonové do Egypta převádějí (Israélitě). Chabirského původu byl patrně kmen Jebus, jehož středem byl Jerusale, v Zájordánii Moab a Ammon. Ze severu současně zemi ohrožovali Hethité a v jejich zápětí národové námořští z Malé Asie a z evropských ostrovů. Ramsés II. ještě udržel P-ny pod egyptskou svrchovaností, ale za Merenpty počínají nové poměry. Národové námořští pronikali po suchu až k pomězi egyptskému, z vých. pak končin egyptských vraceli se do P-ny kmenové odvlčení a v porobě žijící (Israélitě) i osazovali se po způsobu Chabirův v kraji otevřeném. Staré obyvatelstvo kanaanské musilo ustupovati, v Zájordánii až za Arnón, v Předjordánii do pevných měst, ano nížina přímořská zůstala v rukou Pélištův, kteří zbyli po národech námořských. Za takých poměrů zaniklo po Ramsovi IV. panství egyptské, celkem blahodárné, zvláště pro pobřeží města foinická, která počala se tehdy oddávati plavbě a obchodu. Odtud P. poskytuje obraz politické rozdrobenosti a vášnivých bojů mezi jednotlivými národy, kteří znenáhla osvojovali si kanaanský jazyk a zvláštní hláskové písmo, tou dobou v Syrii vzešlé. Ve XII. a XI. stol. př. Kr. Pélištové pokoušeli se o dobytí země předjordánské, ale snahy jejich byly zadržány politickým soustředěním se israelských kmenů za krále Dávida. Dávid a Salomon, jsouce spojeni se sidonskými králi ve foinickém Tyru, vládli z jebuského dríve Jerusalema mocně až do střední Syrie. Ale po smrti Salomonově (řkol 930 př. Kr.) říše Israelská se rozdělila a ve střední Syrii noví semitští příchozí Aramští založili mocný stát v Damašku. V IX. stol. osvobodil se i Moab z područí i sráelskéhoho králové damašští pokoušeli se i o výboj říše Israelské. Těmto bojům učinili konec Assyrové, kteří poprvé r. 854 před Kr. objevili se v Syrii. U Karkara Salmanassar III. porazil ligu panovníků syrských a odtud šíři se panství assyrské zvolna k jihu, napřed uvádějí jednotlivé kraje v poplatnost, později přímo je anektujíc. R. 738 Hamat pozbyl většiny svého území, r. 732 Tiglat Pilezar III. vyvrátil syrské panství Benhadadovců v Damašku, r. 721 Sargon vzal Samarii a vyvrátil říši Israelskou, načež Sanherib ztrestal Tyros a odňal jemu všechny državy pobřežní. Jenom v nejjižnější části syrské zachovávala se ještě poplatná říše Judská, Edom, Moab, Ammon a některá městská knížetství Pélišt-

ská, z těch však jen Juda toužila po vytržení z područí assyrského za pomoci aethiopských králů v Egyptě. Do krajin podrobených, zejména do někdejší říše Isráělské, Assyrové uváděli cizí osadníky, z Babylónie, Médie i j., kteří směřovali se se zbytkem lidu domácího. Tím počíná se v P-ně odnárodnování domorodého obyvatelstva (viz Samarité). Assyrské panství dotrvalo v P-ně sotva smrti Assurbanipalovy, neboť již r. 623 Josia, král judský (v. t.), opanoval valné části někdejší říše Isráělské. Země tehdy utrpěla velice vpády Skythů, již dobíhali až k hranicím egyptským. Josia měl na mysli sloučiti veškeru P-nu pod panstvím svým, ale úmysl tento zmařen r. 608 vítězstvím faraona Necha (v. t.) u Megidda. Odtud P. byla podána Egyptanům, od r. 605 Babylónanům. Král Nebukadnesar II. (v. t.) potlačil veškerý pokusy odbojné, vyvrátil r. 586 říši Judskou a převedl lepší část obyvatelstva do Babylónie, r. 573 pak přinutil i Tyros po dlouhé blokadě k poddanství. Ale již r. 539 Babylónská říše upadla v moc Kýra, krále perského, který dovolil zajatým judským vrátit se do vlasti. P. náležela odtud ve správu perského satrapy země »za řekou« (= za Eufrátem), ale Judští a Samarité tvořili autonomní náboženské obce pod správou velekněží. K obci judské počítány i některé okresy galilské a zájordánské. Za perských dob dovršilo se odnárodnění palestinského obyvatelstva, které oblíbilo si jazyk aramský; toliko v bohoslužbě judské a samaritské starý jazyk uchovávan. Panství perské bylo celkem prospěšné. Blahobyt se vzmohl, země byla všestranně vzdělávána a tak se zalidnila, že některé částky její, zejména Galil, byly tou dobou z nejlidnatějších končin známého světa. Pohříchu jsou tehdejší události málo známy. Alexander Vel. protáhl dvakrát P-nou, ale kromě vzetí Tyra a Gazy r. 332 není znám žádný vážnější úkon jeho. Po smrti Alexandrově P. spravována spolu s Egyptem a při dělení říše mezi diadochy stala se částkou egyptské říše Ptolemaiovců (v. t.), za nichž utěšeně prospívala a spolu i stávala se účastnou vzdělanosti řecké. Na pobřeží i ve vnitrozemí vznikala města řecko-makedonská, řecký jazyk pronikal do přednějších tříd obyvatelstva. Dosavadní politická jednotka země však zanikla, neboť v Předjordánu vyvinuly se správní okresy Judaia a Samaria, zbytek přičítán k Foinikii a Koileýsrii, jižní část Judaie k Edomu. V Zájordánu vznikla mnohá města hellénistická a menší krajiny, spravované knížaty, poddanými králům egyptským. V rukou egyptských zůstala P. až do r. 204 př. Kr., nacež připojil ji Antiochos III. k říši Syrské. Králové syrští zaváděli hellénismus ještě úsilněji než Ptolemaiovcí, Antiochos IV. Epifanés pak přímo počal pronásledovati židy z příčin náboženských. Tím vzbuzena vzpoura makkabejská r. 167 př. Kr., která po více než dvacítiletém zápase skončila se obnovou národního státu

Judského se základem náboženským. Králové z rodu Hasmonova drželi vedle Judy i Galilaeu, která se oddělila od Samarie, a rozsáhlé částky Zájordánu, odtud Peraioiu zvané. Ale spory mezi Hasmonovci způsobily r. 63 př. Kr. zakročení Římanů. Pompeius ponechav Janu Hyrkánovi velekněžství, oddal správu světskou Antipatrovi Edomskému, jehož syn Hérodés I. obdržel od Římanů titul královský. Deset hellénistických měst v Zájordánu, mezi nimiž i Damaskos, utvořilo pod ochranou římskou spolek, Dekapoli zvaný. Panství rodu Hérodova po smrti svého původce počalo se drobiti v tetraarchie a zaniklo smrti Agrippy II. r. 100 po Kr. Zahnovalo v sobě toliko někdejší obor panství Hasmonovců, vedle něho pak byla hojná území, přímo Římanům poddána a prokonsulu syrskému podřízená. Římským hlavním městem byla Caesarea při moři, kdež sídlil zemský správce; v Jerusalemě ustanoven procurator. Třeníce mezi Židy a Římany, stále se stupňující, při čemž římsí vojáci uráželi náboženský cit lidu, byly příčinou vzpoury židovské r. 66 po Kr., již po hrozných zástavách země pokořil r. 70 Titus, vzav a zbořiv Jerusale. Odtud počíná se vylidňování země a spolu i úpadek hospodářský. Když r. 132 císař Hadrian na troskách jerusalemských založil kolonii Aelia Capitolina, vzbouřili se opět zbytkové Židův a teprve po třiletém boji byli r. 135 pokořeni. Císařským rozkazem všichni Židé z P-ny vyhoštěni, na jejichž místo počali se šířiti z okolních pouští Arabové. Ve III. stol. po Kr. rozdělena P. ve tři provincie, P. I., P. II. a P. salutaris. Znenáhla nabývala P. zevně rázu řecko-křesťanského, zejm. v městech, a když křesťanství Konstantinem v říši Římské nabylo vrchu a Jerusale. byl obnoven, P. i Jerusale. byly z hlavních středů nové nauky. R. 395 P. připadla k říši Východořímské, ale trpěti počala nájezdy Peršanů v VI. a s počátkem VII. století. Tehdy i Jerusale. byl vzat a blahobyt sotva okrály opět podvracen. R. 636 vzdal se Jerusale. chalifu Omarovi a r. 637 na řece Hieromaku nebo Jarmúku na hlavu poraženo vojsko byzantské, odkudž P. přišlušela k chalifatu a byla rozdělena ve dva vojenské obvody: Filastin s hl. m. Luddem, později er-Ramlou, a el-Urdunn s hl. m. Tabarijí. Za Korejšovců a Omajjovců země se opět zvelebvala a podržovala dlouho křesťansko-řecký vnější ráz, ježto chalifové spokojovali se daní z hlavy, ale venkovské obyvatelstvo arabské neboli fellachové hlásilo se k islámu. V X. stol. zmocnili se P-ny egyptští Fátimovci, r. 1072 opanovali ji Seldžuci, kteří počali obyvatelstvo křesťanské utiskovati a západním poutníkům veliké překážky klásti. Jednáním Seldžuků vyvolány byly křížové války, jakkoli r. 1096 Jerusale. a P. opět upadly v moc Fátimovců. Křesťanský stát jerusalemský (1099 až 1291) s hl. městem Jerusalemem a od r. 1191 Akkonem udržoval se toliko pomocí